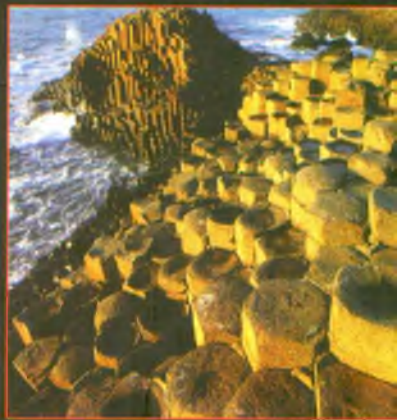

Л Е Г Е Н Д А Р Н А

ТРАНСИ

ЕЙТНЕ МЕСІ

Мандрівка
по кельтських пам'ятниках і міфах

EITHNE MASSEY

**Legendary
IRELAND**

A Journey through Celtic Places and Myths

ЕЙТНЕ МЕСІ

Легендарна ІРЛАНДІЯ

Мандрівка по кельтських пам'ятках і міфах

З англійської переклав
Олександр Мокровольський

КИЇВ
«Юніверс»
2006

ББК 82.3(4ІРЛ)

М53

Ірландська дослідниця Ейтне Масі, об'їздивши всю Ірландію, злила водно свою цікавість до міфології та старожитніх і потаємних місцин рідного краю, завдяки чому зуміла створити жваву, самобутню картину кельтських пам'яток і пов'язаних із ними міфів і легенд.

The publisher acknowledges the financial assistance
Ireland Literature Exchange (Translation Fund), Dublin, Ireland.

www.irelandliterature.com

info@irelandliterature.com

Видавець дякує Обмінові Ірландської Літератури (Фондові Перекладу),
Дублін, Ірландія, за надану фінансову допомогу.

Copyright for text © Eithne Massey
Copyright for typesetting, layout, design
© The O'Brien Press Ltd

© ВП «Юніверс»; О. Мокроволь-
ський, переклад; О. Коспа, художнє
оформлення обкладинки, 2006.

ISBN 966-8118-28-6

Присвячую цю книжку моїм батькам,
Вільямові та Ейлін Месі

Подяки

Автор широко дякує керівнику відділу ірландського фольклору Дублінського університету за дозвіл використати матеріали з IFC S 575: 172-356 у розділі про Лох-Маскрі. Велика подяка також працівникам того відділу, колективам Національної бібліотеки, Бібліотеки UCD й Дублінської Міської бібліотеки за сприяння в дослідницькій роботі над цим проектом. Окрема подяка працівникам агенції «О Браен Прес» й особливо — Сьюзен Гоулден, за їхню підтримку моєї праці над «Легендарною Ірландією».

А ще я хотіла б подякувати за гостинність таким людям: Франсисові Крикарду, Дейві й Леонові Мак Гованам з Антриму; родині Мерфі з Корку; родині Пул із До-негалу, а також Морін Месі й Джоні Дойлові з Кері. Як не подякувати також тим, хто супроводжував мене під час відвідин різних пам'яток: Морі Лігі, Кетрін Гровс, Коналові Мак Рюкарду, а також Морін, Вільямові й Доналові Месі. Я хотіла б також подякувати всім тим незнайомим людям, що допомагали нам у наших мандрах протягом минулого року. Скрізь, від острова Торі й до Беари, ми натрапляли на саму лише добрість. Особлива подяка Майклові Лавелю, Майклові Джеймсу Гогану та всьому їхньому екіпажеві за те, що перевезли нас на Ініс Глору тоді, коли нам здавалося: ми туди не потрапимо ніколи.

І насамкінець я хотіла б подякувати моїй сестрі Фідельмі Месі за її проникливі коментарі щодо моєї передмови, і всій моїй родині та всім-усім друзям, які допомагали нам чим тільки могли: шось радили, підбадьорювали — коли писалася ця книжка.

Подяки за ілюстративний матеріал

Автор і видавець широко дякують таким організаціям та особам за дозвіл на використання фотографій:

Dúchas The Heritage Service: с. 55; The Irish Image Collection: сс. 22, 46, 134, 175, 185; Жакові Ле Гофу: сс. 2 (автор і портрет самого фотографа), 18, 84, 99, 112, 139, 146, 158, 191, 197, 203, 211; Пітерові Малрайану: с. 39; Пипові Сайду-су: сс. 1, 2-3 (тло й портрет самого фотографа), 6-7, 8, 31, 34, 62, 68, 77, 79, 91, 92-3, 105, 119, 126, 152, 169, 218.

Використані в цій книжці гравюри взято з: Hall's Ireland vols I-III й Grose's Antiquities, vols I-II. Автор і видавець намагалися визначити походження всіх використаних ілюстрацій і вибачаються, якщо де пропущено ім'я чи назву.

Зміст

Подяки	5
Передмова	9

МІСЦЕ

ЛЕГЕНДА

ЛІНСТЕР

<i>Гаут Гед, графство Дублін</i>	Бекума Ніжношкіра	21
<i>Арді, графство Лаут</i>	Герць біля броду	32
<i>Кулі, графство Лаут</i>	Герць биків	42
<i>Тара, графство Міт</i>	Чарівна гілка	49
<i>Ньюгрейндж і долина річки Бойн, графство Міт</i>	Помста Сін	58
<i>Пагорб Уйснех, графство Західний Міт</i>	Фінтан-провидець	69
<i>Гленкрі, графство Віклоу</i>	Заїзд Да Деарги	75
<i>Сейнт-Малинс, графство Карлоу</i>	Загибель Суйбхне	84

МАНСТЕР

<i>Лох-Маскрі, графство Типерарі</i>	Видіння Аонгуса	94
<i>Слівенамон, графство Типерарі</i>	Народження Ойсина	100
<i>Півострів Беара, графство Корк</i>	Беарська карга	109
<i>Кіларні, графство Кері</i>	Повернення Ойсина	116
<i>Каерконрі, графство Кері</i>	Загибель Ку Рої	124
<i>Нокейні, графство Лимерик</i>	Айне з Нокейні	133
<i>Дунбег, графство Клер</i>	Донн, володар Червоного палацу	139

КОННАХТ

<i>Дун Аонгуса, Аранські острови, графство Галвей</i>	Останній з Фірболгу	148
<i>Лох-Кориб, графство Галвей</i>	Мананнан і журавлина торбинка	155
<i>Ініс Глора й півострів Ерис, графство Майо</i>	Діти Ліра	161
<i>Раткроган, графство Роскомон</i>	Любовна бесіда: Початок «Викрадення бика з Куальнге»	171
<i>Пагорб Ардаг, графство Лонгфорд</i>	Як знайдено Етайн	181
<i>Кешкоранські печери, графство Слайго</i>	Зимові відьми	191
<i>Бен Булбен, графство Слайго</i>	Бувальщина про Діармайда і Гранію	198

ОЛЬСТЕР

<i>Гріанан Айлеах, графство Донегал</i>	Боги пагорба	210
<i>Острів Торі, графство Донегал</i>	Народження Луга	216
<i>Лох-Ней, графство Тіроун</i>	Русалка Лі Бан	224
<i>Балікасл, графство Антрим</i>	Лиха доля Дейрдре	232
<i>Велетова Дорога, графство Антрим</i>	Фінів гість	241
<i>Емайн Маха, графство Армаг</i>	Прокляття Махи	248
Хронологічна таблиця		257
Словничок згадуваних у тексті основних персонажів		258
Словничок уживаних у тексті археологічних термінів		269
Карта пам'яток		272
Путівничок		273
Бібліографія		276

Передмова

Ірландія — це острів легенд, декотрі з яких сягають у глибину багатьох сторіч, а кореняться в традиції, що починається ще давніше. Часто ці бувальщини бувають тісно пов'язані з певними місцями. Переповідаючи декотрі з них, ця книжка веде читача й до місць, із яких вони вирости. Місце й бувальщина нерозривно пов'язані в одне ціле, тож я, коли впорядковувала ці легенди, більше дотримувалася принципу географічної послідовності, ніж традиційного поділу на чотири цикли.

Однак ці традиційні поділи все-таки дають нам корисний контекст, який допомагає осягнути багатство світу кельтських міфів. Перший з них, «Міфологічний цикл», розповідає про саме зародження людського життя в Ірландії. Ці оповідки звіщають нам, як нові й нові загарбники хвиля за хвилею накочувалися на острів, які великі війни точилися між «дітьми (племенами) богині Дану» (Tuatha Dé Danann) і фоморами, демонічним плем'ям, яке боролося з тим божественним народом за володіння Ірландією. Сюди входять також історії про сидів (Sídh), тих міфічних істот, котрі палають людськими пристрастями, але не хворіють і

Навпроти:

Статуя Кухуліна, що несе вбитого Ферліада. Арді, графство Лаут.

не старіють, як люди; сидами були легендарні коханці Мідір та Етайн. Другою групою таких оповідок є «Ольстерський цикл», в основу якого ліг великий епос «Викрадення бика з Куальнге» (*Táin Bó Cuailnge*). Центральна оповідка про війну між Конхобаром, королем Ольстеру, й Медб, королевою Коннахту, містить подвиги великого героя Кухуліна. До цього циклу прилягають пов'язані з ним оповідки, такі, як історія Дейрдре. Учені й досі сперечаються, до якого періоду віднести створення «Ольстерського циклу». Вважається, що Конхобар, король Ольстеру, жив у I сторіччі по Р.Х., і природа описуваного в циклі суспільства — войовничого й племінного — здається близькою до наших уявлень про кельтську залізну добу. Але Медб, наприклад, має свої корені в постаті якоїсь богині, дуже віддаленої від неї в часі, й те саме можна сказати і про чимало постатей, уплетених до тканини цих бувальщин. Подібною непевністю окутані й оповідки циклу Фіанни. У цих оповідках ідеться про Фіна та його мисливське товариство, а також сюди вплетено й епос про гонитву за Діармайдом та Гранією. Змальовані в циклі Фіанни події відбуваються більше на лоні природи, ніж при королівських дворах, бо насправді Фіанна існувала як гурт молодих воїнів, який жив поза суспільством. Ці історії вставлено в часи Кормака Мак Айрта, що, як вважається, був великим королем у III сторіччі по Р.Х., але походження постати Фіна губиться десь у набагато сивішій давнині. Четвертий цикл, відомий як Історичний цикл або Цикл королів, містить оповідки, віднесені до пізнішого періоду, а декотрі з виведених тут образів засновуються на реальних історичних персонажах, що жили уже в християнському суспільстві. Одначе й тут, як і в усіх цих легендах, переплітаються різні світи й відмінні періоди, а історичні персонажі то запливають у ландшафт легенди, то випливають із нього геть. Неможливо установити ясну й послідовну хронологію — тим більше, що записано їх через багато сторіч після того, як вони вже мали тривалу історію існування в усній традиції. Ця ж усна традиція свідчить, що, хоча наявні тексти датуються XI—XII сторіччями, не раніше, багато з цих оповідок записано вперше десь на чотири сторіччя раніше. Оповідки Ольстерського циклу могли бути записані ще в VII сторіччі, адже вони змальовують такий світ, що був безперечно дохристиянським у своєму етосі. Ірландська література — це найдавніша національна література в Західній Європі, отож, хоч би

скільки сперечалися вчені про існування її героїв, королів та королев, конкретика їхнього людського життя-буття, хоч би яка вона була, виявилася давно похованою під верствами тисяч переказів з уст в уста. Тому я й не вибачаюсь за нове переказування цих бувальшин сучасною мовою чи за ті невеличкі вольності, яких я припустилася з декотрими текстами. Кожне нове суспільство переказує свої міфи у трохи відмінному вигляді, а тексти цих оповідок, що дійшли до нас, є продуктом середньовічного християнського суспільства, коли їх записували ченці й священники, котрі не могли не відшліфувати записуваних ними версій якось по-своєму.

Сказавши це, мушу ще додати, що та велика любов, яку записувачі вкладали у створення й збереження цих чудових рукописів, свідчить про вагу, яку ці оповідки мали для їхнього суспільства. І, навіть пройшовши через усі переповідання, ці оповідки доносять до нас виразне відчуття священності отого природнього чуттєвого світу в усій його цілісності, від радості співів косика навесні до холодних красот зими. Св. Кольмсілле, кажуть, дужче боявся гупання сокири в любій його серцю діброві біля Дері, ніж смерті й пекла, а твори ранньоірландської лірики, багато з яких написано ченцями, містять чимало оспівувань світу природи. Цей близький зв'язок зі світом природи й з особливими рисами ландшафту можна знайти і в віршах циклу «Діндженхас» (*Dindshenchas*), які змальовують різні місця, що дарують нам історії, пов'язані з назвами конкретних місцевостей, і є головним джерелом ірландських легенд. Іншими важливими джерелами є *Leabhar Gabhála Éireann* — відома загалом як «Книга вторгнень», і *Leabhar Laighean* — «Книга Лінстеру», обидві скомпільовані в XII сторіччі, разом із *Leabhar na hUidhre* або «Книга Брунатної Корови», яка відноситься до кінця XI або початку XII сторіччя. Тексти оригіналу цих книг доступні на сьогодні лише знавцям гаельської мови, але варто поглянути на різні їх переклади, аби відчути складність і красу тієї первісної їх мови.

Звісно, добре було б мати якесь надійніше опертя там, де йдеться про рукотворні побудови, пов'язані з цими бувальщинами, але насправді тут нам майже немає на що спертися. Такі витвори, як

поховальні камери та земляні кургани, ретельно описали, класифікували археологи, але й наука, достоту як і ці бувальщини, не здатна пояснити все повністю. Декотрі з пам'яток, до яких веде читача ця книга, були заселені, й це підтверджено свідченнями, уже 5000 років тому, а отже, належать до періоду неоліту чи то нового кам'яного віку, тоді як в інших випадках побудови датуються X сторіччям. Дуже багато пам'яток являють собою нагромадження, один на одному, численних культурних шарів, і в багатьох випадках немає єдиної думки щодо їх призначення. Тож можна зробити хіба що таке узагальнення, що чимало з побудов, згаданих у цій книжці, використовувались як гробниці такого чи іншого типу чи, принаймні, засвідчують, що там відбувалися поховання, тим часом як інші були начебто такими місцями, де громада збиралася для оборони чи святкування.

Археологи ділять доісторичний період на кілька часових відтинків. Ці поділи засновуються не так на якійсь точній часовій шкалі, як на наявності культурних змін — наприклад, котресь одне плем'я могло все ще жити в неоліті, тоді як інше, сусіднє, могло вже користуватися бронзою, розвинувши й відповідні соціальні структури.

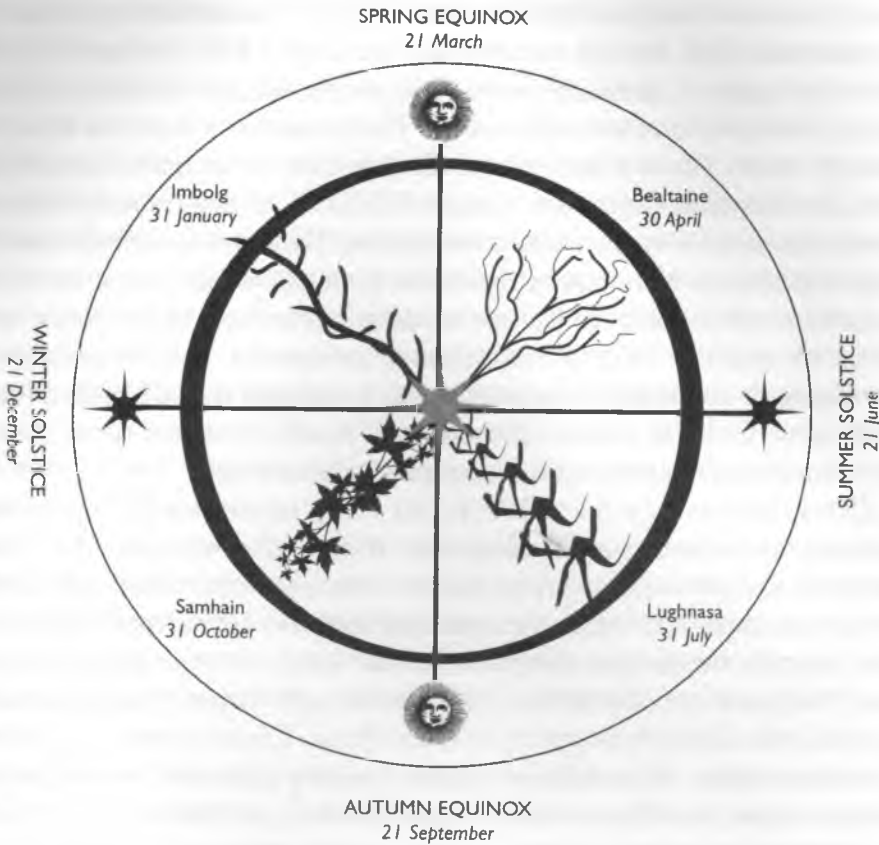
Заселення Ірландії почалося близько 9000 років тому, коли люди жили з мисливства, рибальства та збирання диких рослин. Цей спосіб життя був досить поширений в Ірландії, що засвідчують знахідки на горі Сендел (Mount Sandel), графство Дері, й у Баліферітері (Ballyferriter), графство Кері. Ці мисливці-збирачі не лишили по собі слідів спорудження польових монументів, хоча одна спірна дата з гробниці-галереї в Кероуморі (Carrowmore) біля Слайго наводить на думку, що вони могли почати споруджувати пам'ятники для своїх небіжчиків десь наприкінці мезолітичного періоду.

Саме люди неолітичного періоду лишили свої карби на первісному ландшафті, коли перейшли до осілого способу життя, пов'язаного з обробіткою землі та розведенням худоби. Великі обведені валами поля у північному Майо, відомі як Поля Кейде (Céide Fields), засвідчують, як вони облаштовували свою землю та яку вагу мало для їхнього суспільства скотарство. Вони вшановували своїх предків і небіжчиків; декотрі з наймальовничіших, на всю Європу, мегалітич-

них гробниць створено руками ірландського ранньохліборобського суспільства. Цих споруд налічується близько 1450, і чимало з них стало осердями, довкола яких гуртуються місцеві легенди, а деякі з них увійшли до цієї книжки. Найславніша з цих пам'яток — Закрут річки Бойн (*Bend of the Boyne. Brú na Bóinne*), занесена нині до пам'яток Світового Спадку ЮНЕСКО. містить найбільшу в Європі колекцію неолітичного мистецтва. Великий культовий центр Тари, графство Міт, також походить із неолітичних часів. протривавши тисячі років як священне місце й лаштунки для оповідей про богів та королів. Сотні порталних дольменів, які поціткували ірландський ландшафт і незрідка мають місцеву назву *Leaba Dhiarmada agus Gráinne* (Поже Діармайда і Грані). — це ще одна частина спадку, що лишили нам будівничі кам'яного віку.

Доба бронзи (від бл. 2000 р. до Р.Х.) принесла ірландському суспільству користування металами й початки торгівлі. То було войовниче суспільство — але також і вельми креативне, яке створювало вишукану зброю та ювелірні вироби із бронзи й золота. Такі скарби необхідно захищати, отож люди почали будувати великі твердині на пагорбах — саме в цей період розпочалося будівництво Дуну Аонгуси на острові Аран. Стоячі камені й кам'яні кола слугували обрядовими майданчиками для цих людей доби бронзи; саме тоді будувались і перші *crannóg* — оборонні споруди серед озер.

Близько 300 р. до Р.Х. до Ірландії прибули перші кельти, запровадивши тут залізний вік. І далі будувалися твердині на пагорбах, а узбережжя обгородилося захисними укріпленнями на мисах. Споруджувалися королівські палаци, які правили й за великі культові та племінні осередки; вони й досі вражають нашу уяву. Це — Тара в графстві Міт, Раткроган у графстві Роскомон, Дун Айлінне у графстві Кілдаре й Емайн Маха у графстві Армаг. То будови аристократичного, племінного й войовничого суспільства, яке мало виразні спільні зв'язки зі світом, зображеним у «Викраденні». Це одностайне суспільство, де всі визнають певні чесноти, зокрема хоробрість, силу, щедрість, вірність товаришам і рідному племені. Це суспільство політеїзму, де герої присягаються богами, якими присягаються і всі їхні одноплемінці. Це таке суспільство, де високо шанують музику, поезію, багаті барви, а також бенкети, герці, перегони, ло-

Впроі:
Кельтське ко-
лесо року.

ви й гостинність. Одначе назагал спроби, що робились і роб-
ляться, узгодити свідчення археології чи реальних історичних
подій з оповідями про історію Ірландії, як їх подано в *Leabhar*
Gabhála чи у «Викраденні», приносять небагато успіху. Тут
немає чітких взірців і надійних відповідностей, бо світ цих опо-
відей більший всередині, ніж видається зовні, й час тут може бути
і прямолінійним, і кільцевим, відзначаючись мінливими, несталими
властивостями сидів.

Зважаючи на це, треба владатися до ментального зсуву, аби
повністю увійти до світу цих легенд. Це міфи, творені людьми — ба-
гатьма людьми протягом дуже тривалого часу — з їхньої історії та ге-
ографії, з часу й місця. Дехто описує міфи як сни ось цього племе-
ни, бо, подібно до снів, вони беруть те, що трапляється в часі —
історію — й видозмінюють його. У цьому світі події можуть бути не-

послідовними, ба навіть суперечливими. Оскільки вони не узгоджуються з раціональним світоглядом, можна, при світлі дня, заперечувати їхню важливість. Одначе жити без міфів означає існувати без цілющої сили снів та уяви.

Водночас та сировина, яку опрацьовує уява, є закоріненою в часі, в якомусь конкретному місці й фізичних особливостях ландшафту. В цих оповідках світ природи зливається зі світом колективної уяви. Завдяки цьому емоційна сила таких бувальщин додає співзвучності нашим зустрічам із місцем, а саме місце може виступати втіленням оповідки — подібно до того, як стародавні ірландці могли бачити гору як утілення богині чи озеро як матеріалізацію бога. Ось чому слово сид (*sídh*) може означати і чарівну істоту, й земляний курган, у якому та істота мешкає. Потрібен іще певний зсув у сприйнятті, аби збагнути, чому один і той самий сид (чи сида) може мати свій осідок у багатьох різних місцях — духи-охоронці завжди бувають прив'язані до конкретного місця. Багато ірландців навіть у XX сторіччі вірили, що певні дерева, джерела чи пагорби перебувають під охороною місцевих потойбічних істот, а отже, кожне з таких зачарованих місць має і відповідний захист. У цих стосунках із зачарованою природою завжди присутній елемент страху, а також якогось богобоязного трепету, адже в певні моменти, особливо на Самайн (Геловін) чи Бельтан (переддень першого травня) можна легко перейти з одного світу в інший.

Це почуття пошанівку до природного ландшафту й решток старовини, які він зберігає, перебуває під загрозою. В. Б. Єйтс сказав якось, що «місця можуть почати здаватися нам тими єдиними ієрогліфами, які неможливо забути». Але в нинішній Ірландії ця ієрогліфіка невпинно стирається з лиця землі. Коли я їздила по Ірландії в перші два роки нового тисячоліття, іноді мені здавалося, ніби всю сільську місцевість узято в облогу — саморобні плакати протесту проти задумів поробити суперзвалища, супутникові антени на історичних пагорбах, плани розширення доріг, пов'язані з неодмінним руйнуванням пам'яток старовини. І не все насильство над ландшафтом іде від прихідьків; меліорація виступає особливою загрозою різним земляним пам'яткам, і не в одній чудовій місцині ми бачили власні суперзвалища, бачили пам'ятки старовини, стерті бездумним вандалізмом. У деяких випадках спроби «модернізувати»

пам'ятку. зробити її привабливою для туристів завдавали їй неправої шкоди. Є певна іронія в заохочуванні людей відвідувати пам'ятки, які нині велику частину своєї привабливості завдячують саме тому фактові, що їх досі мало хто відвідував. Однак, поки не буде глибоко громадянського поцінування вартості місць, про які йдеться у цій книжці, ми не можемо дозволяти собі розкіш вважати, що вони витримують руйнівний на них натиск. Останні повідомлення засвідчують, що, попри ухвалювання законів, покликаних захищати ці пам'ятки, темпи їх нищення не знижуються, а навпаки — прискорюються. Аби ці місця збереглися, ті, хто наділений владою над ландшафтом — місцеві землевласники чи урядові департаменти — повинні стати не лише користувачами, а й охоронцями, і треба, щоб цей взаємозв'язок підтримувала вся громадськість. Є давньогрецький міф про Ерісіхтона, Землегубителя. Ерісіхтон вирубав священний гай, аби з тих дерев вибудувати собі залу для бенкетів. Деметра, богиня родючих полів, спочатку лагідно застерігала його від такого блюзнірства, та, коли він замахнувся на неї сокирою, прокляла його. І зробився він вічно голодний, бо ніяк не міг наїстися. У своїй жалобі він запихався брудом, стаючи все худіший і худіший, все голодніший та голодніший, отруений пусткою у власній душі.

Голод, який ми відчуваємо при цій втраті контакту зі світом природи та його стародавніми бувальщинами, має не фізичне походження — це таке собі духовно-емоційне голодування. Що ж робити, аби вгамувати цей голод? Можливо, досить просто вийти на природу, стати посеред ландшафту й подивитися на нього очима уяви. Сила людської здатності уявляти, прозирати за межі видимого світу веде нас крізь сторіччя, притягує знову й знову до неподільної триєдності оповіді, місця й народу. Ландшафт житиме, поки будуть люди, здатні його любити, й жодна оповідка ніколи не скінчиться по-справжньому, поки житимуть люди, спроможні її переповідати.

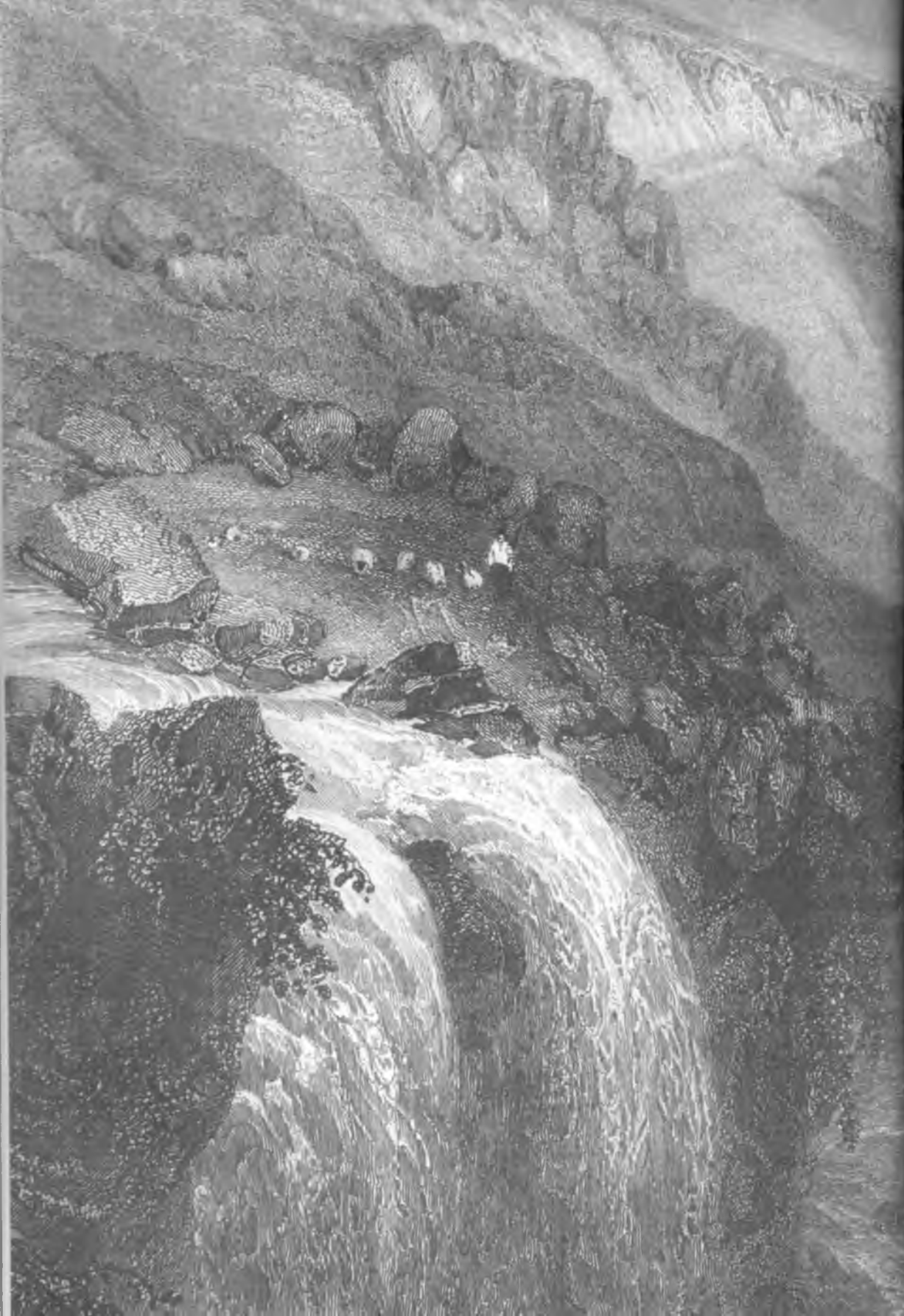
Коли Сини Міля, один із найдавніших народів Ірландії, припливли до її берегів, то попросили свого співця Амайргена втихомирити хвилі, що не давали їм висадитися. Пісня, якою він цього домогся, — то заклинання Ірландії:

Я заклинаю землю Ірландії:
Хай ходять кораблі по її родючому морю,
Хай будуть гори її родючі,
Хай рясно родять ліси,
Хай буде річка її з водоспадами,
Хай водоспади породять глибокі озера,
Глибокі хай будуть на верховинах джерела,
Хай джерело племен стане місцем збору,
Хай збором королів буде Тара,
Тара хай буде пагорб племен,
Племен Синів Міля,
Міля кораблі, човни,

Хай високим човном буде Ірландія,
Висока Ірландія у співах співців...
Я заклинаю землю Ірландії.

Із «Стародавніх ірландських оповідок»,
видавництво «Крос і Слезер»

ЛІНСТЕР

Гаут Гед,
BEANN ÉADAIR
графство Дублін

Гаут Гед (Howth Head), хоч і розташований під самісіньким Дубліном, усе-таки й досі справляє враження окремішнього місця, особливо якщо ви добре продумаєте час, коли його відвідати. А найкраще відвідати Гаут у буденний день, та ще й щоб небо супилося, щоб не блукали там юрби людей, яким байдуже куди податися, аби десь за місто. Цей скелястий півострів, що був колись островом, весь просякнутий історією та легендами. Первісна назва півострова, *Beann Éadair*, «пik Етара», походить, як гадають, від імені великого воїна Етара, який загинув через свою любов до Айне, богині з Нокейні (Knockaineу). Тут побували Діармайд і Гранія, які втікали від Фіна. Відпочивали тут і Уснині сини, коли втікали від ревнивого короля Конхобара.

Гаут — привабливе село, й тутешня гавань досі діє як рибальський порт, хоча останнім часом ви швидше здибаєтеся з гравцем у гольф, ніж із рибалкою, якщо надумаете погуляти його вулицями. Однак, якщо ви хочете побачити справжній Гаут, то оберніться спиною до підстрижених моріжків і дорогих ресторанів та й підіть стежками по-

С. 18-19:

Гравюра В.Г.Бартлета. ХІХ ст., що зображає «Голову Гленмалюра», графство Віклоу.

Ліворуч:

Могила Айлін. портальна гробниця на території Гаут-Каслу.

над прибережними урвищами або підійміться в скелясті гори. Згадані нижче пам'ятки — то лиш опорні точки, а щоб обстежити гаутські околиці, доведеться походити не одну-дві години.

Найголовнішою тутешньою пам'яткою є могила Айдін (Aideen's Tomb). Це портална гробниця, що знаходиться на території Гаутського замку (Howth Castle), де традиція поселяла родину св. Лаврентія, а тепер тут розташувався Дірпарк-Готел (Deerpark Hotel). Цю могилу ви можете знайти в порослій лісом місцині праворуч від того готелю, а найлегше досягнати до неї від краю поля для гольфу. Ця пуща буває особливо гарна наприкінці травня й на початку червня, коли квітують рододендрони й азалії. Ліс, що вкриває тамтешні пагорби, сам собою вартий, щоб його відвідали, тож хто може собі дозволити подертися на крутизну, хай піде стежечкою, яка веде нагору, бо звідти відкриваються справді величаві краєвиди. Зокрема тут, нагорі, є печера, де, як стверджують народні перекази, переночували нічку Діармайд і Гранія, коли поневірялися, втікаючи від ревнивого короля.

Сама могила Айдін — то величезна побудова, що почасти завалилася; її наріжний камінь — один із найбільших в Ірландії, а важить він, за оцінками фахівців, 90 тонн (близько 1771 англійського центнера). Ірландські порталні гробниці належать до найдавніших мегалітичних пам'яток, чимало з яких датуються часами ще до 3000 року до Р.Х. Довкола неї ростуть покручені дерева, буяють папороті, лишайники покривають її брили, по яких залюбки лазять діти, зачаровані близькістю чогось такого, що видається водночас і витвором людських рук, і все ж таким масивним, ніби тут попрацювали велетні. Легенда розповідає нам, що Айдін чи, точніше, Етайн Фольтфінн (Étaín Fholtfhinn), була прекрасною королівною сидів, прудкою, мов вітер, яка покохала Оскара, Фінового онука, а згодом і вийшла за нього заміж. Коли Оскар поліг у битві, Айдін померла з горя. Оскільки її домівкою був сид Беанн Еадаір, саме тут її й поховали. Інші перекази стверджують, ніби тут були поховали Крїмтана, короля, що правив у I сторіччі по Р.Х., а ще інші — буцім це могила самого Етара. Чи бодай котрась із легенд каже правду, а чи жодна з них до неї й не наближається, але ця гробниця в лісі як була, так і лишається могутнім, хоч і німотним, охоронцем загадкового минулого Гауту.

Гаутові довелося бути полем стількох битв, і мисове укріплення Дун Ґрифін (Dun Griffin), що його традиція пов'язує з Крїмтаном і що

зусібіч оточує маяк Бейлі (Baily Lighthouse), свідчить, який важливий то був форпост супроти ворожих вторгнень. Різні дослідники водно стверджують, що подібні укріплення, які подибуються по всіх узбережжях Ірландії, будувалися для захисту від інвазій з моря. А ще вони могли використовуватись як церемоніальні осередки, де племена збиралися на ярмарки або для здійснення релігійних обрядів. Щоб добутися до того укріплення, підіть стежкою, що веде з вершини й починається ліворуч від паркувального майданчика. За якусь хвилину ви вже й побачите маяка внизу. Стежка в'ється поміж заростей дрокку та ожини, папороті й вересу, а на початку літа тут повно дикого часнику. Спустившись із цієї крутизни, ви вийдете до невеликого мису, на якому стоїть маяк. Хоча на територію маяка немає вільного доступу, а ззовні нелегко роздивитися, де ж ті первісні рови та мури, навряд чи хто засумнівається в тому, що це ідеальне місце для оборони. Море й високі скелі обступають його з трьох боків, а з четвертого його з'єднує з землею вузький скельний перешийок. На південь звідси лежить Дублінська бухта і височіють гори, а з півночі й сходу мис оточує саме море.

Знайдіть затишний куточок і спрямуйте погляд униз по крутих схилах, покритих морськими гвоздиками, до химерних скель і зеленої води. Єдині звуки, які ви тут почуєте, — це шум хвиль, що лижуть блідо-сіру рінь далеко внизу, та ще крики морських птахів. Жвавий гомін Дубліна видасться вам чимось дуже-дуже далеким, мовби не тутешнім світом.

Гаут є водночас місцем і втечі, й захисту, перших кроків вигнання і повернення додому, й чимало пов'язаних із ним бувальщин відображають ці теми початку мандрівки у зовнішній світ і прибуття звідти. Уявіть собі воїнів, що несли тут варту, оберігаючи свій народ від нападів з невідомих заморських країв. Або згадайте самотнього короля, що стояв колись тут, наслухаючи крики птахів і вражено спостерігаючи, як по морю наближається до нього таємнича постать. Не відав правитель, що та гостя несе з собою голод і смерть...

БЕКУМА НІЖНОШКІРА

Великий король усієї Ірландії, Конн Ста Битв, стояв на кам'янистому березі біля Беанн Еадайру й дивився на море, мовби шукав там утіхи. Був сонячний погожий ранок, хвильки грайливо набігали на берег, але серце короля було зболене, а дух занепалий. Адже, попри всі свої багатства, могутність і непереможність у боях, попри велике процвітання й мир, які запанували в краї за його правління, Конн не

міг перемогти найбільшого ворога всіх. Смерть прийшла й забрала його кохану дружину Ейтне, а без неї він почувався розгубленим і розбитим, схожим на подорожнього, котрий заблукав у тумані. Він покинув бенкети Тари й примчав сю-

ди, щоб побути наодинці зі своїми

думками, дивлячись на море,

де багато років тому його си-

на Коннлу забрала красуня

з країни сидів. Тоді король

багато плакав, але дружи-

на втішила його словами:

— Так, це тяжка для нас із тобою втрата —

що наше дитя забрали до країни сидів... Але

поглянь: у нас лишився ще один синок,

Арт-Єдинчик. Він і роз-

зумний, і хоробрий, і

добрий, як жодна ін-

ша дитина. Либонь,

виросте з нього вели-

кий король, коли нас

із тобою не стане...

Але тепер пішла від

нього й дружина, і Конн

не знаходив утіхи в сино-

вому товаристві. Арт надто

Внизу:

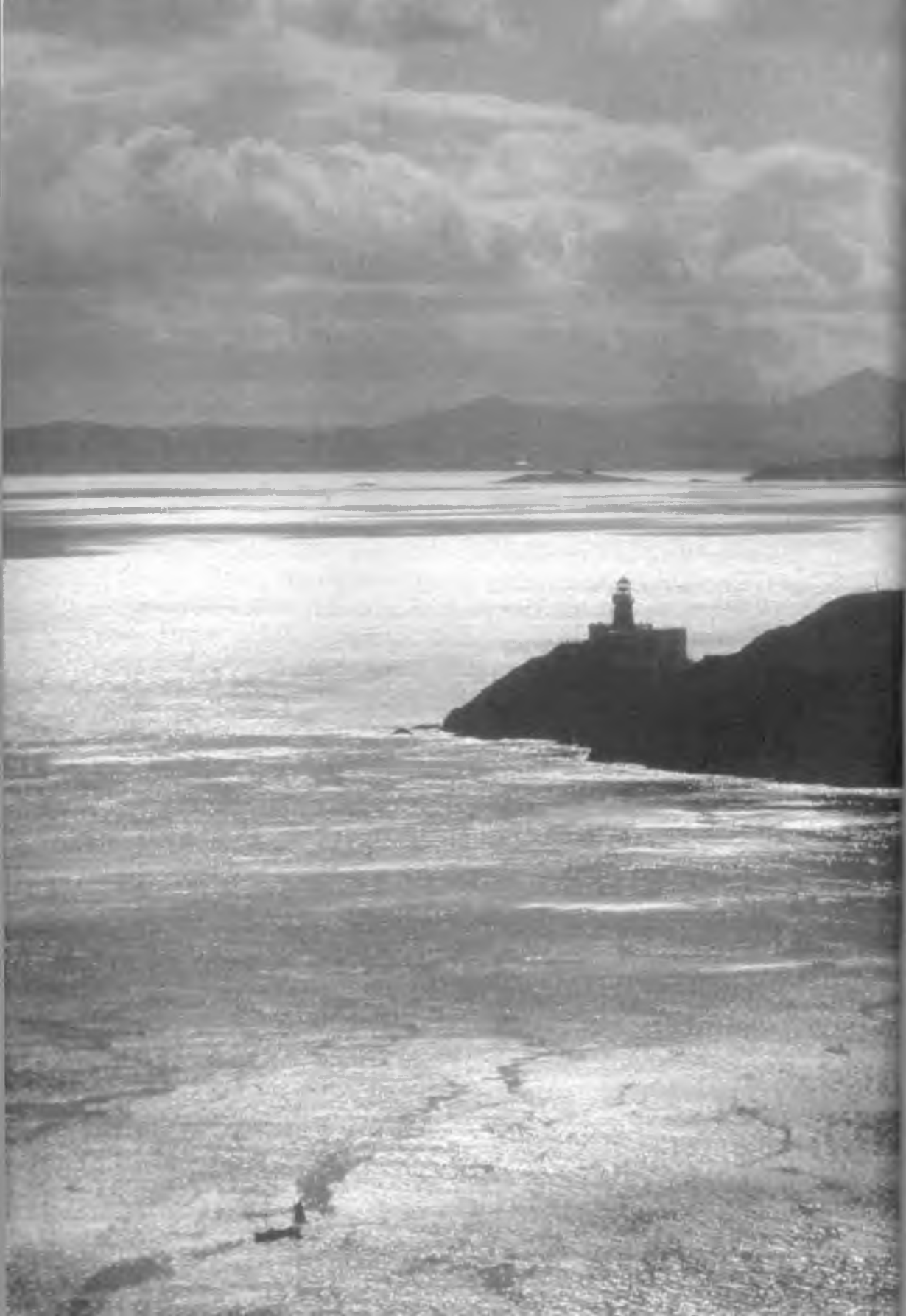
Маяк Бейлі, Гаут
Гед.

яскраво показував батькові, що сила — за юністю, що король-батько давно вже не молодий та що більше вже не знати йому ні великих битв, ні чудесних пригод кохання. Все, що лишалося Коннові, це стареча мудрість: хитрощі й дипломатичні виверти. Старий король задивився на схід, де якраз випірнуло з моря сонце, от ніби сподівався, що цей ранок якось його порятує. Згадалися йому лагідна вдача померлої дружини та її мудрі поради, які не раз допомагали йому уникати необдуманих учинків. А найдужче боліло королю, що більше вже ніколи не обіймуть його її руки, що її стрункі ніжки не притиснуться до його ніг, аби краще зігрітися холодної зимової ночі... Король заморгав повними сліз очима, потер їх. Просто до нього щось пливло по срібних хвилях! Так, то був човник, що рухався мовби сам собою, без весла чи вітрила, а в ньому стояла якась постать, що ніби світилася в ранковому сьайві. Ось човник підпливає зовсім близько... І Конн навчч пересвідчився, що в човні стояла молада жінка, вродливішої за яку він ніколи не бачив.

А то була Бекума Ніжношкіра, жінка з країни сидів. Побачивши, як чоловік на березі задивився на неї з-під дашка долоні, сида самовдоволено посміхнулася. Вона ж бо знала, хто він такий, і, хоча його син Арт був їй більше до вподоби, вирішила, що їй не випадає перебирати женихами. Треба почати з батька, а з часом і син, безсумнівно, потрапить до її ручок. Бекума ніколи ні перед чим не зупинялась, і за те ж її й прогнали з Веселкового краю: зрадила вона свого мужа, і їй дали на вибір: або смерть на вогнищі, або вигнання до землі смертних людей. Бекума вибрала вигнання, але народ Веселкового краю застеріг її, щоб і не мріяла потрапити до будь-якого ірландського пагорба-сиду, адже двері сидів зачинено для неї назавжди. Срібне човенце принесло її до берега, й вона, піднявши поли свого плаща з червоного едвабу й смарагдово-зеленої сукні, почула, як охнув старий король. Бо ж її коси блищали мов жовте золото, ясно-сірі очі променисто сяяли, а шкіра біліла чистим снігом першого дня зими. Ось вона підійшла вже так близько, що він вчув дух її пахшів — от ніби цвіт глоду роздухмянівся теплої літньої днини. Король був розтулив рота, щоб запитати, хто вона така, але гостя випередила його, сказавши:

—Я — Деалбхем. Слава про твого сина Арта сягнула Веселкового краю, то я й прибула, щоб сподобитися його любові.

Старий король насупився:

— То ти хочеш вийти заміж за мого сина? Ну, такі вісті мені зовсім не до вподоби!

— Тоді за кого ж мені піти? — тихо запитала вона.

— За кого ж, як не за мене! — відказав Конн.

Бекума схилила голову й вклала свою руку в його долоню.

— Що ж! Якщо таке твоє бажання, то хай так і буде, — відповіла сида. — Але натомість і ти пообіцяй мені дещо. Недобре буде, якщо ми поберемось, а біля нас крутитиметься Арт. мозолитиме мені очі. Пошли його куди-небудь на рік, бо я хотіла б його забути.

Королю стало прикро.

— Щоб я прогнав з дому сина? Отак, без жодної причини? — обурено перепитав він.

Бекума зітхнула й підвела на нього погляд своїх ясно-сірих очей. Конн задумався. А мо', й слушно радить ця дівиця? Його син такий юний та дужий, тож негоже буде йому вештатися біля батькової молоді дружини, поки триватиме їхній медовий місяць...

— Мабуть, йому буде боляче бачити тебе на місці його матері. — задумано промовив він. — Гаразд, я вчиню, як ти бажаєш.

І поїхали обоє до Тари. Вдома Конн розпорядився, щоб його сина вислали геть із королівства, й не захотів навіть попрощатися з ним. Протягом перших кількох місяців він був нестямно щасливий зі своєю молодою дружиною-вродливицею. Що не день Бекума зачаровувала його дедалі дужче. І такий він був зачарований, що й не помічав спочатку, як усе в Ірландії стало повертати на гірше. Корови перестали доїтись. Не росли й не родили ні жито, ні пшениця, ні жодна пашниця. Навіть бджоли й ті перестали роїтись, давати мед. Така пагуба впала на всю природу, що й жінки перестали народжувати дітей, і люди загули, мовляв, прокляття впало на рідну землю. Співці та друїди зійшлися й за допомогою свого чарівного мистецтва з'ясували, що їхня нова королева є насправді ніяка не Деалбхем, а Бекума, яку вигнано з Веселкового краю за її гріхи. Тож вони й сказали королю, що він повинен прогнати її геть.

— А мені байдуже, як її звати: Деалбхем, Бекума чи й сама Морріган, — заявив Конн. — Вона моя кохана дружина, і я нізачо в світі не прожену її геть. Знайдіть якийсь інший спосіб позбавити країну цієї пагуби.

Ліворуч:

Гаут-Гед і Дуб-
лінська бухта.

Порадилися чарівники ще, а тоді повернулися до короля з новою радою: треба знайти сина котрого-небудь праведного подружжя, скропити землю Тари його кров'ю, і тоді земля знову стане родити. Конн пообіцяв, що сам подається на пошуки такого безгрішного отрока. Чарівники хотіли відрадити його: чи не краще послати королевича, Арта? Але Коннові так набридло дивитися на сумні обличчя й чути довкола плач голодних дітей, що він відказав сердито:

— Ні! Це мій обов'язок — урятувати край!

Подався король до Беанн Еадайру, сів у Бекумин човен, що все ще стояв там, і поплив геть у широке море. А замість себе лишив тимчасово правити Арта.

Спливло чимало місяців, і Конн повернувся, привізши з собою малого хлопчика з чарівного острова. Звали хлопчика Сегда, й він справді був дитям праведного подружжя. Конн обманом якось захопив Сегду й привіз до Ірландії, маючи на думці вбити невиннятка, аби знову стала процвітати ірландська земля. Одначе багато хто заперечував Коннові, мовляв, невинне дитя не мусить постраждати за гріхи короля, і в останню мить Сегду врятувала його мати, сида. Несподівано з'явилася вона перед королем та його вельможами й прорекла:

— Повірте, загибель цього хлопчика нічим вам не допоможе. Ваші біди нікуди не подінуться, поки не піде від вас сама причина лиха.

Тоді чарівна гостя втопила нешадний погляд у Бекуму, таку прекрасну в зеленій сукні й короні з червоного золота.

— Поки Бекума лишатиметься в краї, не знати йому щастя!

Тоді взяла Сегду за руку — й тільки обох їх бачили!

Отож Ірландія і далі страждала, а Конн, хоч який поневолений Бекумою, тільки ще більше сивів та ще дужче журився. А тим часом Бекума дедалі частіше думала, який гарний у Конна син, Арт, — куди вже старому батькові до нього! А як шляхетно правив він Ірландією, поки батько був у мандрах! Тож вона й почала шукати зустрічей з ним: то напроситься, щоб Арт поїхав з нею покататися на конях, то щоб поспівав із нею, то щоб пограв із нею в шахи... Та Арт унікав її як тільки міг, а коли, було, й гляне на неї, то лише хо-

лодним поглядом, бо розумів: вона, то ж вона — пагуба всього краю, вона занастила честь його батька!

Так воно все й тяглося, аж поки одного дня Бекума натрапила на Арта, що грав із друїдом Кромдесом на моріжку в шахи. Вона забажала зіграти дві гри з Артом — з умовою, що хто програє, той муситиме виконати забаганку переможця. Першу гру вона зумисне програла. Арт забажав, як винагороду за перемогу, жезл великого чарівника Ку Рої. Закликавши собі на допомогу свою молочну сестру Айне, Бекума зуміла викрасти жезл. Вручивши його Артові, запитала:

— Ну то як, справила на тебе враження моя сила?

Але королевич промовчав.

Тоді мачуха сказала:

— Гаразд, похмурий хлопче, я хочу відігратись!

Мусив Арт погодитися, бо не мав іншого вибору. Коли ж вони стали грати, сида Айне, що невидима крутилася біля гравців, зробила програваний для Арта хід його фігурою.

— Я не торкався до тієї фігури! — обурився юнак.

— І я ж її не чіпала! — мовила Бекума, загадково усміхаючись. — А тепер, коли я виграла, я загадую тобі як тому, хто програв, завдання: іди розшукай Деалбхем, доньку Моргана, та поверни її сюди, до Тари!

— А де вона живе? — запитав Арт.

— На заході, — відповіла Бекума.

Хитромудра сида на власні очі переконалася, що юнак відплив з Інвер Колпи (Inver Colpa), гирла річки Бойн. Коли Конн зачув, що Арт подався з Тари на пошуки велетня Моргана, він зачинився у своїй світлиці й перестав звідти виходити. Він не озивався до Бекуми, й Бекума не приходила, не розмовляла з ним, і все довкола них, вся Ірландія, обернулося сірим попелом.

А Арт довго-довго поневірявся по різних землях. На якийсь час він затримався біля однієї сиди, котру звали Креде. Та сида полюбила королевича й хотіла, щоб він назавжди залишився на її острові. Але Арт заприсягся, що повернеться додому з Деалбхем і вижене Бекуму з Тари. І добра Креде вирішила допомогти Артові вирятувати Деалбхем. Вона сказала:

— Жаль мені, що ти не бажаєш залишитися зі мною. Але я все одно не хочу, щоб Морган настроїв твою голову на частокіл за своїм

домом. як учинив він з іншими, хто досі намагався вирятувати королівну.

Креде розповіла Артові, що мати Деалбхем, Собача Голова, постарається вбити його ще швидше, ніж навіть сам Морган дізнається про його прихід, оскільки Собача Голова приречена померти того самого дня, коли її донька вийде заміж. Креде ще порадила Артові, як йому перемогти Моргана, й попросалася з королевичем. Сумно дивилася добра сида вслід юнакові, аж поки його вітрило розтало за обрієм, і все думала, чи не покинув він її лиш на те, щоб спіткала його страшна загибель.

Шойно Кредин острів шез з Артових очей, як море завирувало, завив вітер, і з глибин повитикали свої голови морські чудовиська. Стали вони нападати на мандрівця, але він від усіх їх відбився. Нарешті приплив він до якоїсь землі, одначе той край виявився ніскільки не привітнішим за море, що допіру мало його не згубило. Тут йому довелося продиратися крізь густий темний ліс, де колючки мов самі собою вискакували, аби вп'ястися йому в тіло. Посеред лісу напали на нього семеро відьом, які неодмінно хотіли втопити прибульця в купелі розтопленого олива. Та він повбивав нападниць і повкидав їх у ту саму купіль. Коли ж ліс лишився позаду, попереду виросла крижана гора, де Арт мало не замерз на смерть. А за горою він опинився в ущелині, де було повно велетенських жаб, що почали плювати в нього отрутою. Він посік тих жаб, а за ними — й велетня Айліля Чорнозуба, а потім ще й левів, які хотіли заступити йому дорогу до Морганового укріплення, дуну (dún). Зрештою він таки добувся до того дуну й побачив Деалбхем — бідолашна сиділа взаперті у тісній скляній світлиці на високому стовпі. Дівчина також уздріла юного витязя, й Арт зрозумів, що недаремно пройшов він крізь усі небезпеки, бо ж ця дівчина була ще вродливіша за Бекуму, й погляд її був ширий і довірливий — не те, що глузливий позирк безсоромних очей тієї гріхородниці. До Арта підступили дві дівчини, кожна пропонуючи йому свій напій, але юнак згадав Кредину засторогу й випив лише той напій, що пропонувала дівчина, котра була по праву руч від нього, пам'ятаючи, що в чаші, яка з лівого боку, — отрута.

І тоді вискочила Собача Голова, в обладунку, готова до бою. Страшно було й глянути на неї, бо на плечах вона мала голову люто-

го чорного пса. Ох і жорстокий то був герць! Але Арт таки переміг. І настромив голову Собачої Голови на палю частоколу, яким був обгороджений дун. А тоді затріщали дерева, рев прокотився понад лісом, і перед Артом з'явився сам велетень Морган. Знову будь, Арте, готовий до бою! І почався герць. Перебійці так часто змінювали вигляд, що тамтешні звірі тільки витріщалися на них зачудовано, а Деалбхем затулила обличчя руками, боячись глянути на бій навіть крізь пальці. Коли ж сонце покотилося до заходу, всім, хто на те дивився, подумалось, що ось зараз і герцю кінець. І справді: Арт махнув своїм мечем і дужим ударом відтяв велетові голову. й настромив її на частокіл, поряд із головою його дружини. Тоді герой став під вежею і всміхнувся до Деалбхем. Коли ж він став благодіти їй спуститися до нього, щоб стати королевою Ірландії, дівчина залюбки так і вчинила, бо їй добряче набридло сидіти взаперті на тій скляній вежі.

Коли вони прибули до Тари, якраз заходило сонце. Де тільки Деалбхем ступала ногою, там уже й витикалася з землі зелена трава, а довкруг її голови шебетали пташечки, немовби то сама весна повернулася в ірландський край. Звіддалік вони побачили Бекуму: лиха сида стояла на мурі, а її обличчя мінилося люттю й страхом, бо вона ніяк не сподівалася на Артове повернення. У червоному світлі вечорової заграви її краса набула якогось спотвореного вигляду. Деалбхем лагідно взяла Арта за руку й попросила зупинитись, а сама зійшла на мур і сказала Бекумі:

— Забирайся звідси геть, ти, що зробила з Ірландії пустелю! Новий король прийшов узяти владу, а з ним і нова королева, а твоє королювання тут скінчилося. Нам байдуже, куди ти подасися, бо кожен сид в Ірландії зачинений для тебе, і до Веселкового краю повернутися тобі зась. Але, хоч би куди ти пішла, хай це буде чимдалі від нас та всієї Ірландії!

Бекума не відповіла жодним словом. Вона крутнулася і вийшла з воріт Тари, вбрана в ту саму зелену сукню і в той самий червоний плащ, які були на ній того дня, коли вона припливла до Беанн Еадайру. Гордовито пішла вона в ніч, що огортала Ірландію, й зeszла, ні разу не озирнувшись назад.

Арді, графство
BAILE ÁTH FHIRDIA Лаут

Аби пов'язати містечко Арді з однією із найзворушливіших оповідок «Викрадення бика з Куальнге», цього великого епосу кельтського залізного віку, потрібна сильна віра в існування колись такого зв'язку. Поема розповідає, яких зусиль докладала Медб, королева Коннахту, аби заволодіти Бурим Биком із Кулі. Через це відбулися великі битви й багато героїв загинуло, але нині в Арді зовсім небагато лишилося від тих давніх героїчних днів: річка Ді (Dee), кілька валунів, що позначають брід... А що ще? Одначе, як висловився поет Патрик Каванах, оспівуючи пагорби, що обступили його дім, «боги самі створюють свою власну значущість», і те ж саме можна сказати й про героїв. Арді розташоване посередині Муйртхемне (Muirtheimhne) — краю, в якому народився Кухулін і який відіграв важливу роль у змаганнях за владу в залізному віці.

Саме на березі річки, що тече на околицях цього затишного й квітучого містечка, і відбувся колись вікопомний герць Кухуліна з його молочним братом Фердіадом, чиє ім'я увічнілося у назві містечка: *Baile Áth Fhirdia*, «Місто Фердіядового броду».

Здавна позначаючи собою один із кордонів Ольстеру — провінції, яку відділяли від південніших графств гори й болота, — Арді протягом сторіч лишалося одним із чільних центрів гaelських племен. Коли британський трон посіла Єлизавета I, Ольстер усе ще лишався окремішньою, непроникною територією, недосяжною для зазіхань англійської монархині. Однак містечко Арді на цей час стало містом Пейл (Pale), яке існувало уже в рамках англійського контролю. Мури, брами й замки нових поселенців витіснили все, що будувалося тут від донорманських часів.

Вгорі:
*Арді-Касл,
графство Лаут.*

Графство Лаут зберегло чимало зі свого середньовічного спадку, а нещодавно відреставровано Ардійський замок, споруджений у XIII сторіччі Робером де Ріппаром. І Яків II, і Вільгельм Оранський зупинялися в цьому замку, дорогою до вирішальної битви, яка відбулася 1690 року на річці Бойн (Boyne).

До Ардійського броду легко дістатися, їдучи лівим берегом річки від дублінського боку моста, що на N2. Раджу приплющити одне око, аби не помічати сучасних будинків і фабрик, і спробувати вчути, за гуркотом транспорту, гамір битви, хоч яке це нелегке завдання. Одначе слід віддати належне ардійцям: вони розбили на обох берегах річки парк, дбайливо зберігши при цьому гарний кам'яний міст, утер-

ши носа багатьом іншим ірландським містам, які поставили інтереси транспортного зв'язку вище подібних древніх будов. Громадяни міста Арді звели навіть пам'ятника обом героям того двобою: Кухулін несе Фердіада на руках, оплакуючи загиблого товариша.

Добре використовувати Арді і як базову туристську точку, щоб, виїжджаючи звідти, обмандрувати все графство Лаут і ще й сусіднє, Міт, включно із комплексом долини Бойну. Недалечко звідси розташоване село Слейн (Slane), вид якого, коли наближатися з півдня, дуже вражає, і яке має величавий замок. Та й інші розташовані неподалік селища, села, такі як Каслбелінгем (Castlebellingham), можуть похвалитися осяжним чуттям гордості за своє минуле. Ці села й селища зберігають відлунки не так кельтської, як норманської історії. Земля тут добра, обробляється з давніх давен, а в старих будинках із покоління в покоління живуть нащадки стародавніх предків. Хай цьому спадкові й бракує драматичної сили шалених героїв з легенд, але він так само заслуговує на дбайливе збереження.

ГЕРЦЬ БІЛЯ БРОДУ

Прокляття Махи впало на мужів Ольстера. В час, коли рідний край так потребував їхнього захисту, вони лежали горілиць безпомічні й кричали та корчилися в родових муках, як і напороочила їм богиня-войовниця. Не зачепило це прокляття лиш одного воїна — Кухуліна, якого прозивали «Ольстерським Псом». Йому ще тільки виповнилося сімнадцять років, а він уже став найбільшим воїном, якого будь-коли знала ірландська земля. Війська Медб Коннахтської поривалися вперед, прагнучи забрати Бурого Біка з Кулі в Конхобара Мак Несси Ольстерського, аби королевине стадо стало таким гарним, як стадо її чоловіка Айліля, а то й кращим. Проти героя Ку-

хуліна королева посилала сотні бійців, але він їх винищував, сотню за сотнею, так легко, як бугай відганяє спекотної літньої днини від себе мух. Тоді Медб, не бажаючи втрачати стількох доблесних воїнів, почала вибирати великих витязів, аби хтось із них переміг захисника Ольстера в двобої. І шодня почали відбуватися герці на березі річки Ді біля броду, й шодня кожен новий витязь падав мертвий, а

Навпроти:

Збудований в Арді пам'ятник, що зображає Кухуліна, який несе на руках Фердіада, оплакуючи загиблого товариша.

Кухулін викрикував королеві образи через річку, бо він став табором на протилежному березі, разом зі своїм колісничим та невеличким гуртом товариства.

Скликала Медб до себе наймудріших мужів на раду, і всі мудреці водно заявили, що лиш один витязь міг би перемогти Кухуліна — Фердіад, який разом із тим великим воїном навчався бойового мистецтва у королеви-войовниці Скатах в Альбі-Шотландії. Одначе, коли Медб покликала Фердіада до себе, той рішуче відмовився виступити проти Кухуліна, бо не тільки доводився Псові молочним братом (обох їх вигодувала своїм молоком одна няня), не тільки був найближчим хранителем його таємниць і мрій про славу, а й любив препрославленого витязя любов'ю того, хто бився і страждав з ним разом, адже узи бойового побратимства дужчі за кровну спорідненість. Фердіад пам'ятав те почуття чоловічої дружби так добре, ніби оце тільки вчора вони з Кухуліном шалено гасали лісами, тішачись юною волею, перш ніж стати на воїнський шлях, а ще він дуже добре пам'ятав їхні спільні потішні бої, які завжди закінчувалися сміхом... Медб обіцяла осипати його золотом і самоцвітами, обіцяла йому своє зріле тіло, але витязь тільки хитав головою. З відчаю Медб влаштувала великий бенкет. Кухарі засмажили цілих корів, найкращих вепрів і найсоковитіших оленів. Вино й пиво лилися там рікою, а Фердіадові Медб піднесла свого особливого медвяного трунку, солодкого й густого, мов ті меди, з яких його зварили. Королева обдарувала Фердіада подарунками, закрутила йому голову лестошами, а насамкінець мовила:

— Фердіаде! Не потерпай так за твого друга, бо не гризуть його твої гризоти. Чула я, що він глузував з тебе, нахвалявся, що й тебе залюбки посіче на капусту, як інших наших витязів, бо це йому за-виграшки!

Фердіадові вже й так голова запаморочилася від медів та лестошів, тож він вигукнув:

— Ну що ж! Тоді я зітнуся з ним — примушу його заспівати іншої!

Медб тільки холодно усміхнулась і, пообіцявши героєві велику брошку й прекрасне тіло Фіоннабхайр, своєї дочки, побажала йому доброї ночі — й доброї пам'яті, аби, як засіріє світанок, він не забув, що пообіцяв своїй королеві.

Всі двірські давно вже обляглись, і тільки Фергус Мак Ройх усе крутився-вертівся в постелі й ніяк не міг заснути. Фергус перейшов

до коннахтського табору, бо Конхобар Мак Несса зробив і його причетним до вбивства синів Усни, але Кухуліна він любив, мов рідного сина. Зрештою Фергус устав і крадькома вислизнув з табору. Перейшовши через річку, він попередив Пса: проти нього виступає Фердіад! Кухулін став гірко нарікати на лиху долю, що змушує його ставати на смертельний герць із другом. Але Фергус застеріг його:

— Хай не засліплюють тебе твої дружні почуття! З усіх ворогів тобі найтяжче буде здолати саме Фердіада, бо весь він вбраний у велику рогову шкуру, яка відбиває всяку зброю.

— А я хіба не маю *Гае Болга*? — гордовито відказав Кухулін. — Хіба не маю великої булави, що проникає в тіло ворога, а тоді розпадається на тридцять дротиків, які продірявлюють усі ворожі нутрощі? Хто вистоїть проти такої зброї?

І Кухулін подався бенкетувати й ночувати до своєї дружини Емер, до її укріплення біля Дуна Деалгана (*Dún Dealgan*), аби ніхто не посмів сказати вранці, нібито він злякався двобою з Фердіадом.

Коли світанок покрив золотом і червінню східний край неба, обидва лицарі стали один супроти одного, а між ними була тільки річка й туманець над водою. Вбралися ж вони у свої найкращі обладунки — під першими променями сонця заблискотіли бронза, срібло й золото. Їхні вгодовані коні заіржали, вітаючи одне одного, а за ними й колісничі перекинулися вітаннями понад водою. Коли Фердіад, високий і темно-русявий, уздрів любе Кухулінове обличчя, він низько йому вклонився, а Кухулін, низенький, кремезний та чорнявий, привітався з ним так само.

— Вітаю тебе, Фердіаде! — гукнув Пес.

— І я тебе вітаю, Ольстерський Псе! — озвався Фердіад.

— Як ми битимемось сьогодні?

— Метальними списами й дротиками, — запропонував Фердіад.

Тож вони й зійшлися, і почали битись, обидва однаково досвідчені, вишколені та вмілі. Спочатку їм навіть трохи здавалося, ніби це вони ведуть одну з тих військових ігор, якими займалися у навчальному таборі Скатах. Кожен з них протиставляв супротивникові однакове бойове уміння, бо кожен знав усі хитрощі й виверти товариша, що мусив стати ворогом. Однак мало-помалу, в міру того, як на-

Вгори:

*Брід на річці Ді
біля Арлі.*

ростав запал бою, вони почали викрикувати один одному образи. Не забули жодного образливого прізвиська з тих давно проминутих днів...

— Ти ж був моїм маленьким служкою, Ку, — просичав Фердіад, стискаючи зігнутою рукою Кухулінові шию. — Був моїм маленьким постільничим, моєю маленькою тінню, мавпував усе, що я вмів, і часто не встигав за мною...

— То ж було тоді — а це тепер! І тому було, що ти на кілька років старший за мене! — розлючено відказав Кухулін, вирвавши свою шию з того стиску й кинувши суперника на коліна в воду. — Нині ж я дужчий, а ти втратив половину своїх навичок і сили, обпиваючись медами й сплячи з такими гулящими жінками, як Фіоннабхайр.

Правда ж, Медб запропонувала її тобі? Авжеж, вона обіцяє ту сучку всім псам, що огинаються коло табору...

— Та що ти кажеш? Ну, то побачимо, скільки жінок захоче спати з тобою, коли я прикінчу тебе, ти, блиндо чорнопика!

— Заткнись, смердюча пелько!

— Опудало горохове!

— Старий мішок сала!

Але потім Фердіад дістав рану, розпалився й проштрикнув Псові руку, тож, коли зайшло сонце, обидва лицарі вже були виснажені й спливали кров'ю. Одначе, прощаючись того вечора, вони ніжно поцілувались, і Кухулін послав цілюшого зілля другові через річку, тим часом як Фердіад передав Кухулінові найкращих страв із коннахтського табору. Їхні коні паслись на одному пасовиську, а їхні колісничі сиділи разом біля одного вогнища.

Настав новий ранок, і обидва витязі повставали й привітали один одного через річку. Цього дня Фердіад віддав право вибору зброї Кухулінові, тож билися вони метальними й важкими списами. І цього вечора Фердіад надіслав Кухулінові добірної їжі, а Кухулін послав цілителів, щоб пошептали, поспівали закляття над Фердіадом, адже цього разу рани в обох були такі тяжкі, що масті й всілякі зілля вже не могли їх залікувати.

Третього дня вони билися вже на мечях, і то з такою лютістю, аж річка перестала текти, а воїни, котрі спостерігали з обох берегів, були забризкані кров'ю перебійців — так далеко летіли бризки крові з їхніх ран. Більшість глядачів повтікали нажахано, а ті, хто все-таки лишився дивитись, майже нічого й не бачили, тільки хмару, що крутилася шаленим вихором, — хмару пилюги й крові, в якій спалахували блискавиці, коли схрещувалися два мечі.

Того вечора перебійці вже не обіймалися, а, коли сонце сховалось за обрієм, одвернулись один від одного й зморено поплуганили кожен до свого табору. Ніхто вже нікому не посилав більше ні страв, ні ліків, а коні й колісничі полишалися на протилежних берегах річки.

Ще тільки засірів світанок, а перебійці вже посхоплювались на ноги. Цього разу вони обійшлися без вітань, тільки мовчки дивились один на одного, як хто вимахує зброєю. Тоді почали зближуватись. Мить — і вже й зчепилися в штурхобочному бою, і тільки їхні колісничі мали мужність лишитися й бачити, як навсібіч бризкає

кров та розлітаються шматки відтятої плоті. До самого вечора жоден з них не зронив і слова.

Вже посутеніло, а вони й не думали припиняти бою. Де там! Билися все лютіше й лютіше. Ось зіткнулися з такою силою, що їхні великі бронзові щити розлетілись на друзки, й цієї самої миті, поки Лаег, Кухулінів колісничий, подавав тому запасного щита, Фердіад увігнав свого меча Кухулінові в груди, підняв його на вістрі в повітря й пожбурих у напрямку північного берега, крикнучи:

— А побіжи додому по кісточку, Псюро!

— Глянь, Ку! — закричав Лаег, злякавшись, коли б Кухулін не зазнав поразки. — Він тебе підкинув, як мати немовля підкидає!

Отоді на Кухуліна найшов справжній бойовий шал. Він звелів Лаегові принести його булаву *Гае Болга* й, схопивши ту зброю, закрутився-завертівся, а довкола нього вихором, мов чорні круки, закружляли демони війни. Мить — і велика булава увігналася Фердіадові в груди, пробивши захист рогової шкіри. Упав Фердіад у воду й скрикнув смертним криком.

Умить де й поділося Кухулінове бойове шаленство. Упав він навколішки біля свого полеглого друга й, узявши того на руки, задивився, як мертвіє його обличчя. Підійшов Фердіадів колісничий забрати тіло господаря, але Кухулін, сам тяжко поранений і ледь дибаючи, потяг забитого до свого, ольстерського берега. Колісничий заукав, голосом, що уривався від горя й сорому:

— Ти хочеш забрати його зброю та обладунок? То забори їх, а тіло лиши, щоб не познушалось з нього, не поганьбило його ольстерське військо!

Кухулін, знеможено впавши на берег, підвів голову; обличчя йому спотворили гнів і горе.

— Ану забирайся геть від річки, чоловіче, поки я й тебе тут не вбив! Я сам поховаю Фердіада, з такою честю, як королевича й великого воїна. Сам обмию його біле тіло для похорону. Ні, не заради військової здобичі забираю я його з собою, а тому, що я хочу потримати востаннє в моїх руках його голову й востаннє сказати йому, який він був мені дорогий. Ніхто ж бо не мав вірнішого друга чи хоробрішого товариша. А мені тепер так, наче я вбив половину самого себе. Раніше я думав, що війна — то шляхетна справа, а не це криваве непорозуміння, коли жадоба й примхи володарів кидають

друга проти друга. Здається мені тепер, що всі бої, в яких я перемігав досі, — то ніщо, дитяча забавлянка, порівняно з цим герцем, де я бився з Фердіадом, любим моїм братом.

Кухулін продовжував захищати Ольстер від військ Коннахту, аж поки до ольстерських воїнів знову повернулася їхня сила, спроможність битися. Початок епосу «Викрадення бика з Куальнге» див. у розділі «Любовна бесіда...», а кінець — у «Герці биків». Причину недуги ольстерських воїнів шукайте в розділі «Прокляття Махи».

Кулі, графство

CUAILGNE

Лаут

Півострів Кулі досі несе відлунки відшумілих битв і стародавніх чвар. Десь від часів виникнення епосу «Викрадення бика з Куальнг'є» він позначає собою кордон між Ольстером і Лінстером, північною та південною провінціями. На північ від цього півострова лежить містечко Ньюрі (Newry), яке є складовою частиною Північної Ірландії, а південніше розташований Дундалк (Dundalk) — це вже частина Республіки Ірландії. І все ж Кулі є до певної міри такий собі самодостатній світ: досить зробити фізичну дію — залишити урбанізм Ньюрі чи Дундалка й примандрувати до туманної краси кулійських пагорбів, як у вас складеться враження, що ви перенеслися до зовсім іншого світу. Дуже легко уявити, ніби це — якесь окремішне королівство. Місто Карлінгфорд (Carlingford) із його чудовою бухтою може вам послужити дуже милою базою, звідки зручно вирушати в будь-який куточок півострова. Заснували його норвежці, й спочатку воно правило за важливий оборонний пункт. Тут, як ніде в жодному іншому ірландському місті, добре збереглися стародавні будівлі. До його численних пам'яток належать зокрема замок короля Іоанна й заснований 1305 року монастирок. Карлінгфорд

полюбляють моряки, бо має він і сучасніші приваби: добрі ресторани й своєрідні пивниці. Однак найбільшою його привабою лишається, безперечно, його розташування між пагорбами й морем, адже звідси легко добутися до гір і відкривається чудовий краєвид на затоку на півночі.

Ця місцевість просто ідеальна для любителя прогулянок по горах. Стежка, якою вели викраденого бика, — це оснащений дороговказами маршрут протяжністю близько 40 кілометрів (25 миль). Із тих блакитних гір, помережаних вузькими путівцями, раз-у-раз відкриваються величаві краєвиди на море, що розкинулось на північ і на південь, а найнезабутніший з цих краєвидів, либонь, той, що простеляється з Чорної гори (Black Mountain) на північ і з Морнса (Mournes) над Ньюрі. Коли зійти з головної дороги в напрямку Оміту (Omeath), там у горах буде багато лісів і боліт. Саме тут, на цьому хребті, Донн (Бурий Бик) із Кулі розігнався й розтросив собі голову об скелі. Досі ще не визначено, котра ж із тамтешніх скель є Спиною Бика (*Druim an Tairbh*), себто тією

Внизу:

Гравюра Г.Гастіно, яка зображає Карлінгфордське озеро, графство Лаут.

скелею, під якою загинув Донн, як це записано у «Викраденні», так що будь-котра з тих гір може виявитися нею.

Є археологічні свідчення того, що люди жили тут іще в доісторичні часи. На півострові розкидано багато пам'яток, особливо двірських пірамідок, складених із каменів. З однією з таких пам'яток, нині почасті зруйнованою Могилою Високої Жінки (Long Woman's Grave), пов'язана легенда, що засвідчує особливий гумор місцевої людності. Мовляв, колись один королевич привіз сюди свою наречену й попросив її роззирнутися довкола: все, що вона побачить, — то лише частина його володінь. На лихо, дівчина подивилася не туди, куди слід, бо простору там виявилось кілька кроків, і померла, бідолашна, від такого потрясіння! Недалеко звідти, на території майданчика для гольфу готелю «Балімасканлон» (Ballymascanlon), стоїть один з найгарніших дольменів Ірландії — Пролік (Proleek Dolmen), 3,6 метра (12 футів) заввишки.

Вважається, що назва «Лаут» (Louth) походить від імені Луга, хитромудрого кельтського бога, що в битві при Мойтурі приніс Дітям богині Дану перемогу. Ця частина графства вельми відрізняється від території довкола квітучого міста Арді. Тутешні люди й досі розмовляють із тим самим забарним музичним акцентом, вони й досі довгенько розмірковують, перш ніж відповісти на таке важливе запитання, як куди-небудь пройти-потрапити. Хтозна, чи не є ці вагання наслідком тривалого проживання цих людей на межовій території між північчю і півднем, між кельтським і норманським, між світом тихих ферм і прегарних пагорбів та світом великого героїзму й трагічних битв.

ГЕРЦЬ БИКІВ

Відшуміла остання битва. «Викрадення бика з Куальнге», ця велика поема про війну, яку співці співатимуть протягом багатьох прийдешніх сторіч, добігла свого кінця. Ольстер переміг Коннахт, хоча королева Медб, підступна, як завжди, вже міркувала, як би його відігратися. Дим від погребних вогнищ затьмарив небо над бойовиськом біля Гараха (Garach). Повітря було сповнене смороду від спалюваних тіл та каркання круків, що кликали своїх товаришів побенкетувати розкиданими по бойовиську закривавленими трупами.

Морріган, богиня війни, захоплено вершала, літаючи понад димом, а її сестра Бадбх, прийнявши подобу сірої ворони, тішилася жахливими наслідками бездумної різанини. Чоловіки, що зносили трупи на вогнища, падали, ковзаючись у крові, що вкривала ті зелені поля. Тіла лежали без голів, голови без тіл; кістки, шматки відрубаної плоті були розсіяні по чорній землі, мов які криваві зорі. Розтрошені черепи, відтяті руки й ноги лежали так далеко від уतिकаних списами тулубів, немовби ніколи й не належали живим цілим людям. Хто пережив ту битву, той ще не міг почувати скорботу, бо всім хотілося чимшвидше забратися геть від смороду спалюваної гнилої плоті й зойків тих, хто ще не сподобився милості великого Донна, бога смерти.

Довгообраза Медб вирушала назад, до Круахану (Cruachain), свого палацу в Раткрогані (Rathcroghan). Північні війська перемогли її, та й сама королева мало не загинула, коли б не милосердя Кухуліна. Позад неї голосили вдови й сироти, та й своєму народові, в Коннахт, вона несла вісті про смерть багатьох-багатьох воїнів. Але ступала королева гордовито, бо хіба ж не спромоглася вона захопити бика Донна з Кулі? В ніч перед останньою битвою — і ганебною поразкою від Конхобара — Медб відіслала Донна з п'ятнадцятьма його телицями до Раткрогана. Слуги погнали стадо по бездоріжжю.

Вгорі:

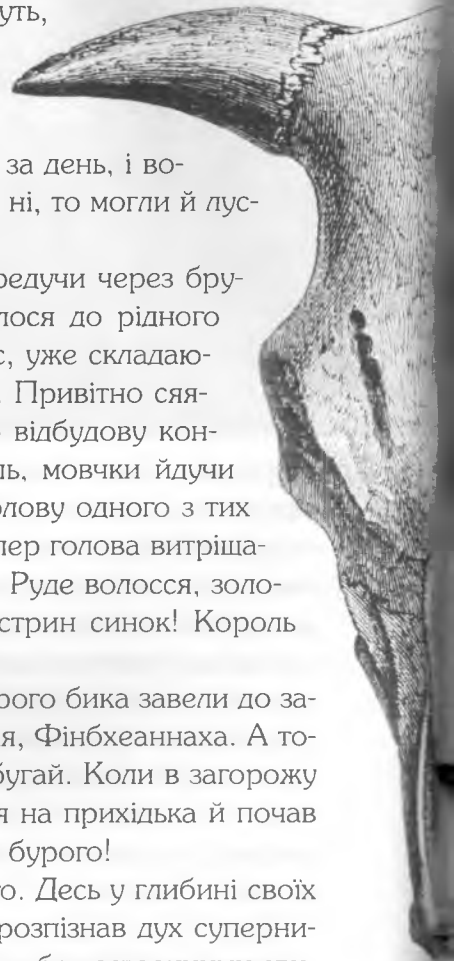
Півострів Кулі,
графство Лаут.

нікому не відомими стежками. Вона обдивилася бойовисько й назвала поразку ганьбою, ганебною різаниною, але в глибині душі не відчувала горя, адже вона здобула того бика — найбільшого бугая на всю Ірландію — якщо не на весь світ. Співці захоплено прославляли, і ще довго прославлятимуть, його досконалість, його доблесть, адже на своїй широкій спині він міг піднести тридцять хлопців-молодців. А яку він мав плідну снагу! Міг-бо запліднити п'ятдесят телиць за день, і вони мали отелитися до наступного ранку, а як ні, то могли й луснути від сили подарованого їм його сімені.

Отак, то переходячи блакитні гори, то бредучи через брунатні болота, коннахтське військо наближалося до рідного краю. Медб тихенько замугикала собі під ніс, уже складаючи плани, як би його помститися Кухулінові. Привітно сяло сонце, і в її голові снувались задуми про відбудову коннахтської військової потуги. Її чоловік Айліль, мовчки йдучи поруч неї, мало не наступив на відрубану голову одного з тих тисяч коннахтців, яких понишив Кухулін. Тепер голова витрішчалася на короля своїми порожніми очницями. Руде волосся, золота прикраса на шії... Це ж його небіж, сестрин синок! Король зійшов зі стежки й, зігнувшись, виблював.

Коли нарешті добулися до Раткрогану, бурого бика завели до загорожі, де досі утримували тільки білого бугая, Фінбхеаннаха. А того білого досі ж не перемагав жоден інший бугай. Коли в загорожу завели Донна, Фінбхеаннах люто витрішився на прихидька й почав копати, гребти землю ногою, от ніби впізнав бурого!

Обидва бугаї поставали один проти одного. Десь у глибині своїх бичачих мізків кожен із них упізнав іншого, розпізнав дух суперника. Адже колись, багато життів тому, вони були божественними свинопасами, а оце тепер прибрали подобу двох бугаїв. Із віку в вік вони бились один з одним, перевтілюючись у тисячі різних подоб, народжуючись то як дві рибини, то як два олені, то як два воїни, то як два духи, то як два дракони... А останнього разу вони стали двома личинками в одному струмку, їх проковтнула під час водопою молода корова, і так, нарешті, вони набули подобу двох бичків, що вросли велетнями-бугаями. Круаханські двірські з'юрилися на по-

мости на версі загорожі й стали чекати, що ж воно буде далі. Хто може сказати, що відбувається у тварини в голові? Можливо, й цим двом вічним суперникам так само, як і людям після побоїща, остогидло без кінця вбивати одне одного? Хтозна, яка була тому причина, але Донн Кулійський підійшов і, обережно поставивши свою праву передню ногу на ріг Фінбхеаннаха, пригнув голову білого бугая до самої землі, от ніби змусив уклонитись собі як володареві. І довгенько простояли так обидва, аж глядачі потомилися чекати. Тоді Айліль, думаючи про всіх полеглих у цій війні за якогось там бугая, гукнув:

— Невже ж ти так нічого й не покажеш нам, Донне Кулійський? Стільки людей, з обох боків, загинуло через тебе!

Тоді бурий ревнув, і обидва бугаї зчепилися рогами. Ніби нізвідки налетіла велика буря — громом пролунав удар двох пар рогів. Вирита величезними ратицями, полетіла навсібіч земля. Ось бугаї проламали загорожу, затоптавши на смерть Брикріу, лихослова, що хотів зблизька поспостерігати герць двох велетнів, і помчали, не розчіплюючи рогів, по всій Ірландії, орючи її ратицями вздовж і впоперек, викопуючи озера й нагортаючи гори.

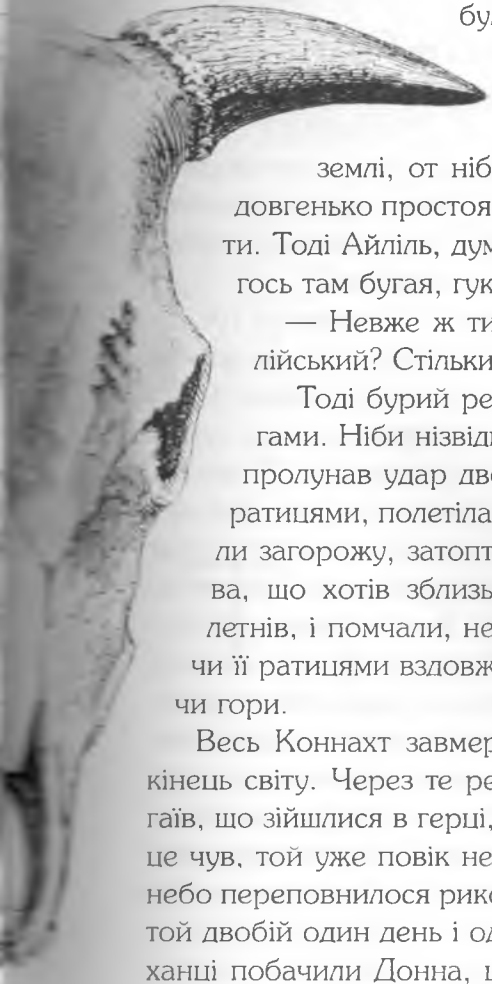
Весь Коннахт завмер із жаху, бо людям здалося, ніби настав кінець світу. Через те ревище-риговище, через гупіт-тупіт двох бугаїв, що зійшлися в герці, ніхто не міг заснути ні вдень, ні вночі. Хто це чув, той уже повік не міг цього забути, бо здавалося, ніби саме небо переповнилося риком-криком якоїсь лютої битви богів. Тривав той двобій один день і одну ніч, а на світанку наступного дня круаханці побачили Донна, що ніс на рогах велетенське тіло свого суперника.

Одначе й сам Донн був весь у тяжких ранах, і за кожним його кроком кров цебеніла з нього дзюрками. Де він ступав ногою, там так і лишалася яма, наповнена закипілою кров'ю. Заточуючись, підійшов він до озера, що біля фортеці, от ніби хотів, щоб водою змило труп його суперника. І він таки звільнився, але не від усього трупа, бо вийшов на берег, усе ще несучи на своїх великих чорних

Посередині:

Череп вола, знайдений у болоті біля Дуншогліна. графство Міт.

рогах печінку, лопатку й стегна. Айлілевим воякам здалося, що тепер вони вже зможуть упіймати бугая, аби вбити, але Фергус Мак Ройх, той самий ольстерський воїн, котрий був утік до Коннахту після Конхобарової розправи над синами Усни, крикнув громовим голосом:

— Переміг Бурий з Ольстеру, але й він от-от помре від ран. Ніхто його не чіпайте! Нехай він мирно повернеться на своє місце, а хто його зачепить, той матиме справу зі мною.

І Донн подався на північ, але всім здалося, що Фергус проводить велетня-бугая поглядом, сповненим глибокої туги, і чи не означало це, що й сам Фергус почувається спійманим у коннахтську пастку биком, якого Медб тримає в загоржі для своїх потреб?

Ідучи, Донн люто метляв рогами, струшуючи на землю то тут, то там частини Фінбхеаннахового тіла. Велетенський бугай мав начебто лиш одне бажання — швидше добутися на свою батьківщину, до милого півострова Кулі з його пологими пагорбами й свіжим духом моря. Але й діставшись до півострова, він не вгамувався. У своєму шаленстві Донн нищив усе, що траплялося йому на дорозі. Тож чимало з тих, хто пережив і війну, й голод, і хвороби, знайшли свою смерть тепер, під бугаєвими ногами. Нарешті він досяг місцини, відомої нині як Спина Бика (Druim an Tairbh). Тут він повернувся головою на північ і помчав просто на прямовисний схил гори, от ніби йому здалося, що то перед ним іще один бугай, якого треба перемогти. Але його роги тільки застрягли в ґрунті й камені. Серце Доннове не витримало — порвалося в грудях, немов величезний горіх луснув. Видавши останній страхітливий рик шаленства й болю, grimнувся він на землю, і його дух залишив тіло. Збігло чимало днів, перш ніж навіть круки насмілилися підступитись до його трупа, аби порозкошувати вже гнилим м'ясом.

А підступи королеви Медб таки призвели до загибелі Кухуліна. Вмиряючи, він прив'язався до камінного стовпа, аби загинути стоячи, мужньо дивлячись в обличчя ворогам.

Тара, графство

TEAMHAIR

Міт

Тара є чи не найславетнішою з легендарних пам'яток Ірландії. Її назва, *Teamhair*, означає «Високе місце». Вона викликає асоціації з днями слави: з героями та вродливими жінками, з великими королями-жерцями, що правили землею, яку легенди завжди називають родючою і благодатною. Однак вже на той час, коли християнські вчені взялись записувати ці бувальщини, від Тари лишилися самі порослі травою вали. Дні її слави давно відшуміли, а таємниці поховалися глибоко в землю. І все-таки, якщо стати на цих валах і подивитись, які величаві odkриваються навсiбіч краєвиди графства Міт, можна відчутти силу і владу стародавніх королів — адже Тара була серцем усієї тієї символічної царствености й процвітання давніх кельтів.

Довкола Тари зосереджується чимало з найважливіших ірландських бувальщин, зокрема й оповідки про любов та війну. Тут королі починали своє королювання з того, що єдналися з богинею суверенности. Тут щороку, протягом трьох днів до й після Самайну — свята небіжчиків у кельтському Новому році, що припадав на листопад, — відчинялися двері до потойбічного світу. Саме тут що три роки відбу-

валися великі збори. Тут Конн Ста Битв став на Камінь Долі (Lia Fáil), який скрикнув під його ногою, і це означало, що саме Конн і є законний король Ірландії. Тут Кормак, найбільший з великих королів усієї Ірландії, знайшов стежку до царства Мананнана, бога моря, і тут розпочалася трагічна історія Діармайда й Гранії, Кормакової доньки, що закохалася в Діармайда на власному весіллі, коли виходила заміж за Фіна. Тут правив і Ніал Дев'ятьох Заручників, хто, як стверджує традиція, був захопив у полон і привіз до Ірландії Патрика. Коли через багато літ Патрик повернувся вже як місіонер, він кинув виклик Тарі й королю Лаогайрові — тим, що розпалив вогнище на горі Слейн (Slane) біля самої Тари. Потім він та його послідовники чарівним чином обернулися на оленяче стадо, потайки зійшли на пагорб Тари й викликали королівських друїдів на магічний бій, щоб з'ясувати, чиї чари сильніші. (Цим перетворенням пояснюється, чому молитва «Нагрудник св. Патрика» відома також як «Крик оленів».) Патрикова звитяга дала йому право проповідувати євангеліє в Ірландії, а сила прадавніх звичаїв занепала навіки. Подейкують, буцім люди залишили зрештою Тару завдяки тому, що святий наклав на це місце своє закляття.

Заходять до Тари через браму, яка веде до збудованої в XIX сторіччі церкви, котра замінила набагато старіший тутешній храм, а нині використовується як інтерпретативний центр. Пагорб Тара пологий, траву на схилах старанно вискубують вівці. Форт Синодів (Fort of the Synods), Пат на Піор (Ráth na Ríogh), Теах Кормак (Teach Cormac), Пат Грайinne (Ráth Gráinne) і Пат Лаогайр (Ráth Laoghaire) — ці назви монументів на пагорбі належать до пізнішого періоду, ніж самі ці пам'ятки. Але Ліа Фаїл, Камінь Долі, — це, як стверджують, той самий камінь, що був скрикнув, коли до нього доторкнувся Конн.

Сучасні археологічні розкопки тут обмежено, зведено до таких обережних дій, які б не порушували, а зберігали цілість усієї цієї пам'ятки. Археологічні огляди зміцнюють образ Тари як надзвичайно важливого обрядового центру, який на початок залізного віку міцно пов'язався з ідеєю королівської влади. Курган Заручників (Mound of the Hostages) насипано над галерейною гробницею, якій 4 000 років і в якій знайдено рештки двохсот кремацій. Як і в багатьох інших куточках Ірландії, духовна сила цієї місцини походить від того, що вона вважалася священною протягом тисяч років, і цю силу нарощували покоління за поколінням. Уже за історичних часів клан Уї Нейл (Uí

Néill) домагався Тари як місця, де має сидіти великий король усієї Ірландії. Біля цього пагорба б'ють два джерела і росте старезний глід, на гілля якого люди й досі чіпляють стрічки як пожертву, загадуючи при цьому бажання. На поблиській річці Оддер (Odder) король Кормак, згідно з переказами, збудував першого в Ірландії водяного млина для своєї коханки Кернет, аби вона, виношуючи йому дитину, не мусила крутити руками жорна, аби намолоти борошна на перепічку.

У цьому краєвиді накопичилися верства на верстві прадавньої обрядовості, але враження таке, що Тара аж ніяк не давить ваготою сторіч, а освіжує вільним повітрям, зеленим видноколом, що усміхається небові обіцянкою гарного літа. Поруч із великим церемоніальним осередком річки Бойн, де й досі вільно діють сили долюдського походження, це є серце такої собі цивілізованої, майже світської передісторії.

«Вона була священним місцем на дорозі життя» — проголошують, у перекладі Едварда Гвіна (Edward Gwynn), «Діндженхас» (*Dindshenchas*), збірка премудрости Тари. В інших поемах Тара змальовується як найблагородніший з пагорбів, як мур золотої слави, осередок святкувань

Вгорі:

Церква св. Патрика на пагорбі Тара

і битв. Є моменти, особливо у такі прадавні поворотні моменти кельтського року, як перший день травня або Бельтан (Beltaine) й Геловін чи Самайн (Samhain), коли до Тари й досі лнуть ті, хто намагається поновити зв'язок із її достославним минулим. Але здебільшого Тара лишається тихим зеленим пагорбом, звідки відкривається краєвид, зрідка поцяткований фермами й непоквапною худобою, обмежений повитою блакитним серпанком долиною і напоєний тишею, яку уриває не поклик землі до свого повелителя, а тільки пташиний щебет.

ЧАРІВНА ГІЛКА

Великий король усієї Ірландії Кормак Мак Айрт дивився довкола себе, милуючись свіжою зеленню Тари. Та й як було не замилуватися нею цього травневого ранку, коли світло ранкового сонця позолотило довколишні пасовиська? Адже перед королем простиралася земля справжнього достатку — багатий, щасливий край гладких корів і прудконогих коней, доблесних подвигів і великих ловів. То був край солодкогосої музики й пісні, що вславляли подвиги витязів, — але також і край тихішої музики млинових коліс і веретен та кужілок, милого щастя й процвітання. І на що б його понарікати Кормакові? Не на сина — бо ж той зростав дужий та хоробрий. І не на доньку — бо вона, з її шляхетною лагідністю й гідністю, хіба не достойна стати дружиною будь-котрому героєві? І не на дружину-розумницю, чия врода не зів'яла з літами. І не на чорнооку коханочку, що не докучає королю тяжкими запитаннями й може годинами, поклавши його голову собі на коліна, наспівувати йому пісень? Тоді чого ж він, перебуваючи у розповні літ і на вершині влади, почувається невдоволеним і стомленим, озираючи цю всяну квітами зелень? Невже тому, що більше не заповідається битв, де б перемагати. й жінок, чию любов здобувати? Скільки тих перемог він здобув, у битвах воєнних і любовних! Накуштувався він і вина, й поцілунків, і крові... А проте ось він стоїть, споглядаючи, як сонце береться вгору понад землі, улеглі його владі, мов яка мила, усміхнена жінка, й чудується, що за сіра порожнеча смочке йому серце? Король Кормак стояв, погладжуючи свою темну бороду, й жадав, аби сталося щось таке, для чого він не знаходив навіть назви.

І тут він зачув — що? Якийсь такий звук, котрий не був схожий ні на що, будь-коли ним чути чи в бенкетній залі, чи у лісі. То була якась така музика, що лунала неначе не так у русі чи в часі, як у тихій застиг-лості, й до того ж настільки солодкомова, аж серце королеве, умить переповнившись нею, стислося йому в грудях. Ось музика залунала гучніш, і тут Кормак уздрів якогось молодика, що йшов до нього. Ви-сокий, золотоволосий, вбраний у пурпуровий плащ із зелено-срібною підкладкою, що зблискувала на сонці. В русі молодик ніс срібну гілку з трьома золотими яблуками: як струсне легенько нею, так музика й полетється, от ніби з самої гілки. Кормак чемно привітався з гостем.

— Вродливий юначе! Ласкаво прошу тебе до мого королівства. Хто ти і як тебе звати?

Гість лиш усміхнувся й знову струснув гілкою, так що всі розумні думки повилітали Кормакові з голови, бо їх витіснила одна-єдина думка: він помре, якщо тільки не заволодіє джерелом тієї чарівної музики!

— Прекрасний юначе! — знову звернувся він до гостя. — Скажи мені, що я повинен дати тобі, аби та чудесна гілка дісталася мені? І звідкіля вона?

Аж тепер молодик заговорив, і голос його відлунював музикою тієї незвичайної гілки.

— Ця гілка походить із Острова Яблук, із Любої Рівнини, з Підводного Краю. Зросла вона у королівстві Мананнана Мак Піра. Ця гілка має велику силу, бо, коли нею струснути, всяк, хто вчує її солодку музику, враз забуде всю земну печаль-скорботу. І ти можеш заволодіти нею, якщо виконаєш мої три бажання.

Кормак не став роздумувати. Він відразу сказав:

— Я згоден! Тільки дозволь, щоб та гілка була моя.

Дивний гість усміхнувся і вклав гілку в королеву руку. А тоді мовив:

— Як мине рік, я прийду загадати моє перше бажання.

Минув рівно рік, і того ж самого дня Кормак вийшов на зелене привілля. І побачив того ж юнака. Він ішов до короля, не постарівши за проминулий час і на мить. Наблизившись до Кормака, чарівний гість мовив:

— Я прийшов загадати моє перше бажання.

— То загадуй, — відказав Кормак, який уже встиг трохи роздуматись і ледь нервувався з приводу того, що ж саме загадає гість.

— Я хочу, щоб зі мною пішла твоя донька, — сказав чужинець.

Вгорі:

*Ліа Фаїл або Камінь Долі, який скрикує, коли до нього доторкне-
ться справжній
король Ірландії.*

Король зблід, бо він любив Айльбе, свою дочку, як пасовиська люблять тихий дощ після цілоденної спеки.

— Я дам тобі ниви, табуни коней і юрби челяди! Обдарую тебе золотом, самоцвітами й всіма скарбами мого палацу! Прости мене що хочеш, тільки не мою доньку!

Але на всі Кормакові обіцянки прихильно лише хитав головою. Коли король переконався, що вибору в нього немає, він покликав Айльбе з палацу, обійняв її ніжно — й гірко заплакав, коли той чужаниця повів її геть.

— Наступного року я повернусь, щоб загадати моє друге бажання, — мовив на прощання юнак.

Уся Тара довго тужила за королівною, але потім Кормак труснув чарівною гілкою, і вся скорбота ураз забулася.

Через рік Кормак знову зустрівся з юним чужинцем, який цим разом зажадав забрати королевого сина. Король знову гірко заплакав, бо дуже любив свого сина, Кайрбре Ліфеахайра — достоту як пасовиська люблять сонце після довгих зимових холодів.

— Я віддам тобі все моє королівство! — заблагав король. — Дозволь тільки, щоб мій син лишився зі мною.

Але чужаниця похитав головою, і Кормак віддав йому й сина, і, повернувшись до свого палацу, довго й гірко оплакував із дружиною втрату дітей, і всі двірські, всі люди в Тарі плакали — аж поки він, не можучи більше чути голосіння довкола себе, труснув срібною гілкою із золотими яблуками.

На третій рік чужаниця зажадав узяти з собою Кормакову дружину. Король опустив голову й заплакав, бо дуже любив свою дружину Ейтне — мов пасовиська люблять і дощ, і сонце, — і він сказав:

— Візьми моє життя, бо у мене не лишиться нічого, як не стане моїх дітей і дружини!

Але чужаниця тільки знов усміхнувся й похитав головою, а тоді спитав:

— То чом же ти не вчасися до своєї гілки, аби забути журбу й горе?

На те Кормак відказав:

— Краще я віддам тобі твою гілку, а ти віддай мені тих, кого я люблю. Жодні чари й жодна музика не годні зцілити жаль і скорботу — вони тільки змушують забути їх на час. Якщо ти не віддаси мені моєї родини, я подамся до твого палацу й помру, якщо не зумію забрати їх додому.

Золотоволосий юнак не відповів на те нічого, тільки усміхнувся і взяв Кормакову дружину за руку, щоб і її повести геть.

Тож Кормак і пішов слідом за чужаницею — подався у той туман, який згустився довкола дивного гостя, шойно той лишив позаду зелені схили Тари. Так вони пройшли багато миль: чужаниця, ведучи королеву, попереду, а Кормак за ними, — через круті гори й грузькі болота, повз поля комишів-очеретів, залиті золотим світлом; і все йшли та йшли на південь, у самісіньке сонце, так що дві постаті попереду рухалися мовби у світляному німбі.

Отак мандруючи, король Кормак побачив багато чудесних видінь, бо це ж він уже опинився у краю сидів. Бачив, як білі коні га-сають по морю так легко, ніби то — поля Тари. Бачив чарівні острови із замками, стадами й хоробрими, благородними людьми. Аж нарешті він дійшов до прекрасного срібного палацу, дах якого складено з п'ятери білих птахів. На подвір'ї там бив у небо великий водограй, з якого витікало п'ять срібних потоків. Над водограєм росло дев'ять кушів ліщини, а долі, у водах, плавало п'ять срібних лососів. А за водограєм, на високих тронах сиділо двоє: одна була прекрасна королева із золотими косами й короною, звитою із золотих рибин із рубіновими очима, а поруч сидів той самий юнак, що звів з дому Кормакових дітей і дружину.

Кормак привітав їх і запитав:

— Що це за королівство? Де я опинився?

Королева усміхнулась і відповіла:

— Ти прибув, Кормаку Ірландський, до Острова Яблук, до любої Рівнини, до Краю Істини. Оце тут пробуває і твоя родина, і ти маєш знати, що вони, відколи прибули сюди, живуть тут у щасті й добрі. Твоїм дітям здається, ніби вони пробули один лише день тут, із людьми Мананнана, Володаря Океану, повелителя, що сидить осьдечки, поруч мене.

Кормак уклонився їй, бо зрозумів, що дивиться на саму Айне, велику богиню, а тоді, обернувшись до юнака, сказав:

— Знай же, великий володарю, що я хочу повернути тобі твою чарівну гілку з усією її чудесною музикою, якщо ти віддаси мені любу мою родину. Бо й вся на світі музика не годна відшкодувати втрату дорогих нам людей. А якщо ти не захочеш віддати їх мені, я лишуся тут, занедбавши своє королівство, аби тільки бути з ними.

Тоді Мананнан, який, поки промовляв Кормак, змінився, ставши з юнака чоловіком, умудреним мудрістю багатьох-багатьох літ, сивобородим і сивочолим, увінчаним короною з розбриканих срібних коней із сапфіровими очима, відказав йому:

— Ні, королю. Повертайся на свою батьківщину й навчись бути не лише могутнім, а й мудрим правителем. Я привів тебе сюди, аби ти осягнув твоє наступне завдання, яке полягає в тому, аби ти в останні літа свого життя шукав правдивих, істинних суджень. Забирай і родину з собою, бо тепер ти навчився цінувати і своїх рідних. Я дозволю тобі й далі володіти Гілкою Усолоди, але дам тобі й ще один дар — Чашу Істини, яка розпадеться на три частини, якщо над нею буде сказано три неправди, але знову стане ціла, коли над нею скажуть три правди.

Цілу ніч Кормак і його родина бенкетували з богом і богинею, куштуючи виборні страви, слухаючи співців та музик і розмовляючи одне з одним.

Коли ж Кормак прокинувся вранці, то пересвідчився, що лежить на зеленому моріжку під мурами Тари. Повітря було напоєне пахощами первоцвітів і дзвоників, і пташки вітали світанок своїми співами. Біля короля були і чудесна гілка, й Чаша Істини з Мананнанового столу, і вся Кормакова родина була з ним, і всі вони змінилися, помудрішали після свого перебування на Острові Яблук. Після цієї пригоди король став знаний у світі як Кормак Довгобородий, один із найбільших королів, котрих тільки знала Ірландія, мудрим і милосердним. Ірландія під час його правління стала золотим краєм, багатим, мирним і сповненим музики-співів. Бо до музики прядок, та млинових коліс, та ріжків, що кликали на лови й молодецькі змагання, додавалася й глибока музика королевого доброго суду, проникаючи і в найвіддаленіші долини краю.

А дехто каже, що й досі, коли корови видають глибоке зітхання, лягаючи гарного літнього надвечір'я на зелену траву відпочити, вони тим самим немовби висловлюють жаль за Кормаком, бо якимось пам'ятають благословенні дні, коли той король правив Ірландією.

Ньюгрейндж і долина річки Бойн, BRÚ NA BÓINNE графство Міт

Якщо Тара — це вільне повітря й пташиний політ, то Ньюгрейндж (Newgrange) — це дерево, камінь і вода. Якщо Тара уособлює найвищу королівську владу, то Ньюгрейндж є священним простором, що куди могутніший і древніший за будь-яку королівську владу. Зосередженість великих гробниць біля закруту річки Бойн у графстві Міт (*Brú na Bóinne*, себто «Оселя на річці Бойн» або «Закрут річки Бойн») свідчить про те, що тут знаходиться один із найважливіших осередків неолітичних старожитностей Ірландії чи й навіть усієї Європи. Щоб добутися до Ньюгрейнджу, вам треба поволі їхати дорогами, котрі старанно дублюють закрути річки, повз старі фермерські кам'яниці, напівзарослі зеленим мохом, по місцевості, де рільництвом займалися ще з незапам'ятних часів: родючі ґрунти, спокійна людність. Задовго до того, як королева Медб повела свої війська на Ольстер, аби відвоювати велетенського бугая, тутешні люди тихо випасали свою худобу, поклоняючись Бойнн, богині-корові річки. Культурні пам'ятки біля Ньюгрейнджу належать до набагато давніших часів, ніж період існування кельтського воїнського суспільства, яке породило бувальщини «Викрадення...». Ноут (Knowth) і Ньюгрейндж да-

туються, завдяки розкопкам, часом близько 2500 до Р.Х., тож виходить, що вони давніші за Стоунгендж, Мікени та єгипетські піраміди. Ньюгрейнджський комплекс залишився священним місцем, некрополем дохристиянських королів, і його визнавали й шанували як такий принаймні до часів римського завоювання, але в якийсь момент опісля таємниці цих курганів загублено. Ньюгрейндж став частиною володінь ченців Меліфонтського абатства (Mellifont Abbey) — порослий травою пагорб виявився гарним випасом для худоби. Великі гробниці тихо опустилися в тиху землю Міту, де їх ніхто не турбував аж до початку нових часів. Десь наприкінці XVII сторіччя один місцевий землевласник заходився добувати тут камінь і так натрапив на вхід до камери великого Ньюгрейнджського кургану.

Відтоді цей курган став об'єктом постійних досліджень, а в середині минулого сторіччя його розкопали й реконструювали зовнішній вигляд відповідно до наявних свідчень. Тепер ця пам'ятка являє собою кам'яне коло, що вилискує білиною кварцового покриття на зеленому схилі пагорба. Ньюгрейндж — це один із багатьох курганів у комплексі «Бру на Бойнне». Це найбільша і найприголомшливіша з тих гробниць. Вона розташована на схилі, що спу-

Внизу:
Річка Бойн.

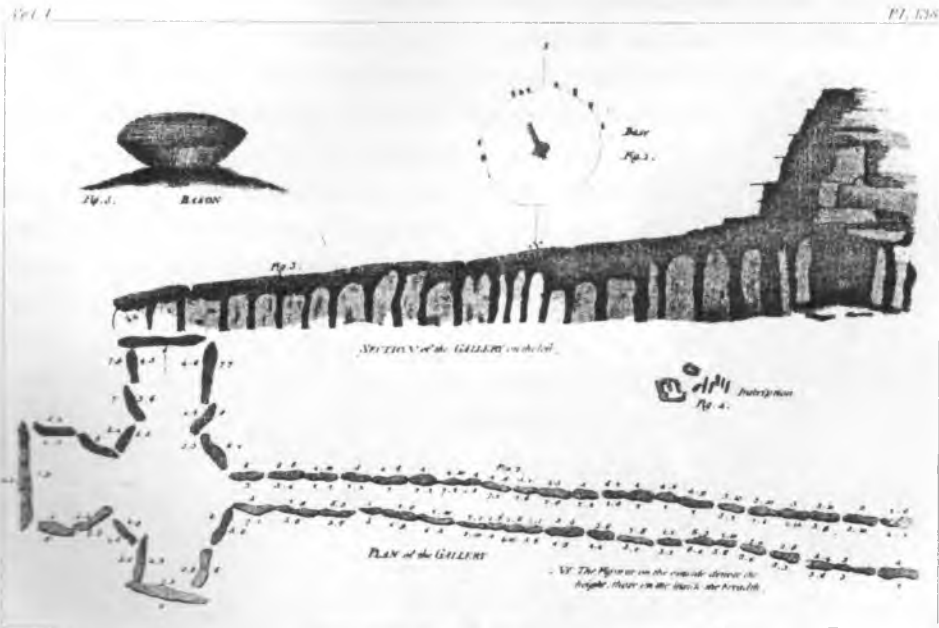

скається до річки, а вхід до неї зорієнтовано на точку сходу сонця під час зимового сонцестояння. Поки археологи ще не зробили того відкриття, що дах над входом до великої галереї покладено так, щоб перший промінь сонця в день зимового сонцестояння доходив до найдальшого закутка галереї, вони знали місцевий переказ про те, що ранкове сонце в якийсь момент року освітлює ці ж самі три спіральні камені. Астрономічні знання й інженерні вміння народу, що жив майже 5000 років тому, витворили, до того ж, таку побудову, де всередині утримується постійна сухість, як у вулику, й тиша, немовби в могилі, а температура ніколи ані не підіймається вище, ані не опускається нижче плюс десяти градусів.

Іншими важливими ритуальними осередками Бойнського комплексу є Ноут і Даут (Dowth). На відміну від Ньюгрейнджу з його єдиним курганом, у Ноуті ви можете чимало часу поблукати по ритуальній зоні, позначеній сімнадцятьма курганами-супутниками, розкиданими довкола центральної гробниці. Тим часом як Ньюгрейндж має лиш одну галерею, що веде до поховальної камери, Ноут має дві довгі галереї, які ведуть до центру, розташованого під великим курганом. Щодо орієнтації тутешніх галерей точаться палкі

Внизу:

План галереї
Ньюгрейнджу.
графство Міт.

дискусії, бо висуваються різні теорії, від рівноденського й навіть до лунарного напрямів. Відвідувати Ноут слід як частину всього комплексу, й не лише тому, що тутешні різьблені кам'яні брили являють собою неймовірні взірці мегалітичного мистецтва — ноутські гробниці становлять тридцять відсотків відомого мегалітичного мистецтва усєї Європи. Ньюгрейндж і Ноут можна відвідувати лише в складі туристичної групи під керівництвом гіда з чудового інтерпретативного осередку, а що доступ туди обмежений, то краще приїздити рано вранці.

Центр для відвідувачів надає вельми багату археологічну інформацію. Археологи можуть довести нам, що, попри свідчення про поховання в цих курганах, видається вкрай малоімовірним, щоб ці величезні, складні побудови споруджувались як індивідуальні усипальниці. А ще вони можуть дати нам пребагато інформації про те, як зводилися ці споруди. Однак вони не спроможні дати нам остаточну відповідь стосовно мети, призначення всіх цих людських зусиль. Експерти не годні пояснити, чому ті люди викарбовували на цих брилах спіралі, ромби, а один раз вирізьбили одну папороть. Вони не здатні пояснити, чому ті люди докладали стільки тяжких зусиль, щоб надати брилам саме ось такої форми й перевезти їх сюди з віддалених областей. Навіщо вони робили чашоподібні заглибини в кам'яних нішах, котрі могли містити яку-небудь рідину? А чим є різьблення на тих брилах? Своєрідними астрономічними мапами? А чи якоюсь забутою шаманською мовою, котру нам уже годі вчитати? Чи малюнок, викарбований на камені, який позначає вхід із заходу до головної ноутської гробниці, такий схожий на зображення людського обличчя з широко розкритим ротом, що кричить, є «сторожовим каменем», як його названо, а чи чимсь зовсім відмінним? За відсутності точних наукових відповідей маємо купу різних теорій.

Що можна сказати напевне, так це те, що ці споруди правили для людей, які жили близько 5000 років тому, за скарбниці — тільки скарбниці не матеріальних багатств, а їхніх найпотаємніших відчуттів та уявлень того, як функціонує космос. Якщо ми попросаємося з археологами й повернемося назад до легенд, то дізнаємося, що вічно юний бог Аонгус, бог кохання, приносив любих його серцю закоханих, що загинули, саме до Бру. Саме сюди він приніс Діармайда й щодня вдихав у нього на певний час життя, аби мати змогу побесідувати з ним в оселі небіжчиків. Сюди, в ось цю саму камеру, в найтемніший день

року пробивається світло. Саме тут, завдяки якійсь силі любови — чи то людської, яку випромінює пам'ять племені, чи то божественної, що джерелує з моці їхніх богів, — тут, у певному розумінні, померлі жили й промовляли до живих.

Близько до Ньюгрейнджу була розташована ще одна невід'ємна частина комплексу «Бру на Бойнне» — королівський осідок Клейтеах (Cleiteach) або Клеті (Cletty), хоча існують суперечливі думки щодо його точного розташування. Деякі авторитети поміщують його біля Стекаленського моста (Stackallen Bridge), що єднає обидва береги річки Бойн за кілька миль від Ньюгрейнджу. Цю теорію висунув великий дослідник гаельської старовини й знавець місцевої топоніміки Джон О'Донован, який жив у XIX сторіччі й у своїх листах припускав можливість розташування Клейтеаху саме тут. Одначе й сам О'Донован не мав твердої впевненості щодо своєї теорії, бо спочатку поміщав Клейтеах на Клейді (Clady), пагорбі на північному березі Бойн, за милю на північ від Бектив (Bective), а згодом визнав це твердження за помилкове й почав ходити понад річкою, намагаючись таки знайти це місце. Саме тоді він висловив думку, що Клеті міг бути одним із пагорбів, які височать біля Стекалену, де Бродбойнський міст (Broadboyne Bridge). Трохи пізніше, в тому самому сторіччі, Вільям Вайлд, батько ушавленого Оскара Вайлда, припустив, що цим місцем могли бути Клейді або ж Ассай (Assay). Згодом помітних розвідок у цьому напрямі не було, аж поки Елізабет Гікі (Hickey) висунула 1965 року переконливі докази стосовно місця розташування Клейтеаху, які засновувались на географічних особливостях і характерних рисах ландшафту в поєднанні з письмовими джерелами. Вона припустила, що Клейтеах міг знаходитися в Роснарі-Гаусі (Rosnaree House) біля самого Ньюгрейнджу.

Роснарі, «півострів королів», є, згодом, тим місцем, де поховано Кормака, великого короля всієї Ірландії. Він переїхав до Клейтеаху з Тари після того, як зрікся королівської влади з огляду на фізичну немічність, і помер тут, подавившись лососевою кісточкою. Коли Кормака переносили через річку Бойн, її води піднялися, не дозволивши, щоб його поховали в Ньюгрейнджі поруч із поганськими королями. А ще деякі перекази стверджують, ніби саме в Клейтеаху поселився бог Нуаду, коли Аонґус Оґ прогнав його з Ньюгрейнджу, та наче саме тут Фін скуштував Лосося Знання й здобув здатність прозирати майбутнє.

Либонь, не так уже й важливо, в якому саме місці був розташований первісний Клейтеах, знищений великою пожежею в VI сторіччі, під час правління Муйрхеартаха Мак Ерки. Саме русло річки Бойн не раз змінювалося внаслідок прокопування каналів та осушувань ґрунту. Однак її тіняві береги й досі віддячують гостеві спроможністю відчутти її розкішну силу, що звільна котиться до моря. Оскільки часом нелегко буває поєднатися з прадавньою силою Ньюґрейнджу, коли відчуваєш довкола себе лікті інших відвідувачів під час екскурсій, доречно іноді побути якийсь час у тихіших місцях на берегах річки. Прийти, наприклад, на стародавнє кладовище в Ардмульхані (Ardmulchan), коли вечорове світло золотить зелень трави, й задивитися на річку, як вона огинає норманський замок і кельтські хрести. І тоді відчуєш щось подібне до тієї сили, якої причащаєшся біля Нокейні в Лимерику (Knockaineu, Limerick). В обох цих місцях земля багата, обробляється спрадавна, і богиня, котрій поклонялися тут, пов'язувалася з родючою землею та стадами-табунами. Одна легенда розповідає, що Бойнн, богиня річки Бойн і мати

Вгори:

Сонячне світло заливає галерею гробниці Ньюґрейнджу.

Аонгуса, володаря Ньюгрейнджу, втонула й стала річкою, коли пробила дорогу для джерела Сегайс (well of Segais). А те міфічне джерело було джерелом мудрости, над яким росли дев'ять ліщинових дерев, які ронили цвіт і горіхи у воду, де їх ковтав Лосось Мудрости — той самий, що дав Фінові його пророчий дар. Коли Бойнн текла повз Бру на Бойнне, одні з найважливіших воріт до потойбіччя, вона зляглася з Дагдою, зрадивши свого мужа Елькмара. Тієї ночі, котру Дагда зробив останньою на багато літ, вони й зачали Аонгуса. «Діндженхас», місцевий епос, називає Бойнн одним із найбільших божеств, володаркою довколишньої місцевости. Її ім'я досить переконливо пов'язує її з коровами (ірландське слово *bu* означає «корова»), й відлунки її снаги докотились аж до ХІХ сторіччя, коли О'Донован записав, що місцеві селяни заганяють свою худобу в річку Бойн, щоб захистити від сидських уроків.

За історичних часів ця річка стала місцем препрославленої і кривої Бойнської битви між Яковом ІІ та Вільгельмом Оранським. Коли йдеш по її тихих берегах, нелегко уявити, щоб яке насильство чи ненависть потурбували мирну обладу цієї лагідної богині. А проте наступна бувальщина свідчить, що іноді все бувало й інакше.

ПОМСТА СІН

Коли великий король Муірхеартах Мак Ерка повернувся з ловів, із собою він привів якусь чужинку, вродливу дівчину. Люди багато про неї говорили, пошепки розповідали, нібито вона з'явилася нізвідки, коли король сидів самотою, без товариства, на мисливському кургані біля Бру. Багато хто гадав, що вона — сида, фея, що вийшла з котрогось чарівного пагорба, бо ж така краса, як у неї, хіба може бути від цього світу? Небезпечна то річ — полювати самотою в Самайн, коли листя на деревах скручується, опадаючи вогняними зав'язми, а великі ліси на берегах річки Бойн мовби перетворюються на мідяно-багрянний тигель. Надворі, коли людина чи звірина робила видих, утворювалась хмаринка імли, яка змішувалася з туманом, що здіймався над річкою. У всіх оселях горіли великі вогнища, люди святкували, прославляючи в піснях короля, який своїми звитягами підбив усі племена під свою високу руку — який

побив стількох ворогів на бойовиськах, скільки ото листу спадає восени з дерев. Скількох він утоптав у сиру землю! Високий, чорнобровий, з густою бородою і проникливим поглядом, Муїрхеартах був щедрий і гостинний; його двір у Клеті завжди аж гудів від гостей, співців, музик і доблесних воїнів.

Народ любив свого короля і довіряв йому. Тож люди лиш поперештіпувалися, коли він привіз чужинку до палацу, але не стали ремствувати. Одначе, коли Муїрхеартах вигнав з дому свою дружину, Дуайбсеах, разом із рідними дітьми, люди занепокоїлись. Чи не зачарувала короля чужинка? І чи не впаде тепер лихо на королівство? Чужинка була вродлива, що й казати: жовтаві, подібні до мигдалевих горіхів очі, бронзові коси... Але ж то була якась чудна, підступна врода, краса без ніжности й лагідности. І таку взяла та чужинка, яку звали Сін, владу над королем, що він тільки й міг, що дивитися на неї, коли вона ходила, танцювала, говорила чи співала. А тоді ще король звелів (бо так забажала його кохана), щоб жодна духовна особа, поки пані Сін перебуває в палаці, не сміла ступити в палац ані ногою.

Тим часом Дуайбсеах, горда, як і має бути королева, та ще й з королівського роду, прийшла, заплакана, до схимника Кайрнеаха. Вона поскаржилася на мужа-короля, як несправедливо учинив він із нею, і Кайрнеах пішов до королівського палацу — найбільшого та найкраще укріпленого на всю Ірландію — і прокляв Муїрхеартаха за його богопротивні діяння.

А Сін дивилася на це з мурів і тільки сміялася.

— Хай не турбує тебе, королю, — заспокоїла вона монарха, — що той брудний піп насилає на тебе прокляття. Він не годен завдати тобі шкоди ні своїми дзвонами, ні книгами, бо захишаю тебе я, а мої чари дужчі, ніж у нього!

Муїрхеартах задивився на її прегарну постать і задумався: а які ж то знання вона має? О, він жадає причаститися їх так палко, як прагне вина чи її тіла! І король поставив їй запитання, яке хотів поставити ще тієї миті, коли вперше її побачив:

— Тоді хто ж ти така? Ти з людей? А чи з сидів?

Сін усміхнулася.

— Я людина, як і ти, але я володію таким знанням, що можу творити чудеса перед твоїми очима. Я можу перетворити воду річки

Бойн на вино, оті камені на схилах цієї гори — на отари овець, а зарості папороти довкола Клеті — на гладких свиней. Тільки попроси — і я зроблю для тебе що завгодно!

То Муйрхеартах і попросив, щоб вона усе те зробила. І в нього на очах Сін перетворила брили довкола укріпленого палацу на синіх вояків, що зійшлися в бою з іншим військом, яке чаклунка зробила з кіз: то була жаклива зграя потороч, котрі мали тіла людських воїнів, але голови на плечах у них були волохаті й рогаті. Ох і люта була то битва, яку спостерігали король і його кохана! А коли там усі перебили всіх, Сін повела короля й двірських до палат і обернула три барильця з водою на вино — та там таке добірне, що король зроду нічого подібного не куштував. Потім нагодувала господаря й челядь зачарованою свининою, яку сотворила з папороти. Цілу ніч тривав шалений бенкет, але ніхто з бенкетарів не підживився ним, не набрався сил, а швидше навпаки. Уранці король і його дружинники насилу поспиналися на ноги, бо зачакловані найдки-напитки забрали їхню снагу.

Отепер Сін здобула вже повну владу над королем та всім його двором. І їм уже ввижалося, ніби орди синіх вояків та всяких безголових почвар зусібч напали на палац, тож король повів своїх вояків супроти того примарного війська, не тямлячи, що чаклунка сотворила демонів із кам'яних брил, шматків дерну й зелених кушів, які росли на березі річки. Так безперестанку й тривало це шаленство, і король дедалі глибше занурювався в каламутні води чорної магії. Ночами бенкетував, заливаючись зачарованими трунками, щоб прокидатися кожного ранку ще ослабленишим і виснаженішим, а протягом дня віддавав останні краплини сил безглузdim боям із примарними ордами, що їх вичакловувала Сін. Священики бралися зцілити короля від тієї мани, але як тільки Муйрхеартах повертався до Сін, очі йому знову опадала та сама сліпота.

Отак воно все й колотилося, і тяглося без просвітку. Аж ось настала середа, що після Дня Всіх Святих. І тоді Сін почала вигукувати імена, які тільки сама знала, Зітхання і Стогнання, Вітру й Зими, Бурі та Горя. Спочатку заgrimів грім, блиснула блискавиця, а тоді чаклунка прикликала велику сніговицю з неба, й сніговій скажено закрутився довкола Клеті й короля, що забувся безтямним сном. Та ось він прочнувся з криком, бо сон показав йому пожежу й власну

його загибель, остерігаючи від лихої долі, яку він накликав на самого себе. Двічі будили короля кошмари, але щоразу володарка Сін напувала його зачарованим вином, і обпоєний Муйрхеартах знову поринав у зачаклований сон. Коли ж він прокинувся третього разу, то вздрів, що весь палац палає у вогні, а вся челядь розбіглася хто куди, бо ж, поки він спав, Сін позапалювала вогнища в кожному кутку дому. А ще та босорканя зробила так, щоб вістря всієї зброї, яка тільки зберігалася в Клеті, дивилося не назовні, а досередини, й вишикувала скрізь довкола палацу орду почвар і потороч, аби вибивали вікна й двері знадвору, так що король подумав: вороги обступили його палац! Полум'я жбухало з кожного одвірка, з кожної віконної лутки. Муйрхеартах забігав нестямно, шукаючи виходу, але скрізь дорогу йому перетинав вогонь, згори падали охоплені полум'ям бантини й крокви. Палючі голівешки сипалися йому на голову, на плечі, й жах охопив його серце — жах, якого король Муйрхеартах не знав ніколи, в жодній битві. Але нестяма, яку наслала на нього Сін, усе так само затьмарювала йому розум, засліплювала очі, так що хоч би куди він глянув, звідти щось потворне мчало на нього, так що ошалілий король несамовито рубав столи й лави довкола себе, бо все те здавалося йому смертельними ворогами.

Муйрхеартах благав Сін, щоб кохана порятувала його, щоб простелила йому безпечну стежку крізь полум'я, але безсердечна красуня тільки відвернулася від нього й зeszла з очей. Закутавшись у плащ-невидимку, Сін стояла й спостерігала, аж поки довколишній жар зробився просто пекельним, і тоді вона покинула Муйрхеартаха на поталу вогняній стихії. А той бігав, скрикуючи, по будинку, й всюди полум'я лизало його пекучими язиками. Зрештою він скочив, у відчаї, в барило з вином, але полум'я впало йому на голову і вмить її спалило, а вся решта його тіла лишилася ціла й неушкоджена. Ось чому люди згодом казали, що король і згорів, і втопився заразом.

Кайрнеах поховав Муйрхеартаха з шанобою, гідною великого короля. Дуайбсеах прийшла, голосячи, оплакати могилу свого покійного мужа, і кажуть, що з горя і вона зрештою впала мертва. І тоді священники уздріли якусь пані надзвичайної вроди. Красуня підійшла до них, і така невідпорна була її краса, аж дехто з них опустив очі додолу, аби грішні помисли не збаламутили їм розуму, а решта так і не спромоглася відірвати свої очі від неї. Довгі бронзово-

рудаві коси спадали їй на зелену мантію зі срібною оторочкою, а осмута й жура робили її прегарне обличчя ще гарнішим.

— Хто ти? — запитали її священики.

— Я Сін, донька короля Сіге. То я довела цього короля до загибелі.

— І навіщо ж ти це зробила? — допитувалися вони.

— Муйрхеартах, що лежить отут, у могилі, перед вами, був повбивав моїх батька, матір і сестру в битві при Кербі. Він знищив усю мою родину, всі прадавні племена Тари й відібрав у мого народу його землі. Коли це скоїлось, я ще була мала дитина, але я запряглася, що коли-небудь помщуся йому. Тож я навчилася чарів і так зуміла виконати мою обітницю.

Тут вона затнулася. Її обличчя стало таке бліде — блідішого Кайрнеах у житті не бачив.

— Я все знала, все передбачила — крім однієї речі. Я ніяк не могла передбачити, що й сама стану жертвою чарів — що полюблю цього чоловіка за його силу й мужність, за доброту й щедрість, за його усмішку й за те, як кучерявилось його волосся. Отак лиха доля помстилася мені...

Подейкують, що після цих слів і вона померла там-таки на місці та що Кайрнеах, хоч і була вона чаклунка та вбивця великого короля, зважив на її вроду й каяття, зжалився над нею і дозволив похоронити її в освяченому місці.

Пагорб Уйснех,
UISNEACH графство
Західний Міт

Уйснехський пагорб завжди вважався осереддям Ірландії, у фізичному й матеріальному розуміннях. Легенди стверджують, ніби він стоїть у провінції Мідхе (Midhe) — міфічній п'ятій провінції, що дотикається до решти чотирьох. Офіційно ж розташований він у Західному Міті, графстві, котре змальовують як нещасливого близнюка Міту, бо земля тут не така родюча. Уйснех не такий-то вже й високий, аби вважатися командною висотою, бо сягає лише 181 метра (594 футів) над рівнем моря. Однак краєвид, що відкривається з нього, охоплює центральну рівнину, і тут, як і в Тарі чи Круахані, зовсім не треба дертися дуже високо, щоб побачити дуже далеко. Пагорб розкопали 1926 року й у південному кінці кільцевого рову знайшли верстви попелу — свідчення того, що протягом тривалих періодів, від неоліту й до історичних часів, тут розпалювалися великі вогнища. Ще розкопки засвідчили, що тут були й побудови залізного віку, але рештки їх здебільшого видаються не озброєному знанням оку простими купами ґрунту й земляними валами. Найпривабливішою прикметою пагорба є зовсім не рукотворна річ, а великий валун на південно-західному схилі Уйснеху, відомий як

Кетстоун (Catstone). Цей величезний потрісканий вапняковий валун залишився тут, коли відступив льодовик. Заввишки він 5 метрів (16 футів), і викликає тим більший захват, що стоїть самотою посеред зелених полів. До цього валуна найпростіше дійти від дороги Малінґар — Атлон (Mullingar — Athlone), стежкою, що, коли ми переїждували його на початку літа, вела повз сині дзвоники й рожеві голівки будяків, глодові ягоди, що тільки починали рум'яніти, і вже стиглі чорниці. Це тиха місцина, тут немає різкої краси заходу, а ще її, на щастя, не зіпсовано жодними «поліпшеннями». Враження її відрубности посилювалось, коли ми там перебували, ще й відсутністю будь-якої худоби, що могла б пастись на тих схилах. Прадавня назва Кетстоуну —

Камінь Поділів чи *Aill na Mireann*; він справдана позначав справжній центр Ірландії і вважався тим місцем, де поховано Еріу чи, як її ще називають, Ейре — богиню, котра дала Ірландії одне з її найменувань.

Довкола цього пагорба в'ється чи не найбільше ірландських легенд. Декотрі перекази стверджують, ніби саме на цьому пагорбі бога Луга обпали троє ворогів — троє братів, що одружилися з трійцею богинь, серед яких була й Еріу, й він утік, аби втопитися у

поблизькому озері. І саме в цьому

місці одна сида заманила Коннлу

Прекрасного, сина короля Конна

й Артового брата, до потойбіччя.

Попри всі спроби Коннових друїдів перешкодити їй, сида все-таки примудрилася підкинути юному

Коннлі яблуко, яке зачарувало хлопця; отож коли вона знову явилася

королевичу, той поплив із нею геть, і рідні більше

вже ніколи його не побачили. Еохайд Оллатайр,

конебог і муж богині Айне, також, подекують, мав свій

Внизу:

Стародавні ірландські друїди в традиційному вбранні. Постаць праворуч — верховний друїд із золотим ланцюгом на шнурі, у шапці й з жезлом.

асідок на Уйснеху. А Джефрі Монмутський доводив, нібито брили Стоунгенджу доправлено в Англію саме з цього пагорба, за допомогою чарівних сил великого Мерліна. Мудрий Фінтан також мав тут свою оселю.

Однак чи не найміцніша традиція — пов'язувати Уйснех зі священними вогнями, що запалювалися тут кожного Бельтану, себто в переддень першого травня. Навіть після того, як св. Патрик прокляв цей пагорб, тут іще довго продовжували розпалювати бельтанські вогнища. В цей час на пагорбі збиралося багато людей, і поміж двох однакових вогнищ проганяли худобу, аби захистити її від нечисти на наступний рік. Під час розкопок на Уйснеху знайдено велику кількість кісток тварин — свідчення чи великих бенкетів, чи тваринних жертвоприносин, а чи і першого, й другого разом. Далі на захід, коли йти від Кетстоуну, є священна криниця, а легенда твердить, начебто ще одна, прихована криниця знаходиться на схилі пагорба. *Байл (bile)* або ж священний ясен Уйснеху був одним із чотирьох великих дерев погансько-кельтської Ірландії. Отже, цей пагорб відзначається всіма традиційними фізичними прикметами священного ландшафту: каменем і водою, деревом і ритуальним вогнем.

Я мала дивну пригоду того вечора, коли поверталася з відвідин Уйснеху. Після вельми тривалої днини, коли довелося ще й довгенько вести машину, я долала відтинок від Кавана до Дубліна, їдучи малою дорогою, на котрій досі ще ніколи не була й котра, після кількох моїх хибних поворотів і пропущених дороговказів, починала здаватися мені нескінченною. Моросило й сутеніло, але на заході все ще видніли стяжки світла. Дорога звивалася поміж пагорбами, живоплотами, деревами та полями, й кожна частина шляху попереду видавалася дуже схожою на те, що вже залишено позаду. І тут я з'ясувала, що саме проїжджаю долину, облямовану пологими пагорбами обабіч... Щось дуже знайома долина! Від утоми й розгубленості мені здалося: чи не та сама це долина, де я вже зупинялась сьогодні, щоб піти подивитися на Кетстоун? На якусь шалену мить я зачудувалася: невже я так далеко заїхала, збившись зі своєї дороги, що знову повернулася назад, до Уйснеху? Навіть почала придивлятися, чи не вгледжу тих самих чорно-білих корів, яких була за примітила на протилежному схилі за дня? І тоді я проїхала повз величезний будинок із червоної цегли-сирцю, якого сьогодні десте-

Вгорі:

Величезний потрісканий вапняковий валун, відомий як Кетстоун або Камінь Поділів, на пагорбі Уйснех.

менно ще не бачила, й схаменулась, і те дивне відчуття минулось. Але це змусило мене задуматись: чи не сяйнула мені якась частинка таємниці Уйснехової серединности? Не в тому розумінні, що той його камінь доторкується до кожної провінції, не належачи водночас до жодної з них, а в тому сенсі, що місце його розташування може бути фактично будь-де в Ірландії: зелений пагорб, посмугований ровами й канавами, закосичений дзвониками, дроком та глодом; таке місце, яке, в термінах політичної ваги, знаходиться «ніде», але водночас, у певному розумінні, є повсюди...

ФІНТАН-ПРОВИДЕЦЬ

Фінтана-провидця забрали з його оселі на Уйснеху та й привезли до Тари, перед очі короля і його вельмож. Почали вони розпитувати Фінтана, як слід правити країною та як краще її поділити, адже він був найстаріший і наймудріший муж на всю Ірландію. А спочатку запитали, хто він, який його родовід та як довго живе він на світі.

— Я син Лабрайдха і Бохни, — відповів старезний дід. — Коли мені було п'ятнадцять літ, я прибув разом із Кесайр та Буаном, та ще п'ятдесятьма жінками на цей берег — в Бун Суайне, що на півдні. Було це за сорок днів до потопу, і я єдиний з усіх пережив ті великі дощі, бо заховався у печері гори Тоунтхінна біля річки Шаннон. Коли ж я вийшов із тієї печери, то з'ясувалося, що я єдиний і перший з людей, хто побачив землю, коли зійшли потопові води. Було це п'ять тисяч і п'ять сотень літ тому. А відтоді яких тільки подоб я не приймав! Був я однооким лососем біля водоспаду Ассарое, вділяючи мудрости всім, хто приходив до мене. Я розмовляв з Акілським Яструбом, котрому майже стільки років, як і мені, й почув від нього чимало бувальшин. Був я соколом, що літав високо понад пагорбами, коли Фін полював зі своєю Фіанною. Був я орлом і бачив, як звеличувались одне по одному королі й королеви в Тарі, а тоді помирали, одне по одному. Бачив, як ліси зростали з насіння, а потім занепадали, переводилися на непролазні болота. Бачив, як покоління за поколінням вирубували ліси, будуючи палаци й храми, а тоді всі ті будівлі оберталися на порошок, як і ті, хто їх побудував. Бачив, як прибували нові племена й перемагали тих, хто поселився

тут раніше них, а потім цих завойовників своєю чергою підбивали ще інші нові племена. Літа, які я прожив, навчили мене, що все живе змінюється: земля, вода, люди. Навіть великі скелі й ті розкришуються з часом, обертаються на пісок.

Я посадив одне з п'ятох великих дерев Ірландії — Ясена Уйснеху: бачив, як він виріс, як упав, а тоді знову зріс зі свого насіння. А що я стільки всього набачився, то я й знаю, як має бути поділена країна та до яких способів краше вдаватися правителям.

Я розповім це вам, а ви запишіть, аби й прийдешні покоління знали ці речі. Нехай Знання буде на заході, Битва на півночі, Процвітання на сході, Музика на півдні, а Королівська Влада — посередині. Королівський осередок міститься не тільки тут, у Тарі, а й на Уйснеху, бо саме в Уйснеху знаходиться Камінь Поділів, який зачіпає кожную ірландську провінцію, причетний до всіх їхніх достоїнств. Тара та Уйснех — це немовби дві нирки живої істоти, вони однаково необхідні для здоров'я народу й країни. Тара є втіленням величчя, місцем королівської влади, але ви підтримуйте знання Уйснеху, аби забезпечити злагоду в усій країні.

Хай запишуть, що правитель не повинен мати жодного духовного ганджу, бо, якщо дух його вражений недугою, країна занепаде, а народ стане жертвою голоду. Нехай країною править не так сила, як справедливість, і щоб у боротьбі за верховну владу не було ні битв, ні будь-якого кровопролиття. Шануйте землю як рідну матір, і вона не стомиться вас годувати. Коли ж ви будете збиткуватися з неї, як із рабині, вона може й повстати проти вас. Нехай королі не забувають, що кожен правитель раніше чи пізніше помре й що кожна раса неминуче поступиться іншій, новій.

Так промовляв Фінтан, найстаріший і наймудріший муж, — достоту як промовляли мудреці до й після нього. А королі, вельможі та воїни начебто й слухали його, і все, що він сказав, записали писарі, але чи ті, хто слухав, затимили його напучування — то вже цілковито інша справа.

Гленкрі, графство GLEANN CRIOTHAIGH Віклоу

Поміж учених людей віддавна точаться суперечки стосовно того, де саме, в Гленкрі (Glencree) чи в Богернабрені (Bohernabreena), був розташований знаменитий «заїзд» — *Bruiden Dá Derga* — де загинув король Конайр. Напевне ж цей заклад стояв десь у Віклоу чи в Дублінських горах, бо саме тут пролягала знаменита дорога Слі Куалан (Slí Cualann), один із тих битих шляхів, що йшли навсібіч від Тари. Юджин О'Карі перший припустив, що заїзд стояв у Богернабрені, оскільки легенда розповідає, що заїзд був збудований над річкою Додер (Dodder) і назва його складається з двох частин: *Brú*, «заїзд», і *Bythar*, «дорога». 1935 року Генрі Морис помістив цю пам'ятку в Гленкрі, мовляв, заїзд стояв над струмком Марінс (Mareen's Brook), який впадає в Додер. Ну а Фергюсон раніше припускав, що то було над Донібруком (Donnybrook). Зважаючи на цю невизначеність із розташуванням легендарного заїзду, я вирішила зупинитися на Гленкрі як на найімовірнішому варіанті, адже, з усіх пропонувананих розташувань, саме Гленкрі найбільш окутане відповідною романтичною атмосферою і є чудовими ворітьми до гір Віклоу. Сама його назва означає «Долина заболоченого місця».

Графство Віклоу — наймолодше в Ірландії, адже засновано його лише 1606 року, коли його спробували виокремити в осібну адміністративну одиницю, аби легше було викоренити гаельське бунтарство, яке гніздилося в горах, здійснюючи наскоки на південні й західні передмістя Дубліна. Віклоу з його високими горами, глибокими ущелинами-«Гленами» й темними лісами завжди було розбійницьким-партизанським краєм, притулком заколотників, утікачів і самітників. А ще воно було, й понині лишається, притулком для тих, хто бажає втекти з міста Дубліна — втекти до його боліт, порослих вересом гір, до його усамітнености й краси. Значна частина цього графства зберігається нині як природний заповідник із його стежками-доріжками, що в'ються незайманими лісами й полями. Великий Віклоуський ліс перенасаджено, так що нині це одна з найбільш заліснених територій Ірландії, хоча існує деяке занепокоєння, коли б механічне заліснення та лісозаготівельні роботи не відбилися нег'ативно на житті місцевої дикої фауни й на стані археологічних пам'яток графства. Більшість цих залишків доісторичної культури зосереджена в не таких крутих горах та долинах на північному заході графства, ближче до кордону з Кілдаре (Kildare). Дикіша територія високих гірських

Внизу:

Гори Віклоу.

хребтів завжди була менш привабливою для заселення і тому всяке бунтарство бродило-визрівало саме тут — аж до початку XIX сторіччя. За середньовіччя Гленкрі було таке заросле хащами, що вже в XIII сторіччі з нього були зробили Королівські Оленячі угіддя, але на початок доби Тюдорів воно знову здичавіло, й повсякчас робилися цілеспрямовані спроби порозчищати його ліси, аби вони не слугували прихистком для *kerne*, ірландських вояків-бунтарів. Згодом через гори проклали військову дорогу — ту саму, що й досі сполучає Гленкрі з Огаваннагом (Aughavannagh). Водночас у долині біля Гленкрі збудували барачне приміщення, яке згодом стало виправним закладом для хлопців. Також у Гленкрі поховано німецьких пілотів, що зазнали катастрофи над Ірландією під час Другої Світової війни. Залізним хрестом позначено місце, де вбивці залишили тіло молодого республіканця під час Ірландської Громадянської війни. Коли крутнява туманів розступиться на часинку, відкривши зорові дивну конічну вершину Нокрі (Knockree), «Гори Короля», тоді присутність небіжчиків у цій долині можна відчутти дужче, ніж сусідство живих. Поблизу, в Гленасмолі (Glenasmole), чудовій долині дроздів, давно колись упав зі свого коня, повернувшись із Краю Юности, Ойсин, син Фіна.

Бувальщини про те, як молочні брати зі спільниками звалили своїми мечами юного короля Конайра; як Ойсин звалився зі свого коня; як звалилися з неба ті льотчики; як сокири валили людей і дерева, — надто похмурі це легенди як для такої прегарної місцини. Але Віклоуські гори не менш уславив інший ізгой, втікач від суспільства, який прийшов до цих диких долин у пошуках не такого притулку. Св. Кевін був такий святий, що дику природу любив набагато дужче, ніж людей. Розповідають, нібито якимось він стояв нерухомо так довго, що дроздиха знесла яйця йому на долоню, то він так і вистояв у тій позі, аж поки вилупилися маленькі дрозденята. Заснувавши великий монастир у Глендалузі (Glendalough), він, стомившись від юрб, що ходили за ним, перейшов через гори до іншої усамітненої долини, що на північ від Гленкрі, — місцини, котру нині знають як Голівуд-Глен (Hollywood Glen). Прибувши сюди, він відмовився від думки рубати дерева хоч би й для якої потреби — чи щоб розчистити собі стежку, чи щоб зладнати собі якогось куреня, і тоді, коли він опинився перед густим лісом, дерева самі, з любови до нього, розступилися перед святим, даючи йому дорогу.

ЗАЇЗД ДА ДЕАРГИ

Іній і крига вкрили гори, від ушелин-гленів Дун-Болгу (Dún Bolg) до самого моря. Запала немилосердно-холодна, темна ніч, і жодне світельще не моргало привітно на неозорих мочарах серед гір біля Ат-Кліату (Ath Cliath). Загін воїнів ішов крізь непроглядну пільму, вгадуючи дорогу за самими лиш зорями, бо місяць ледь виднів на небі тонесеньким серпиком, та ще й червонястим, неначе заллятим кров'ю. Вів своїх дружинників Конайр, юний русявий король Ірландії. Дарма, що був він ще зовсім юний, та й виховувався не як король, а рятуючись у вигнанні, до останнього часу його владарювання приносило країні лише мир і достаток, і співці водно проголошували, що від Бельтану й до Самайну жоден вітер, що зворухнув би хвоста корові, не турбував миру, який панував у краї. Був з Конайра добрий король — із замрією в очах і поважний, попри юні ще літа. Розповідали, буцім батьком його був один птахоподібний дух із сидів, який потайки прилетів до його матері й злігся з нею. Його ж мати, Мес Буахалла, доводилася онукою прекрасній Етайн, найвродливішій на всю Ірландію жінці. Хоча Етайн давно забрано до сидських курганів, співці й досі мали її вроду за найвище мірило жіночої краси, тож хто тільки дивився на Конайра, той бачив: не менша краса набула тут подобі чоловічого тіла.

Однак останнім часом усе змінилось. Подейкували, буцім король порушив свої *geasa* — урочисті заборони, накладені на нього, коли він сідав на трон. На небі з'явилися дивні знаки, не вродила земля, й вдарила така люта зима, що замерзли в Ірландії всі річки й озера. А найлиховіснішою подією стало прибуття з Британії до східного узбережжя кораблів з ватагами морських розбійників. Інкгел, британський зарізяка, злигався з Конайровими зведеними братами, яких заслано у вигнання за грабунки й гвалтування в Ірландії. А ще казали, нібито вони уклали спілку й з іншими, котрі не бажали, щоб і далі тривало мирне правління Конайра, адже в мирні часи небагато поживку перепадає тим, хто любить війну.

Наразі Конайр намагався дійти до заїзду Да Деарги, «Червоного», — найщедрішого на всю країну господаря. Король був ослаблений і стомлений, але він знав: треба триматися ближче до узбережжя,

аби захистити край від загрози зі сходу. Він уже відчував якусь приреченість, бо ще за дня, коли вони йшли все вгору та вгору від узбережжя — мовби просто у вечорову заграву, повз них вихором промчали троє вершників. Спочатку Конайрові здалося: то сонце забарвило їх у барву полум'я, але за мить він переконався, що все у них червоне — їхні чуби, шкіра, вбрання, коні. Й тоді він згадав ще одну зі своїх геаса: «Не дозволяй, щоб Троє Червоних випередили тебе на дорозі до Червоного!»

Конайр послав гінця, щоб перехопив тих вершників і попросив їх зачекати, аби він пройшов перший. Гонець запропонував їм великі подарунки, але троє тільки відказали:

— Ми — сини Донна, і їдемо на Доннових конях. Ми і живі, й водночас мертві. Цього вечора буде велика учта в домі темнолицього — багато гостей збереться учтувати! Ми їдемо разом. Троє червоних не зупиняються ні задля кого — селянина чи й короля.

І вони підстрожили своїх коней, і помчали ще швидше — все на захід, до заїзду Да Деарги.

Загін уперто посувався вперед, дослухаючись до вовчого виття у горах. Дивна пара пройшла повз воїнів — чоловік і жінка, одне потворніше другого, а чоловік іще й ніс на плечах поросся, що було напівобсмалене, але все ще живе, й верещало. Та ось, нарешті, й гора, під якою стоїть заїзд. Яскраве світло вихоплювалося далеко з вікон, бо Да Деарга завжди любив підбальорювати мандрівців, яких стомила довколишня безвідраднa пуста. Мак Кехт, найближчий товариш короля, подивився з острахом на Конайра, бо чи ж не збрався той порушити ще одну зі своїх геаса — що йому ніколи не слід ночувати в будинку, де б світло виривалося з вікон надвір? Але Конайр заховав своє завжди таке бальоре обличчя в комір плаща, а сірі очі так потемніли... Да Деарга шляхетно повітав короля з його дружинниками, дав їм їсти й пити, розпалив для них великий вогонь у камінах, то всі вони трохи й звеселилися. Та незабаром хтось постукав у двері — там стояла якась чорна, горбата карга, вимагаючи, щоб її впустили, — хоча вже ж давно зайшло сонце. Привели її до Конайра, і король запитав, як її звати.

— Кайлб, — відповіла стара.

— Що за куце ім'я? — здивувався Конайр.

— А ще мене звать Сінд, і Сінанн, і ще по-всякому...

Вгорі:

Грот у Гленкрі.

І стара мов горохом заторохтіла незліченними іменами, чимало яких належало сидам, тож Конайр махнув рукою, щоб її зупинити.

— І чого ж тобі треба? — запитав юний король.

— Перебути ніч у товаристві королівських дружинників — не так уже й багато.

— Я дам тобі, жінко, все, чого тільки забажаєш, але не цей дозвіл, — відказав Конайр. — Бо маю такий гейс — не впускати чужої жінки в мій дім після заходу сонця. Я дам тобі смачних наїдків і трунків, і вогнище звелю розпалити для тебе — але тільки надворі.

— То оце так король обходиться з бідною старою жінкою? — обурилася карга. — Ось до якої ганьби дожилась Ірландія з отаким правителем!

І ще довго лаяла його подібними словами, аж поки нарешті Конайр не витримав і, зітхнувши, сказав:

— Та гаразд уже, заходь і ночуй.

Отак і порушив юний король останню зі своїх геаса. Завели слуги стару в дім, а вона тоді обернулася й кинула Конайрові в обличчя, напрочуд дужим і дзвінким голосом:

— Жодна часточка твого тіла не вийде з цього дому — хіба птахи в пазурах винесуть! Багато ж людей цієї ночі довго-довго питимуть трунок смерти в домі Да Деарги!

Вечір тягся нескінченно довго. Вояки, хоч які зморені, сиділи гуртами біля вогнищ, боячись і п'їтьми надворі, й нападників зі сходу. Час від часу здіймався вітер, і тоді чоловіки здригались, думаючи про ворогів, що скрадаються поміж заростей дреку. Інколи долинали вовче виття... Конайр згадав, як він гостював у Да Деарги востаннє: то було влітку, пташки шебетали, ручаї дзюрчали — повний життя райський куточок та й годі. А тепер усе тут дихало смертю, її холодним заціпенінням.

Король задумався: а що ж воно таке завело його до цієї холодної пустки в горах? Під-

ступність сидів? А чи його власна слабкість, бо лишив живими своїх братів-зведенят? Але чому, навіщо сидам плекати проти нього зло? Адже він достеменно не заподіяв їм нічого лихого. Ніхто ніколи не розповідав Конайрові про його матір і бабусю, двох Етайн, тож він був безсилий збагнути, що сиди плекають проти нього зло через кривди, яких завдав їм колись його дід Еохайд. Йому здавалося, що, коли б не бажання робити добро, він би не зламав жодного з тих заборонних приписів. Подумав про свого малого синочка, якого носив під пахвою Мак Кехт, про свою любу дружину, яка, звісно, побиватиметься за ним, але хтось неодмінно посвтається до неї і візьме заміж. Лиха доля нависла над ним іще від того дня, коли він був погнався за біло-рябими пташками аж до берега біля Ат-Кліату, й одна з них обернулася людиною і застерегла, щоб не вбивав нікого з пташиних духів, підданців її отця. Коли б тільки він міг літати, подумалось йому, то покинув би це все позаду — лихо свого племені, загрозу ворожих набігів. Але ні, Конайр знав, що, навіть коли б

умів літати, все одно нікуди б не полетів, бо ж він король, а король до останку лишається зі своїм народом. Він неспокійно засовався на місці. Чом він ніяк не позбудеться лихого відчуття, що за ним стежать, що шпиги зазирають у вікна яскраво освітленого заїзду?

Вовки завили гучніш, і Конайр згадав, що зведенята взяли й перевертнів-вовкулак до своєї зграї. Зненацька могутній удар знадвору зірвав двері з завіс, і юрби розбійників ринули досередини, наїжачившись довгими гострими залізними списами. Всі нападники були хижі, мов вовки з гір. Водночас харцизяки підпалили заїзд, так що їхні мечі обагрилися криваво-червоними відблисками. Криваво-багряним полум'ям запалали стіни. Дружинники як стій зірвалися на ноги, похапали зброю. Закипів лютий бій. Розповідають, що Конайр знишив там шістсот нападників і повбивав би ще куди більше — можливо, навіть розбив би ворога впень, коли б не чари, що їх наслали на нього ворожі ворожбити. Здолала юного короля велика спрага, аж упав він змучений на землю.

— Хто подасть мені цього вечора бодай ковток води? — жалібно попросив він.

Поруч Конайра бився вірний Мак Кехт, силкуючись і втішити володаря, й ворогів від нього відігнати. Воїн кинув погляд надовкола, шукаючи бодай одного слугу, щоб послати по воду, але всі слуги вже були перебиті, а як хто з них і вцілів, то втік безбач у нічні гори. Вибіг Мак Кехт у ніч, але мороз скував найближчий струмок, а все, що текло від заїзду, то була червона кров. І побіг тоді вірний Мак Кехт, помчав на крилах відчаю, оббігав усі озера й річки Ірландії, аби набрати води у володареву чашу, але, гай-гай! Уся життєдайна вода в країні була скута товстою верствою непробивного льоду. Аж нарешті в одній потаємній долині він натрапив на такий лід, який можна було пробити, і, наповнивши чашу водою, помчав назад, до заїзду.

Світанок червонів уже над згарищем, що лишилося від заїзду Да Деарги, а біля дверей двоє розбійників люто відрубували Конайрові голову від тіла. Скрізь надовкола лежали мертві тіла, й вороння вже заходжувалося коло свого моторошного бенкету. Мак Кехт накинувся на тих двох — останніх, що позосталися з усієї розбійницької зграї, — і повбивав їх, хоча вони й відтяли йому руку та поскородили тіло на гноття своїми списами. Вірний Мак Кехт підніс чашу до потрісканих від великої спраги вуст володареві голови, яка все ще

дивилася на нього сірими очима. І Конайрові уста жадібно випили ту воду! А тоді голова промовила:

— Мак Кехте! Мій любий друже, квіте мого воїнства! Щедро віддячив би я тобі, коли б ще був живий...

І ті сірі очі закрились, а Мак Кехт опукою впав на землю.

Коли ж сонце височенько підбилося в небі, жінка тієї долини обережно виповзла зі своєї печери й подалася попід гору глянути, що ж там сталося коло заїзду, бо на бойовиську начебто усе вже стихло. Надбала вона на відтятю Конайрову голову й на могутнього воїна, котрий лежав біля голови. Вовчиця видирала зубами шматки м'яса з воїнового тіла, але жінка пожбурила влучно камінця у звірину, й та, заскигливши, побігла геть. Жінка вилила рештки води з чаші, що стояла біля воїна, йому в рот, а тоді пішла й ще набрала в поблизькому струмку, бо вже начебто розвіялось морозяне закляття — лід почав танути.

Коли вона обмила воїнові чоло, той сіпнувся, прочнувшись, і потягся до свого меча.

Жінка лагідно поклала долоню на його руку.

— Зупинись! Досить уже вбивати — он скільки вояків полягло трупом! А чи знаєш ти, що вовчиця була по самі плечі залізла головою в рану у твоєму боці? — запитала вона.

Мак Кехт лише мовчки похитав головою. А добра жінка подумала: чи не схибнувся він розумом посеред усіх отих трупів довкола нього?

— Хто ти? — запитала вона.

Його голос прошелестів сухим листям, неначе й не належав такому молодому воякові, яким той нібито був.

— Я — Мак Кехт, один з воїнів Конайра, наймилішого й найсправедливішого з королів, що будь-коли правили на світі.

Він спробував підвестися, але впав горлиць, конаючи.

— Дозволь, я відвезу короля до Тари, аби він спочив біля останків своїх предків, бо й справді ще не було такого чоловіка, котрий би менше за нього заслуговував на ворожість чи сидів, чи людей. Воістину цієї ночі багато воїнів упилися трупком смерті!

Про причину помсти сидів Конайрові читач може довідатися з бувальщини «Як знайдено Етайн».

Сейнт-Малинс,
TEACH MOLAING
графство Карлоу

На відміну від більшості пам'яток, які мені довелося відвідати під час написання цієї книжки, я побувала в невеличкому селі Сейнт-Малинс (St Mullins) у такий час, коли там було повно людей. Щороку в неділю перед днем св. Джеймса (25 липня) тут, на старовинному цвинтарі, правлять месу, на яку сходяться люди місцевої громади. Родичі кладуть квіти на могили своїх небіжчиків, і всі неодмінно підходять до криниці св. Молінґа (St. Moling's Well). Це день родинного виходу, в якому беруть участь представники всіх поколінь, від новонароджених немовлят до дев'яностолітніх дідусів та бабусь. Навіть на цвинтарі панує цього дня загальний святковий настрій. Мандрівці напинають намети, на берегах річки влаштовуються пікніки, гурти людей сідають скраєчку на могильні плити, спокійно перемовляючись з усіма, хто проходить мимо.

Особливо ж чудові природні лаштунки цієї всесільської події. Сейнт-Малинс розташоване недалеко від Нью-Россу (New Ross), на берегах річки Бароу (Barrow), звідки відкриваються краєвиди на гору Брендон (Mount Brandon) на північному заході й на гори Блекстейрс (Blackstairs) на північному сході. Річка тут широка й жовтаво-бру-

натна; саме до Сейнт-Малинса вже не доходять морські припливи. Береги річки густо поросли лісом, і між невисокими пагорбами та старезними деревами туляться рештки монастирського поселення. Села як такого практично й немає, а що є, так це руїни округлої вежі, чимало церков, священна криниця, присвячена св. Молінґові, рештки Молінґового млина, норманський пагорок і цікаві будівлі старого млина над річкою. Ця місцина користується популярністю в рибалок, особливо у місяці травні, коли вгору по річці підіймається оселедець алоза.

Те свято, що відбувається тут у липні, дуже древнє, й походить воно від благословення, яке св. Молінґ дав водам річки та її притоки. Протягом тринадцяти сторіч прочани сходяться по тінявих зелених доріжках сюди, до цього місця святости й зцілення. Під час Чорної Смерті 1348 року сюди приходили сотні людей і бродили по мілководдю, намагаючись відмолити страшну хворобу. Дуже ймовірно, що

Вгорі:

Церква св. Малина, графство Карлоу.

це місце було священне ще до часів Молінґа, який жив у VII сторіччі; воно згадується під назвою *Ross Bruic* або Борсучий Ліс в оповідках про Фіанну. Що ж до самого Молінґа, то з-поміж усіх давньоірландських святих він є однією з найпривабливіших постатей. Він видається перехідною фігурою між поганським і християнським світами, бо не тільки присвятив святилище поганському героєві Суйбхне, а й найняв славетного умільця Гобана Саора (чи не варіант Гоїбніу, великого бога ковальства?), аби той збудував святилище для нього самого. Ще розповідають, нібито на дах він пустив Великого Тиса Россу, одне з шляхетних дерев Ірландії. Місцеву людність Молінґ навчив молоти жито, власноруч викопавши лотоки для свого водяного млина, а ще слугував перевізником для тих, кому треба було потрапити на другий берег річки. До того ж він був досить тісно пов'язаний зі світом природи: приручав диких собак, розмовляв із лисицями й птахами. А ще він був зовсім не схильний до мстивості, яку незрідка виказував багато хто з перших ірландських святих. Він був лагідний святий, що мав за щастя мешкати у великих лісах, які облямовували річку. Подібно до божевільного короля Суйбхне, якому він дав притулок, Молінґ був чудовим стрибуном, пересуваючись по верховіттях дерев, от ніби вони були його другою оселею.

Теми, що їх заторкували у своїх проповідях місцеві священики під час сейнт-малинського свята, були близькі духом тим оповідкам про Молінґа: цілення душі, святилище для зраних життям. Сотні людей були зібралися поміж надгробків на цвинтарі й куди більше розбрелось по довколишніх пагорбах, але всі-всі перебували під впливом цієї місцини. Маленькі дітки лазили вгору-вниз по пагорку, гурти підлітків збиралися на берегах річки, але всі вони поводитися так тихо-мирно. Що ж, можливо, тут і досі пробуває блаженний дух Молінґа.

ЗАГИБЕЛЬ СУЙБХНЕ

Стояло таке погідне липнєве надвечір'я. Ліс повнився щебетом дрібних пташечок, а іноді десь далеко-далеко, було, розгавкається хорт. Зелене світло цідилося крізь важкий листяний дах на береги широкої непоквапної річки. Муйргіль, пастухова дружина, поралася, мугикаючи собі під ніс. Вона була щаслива, хоч і занепокоєна трохи,

бо й не завважила, як її муж Монган подався з дому пасти свою череду. Тільки й спостерегла, що обличчя його було ще більш набурмошене, ніж завжди. Монган був ревнивий чоловік, рідко мав мир у своїй душі. Муйргіль спізнала це ще з самого початку їхнього подружнього життя. Через ті його ревнощі вони й поселилися на цій тихій галявині посеред лісу, де всього товариства — сам лише святий чоловік Молінг, бо й хто приревнує тебе до святого? Оце ввечері Муйргіль і поділиться з мужем радісною новиною, яку вона більш не могла тримати в собі, та й розвіє його підозри, бо ж знала: муж завважив останнім часом, яка вона стала заглиблена у свої думки й мовби почужіла. Але вона не поспішала з такими вістями, бо хотіла переконатися напевне — ні, вона не дозволить, щоб та Монганова сестра, яка вічно намагається вбивати клинці між подружжям, отримала підставу звинуватити братову, мовляв, хвалиться без причини. Однак Муйргіль вирішила: саме сьогодні ввечері вона й повідомить йому новину. І де й подінуться ті його ревнощі, та буркотня, коли з'ясується, що його дружина має народити йому дитину.

Муйргіль примружила очі проти світла, щоб краще роздивитися, хто ж то надходить просікою. Якась жінка... Вбрана у синю сукню... Навіть здаля Муйргіль захоплено відзначила: пошито сукню з дуже гарної тканини. Коли гостя підійшла ближче, Муйргіль роздивилася, що коси тієї жінки мають барву заліза, а обличчя згорьоване, хоча й досі ще дуже вродливе. Хода величава — не інакше, сюди завітала якась велика пані. Дивно тільки, що зважилась самотою зайти так далеко в ліс. Пастухова дружина рушила гості назустріч, щоб привітати її, адже гостинність — один з основних законів, за якими жила місцева невеличка громада.

Коли обидві жінки привітали одна одну, гостя сказала:

— Я Еоранн, дружина Суйбхне, короля Дал-Ріади, який давно вже збожеволів і живе по лісах. Чула я, що він прибився до цього лісу. Чи ти не бачила його часом?

Муйргіль усміхнулася.

— Ах, ось що привело вас сюди! Ви хочете знайти того бідолашного лісового чоловіка. Так, я бачила Суйбхне, але тільки краєчком ока, бо він дуже боязкий, як і всі лісові звірі. Шовечора я лишаю в лісі глечика з молоком, а він приходить і випиває. Що день Божий він оббігає всю Ірландію, скачучи з дерева на дерево, мов білка чи

птах. Але шовечора він повертається до цієї галявини й ночує тут, слухаючи слова святого схимника. Я ще ні разу не говорила й не доторкнулася до нього, бо ж він не підпускає до себе нікого — крім святого Молінга. Але тому святому він розповів свою історію, як усі ці роки свого божевілля він прожив на деревах, скачучи з гілки на гілку. То ви, значить, його дружина?

Еоранн сумно кивнула головою.

— Була колись його дружиною, та він відцурався від мене. Але це довга історія. Ти не заперечуєш, якщо я посиджу трохи біля тебе?

Муйргіль посадила королеву в холодку, дала їй молока, хліба й меду з їхніх власних вуликів. А тоді обернулася до Еоранн і попросила її розповісти, що ж сталося з Суйбхне.

— Мій муж, Суйбхне, — розпочала Еоранн, — завжди був поквалітивим чоловіком, і не раз, не два мені доводилось зупиняти його, аби не вкоїв чогось нерозважного. Але хоробрішого чи добрішого, ніж він, мужа не мала ще жодна жінка. Я любила його всією душею і породила йому доньку й сина. А тоді — вже й не знаю, як це сталося, — він, під час великої битви при Мойрі, з'їхав з глузду. Священники розповідали мені, начебто це сталося тому, що він образив отця Ронана (мій муж ніколи особливо не дбав, щоб усе було по-християнському), але я завжди вважала, що його звела з розуму сама битва, з її гамором, смертями, духом крові. То був жахливий, кривавий бій, і потім вороння не один день бенкетувало плоттю полеглих. Принаймні його друг Лойнгсеахан розповів мені, що зненацька посеред бою Суйбхне почав пронизливо кричати й закружляв колами, а наступної хвилини стрибнув угору й зник серед гілля тисового дерева.

І навіть коли скінчилася битва й позносили, поспалювали трупи, він не захотів злізти додолу. Виходило наче так, що він більше не хотів мати нічого спільного з людьми. Я прибула туди і як тільки не умовляла його, щоб зліз додолу, але все дарма. Він тільки пострибав геть, із дерева на дерево, в західному напрямку, до Донегала. Так він і жив з місяця в місяць, перестрибуючи з дерева на дерево, ніколи не ступаючи ногою на землю, і волосся його швидко збилося в ковтуни, а одяг подерся на стьожки. Його солодкі вуста позеленіли й почорніли від усіх тих трав і пагонів, якими він харчувався.

Зрештою Лойнгсеахан хитрошами змусив його спуститися з дерев на землю, і Суйбхне повернувся додому, до мене. Але це вже був не

той Суйбхне. Він сказав мені, що більш не хоче бути королем, що він не може пробути в одному місці бодай одну ніч, бо картини битви, зойки поранених і вмирущих завжди переслідують його, й тільки постійне пересування з місця на місце дозволяє йому якось трохи рятуватися від тих жахливих видінь. Я благала, щоб він дозволив мені піти з ним, бо я радше житиму в лахмітті, мерзнутиму й голодуватиму разом з ним, аніж красуватимуся в розкішному вбранні й самоцвітах без нього. Але божевілля знову найшло на нього, й котроїсь ночі він поки-

Вгори:

Криниця св. Молінга, де шороку в неділю перед днем св. Джеймса починається урочиста церемонія.

нув мене, подавшись десь на південь до порослих лісом ущелин. Я порадилася з Лойнгсеаханом, і разом ми придумали ще одну хитрість, аби знову заманити його додому. Лойнгсеахан сказав йому, нібито вся його родина померла. Його поійняло таке горе, що він звалився на землю. Мої люди схопили його й привезли до палацу, але не надовго, бо незабаром він знов ошалів. Розповідав, що бачить уві сні привидів, як вони верешать, плачуть і б'ються один з одним. Ті жахіття будили його не раз протягом ночі, бо навіть коли він лежав біля мене, коли я його обіймала шосили, це нічим не допомагало, й він кричав, пручався у моїх обіймах, мов дике звіря. Отак воно якось і тривало. Він знову втік від мене, а коли повернувся ще раз, то застав мене з кимсь іншим. Суйбхне став дорікати мені, але я відказала: а що ще мені, жінці, робити? Ти маєш у лісі якесь своє шалене товариство, водишся з дикими звірами та птахами, тишишся зеленою короною лісу... А що лишається мені? Хіба що обійми якого-небудь чоловіка... Тож він знову пішов від мене, і я довго й гірко плакала, ридала, але заприсяглася, що більше так не чинитиму.

Котроїсь ночі я вже була в постелі, коли він постукав у шибу, сидячи на гілляці дерева, що росте за моїм вікном, і проспівав мені пісню, яку сам склав. Вона була така чудова — чогось гарнішого я зроду ще не чула. Співав він про ліс — про чисті ручаї, що кишать рибою, про дроздові співи, про те, як ревуть великі олені взимку, і все таке про життя дикої природи. Я заплакала, слухаючи його, — але зрозуміла з тієї пісні ще й таке, що для себе я втратила його назавжди, що його безповоротно забрав у мене ліс, світ дикої природи, птахів та дерев. Він уже не міг повернутися назад, щоб знову стати людським королем, — достоту як і я не могла стрибати з дерева на дерево разом із ним. Тож я встала, підійшла до вікна й сказала йому: «Ти повернувся, але чи ж надовго? Я знаю: незабаром ти знову подасися геть. Ти вже не здатен жити в людському товаристві, бо нині все твоє товариство — це істоти дикої природи. А що я добре знаю, що першої-ліпшої зоряної ночі або коли покличе північний вітер, ти завієшся від мене, то я прошу тебе: залиш мене зараз! Іди собі й не повертайся більше!»

Ці слова далися мені найтяжче. За вікном, на тому горісі, запала мовчанка, але потім долинув його любий голос: «Ну, то я й піду. Хочу ще сказати тобі: голос гірської куріпки любіший мені за голос дружини, що лежить біля мене в постелі!»

Королева помовчала, задивившись на свої руки.

— Це тоді востаннє я бачила його й чула його любий голос. Відтоді я кожнісіньку ніч плачу... А тепер я тільки й хочу знати, чи він живий-здоровий та чи знайшов спокій для бідолоашної своєї душі.

Муйргіль лагідно взяла її руки в свої. Дарма, що та жінка була королева, — Муйргіль цієї миті переживала тільки співчуття до її горя, усвідомлюючи водночас, яка вона, проста жінка, багата й щаслива, а королева — бідна й нещасна.

— Мені здається, — мовила вона, — що святий Молінг, мабуть, дав йому якусь розраду. Сподіваюсь, він знайшов і притулок, і зцілення тут, у лісі над річкою.

Муйргіль замовкла й задивилася на ліс.

— Погляньте, — мовила вона. — Вже довшають тіні. Незабаром він прийде попити молока. Може, ви спробуєте заговорити до нього, коли він з'явиться?

Еоранн похитала головою.

— Ні, я не хочу говорити з ним — не хочу навіть, щоб він дізнався, що я тут. Краще я стану в затінку хатини та так, либонь, і побачу його, коли він з'явиться.

Муйргіль налила повен глек теплого молока й пішла на узлісся. Раптом шось — що то? — промайнуло й сховалося в тінях у західному напрямку. І тоді жінка уздріла Суйбхне, що мчав по деревах з іншого куточка лісу. Тихо шебетали пташки. Муйргіль усміхнулася наймилішою своєю усмішкою, припрошуючи лісового чоловіка підійти ближче. І чи не та її усмішка штовхнула її мужа, який стежив із лісового затінку, в безодню його власного божевілля?

Зблиснула гостра криця в скісному промінні сонця, й хтось скрикнув. То Суйбхне впав, пронизаний Монгановим списом. Сестра нашептала йому, мовляв, твоя дружина закохалася в лісового чоловіка, й оце Монган, доведений до шаленства самою думкою про те, ніби його дружина кохається з божевільним королем, убив нещасного. Пастух стояв у затінку, втопивши погляд у свої руки. Муйргіль впустила глека й кинулася, кличучи святого Молінга на допомогу, туди, де впав король. Світло згасло на заході. Жінка в синій сукні вийшла з прихистку хатини й повільно рушила туди, де лежало тіло її мужа.

МАНСТЕР

Лох-Маскрі,
LOCH BEAL SEAD
графство Типерарі

У щелина Агерлоу (Aherlow) з горами, що її обступили — це такий куточок графства Типерарі (Tipperary), який заслуговує, щоб люди краще його знали. Береги річки Агерлоу поросли прегарними лісами, а прогулянки по горах до прихованих озер і величавих краєвидів-панорам аж ніяк не поступаються і найвидатнішим красотам Ірландії. Лох-Маскрі (Lough Muskry) якраз і є одним із таких загublених у горах озер: воно високогірне й недосяжне для автомобіліста. Мандрівка до озера й назад забирає не більше трьох годин, а починати її найкраще від лісництва, яке з південного боку за селом Россадрегід (Rossadrehid) і в яке впирається дорога. Стежка досить крута, але підйом не надмірно тяжкий, і доводить та стежка до самого озера, а краєвиди довколишніх гір та самого озера відшкодовують із надлишком усі ваші зусилля. Давніша частина стежки веде крізь насаджений ліс, а наприкінці обабіч мандрівника відкриваються мочарі та болота. Чи не найліпший час для такої прогулянки — ранній ранок, бо тоді, якщо заповідається сонячна днина, ви побачите, як унизу, над річковою долиною, підіймається товста біла запона туману й стає видно блакить неба та величаву красу *Глену*. Хоча зі стежки ви ще не по-

бачите самого озера, але зможете легко визначити краї западини, в якій воно лежить. Скелі, мов викарбовані, стрімко підносяться вгору, утворюючи довкола озера природний амфітеатр. Води озера темні й вельми холодні на вигляд, і довкруг нього зовсім небагато пташиного

життя. Хоч би який спекотний видався день, а навряд чи хто зважиться пошукати прохолоди в його зелених глибинах. На півночі ви побачите дивовижне скельне утворення Нокастакін (Knockastakeen) або ж *Fir Bréaga*, «Несправжні люди».

Колись це озеро називали *Lough Béal Séad* — «Озеро Уст-Самоцвітів», хоча мало воно й ще одну назву: *Loch Béal Dragan*, «Озеро Пащі Дракона». Нинішня його назва, Лох-Маскрі, походить від племені мускрайґе (*Múscraighe*), що жило на півдні Ірландії. Перекази стверджують, нібито озеро утворилося на тому місці, де арфяр Кліах простояв рік, виспівуючи про свою любов коханій, доньці Бодбха Слівенамонського. Ті самі перекази запевняють, немовби буряними ночами з озера виходить змії (*piast*). Інші перекази звіщають, що, коли з'їси особливу траву, яка росте на берегах озера, то зцілишся від цинги. Ці останні перекази підтримано ботанічними студіями, що

С. 92-93:

«Озера Нижнє і
Торк», гравюра
В.Г.Бартлета.

Впрої:

На гірській стежці, що веде до Лоху-Маскрі. графство Тигерарі.

підтвердили: так, у цих місцях і справді росте цингова трава. Матеріали, які збрала в тридцятих роках минулого сторіччя Фольклорна комісія, засвідчили, як багато легенд пов'язано з територією *Глену* Агерлоу й гір *Галті* (Galtee Mountains). Яких тільки бувальщин немає у томі матеріалів Комісії! І про заховані скарби (часто це «данське золото»), й про священні криниці, які пересуваються на інші місця, коли люди, що ними користуються, погано їх доглядають; і про оселі, що лишаються порожніми після того, як померли їх господарі, бо живі не бажали турбувати небіжчиків; і про мандрівки в останній день липня, на свято Лугнаса (Lughnasa), в гори по чорниці... А ще давніше Вільям Ле Фану, брат славетного письменника Шеридана, був затіяв 1838 року перехід через гори *Галтіз*. У дорозі на гурт мандрівців насунув туман, і якусь часину вони безпорадно блукали, неспроможні визначити правильний напрям. Нарешті приблукали до якоїсь оселі, та коли згадали, що під час своїх поневірянь бачили чалого коня, котрий самотою скакав через гори, господарі їм сказали: то ще їхнє щастя, що взагалі живі лишилися. «Жовтий кінь», мовляв, то огир сидів, і зазвичай він провіщає смерть тим, хто його побачить.

Ми під час нашої мандрівки не бачили ані чарівних огирів у горах, ані прикрашених золотими комірцями лебедів на озерному плесі. Але та прогулянка до Лох-Маскрі, та ще теплого травневого ранку, була чистісінька тобі ідилія. Кам'янки сварилися й скакали край стежки, а ягнята, настільки білі, що могли б слугувати рекламою для прального порошку, перебігали через стежку й дерлися по скелях, жалібно кличучи своїх матерів. Долини тяглися вдалину, танучи в блакитному мареві, а жайворонки славили повернення теплого сонця й початку літа. Принаймні так здавалося того дня.

ВИДІННЯ АОНГУСА

Аонгус, дитя юности й бог кохання та краси, лежав недужий у своїй постелі в Бру, і ніхто не міг визначити, що ж призвело його до такої недуги. Він то прокидався, то засинав знову, й сон начебто не освіжав, не наснажував його, бо юний бог стогнав і щось вигукував уві сні, а прокидався з плачем. Мешканці сиду вже стали потерпати, чи видужає він хоч коли-небудь. Вони боялися п'їтьми, яку могла накликати на них така лиха доля. Бо ж саме Аонгус захищав повсюди закоханих, приходячи навесні зі своїм осяйним почтом співочого птаства. Але ж він нізашо не хотів признатися, що йому болить, і тільки просив усіх дати йому спокій, аби він міг безперешкодно спати.

Так проминув рік, і тоді його мати Бойнн, богиня великої річки Бойн, упала в відчай. Послала вона по найбільшого, наймудрішого з друїдів. Той підійшов до бронзового ложа, на якому лежав Аонгус, і кинув на нього лиш один погляд. А тоді мовив:

— Легко розгледіти, що за недуга спіткала цього юнака.

Весь двір, затамувавши подих, чекав пояснень.

— Він закохався, і кохана з'являється йому тільки уві сні, поки він спить. І він ніколи не видужає, поки не дізнається, хто вона, та дівчина, що являється йому в снах, і поки не побереться з нею.

Аонгус підвів свою бліду голову над подушкою і всміхнувся.

— А й справді, — озвався юний бог, — я й не знав, що в мене за хвороба, поки ти не назвав її мені. Але саме так воно і є: найгарніша в світі дівчина знай приходить до мене в снах і щоночі співає мені пісень. Так, я ніколи не видужаю, поки не знайду її! Її лиця рум'яніють, мов тисова ягода, а коси чорні, як ніч. Очі її — ясні озерця, а шия — мов у лебідки білої. І вона не дозволяє мені торкнутися її: як тільки хочу обійняти її, так одразу й прокидаюсь. Скажи ж мені, як її знайти?

— Тобі доведеться шукати її по всій Ірландії, — відповів друїд, — бо вона, як і ти, одна з сидів, і вона запевне любить тебе, адже інакше чого б їй приходити до тебе у твої сні?

Багато місяців Аонгусові мати й батько — сам великий Дагда — шукали ту дівчию, в яку закохався їхній син. І шукали вони все гарячковіш, із дедалі більшим відчаєм, бо син їхній все блідішав та

слабшав, бо квіти в'янули в полях так швидко, а птахи й голосу не подавали, сидючи на голому гіллі. Зрештою звернулися вони до Бодбха, великого потойбічного короля Манстеру, бога, що мав власний сид на Слівенамоні. І той сказав їм: є така дівчина, гожа, як ті Аонгусові видіння. Звати її Каер Іобхармгейт, любя тисова ягода, а батько її — Етал Анбхуайль із манстерського сиду. Батько послав її жити в Кротта Кліах (Crotta Cliach), що в горах Галті, над озером, яке називається Лох Беал Драган і ховається високо в диких горах. Дівчина та зачарована: рік ходить як дівчина, рік літає-плаває лебедицею, і ніхто не вгадає, коли й яку подобу вона собі вибере. Щоб її знайти, хай Аонгус прийде на те озеро в переддень наступного Самайну.

Наприкінці жовтня, Бодбх та Аонгус подалися з Бру, мандруючи болотами й річковими долинами, по широких рівнинах і високих, німотних горах. Аж як опинилися на березі озера, тільки тоді його й побачили, таке воно було заховане, немовби у потаємній гірській чаші. Коли вони видерлися на останній схил, Аонгус став напружено прислухатися, сподіваючись почути голос коханої. Але скрізь навдовкола панувала сама німотна тиша. По темному плесу озера плавало багато великих сліпучо-білих птахів; п'ятдесят із них були поєднані одне з одним срібними ланцюгами, але одна лебідка, найпрекрасніша, найграцієніша з їх усіх, мала на шиї золотого ланцюга.

Аонгус стояв на березі й мовчав. Він не бачив тут ніде того образу, що зачарував його в снах. Тут були самі тільки білі лебеді. Як йому знати, що його кохана тут? Як її розпізнати? Бодбх стояв біля нього і теж мовчав. Аонгус сягнув рукою, щоб упіймати лебедицю із золотим коміром, але вона вдарила крильми й полетіла геть від нього понад плесом. Тим часом смеркло. Над чорним озером зійшов місяць.

І тоді тишу довколишніх гір порушив голос Аонгуса. Юний бог кохання кликав дівчину до себе, говорив, як він її любить. Аонгус співав про те, як протягом довгих місяців він мріяв про Каер та що його життя нічого не варте, коли її не буде поруч.

— Прилинь до мене! — співав він. — Хоч би яку подобу ти прибрала, таку подобу приберу й я! Хоч би куди ти подалася, я подамся слідом за тобою. Я не чинитиму опору твоїй волі! Хочеш бути лебедицею? Будь нею! Хочеш дівчиною? Будь дівчиною! А як прий-

деш до мене на землю, я не триматиму тебе коло себе, не перешкоджатиму тобі вернутись у воду. Тільки прилинь до мене нині!

І нарешті вона й прилинула до нього, зламавши ланцюга, яким була прикута до своїх служниць. Коли та біла птаха ступила однією ногою на берег, Аонгус одразу впевнився, що вона й справді є та сама дівчина з осяйними очима, котра приходила до нього в сні. І саме цієї миті, коли він упізнав її, сталася ще одна метаморфоза. Сам Аонгус ступив крок до неї, ступнув у темну воду, й тієї самої миті й сам змінився — і він став великим білим птахом. лебедем. щоб бути парою тій лебідці. Вони з дівчиною обнялися і, обоє вже як лебеді, полетіли понад плесом. Тричі облетіли вони озеро, а тоді, поєднавшись золотим ланцюгом, полетіли на північ, понад залитими місячним сяйвом горами, до Бру на Бойнне. Летючи, вони співали пісню — пісню такої краси й радости, що всі, хто її чув, засинали глибоким сном. Усі жителі Ірландії, сиди й люди, проспали тоді три дні й три ночі, й снилися їм такі сні, що, коли вони попрокидалися, життя їхнє цілковито змінилося, і всяк уздрів оновлений, зачарований світ. Відтоді й стала Каер дружиною Аонгусові, а він подарував їй, як частину свого весільного дарунка, чотири поцілунки, які стали співочими птахами.

Слівенамон,

SLIABH NA mBAN

графство

Типерарі

Слівенамон (*Sliabh na mBan*, «Пагорб Жінок», або *Sídh Femen*, «Сид Жінок»), — гора, що стоїть на кордоні Типерарі й Кілкенні, — була в ірландській міфологічній традиції одним із найважливіших *сидів* чи то осідків потойбічних сил. Тутешні люди й досі співають складену в XIX сторіччі пісню «Слівенамон», яка набула статусу місцевого гімну. Ця гора височіє над довколишнім краєвидом, і досить виразна стежка веде до кам'яного кургана (*cairn*), насипаного біля її вершини. Сільце Кілкеш (*Kilcash*, від *Cill Chais*), що притулилося до схилів гори, — це прегарне, сонливе поселення з церквою романського стилю та зруйнованим замком Батлерів поблизу. З вершини Слівенамону відкриваються величаві краєвиди, хоча вже давно вирубано ліси, що вкривали її схили. Складене на початку XIX сторіччя «Голосіння за Кілкешем» оплакує не лише пані Марґарет Батлер, але й весь цей втрачений світ, де великі ліси символізували колишню шляхетність:

Чим ліс нам замінити?
Ні деревця нема...

Де славний дім Кілкеша?
Дзвіниця лиш німа.

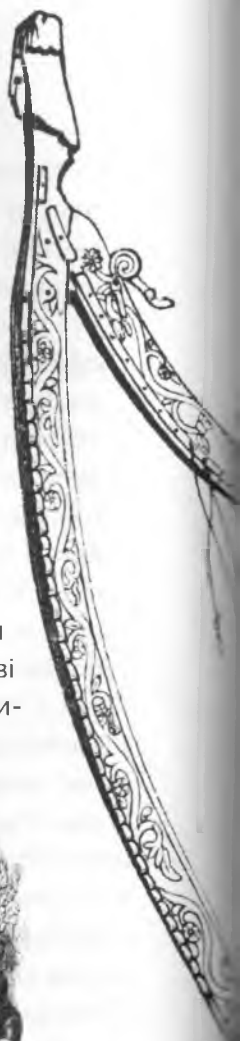
'Caoine Cill Chais', (анон.), переклад на
англійську Френка О'Коннора

Курган на горі традиційно вважається домівкою Бодбха Деарґа, одного з великих володарів потойбічного світу, кому цей сид достався тоді, коли Мананнан ділив підземні палаци поміж Дітьми богині Дану після того, як Мільова потуга перемогла їх, загнавши під пагорби. Тут полювала Фінова дружина, Фіанна, і в лісах, що вкривали гору, дружинники, певне, часто відправляли свої обряди. Аж на цій горі нарешті зупинився Фін зі своїми товаришами, що з півночі, від самого острова Торі, гнались за зачарованою оленицею. На Слівенамоні Фіанну засипало снігом, і дружинники опинилися в чарівному пагорбі — гостями володаря Донна, який попросив у них допомоги в боротьбі проти інших Дітей богині Дану. Мешкав тут і Кну Деаройл, чудесний музика, що мав лише вершок зросту, а грав так гарно, що в того, хто заслухається, могло порватися серце. Походив звідсіля, згідно зі стародавнім текстом *Agallamh na Senórach*, іще один музика — Кос Ко-рах — чи не Кну в іншій своїй іпостасі? — якого св. Патрик поблагословив за красу його гри. І саме сюди Мідір, один із Дітей богині Дану, привів, тікаючи від короля Еохайда, свою кохану Етайн, якої він так довго домагався, а вже потім двоє закоханих подалися до Мідірового сиду, що в лонґфордському Брі Лейті (*Brí Léith*).

Є ще один переказ, який стверджує, ніби Слівенамон тому назвали «Пагорбом Жінок» (*Sliabh na mBan*), що великий гурт жінок бігав наввипередки до вершини, щоб дістати винагороду — самого Фіна в чоловіки. В деяких версіях міфа саме на Слівенамоні Фінові передалася магічна сила: він погнався за прекрасною жінкою, і, коли втікачка вже ховалася у свій сид, йому дверима прищикнуло великого пальця. І відтоді варто було королю покласти того пальця до рота, як він починав бачити далеко в часі й просторі. Традиційне пов'язування жінок-фей із цією горою дожило й до минулого сторіччя. В оповідці про чарівних пряль, наприклад, у хату до однієї жінки нашевкалося повно жінок-сид, але коли господиня забігає знадвору з криком: «Слівенамон горить!» — потойбічне жіноцтво прожогом вихоплюється надвір і біжить рятувати свої домівки. Однак траплялися й похмуріші вияви віри в чари, ніж пересічні народні мотиви про загадкові вогні, що з'яв-

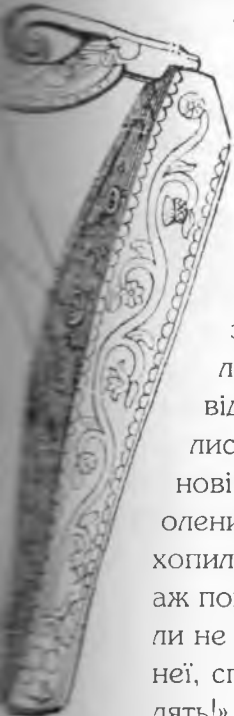
ляються на горі, чи про ватаги фей, що глибої ночі, бува, переходять дорогу мандрівникам. Уже в ХХ сторіччі (1902 року) до суду був притягнений Вільям Мерфі — за першотравневу спробу навести чари на сусідових корів. А ще розповідають про загибель Бриджет Клірі, молодиці з села Клонін (*Cloleen*), розташованого між відног гори: 1895 року Майкл Клірі, її чоловік, спалив бідолашну на смерть, намагаючись викурити з неї потойбічну істоту, яка нібито заволоділа коханою Бриджет. Про цю подію писали в тодішніх газетах, а діти ще багато літ опісля виспівували таку дражнилку: «Чи ти відьма, чи фея в пір'ї, / А чи дружина Майкла Клірі?»

А назагал музика Слівенамону не настільки різка. Вслухайтеся в неї. Вона — то пам'ять про тихе гучання обрядових трансів Фіанни, про наспіви, що відлунюють дзижчанням бджіл у вересі. Вона у м'якій вимові місцевого люду, в зітханні леготу і в щебетанні невидимих пташок у гіллі дерев, що поросли довкола зруйнованих мурів Кілкеша. Її можна почути пізнього вечора в селах, які туляться попід горою, коли місцеві музички починають награвати мелодій, що прийшли чи не з якихось інших світів.

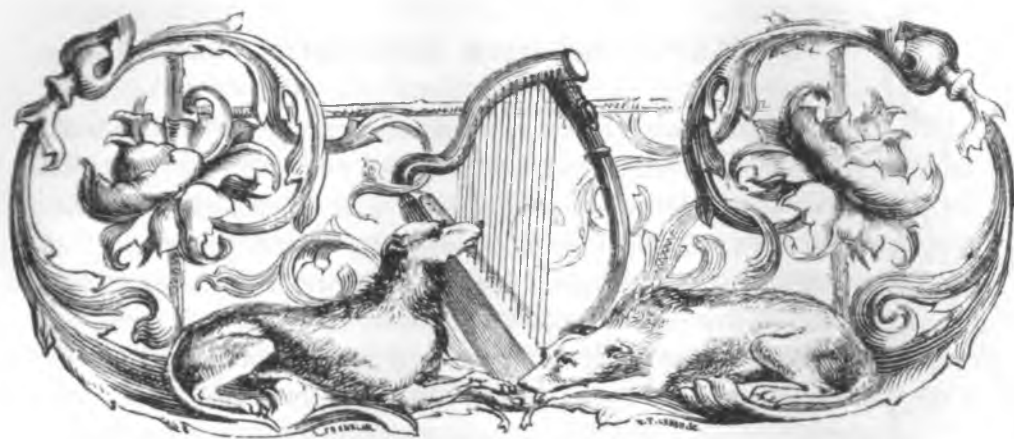

НАРОДЖЕННЯ ОЙСИНА

Вважається, що схили Слівенамону зачаровані, але хто його знає, звідкіля ті чари: чи від присутності великого сиду Ард Фемену (*Ard Femen*), а чи від краси слівенамонських лісів — ліщини й вільхи, струнких беріз та мідяних буків? Хоч би яка була тут причина, а з усіх куточків Ірландії кругловидому юному Фінові найпривільніше полювалось начебто саме на схилах Слівенамону.

Був весняний світанок, прохолодний, зі свіжим вітерцем — саме в такі ранки Фін любив розпочинати свої лови. дивлячись, як олені тікають від нього поміж яскраво-зеленого віття, та знаючи, що з допомогою таких хортів, як його Бран і Скеолан (*Bran, Sceolan*), він їх майже напевне вполює. Роса ще не висохла на листі, коли зненацька з хаші вискочила налякана олениця, й хорти завалували на весь ліс. Біла, мов молоко, мов свіжий, незайманий сніг, тварина шугнула крізь гілля, кинувши, однак, спершу погляд на Фіна, й тільки він, будиши найближче до неї, уловив той її погляд. Вражений юний король аж зупинив коня, бо то був погляд не нажаханої дичини, а мов людина подивилася, благально, але й гордо водночас. Але він відмахнувся від такої думки й помчав за своїми хортами, що гнались за оленицею, не відстаючи від неї. Гонитва летіла крізь ліщини й дубові галявини... Фін зі своїми хортами все переслідував оленицю, та ось, коли сонце височенько підбилося в небі, вони вихопилися з лісу й помчали все вище й вище схилами Слівенамону, аж поки всі опинилися на високій, тихій полонині, якої Фін ще ніколи не бачив. І там олениця, хоча її переслідувачі далеко відстали від неї, спокійно лягла собі на березі струмка. «Ось зараз вони її схоплять!» — радісно подумав Фін, але обидва хорти, замість напасти на оленицю, зіщулилися перед нею, підібгавши хвости й повискуючи, мовби і з ляку, й від захвату. Ось над'їхав Фін і замахнувся списом, та коли глянув у ті глибокі й прозорі карі очі, його рука зі зброєю опустилася. Вперше у своєму житті Фін відчув, що не може вбити дичину. Натомість він лагідно погладив голову олениці, а вона ткнулася в його долоню носом і лизнула йому руку своїм ніжним рожевим язиком.

— Чи не сідів ти тварина? — зачудовано мовив Фін.

Коли надїхала й решта товариства, Фін звелів, щоб ніхто не смів завдати олениці ніякої шкоди, бо він хоче привести її цілу й неушкоджену до Альмгуїна (*Almhuin, Almiu*), свого великого палацу на горі Аллен (*Allen*) у Кілдаре (*Kildare*).

Того вечора всю впольовану дичину, крім однієї олениці, посмажили на великих багаттях Альмгуїна. Фіанна бенкетувала: дружинники співали, розповідали бувальщини, тож Фін пізно ліг спати. Але чи й встиг він торкнутися головою подушки, як почув: хтось увійшов до покою! Король ураз схопив свого меча, але тут-таки й поклав його, почувши ніжний сміх і побачивши, що перед ним стоїть ніякий не воїн, а вродлива дівчина. Її шкіра була біла, мов молоко, мов свіжий, незайманий сніг; коси були чорні, як опівніч, а очі — карі й лагідні, достоту як в олениці.

— Хто ти? — лагідно спитав він. — І чому смієшся?

— Сміюсь я тому, — відказала дівчина, — що нарешті знайшла те, чого жадало моє серце. А я ж боялася, коли б мій жаданий не вбив мене. хоча смерть від його руки була б мені миліша, ніж дароване кимось іншим життя. Питаєш, хто я? Я — Садбх, але мене ще звать Блай Деарг, бо мій батько — чарівник Деарг, який тебе не любить і тому не хотів пустити мене до тебе. Я не мала коханого з-поміж сидів, але один з них жадав мене: Феар Дорха, і той Темний Муж перетворив мене на оленицю, щоб переслідувати вдень і вночі. Ти захистиш мене? Бо я ж так довго шукала тебе, щоб попросити в тебе оборони...

— Я не тільки обороню тебе, — відповів Фін, відгортаючи ковдру, щоб було місце їй лягти, — а й дам тобі мою любов, зроблю тебе мою дружиною!

Фін полюбив Садбх усією пристрасстю своєї юної, палкої душі. Ні на часинку, ні на хвилинку не хотів він відходити від неї, тож коли настав день, якого він мусив іти на битву супроти своїх давніх ворогів, з'ясувалося, що йому нестерпно тяжко розлучитися з коханою.

— Я виглядатиму тебе з мурів Альмгуїна, — пообіцяла Садбх. — Як тільки побачу, що ти вертаєшся, так і вибіжу тебе привітати.

— Не біжи ж надто прудко, моя кохана, — попрохав Фін, ніжно кладучи руку на її живіт. — Бо я не хочу, щоб ти завдала шкоди нашій дитині.

Одначе, коли Фін повернувся звитяжцем із битви, ніхто не вибіг його привітати. Весь дун був мов розтривожений

Внизу:

*Руїни замку в
Кілкеші, графство
Типерарі.*

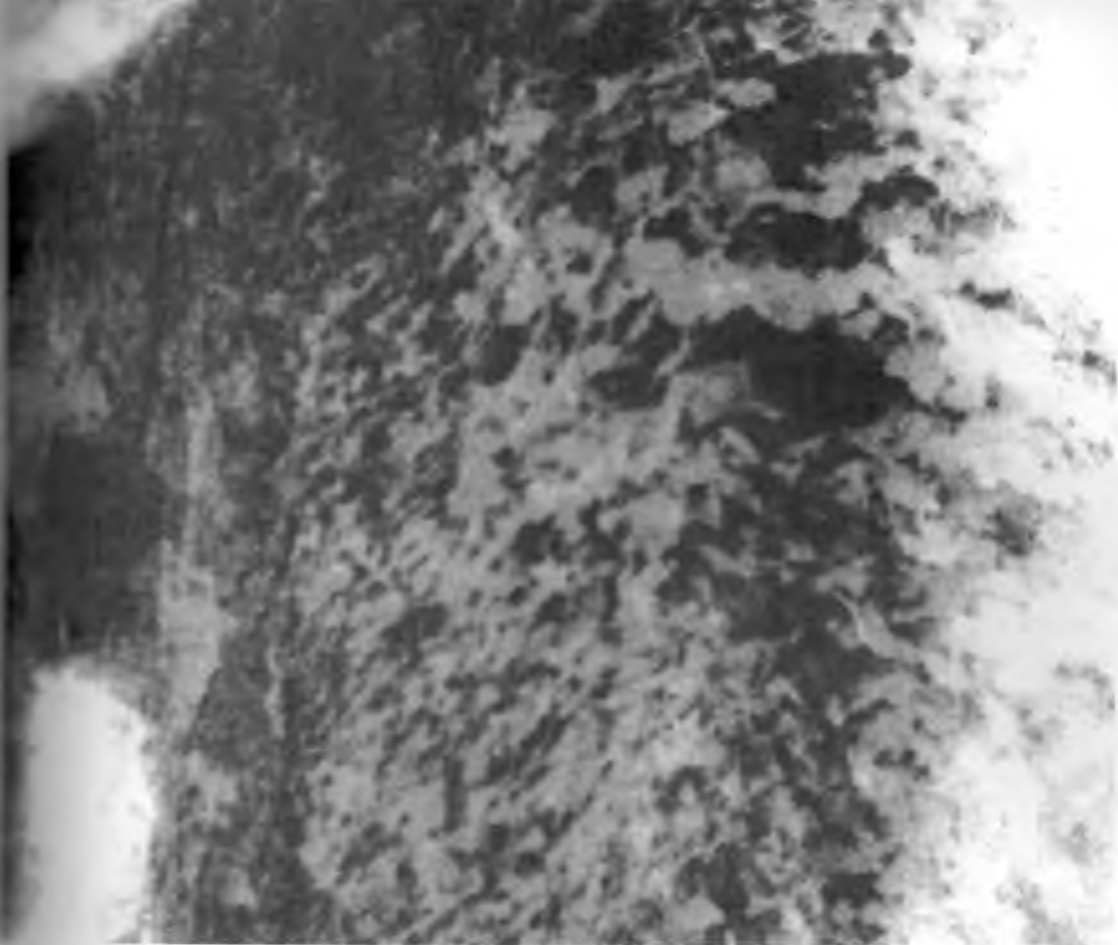

мурашник: слуги метушилися, обзиваючи одне одного всілякими словами, і всяк намагався скинути вину з себе на когось іншого. Нарешті король спромігся добути більш-менш доладну розповідь від свого управителя.

— Пропала моя пані! — лепетав той, затинаячись. — Вона все вистоювала на мурах дуну й дивилася на схід, звідки, як вона знала, мав прийти її володар. І тоді показався хтось, наче схожий на тебе, королю, і лицем, і поставою, а обабіч бігли два великі хорти. Ми й не зогледілись, як вона вже й помчала з розпростертими руками до тебе, а ти ж сам знаєш, мій повелителю, яка вона бистронога: ніхто з нас не збіжить з нею! Але шойно вона підбігла до того чоловіка, як вигляд його мовби змінився: то вже був смаглявий чолов'яга в чорному плащі, а собаки, що були з ним, виявилися не Skeolanом і Бран, а двома великими чорними хортами, які прискочили до моєї пані й потягли її за поли сукні до свого пана, де той стояв. І тоді...

Слуга замовк, боязко дивлячись на володаря.

— Ну, і що ж тоді?

— Тоді він підняв свій жезл, — зроблений начебто з ліщини чи з якогось подібного дерева, — й торкнув її ним. І вже на тому місці, де стояла наша пані, опинилась олениця, яка спробувала втекти назад, до дуну. Але всі наші собаки зчинили таке виття, підняли таку дзвягу, кидаючись, щоб її розірвати, ну а хорти того чорного чолов'яги і тягли її зубами, й покусували, змушуючи йти слідом за ним. А він повів її в туман, що зненацька опустився, хоча доти був ясний день. І відтоді ми її не бачили більше... Послали людей шукати по всіх усюдах хоч якогось її знаку. Але все намарне. От ніби вона провалилася крізь землю!

Фін більше не промовив і слова, а пішов до свого покою, де впав на ложе: простирадла ще зберігали легкий лісовий дух... Король знав: то Феар Дорха таки знайшов його дружину й забрав її до себе.

Протягом наступних п'яти років Фін полював, мов одержимий: кожна долина, кожен ліс в Ірландії чули гавкіт Skeolana й Бран, кожен гірський схил знав його мисливські вигуки. І влітку, й серед зими Фін уряджав лови за ловами, але полював не полохливих бруна-

Вгорі:

Зруйнована церква, Кілжеш.

стих ланей чи сердитих вепрів, аби було чим наповнити шлунки своїх дружинників, — ні, він тільки шукав свою втрачену кохану. Час спливав, надія пригасала в серці, Фін старів і холоднішав, запрошуючи інших жінок до свого ложа, але він ніколи не забував свого найпершого, наймилішого кохання.

Одного дня напровесні, коли Фіанна полювала на Бен-Булбені, поміж Фіном і рештою товариства упав туман. Із королем zostалися тільки Skeolan і Bran зі своїми трьома цуценятами, що обіцяли стати такими самими славетними хортами, як і їхні батьки. Собаки побігли поперед господаря у вузьку долину — таку наче схожу на якусь іншу... але Фін достеменно пам'ятав, що досі не був тут ще ні разу. Обережно посувався він уперед. Та ось туман трохи розвіявся, й король побачив: собаки поставали колом навколо чогось і радісно так гавкають. Вони розступилися перед господарем, і той нарешті розгледів, що ж вони там стережуть: посеред кола стояв малий хлопчик! Шкіра у дитяти була мов молоко чи свіжий, незайманий сніг, а ще воно мало продовгасті карі очі, ясні й лагідні, як у Садбх. Але золотаві коси хлопчика були мов у Фіна, і ніс, вилиці геть нагадували ніс, вилиці героя, хоча малий мав не більше чотирьох років віку. А на чолі видніло малесеньке пасемце м'якого брунастого чубчика — чи не матінка-олениця пролизала? Отже, хоча Фінові не судилося знову знайти свою Садбх, йому віддали його сина, що мав стати співцем-поетом та одним з найславетніших витязів Фіанни. Батько Фін назвав його Ойсином, що означає «Оленятко».

Півострів Беара,
BEARA
графство Корк

Цей краєвид не відає компромісних тонів, особливо взимку: сіро-чорно-біле нагромадження скель. Вершини скелля посмуговані борознами, неначе яка відьма подряпала їх кігтями. Поля тут поросли жовтаво-брунатними папоротями, мідяно-червоними очеретами, а ще є кривавого кольору трава, суха вже бозна як давно. Потрапити до цього дикого гірського краю можна через Гленґариф (*Glengarriff*), ці оманливо родючі й лагідні ворота, де повно тропічних рослин, густо насаджено дерев, так що в імлаву мжичку ці скелясті острови з покрученими соснами виглядають мов картинка в японському стилі, — або ще з другого боку півострова, через Кенмер (*Kenmare*), де гори зобабіч хиляться над прегарною річкою Кенмер. Однак за обома цими куточками лежить півострів Беара, домівка старої Беарської Карги, — пречудовий улітку, але, певне, найбільше схожий сам на себе в холодні зимові дні. Гострі скелі — кості цієї землі — відкриваються під рвучким вітром і шкульким дощем, а близькість моря, цього годувальника й губителя місцевої людності, що живе тут тисячі років, повсякчас удирається в наш слух сердитим гулом.

Багатий фольклор цього краю розповідає про людей минулого. Розказують тут бувальщини про міфічного коваля Гайбхлеанна Габху — вельми підхожу постать для краю, що колись був багатий на мідь та срібло і пишається віковою традицією видобування корисних копалин. Традиційно ім'я «Беара» пов'язують з однією іспанською принцесою, що нібито вийшла заміж за місцевого вождя, але немає жодного іншого персонажа, що так тісно асоціювався б із цим півостровом, як Кайлеах, Беарська Карга. Скидається на те, що ця двозначна героїня є відлунком стародавньої богині землі й ритуальної дружини земних королів. Із нею пов'язані темні образи. Іноді кажуть, нібито вона дружина морського бога Мананнана Мак Ліра, однак в оповідках ця героїня виступає поруч Донна, бога смерти, і по всій Ірландії вона з'являється в різних іпостасях. У деяких краях вона асоціюється з урожаєм, тож останній зжятий сніп називали *cailleach*. У Шотландії вона опікувалася дикими тваринами. На Беарському ж півострові вона найбільше асоціюється з коровою, і може бути, що її первісне ім'я: *Boi* чи *Buí*, походить від давнього слова, що означало «корова». Дунбой (*Dunboy*) та Ініс Бой (*Inis Boi*), древня назва Дерсі

(*Dursey*), несуть у собі відгомін того зв'язку, достоту, як і скелі за Дерсі: Бик, Корова й Теля. Скеля Бик є одним із тих місць, що відомі як Дім Донна — той палац на заході, куди володар смерти скликав умирущих.

Острів Бере (*Bere*), до якого зовсім недалечко плити поромом від замкового містечка Каслтаун-Бере (*Castletown Bere*), головного міста півострова, був заселений людьми ще з доісторичних часів. Він багатий на старожитності: клиноподібні могили, кільцеві укріплення, священні колодязі, вертикальні ка-

мені, укріплені миси. Та й весь півострів усіяний пережитками дуже давніх часів, і, наприклад, у Балікровейні (*Ballycrovane*), на північно-західній стороні півострова, можна помилуватися найвищим на всю

Ірландію оґамічним каменем, що височіє на тлі величних природних лаштунків: дрібних острівців з одного боку й крутих гір з другого. Беарське Кільце в'ється поміж цих гір, кожна з яких вражає дужче, ніж попередня, поки нарешті відкриється краєвидами моря, скель та срібlistого світла. Котрі з долин краще захищені від вітрів, ті є зеленими дивовижами, а традиційні двоповерхові фермерські будиночки, що туляться по тих долинах, ніби пливуть, підвішені, в річках туману, який їх огортає, або пташиними гніздами сидять на неймовірно скелястих висотах. В Кулаху (*Coulagh*), що недалеко від Балкровойну, з урвища стирчить убік скеля, відома як Кайлеах. Дивиться вона на море, і її шмагають морські вітри, а обернула стару в скелю нібито свята Катерина, бо Кайлеах, мовляв, доводила, що не так треба молитися. Коли наблизитися до неї з дороги, скеля й справді скидається на стару жінку з гачкуватим носом, яка до половини вросла в землю. Їй досі приносять пожертви монетками.

А за Каслтауном-Бере, з його гамірним портом, з пивницями, ресторанами та підприємствами, зовсім під боком розташована така місцина, де начебто стрічаються й перемішуються сторіччя. Це Дунбой, замчище Донала Кама О'Салівана, нині — безлюдна руїна над морем. Зазнавши поразки від англійських військ під Керу (*Carew*), останній володар Дунбоя вирушив останнього дня 1601 року в свою довгу мандрівку на північ, до Лейтриму, де він сподівався знайти притулок і союзників. У тій тяжкій зимовій дорозі його супроводжувала тисяча чоловіків, жінок і дітей. А вижили з них і дійшли до Лейтриму лише тридцять п'ять душ. Трохи далі від кістяка замку, вглиб острова, лежить іще одне руйновище — розкішного палацу XIX сторіччя, спаленого дотла під час Війни за Незалежність. У дунбойській невеличкій гавані вітер грає на оголених ребрах човна, що давно розсипався й був залишений на поталу стихіям. І, можливо, дивиться на нього стара-престара Кайлеах, згадуючи давні програні битви й ті білі кістки, обдзьобані воронням так, що вони нагадують голизну каркасу того суденця, ставши частиною скелетоподібного ландшафту.

БЕАРСЬКА КАРГА

Холодна пітьма. Навіть серед тих страждань і панічного страху в голові йому промайнуло: «Отже, це — смерть!» Він часто розмірковував про смерть, хоч і небагато її бачив, будши королевичем і ведучи захищений спосіб життя. Бачив, як згинула його собачка — маленька руда сучечка, що її вбив батько, бо тваринка стала вже така стара, що навіть не тішилася теплом вогнища й не брала шматочків м'яса з його рук. Батько тоді сказав: «Так і для неї краще, бо вона тільки страждала». Але син не повірив батькові. Хіба життя не краще завжди за смерть?

А тепер він бився за власне життя, боровся з чорними хвилями й шаленим вітром, кричав: «Пробі!», хоча ніхто ж не плавав по цій протоці між маленьким островом Беара й великим островом, адже стільки розказували бувальщин про місцевих відьом та чаклунок. А потім ним заволоділа чорнота.

— Колись я спала з королевичами, дужчими, багатшими й вродливішими, куди вродливішими за тебе... Але то було так давно!

Стара підворушила вогонь, і хлопець присунувся ближче до багаття. Хижка тхнула сирістю й старістю, водоростями, що підсихали, й непривітною землею. Багаття не дуже гріло, й хлопець тремтів. Не міг пригадати нічого, що сталося після того, як він став тонути й знепритомнів. Прокинувся уже в цій халупі: хтось заливав йому в горлянку ріденьку зелену юшку, в якій, здавалося, нічого не було, крім каламутної води, де плавало кілька пасом крес-салату. І все ж таки, хоча від тієї юшки йому корчився шлунок, була вона принаймні гаряча, а сам він, значить, лишився живий. Хлопець крадькома позирав на стару каргу, що сиділа перед ним. Він міг тільки вгадувати її обличчя за їдким димом, що заповнював хижу, й за сірим серпанком, яким стара затуляла обличчя. Та ще подумав: і як вона може взагалі бачити своїми сльозливими очима крізь ту товсту запону? Й за-тремтів, згадавши оповідки про Кайлеах, Беарську Каргу, якій шо врятувати, шо вбити людину було однаково легко.

Вгори:

Стоячий камінь на острові Бере несе сторожу над Атлантичним океаном.

Стара закихкотіла, завваживши, як хлопець витріщається на неї.

— То ти не знаєш, хто я така? Чи вже ірландці й забули про мене? А вони ж як тільки мене не називали! Колись мої імена були чи не такі самі гарні, як і я сама була давно. Мене називали Бої, Корівниця, бо я мала стада прегарної худоби, що паслася по всьому півострову. Я могла літати в повітрі понад горами, могла в заячій подобі гасати по ланах золотого збіжжя, і я пила меди вина з великими королями. Не злічити, скількох я мала коханців і кожного з них щедро винагороджувала й своїм тілом, і своїми скарбами. Мала я п'ятдесяткох вихованців і кожного з них піднесла до величі. Одним із моїх коханців був Фотадх Канайнне, могутній воїн. Він бенкетував тільки тоді, коли за столом сиділи й загиблі, а його голова розмовляла зі мною й після того, як її відтяли йому зрадники. О, як він любив мої довгі золоті коси! А тепер ти бачиш: небагато їх лишилося, та й ті сиві, ріденькі...

Стара витягла з-під серпанку пасмо брудного волосся. Хлопець не сказав нічого, бо не зміг придумати, що б його сказати. А яга знов закихкотіла, от ніби її тішила його ніяковість.

— Та так воно й краще, що в ці часи я ховаю обличчя за серпанком, — заговорила вона знов. — Приплив змінюється на відплив — чуєш гук хвиль? Нині в людських серцях гніздиться більше жадібності, ніж доблесних вчинків; у тих їхніх серцях гадючаться нищість і зрада, а не процвітають гостинність і хоробрість. Де й поділася шляхетність із цього краю. Ти не знаєш, як воно все було в часи королів, коли боги ходили поміж нас і будь-котреї миті до нас міг загостити хто-небудь із великих повелителів: чи Аонгус, чи Донн, а чи й сам великий Дагда. В ті дні всяка жона могла стати матір'ю божества і всякий муж міг стати коханцем жінки-сиди. Коли б ти тільки побачив мене, вбрану в щонайрозкішніші шати, з білим золотом у вухах і на шиї та з сьайливими кульками жовтого золота, вплетеними у мої коси! Коли б ти побачив оту мою вроду, ти б не забув її повік. Ми бенкетували, грали, співали, кохалися. Великі народи, великі битви, багато-багато, безліч подарунків від великих королів і королев. А вчинки — то були подвиги богів і героїв. Боги розчишали гори й пущі, зводили великі твердині, а мужі радше гинули, аби не втратити чести й не зламати даного слова. Ніхто нині не має хоробрости, величі, щедрого духу. Буває, гляну й побачу: вертається знову назад

той приплив, вертається в усій своїй силі, хоча, здавалося, був ослаб і пропав навіки. Але ж я знаю, що вже ніколи не стану знов тією самою, ніколи не повернуся з мого відпливу, не вберуся в колишню снагу і вроду. Щороку я бачу, як лани золотіють новим збіжжям, але знаю, що коси мої вже ніколи не заблищать золотом. Ті, хто колись лежав у моїх обіймах, веслують нині, перепливаючи брід біля Альми, знов і знов перепливаючи, веслуючи крізь очерети, гребуть у лютій, холодній місцині, намагаючись добутися до оселі Донна, в дім смерти. Але ж смерть — то єдина річ, якої мені не дано. І ти був майже мертвий, дитино, коли я витягла тебе з води. Я могла б подарувати тобі смерть, але подумала: хай ти краще доживеш до старости й спізнаєш її жалюгідність. І не дивися на мене з таким жалем у погляді — я ще не настільки сліпа, щоб цього не бачити. Чи ти розумієш, про що я говорю? Я говорю про тіло, що в'яне й слабне, про коси, які сивіють, про очі, дедалі сліпіші, ба навіть про зуби: он мої так перегнили, що позбавили мене й найменшої з утіх, які я колись знала... і про руки, вже не міцні та білі, а посірілі, поморшені...

Королевич кинувся заперечувати, обіцяти щедрі подарунки від його батька-матері, втішні для його рятівниці; хотів ще сказати, як він співчуває її стражданням, — але постать, що сиділа навпроти, цитькнула на нього.

— Ти ж не віриш, що коли-небудь постарієш! Еге ж, ти знаєш це своїм розумом, але заперечуєш кожною часточкою свого тіла.

Карга підвелася — й здалася хлопцеві вже аж ніяк не старезною, скрипучою бабою, а кимось могутнім і страхітливим, ще й сповненим гніву.

— А зараз забирайся звідси зі своїми великими темними очима, із тим телячим твоїм витріщанням! Геть з очей моїх, бо я й так забагато тобі вибовкала. І побачив ти забагато, бо побачив саму Кайлеах. Пригадай її слова, коли твоє тіло зрадить тебе, піднесе тобі старість. Але йди вже, утікай від Беарської Карги! Там, на березі, є човен. Буря вгамувалася, й відплив принесе тебе назад до твого краю.

Він був зробив рух, щоб подякувати їй, але стара відштовхнула його, шмагаючи прощальними словами:

— Не дякуй мені! Й не пробуй схопити мою руку. Мене не слід торкатись. Залиш мене зараз і ніколи не намагайся повернутись.

Кіларні, графство CILL AIRNE Кері

Хоч з якого погляду суди, а місцевість, що оточує Кіларнійські озера, неймовірно прекрасна. Кіларні (Killarney, *Cill Airne*, «Сливовий Храм») знаходиться у графстві Кері, між Макгілікадійськими Димами (*Macgillicuddy Reeks*) й Манґертонськими горами (*Mangerton Mountains*), й завдяки близькості до теплого впливу Ґольфстріму тутешній ландшафт просто буяє розкішною й різноманітною рослинністю. Особливе поєднання високих, стрімливих гір (найвищих в Ірландії), трьох озер, лісу й численних острівців, що поцяткували ті озера, робить цей куточок взірцем приголомшливої природної краси. До початку XIX сторіччя то була дика, відрізана від світу місцина — притулок розбійників, декотрі з яких увічнілися в назвах печер, де вони переховувалися в горах. Однак ця місцевість більше, ніж будь-яка інша частина Ірландії, постраждала від почуття зяложености напливом туристів: озера залишили королівство Кері, перейшовши до царства кліше. Протягом XIX сторіччя всяк, хто був кимось, приїздив на Кіларнійські озера й неодмінно писав про них, добачаючи в цьому куточку довершене втілення романтичного краєвиду. Вордсворт і Тенісон, Текерей і ті невтомні мандрівники, родина Голів,

Шарлота Бронте (що приїздила сюди на свій медовий місяць), ба навіть королева Вікторія, — усі вони приходили, бачили й оспівували, на різних рівнях романтичного перебільшення. Цей шаблон перейшов і в ХХ сторіччя, коли ця місцевість стала Меккою для заокеанських гостей. Різко зросла кількість туристських приваб — таких, як котедж Кейт Керні (*Kate Kearney*) або скеля Коллін Бон (*Colleen Bawn*), — і скрізь бажано було доїхати на автомашині для прогулянок.

Та легенда про Ойсина, яка пов'язана з Лох-Ліном (*Lough Leane*), іде в цій книжці відразу ж за цим текстом, хоча походить від набагато давнішого переказу про Ойсина, що повертається до Ірландії після сотень літ відсутності. Старий співець має багато тривалих бесід зі святим Патриком, в яких вони обговорюють відносні цінності давніх, буйних, героїчних днів і нового, лагіднішого ладу, й слід сказати, що його аргументи на користь старого світогляду часто звучать так, ніби то був привабливіший час. Ім'я Ойсина увічнілося в дорозі, що веде до півострова Іверах (*Iveragh*) й називається Беалах Ойсін (*Bealach Oisín*).

Саме ж Кіларні — це досить миле містечко, хоча в ньому дуже відчувається, що воно живе з туризму. Запровадження тут Національного парку мало своїм наслідком принаймні те, що запобігло розповзанню готелів та ресторанів по найкрасивіших місцинах довкола озер,

Вгорі:

Гравюра В.Г.Барт-
лета, ХІХ ст., зоб-
ражає «Підступ до
Кіларні з Кенмар-
ської дороги».

і, до того ж, усе ще можливо, зробивши зовсім невеличке зусилля, відмахнутися від діснейлендівських асоціацій та й сприймати ці місця десь такими, якими вони згодом були до туристської навали останніх двох сторіч.

Отакий райський куточок стає іноді розбурханим, просто жакливим, надто коли грози-бурі (звичайне явище в гірській місцевості) налітають на скелі, шмагаючи їх, збурюючи води озер до якоїсь чорної несамовитости. А рано вранці така місцевість може видатися найзатишнішим закутнем на планеті, коли дивишся понад стародавні діброви й то тут, то там прозирають тихі плеса. У Кіларні є три основні озера: Верхнє, найменше з трьох, розташоване високо в горах біля ущелини Данлоу (*Dunloe*); Середнє, або Макроське (*Muckcross Lake*), на берегах

якого мальовничо бовваніє Макроське абатство й тулиться помічний інформаційний центр, — і, нарешті, Лох-Лін, або Нижнє озеро, найближче до самого містечка й поцятковане тридцятьма острівцями. Кажуть, нібито Лох-Лін дістав свою назву від імени слуги бога Бодбха Слівенамонського, а звали того божистого слугу Лен Лінфіяклах (*Len Linfiach*).

На озерах можна найняти човна й відвідати декотрі острівці. Багато з них покриті напівтропічною рослинністю — такою, як бамбук та евкаліпт. У червні вражають барви рододендрона. Цю рослину сюди завезено, але в умовах теплого південноірландського клімату вона стала так буйно розвиватися, так поширилася, що, попри всю її красу, її тепер вважають за паразита, який загрожує існуванню місцевих видів. На острові Інісфален (*Inisfallen*) є руїни абатства, заснованого нібито св. Фініаном Прокаженим (*St Finian the Leper*), і в тому абатстві, десь між XI та XIII сторіччями, були написані «Інісфаленські анали», важливе джерело відомостей з історії Давньої Ірландії. До куточків ви-
няткової краси належать водоспад Торк (*Torc*) та ущелина

Дунлоу, на південь від Лох-Ліна. Варто зробити певне зусилля, щоб відійти чимдалі від популярніших місць, де з автобусів висипають орди туристів. І, якщо вам поталанить, то високо в горах ви можете натрапити на один із табунців благородних оленів — такого їх

Вгорі:

«Торкський водоспад», графство Кері, гравюра В.Г.Бартлета.

різновиду, що протягом тисяч років блукає по ірландських пущах. Або, ще краще, оберіть для своєї мандрівки дощовий день, щоб іноді прогукотів грім та разок блиснула блискавка. Більша частина тих юрб поховається по ресторанчиках, а ви зможете вступити у незайману первозданність цього куточка. Якщо видимість у горах виявиться не зовсім такою, як було б вам до вподоби, ви собі загубіться у вологому, зеленому світі пралісів. У цьому світі, якщо ви вчуєте тупотіння кінських копит неподалік, вам легше буде уявити, що то не ще одне прогулянкове авто везе змерзлого туриста, котрий відчайдушно розшукує котедж під стріхою, щоб зігрітися гарячою кавою-капучіно, а швидше котрась безсмертна *сида* їде на коні крізь туман, розшукуючи свого молодця-коханця зі світу смертних людей.

ПОВЕРНЕННЯ ОЙСИНА

Я впав сюди, в цю долину Віклоу, як падає мертвий листок на землю в лісі. Я — висхла лущина літа, лежу й чекаю, коли мене втопчуть у ґрунт. Я не можу поворухнутися без допомоги тих, хто ще мить тому мав мене чи не за божество. Нажахано витріщаються вони на мене: тут бачили красеня-витязя на білому коні, а це перед ними лежить у поросі зморщений стариган... Я зазнав такого перетворення тієї ж миті, як торкнувся ірландської землі. Обличчя в цих людей грубі, це обличчя боягузів; їхні руки-ноги маленькі й нікчемні... Та й взагалі я ще не бачив тут нікого, хто мав би хоча б чверть сили чи благородства колишніх моїх товаришів. Але кожен із цих дрібнолюдків дужчий за мене теперішнього.

Одначе літо красне, як і справіку було, хоча лісовий гамір для мене, в цій порослій лісом вузькій долині, що кипить життям, — просто мука. Бувають соки, гудуть бджоли, пташки мостять гнізда: коноплянки, дрозди, горлиці. А дзвони християнських священиків нагадують мені знову й знову, що мій світ відійшов у минуле.

Це сталося в іншій прегарній долині, тільки восени, коли я полював разом із моїм батьком Фіном, сином Кумгала, та з сином Оскаром біля Лох-Ліна, на півдні. Восени та місцина пишає щонайсумнішою красою — красою світу, що має от-от змінитися. Вирушили ми ясного, прохолодного ранку.

— Ойсине! — гукнув мені батько. — А поведи свою ватагу до озера. Здається, там є сліди молодої лані.

Я кивнув головою, хоча в душі обурився: чого батько вічно вказує мені, як полювати? Так, я знав: мені ще багато переймати від нього у справах полювання й чарів, але він зробився уже не той чоловік, яким був досі: гіркі зморшки залягли біля його уст після того, як Діармайд зрадив його, а він — Діармайда. А ще ті рубці на чолі після довгого герцю з його давнім товаришем Голом. І все ж таки я почувався так, ніби ходжу в його затінку. Але поки з'їжджав удолину до озера, я й забув про нього: так мене тішила краса гір і вод, так хвилювали мою кров ці лови.

Та раптом я зупинився, бо до мене їхала попід горою найвродливіша жінка, яку я тільки бачив у житті. Її шкіра була біліша за білу троянду. Її коси — то було золото сонця, а очі її мали барву дроздових яєць. Їхала вона на гарному білому коні, сидячи в золотому сідлі й правуючи золотою вуздою, а коли наблизилася до мене, я спостеріг, що очі їй сяють радістю.

— Нарешті я знайшла тебе! — мовила, під'їхавши до мене. — Ойсине! Я довго тебе шукала, а приїхала з такого далека до тебе тому, що наснила тебе в снах і достеменно знаю: ти — мрія мого серця.

Я не спромігся мовити бодай слово. Я, Ойсин, великий поет, оповідач бувальщин, онімів від її вроди.

— Ти поїдеш зі мною? — солодко запитала вона. — Я — Ніамх, Злотокоса Королівна, і я приїхала з Краю Втіхи, аби забрати тебе туди як мого мужа. Поїдеш зі мною?

А я вже й запалав такою жагою до тієї красуні, що, коли б вона попросила мене поїхати з нею куди завгодно у цьому чи будь-якому іншому світі, я б подався за нею, не оглядаючись назад. Я не бачив нічого й нікого: ні батька, ні сина, що наздоганяли мене, гукаючи. Я підійшов до неї, і вона посадила мене на свого коня. Вихором помчали ми звідтіля, а рідні мої й товариші гукали щось мені навздогін. Ми з нею помандрували далеко за межі Ірландії: мчали через моря, гори й рівнини, аж поки нарешті добулися до батьківщини Ніамх.

Тамтешні мешканці ставилися до мене з великою шанобою, і я прожив зі своєю любою нареченою три, як мені здалося, роки. наживши з нею сина й дочку. Мое життя було самі тобі втіхи: лови, та бенкетування, та веселощі. Але одного дня я

Навпроти:

Кіларнійський
ліс.

прокинувся з тужливим бажанням у серці побачити знову моїх товаришів, сина Оскара, прекрасний ірландський край і навіть мого батька, бо мені подумалося, що тепер я вже позбувся того відчуття, ніби живу в його затінку, адже стільки часу мені випало прожити в ясному сяйві іншого світу. Уявляв, які розповідатиму їм бувальщини, як вони зачудовано мене слухатимуть. Тож я зрештою підійшов до Ніамх і сказав:

— Моя кохана! Ти знаєш, що я люблю тебе понад саме життя, але я відчуваю, що мушу перевідати мою родину й моє товариство. Чи поїдеш ти зі мною, аби й мій народ повітав тебе так, як твій повітав мене?

Шиття випало з рук Ніамх.

— Ойсине! — мовила вона. — Я хотіла б попросити тебе: не роби цього! Я не можу поїхати з тобою і боюсь, що ти не повернешся до мене, якщо поїдеш відвідати Ірландію.

— Моя любове! — наполягав я. — Ніщо на світі не розлучить мене з тобою. Якщо ти не хочеш поїхати зі мною, відпусти мене самого. Я повернуся так швидко, що ти й не збагнеш, чи я куди-небудь їздив.

Моя дружина сумно кивнула головою.

— Отже, настав той день, якого я так боялася. Що ж — хай буде по-твоєму. Але візьми білого коня, на якому ми прибули сюди, й пообіцяй мені одне: що ти ні в якому разі не злізеш з нього на землю. Пообіцяй мені хоча б це!

Я трохи посміявся: ось до яких хитрощів вона вдається, аби домогтися, щоб я не затримався надовго! Але вона була така вбита горем, що я пообіцяв уволити її бажання.

Мов вітер, поніс мене білий кінь до Ірландії. Але то була вже не Ірландія моєї юности. Здавалося, нібито якийсь поріддя карлів — потворних, недолугих нікчем — захопило острів. Я їхав із долини в долину й скрізь розпитував людей, чи не чули про Фіна й Фіанну, але ніхто начебто й не розумів, про що я питаюся. Всі безтямно витріщалися на мене, й тільки один старий-престарий дідуган сказав, що чув бувальщини про якихось таких витязів, котрі мешкали в пушах літ триста тому. І до мене помалу дійшло, що рік у Країні Юних дорівнював ста рокам у світі смертних: мій батько, мій син і мої товариші давно вже стали білими кістками — та й кості їхні перетліли в сирій землі!

І все одно я поїхав далі, далі, бо, хоча людність змінилася, земля лишилась та сама, і я сподівався знайти бодай якісь сліди мого зниклого світу. Зрештою заїхав у Глеанн-на-Смол, Дроздову Долину, де натрапив на гурт чоловіків, що силкувалися зрушити важкого валуна. Стали ті горопахи благати мене допомогти їм, бо, як і решта людности, були вони миршаве поріддя. Не злазячи з білого коня, я нахилився, щоб покотити каменя, але цієї самої миті в сусідній долині закалатали церковні дзвони, й кінь, схарапудившись, скинув мене на землю. Як тільки я торкнувся ґрунту, я відчув, як умить зів'яла моя плоть, очі мої потьмяніли, а сила мов випарувалася з мене. За коротку хвилику весь я перетворився на старезний міх кісток, а білий кінь поскакав геть — назад до прекрасної королівни, якої мені не бачити більш ніколи.

Завжди ті, хто покидає рідний куточок, сподіваються повернутися до того ж самого світу. Хочуть, щоб він лишився незмінений: щоб ті самі товариші хапали тебе в обійми, щоб дівчата, залишені багато років тому, були такі самі юні та вродливі, як колись; щоб зійшлися друзі, охочі послухати про пригоди того, хто повернувся. Але ж ті, хто вирушає у світ, ніколи не повертаються до того самого місця. Тепер я навіть чудуюся іноді: а чи існував насправді той мій загублений світ? Може, то тільки моя пам'ять показує його мені в таких яскравих барвах, а насправді барви ті були тьмяніші? Коли я розповідаю цим людям, який був світ за моєї молодости, то бачу з їхніх облич, що вони не дуже мені вірять. Бачать, як я плачу, й підсміюються, затуляючись руками, але я таки виплачусь до кінця, бо немає вже ні Фіна, ні його Фіанни. Ці люди видивляються на мою зів'ялу плоть і пропонують відвести мене до чоловіка, що проповідує якогось нового бога. Звати його Патрик, і говорить він про щось таке, як душа, обіцяючи вічне життя.

Але я не бажаю вічного життя. Я ладен продати те, що християни називають душею, аби тільки повернути бодай один день моєї юности: щоб відчути себе живим і дужим, стати частиною зеленого світу, почути валування хортів у лісі, милий спів косика й голоси товаришів, що кличуть мене на лови.

Каерконрі,

CATHAIR CHONROÍ

графство

Кері

Гори Сліве Міш (Slieve Mish) виступають як природна заслона для території, що може похвалитися одним із найбагатших на всю Ірландію місцевих спадків — у розумінні й археологічних пам'яток, і мови, й фольклору, й музики. Але півострів Дінґл (Dingle) або *Corca Dhuibhne* (названий так за ім'ям одного з кланів, котрий мешкав тут за стародавніх часів) є також одним із куточків найприголомшливішої, на всю країну, краси, й саме завдяки цьому він став протягом останніх років особливою привабою для туристів. Одначе всього лиш за кілька миль звідти, де ціла ООН гостей смакує в ресторанах наїдки (й ціни), порівнянні з тими, що звичні для європейських столиць, високо в горах криються безлюдні зелені долини, окутані хмарами чи не цілий рік, де старовина збереглася майже недоторканою, а того, хто туди потрапляє, охоплює відчуття, що ти опинився у зовсім іншому світі.

Однією з тих місцин є долина річки Фінґлас (Finglas), яка веде до підніжжя гір Сліве Міш і є одним з опорних пунктів, звідки зручно добуватися до пагорба-укріплення Каерконрі (Caherconree). Укріплення це розташоване на віднозі гори Бортреґом (Bourtregaum), заввишки

683 метри (2241 фут) над рівнем моря. Видертися до того укріплення нелегко й зважуватися на таке слід лише за доброї погоди. Найкращий для цього маршрут — звернути з дороги Каслмейн-Роуд (Castlemaine Road) на південь, де шлях сходження позначено червоними та білими жердинами; цей маршрут дозволяє уникати найгірших боліт. Добувшись до укріплення, побачите звідти величні краєвиди, зокрема чималу частину західного Мунстеру. Одначе будьте обачні, бо зненацька можуть накопитися тумани й оточити вас зусібіч, замкнувши у світі сірої крутняви й вологого, аж мокрого, повітря. Пагорб-укріплення, який досі ще не дістав точного датування, але запевне вже був у користуванні в кельтського залізного віку, є тим, що відоме як суходільно-мисова фортеця, з крутими скелями, які нависають над нею з півночі, півдня й заходу, й 110-метровою (360-футовою) вервечкою масивних

Внизу:

Мукроське абатство, графство Кері, художник А. Нічол.

пісковикових блоків, що перегороджують всю відногу, правлячи за мур, що захищає від нападу зі сходу. Тож це укріплення було практично неприступне, і вели туди лише два ворітні проходи, зроблені у тій низці скель.

Розташування цієї фортеці свідчить, що правила вона як оборонна споруда чи застава між двома племенами. Вона й досі утворює кордон між баронствами Коркаґіні (Corkaguiney) й Труґанакні (Trughanasnu). Збереглися рештки багатьох кам'яних хатин за тими стінами, а ще спочатку був тут кам'яний жолоб, знесений у XIX сторіччі. Однак більш майже нічого й не лишилося такого, що вказувало б на проживання в тому укріпленні людей. Є історичні відомості про сім битв, що велись за нього, але, можливо, саме через його розташування, воно повністю вийшло з ужитку на час норманського нашестя. На початку XIX сторіччя виникла навіть невелика суперечка стосовно того, чи лишилося хоч що-небудь від того легендарного *катайра*. Бо легенди як були, так і лишились: Каерконрі все ще славилось як кам'яна твердиня великого воїна й чарівника Ку Рої, від якого й дістало свою назву.

Ку Рої — важлива постать в оповідках Ольстерського циклу, бо він виступає як мудрий суддя (й зокрема третейський суддя) в декотрих його легендах. Саме він розсудив, кому повинна дістатися переможцева частка. Зробив він це, вступивши у бій з трьома великими героями Червоної Гілки: Коналом, Лаоґайром та Кухуліном, а для цього він вийшов за межі своєї твердині, прибравши подобу лютого демона. Зрештою великий чарівник віддав нагороду Кухулінові, хоча згодом, у пізніші роки, їхнім стосункам судилося зіпсуватись. Здається, Ку Рої асоціювався з сонцем. Розповідали, що він був великим мандрівцем, який щоразу повертався до своєї фортеці увечері. Він міг зробити так, щоб його твердиня оберталася, а отже, ніхто не міг потрапити до того блискучого обертового палацу після заходу сонця. Але в гніві Ку Рої робився по-справжньому жадливим. Коли він допоміг мужам Ольстеру здобути Юхарову фортецю, а його не допустили до поділу трофеїв, він учинив жадливу помсту.

В міфологічному розумінні гори Сліве Міш асоціюються також із прибуттям до Ірландії синів Міля. Вони висадилися в бухті Кенмаре (Kenmare Bay) в переддень Бельтану (першого травня) й саме тут дали першу битву Племенам богині Дану. В тій битві загинула Ско-

та, їхня королева й дружина Міля, і її поховано в місці, відомому як Могила Скоти (Scota's Grave) біля Трالی (Tralee). Мілеву дочку Фас поховано недалечко, в долині Глен Файс (Glen Fais). Саме в горах Сліве Міш мілезіани здибали Банбу, одну з трьох королев Ірландії, які й подарували острову його назву. Ця територія не тільки окутана розкішним вінком легенд, а ще й винятково багата на матеріальні залишки минулого: археологічний огляд, виконаний на початку вісімдесятих років минулого сторіччя в межах півострова Корка Дуйбхне, вписав до переліку найцікавіших пам'яток аж 1 572 назви. Сюди увійшли наскельні зображення, гробниці, стоячі камені, кайрни, кільцеві кургани, мисові укріплення, огамічні камені, священні колодязі й велика кількість клиноподібних гробниць, датованих бронзовим віком, коли цей район переживав, здається, демографічний вибух.

Схили й долини довкола гір Сліве Міш нині заселені ріденько, й відрубність цих долин може бути однією з причин, чому вони пов'язуються з божевільям: Гланагалт (Glanagalt, *Gleann na nGealt*, «Глен Божевільних») — долина, котру, як подекують, мусять відвідувати всі душевно хворі Ірландії (бував тут і Суйбхне, Божевільний Свіні), простяглася трохи західніше, та й сама Міс, ім'ям якої названо цей гірський хребет, нібито була королівною, що збожеволіла, почувши звістку про загибель батька в битві. Коли налягають тумани, в яких ці долини мовби плавають відірваними від цілого світу острівцями, тоді легко зрозуміти, чому в людей виникають подібні асоціації.

Якщо ж і справді напосілися туман і дощ, і твердиня Ку Рої ніяк не хоче показуватись на очі, то перебудьте цей час біля села Кемп (Camp) та в долині річки Фінглас. Первісна її назва, Finnglas, «Білапістрява річка», завдячує свою назву молоку, яке була вилила в неї Блатнайд, дружина Ку Рої, даючи знак своєму коханому, що настав час визволити її з тієї захмарної в'язниці. А річка в'ється собі далі поміж дібровами та заростями гостролисту, й темну зелень тих лісів пожвавлюють лише яскраві барви монбретії та фуксії — зовсім інший світ, такий несхожий на похмуру красу високих гір.

ЗАГИБЕЛЬ КУ РОЇ

На горі сяяв ясний день, й темно-русява дівчина несла відро молока, надоєне від трьох білих корів, що паслися на пасовиську. Пташки, що пурхали довкола корів, кружляли безстрашно й довкола голови тієї дівчини, бо ж і корови належали колись Юхарові, й Блатнайду, «Квітонька», була донька того ж самого короля. Назустріч їй вийшов високий чоловік у темно-сірому плащі.

— Облиш те відро, кохана. Хай донесе його котрась із служниць.

Дівчина усміхнулась і мовила голосом, що звучав, мов музика лилася:

— Чи ж не всі слуги й служниці пішли вниз, допомагати швидше звести для мене палац, що ти задумав, найвеличніший в Ірландії палац? Хіба не всі воїни й рабині допомагають там будівельникам, а всі музики хіба не грають для них, щоб веселіше працювалось? Хіба ми з тобою не єдині, хто лишився отут, на горі?

Ку Рої, великий король і ще більший чарівник, засміявся. Обличчя йому аж пашіло, мов у лева, але кучерява грива вже давно стала сива, як і його плащ.

— Вони й справді всі там — усі чинять твою волю, моя солоденька. Всі, крім Фейрхейрдне, який зараз гратиме для нас з тобою, бо музика його надто гарна, щоб під неї просто працювали робочі люди. Полежмо на сонечку, а він хай для нас пограє. Ах, ось і він. Фейрхейрдне, заграй-но для нас!

Фейрхейрдне був русявий чоловік із сірими, мов сталевими, очима, які лагіднішали тільки тоді, коли він грав на своїй арфі, та ще іноді, коли дивився на свого короля.

— Я склав нову пісню, королю, — заявив арфяр. — Склав я її на честь Блатнайда, твоєї нової дружини. Пісня розповідає, як мужі Ольстеру не захотіли поділитися трофеями з тобою після того, як ти допоміг їм успішно здійснити наскок на Юхара, короля острова Мен. Розповідає пісня, як ти відібрав у тих ольстерців Блатнайда, Юхарові три корови й чарівного казана. Розповідає, як ти переміг того безбородого смоктунця Кухуліна, оте цуценя, що його називають Хортом Ольстеру, й поголив йому голову та вимазав черепагноєм після того, як він спробував поборотися з тобою і викрасти

знову її в тебе. Подейкують, що він досі огинається довкола цих місць, соромлячись показуватись людям на очі, поки не відросте йому зуб. Це могутня пісня!

— Не така вже й нова у мене вона дружина, бо незабаром буде вже рік, як вона зі мною. — любовно мовив Ку Рої. — Але вона тим дорожча мені, бо милішої дівчини ще й на світі не було. Саме вона прикликає мене назад з усіх моїх мандрівок. Тільки вона володіє всіма таємницями мого серця.

Тут Блатнайд поклала долоню на чоловікову руку й прошепотіла шось йому на вухо. Червонясте обличчя Ку Рої розпашілося ще дужче, й він усміхнувся.

— Гаразд, Фейрхейрдне! Здається, моїй дружиноньці хочеться сьогодні побути зі мною на самоті. Візьми колісницю й поїдь удолину, глянь, як там посувається будівництво фортеці.

Фейрхейрдне хотів ніби шось заперечити, але вловив твердий полиск у володаревих очах і відвернувся, віддавши своїй володарці не надто чемний уклін. А Блатнайд повела свого мужа до східців, і

Вгорі:

*Гори Сліве Міш,
графство Керіп.*

вони обоє задивилися в долину, що синіла, повита сизою імлою, а ген далі блискотіло море, не блакитніше за очі цієї дівчини.

— Дозволь, коханий, я тобі поськаю в голові, — мовила вона. — Бачила я, чогось ти чухався вчора.

Ку Рої ліг, поклавши голову дівчині на коліна, цілковито задоволений своєю владою, а також любов'ю до цієї королівни-полонянки. Ті ж її ніжні пальці й почали плести-сплітати з його сивих кучерів якийсь ніби чар, а ще вона замугикала тихенько якусь пісню, так що майже його й приспала. Дрімаючи-куняючи, він і не завважив, що в долині під Каерконрі гуртуються якісь чоловіки.

Коли сонце стало в zenіті, Блатнайд сказала:

— Дозволь, я піду й нагрію води, щоб ти помився. Я викупаю тебе, розчешу тобі волосся, а тоді ми ляжемо вдвох та трохи перепочинемо.

— А чом би не перепочити зараз же? — запропонував Ку Рої.

— Ні, — засміялася Блатнайд, — ти спершу помийся, старий цапе! Зайди в приміщення, а я принесу води.

Коли б хто поспостерігав за Блатнайд, коли вона пішла до струмка, то завважив би, що вона робить щось чудернацьке. З собою дівчина взяла два відра, але, набравши в одне води, вміст другого вона вилила в струмок! Молоко трьох чудесних корів забарвило течію струмка в білий колір. Дівчина тільки простежила, як суміш води й молока потекла до зеленої долини — туди, де так багато дубів, гостролисту й маленьких квіточок, де світ, зовсім відмінний від цього палацу, вічно захмареного, вічно окутаного туманами, густими, сірими туманами, які ось уже майже рік стережуть її, бранку цього чарівника, тут, стережуть чи не так само надійно, як усі його замки й засуви. Батьків невеличкий острів був такий схожий на оту долину: все низовина, родюча земля, не те, що ця твердиня непривітного сірого каменю, холодної крутняви туманів і понурих вечорових заграв.

Повернувшись до Ку Рої, вона його викупала і, коли він ліг на їхнє ложе, почала, все так само наспівуючи, розчісувати його довгі кучері, бавитися ними. Та ось він відчув: щось сіпає шкіру його голови, й збагнув, що його волосся вже прив'язане до стовпців і билець.

— Що це ти, дівчино? — засміявся він. — Що за гру ти затіяла? Облиш! Краще ляж біля мене.

Він потягся до неї, але Блатнайд уже відскочила за узголів'я й прив'язала ще один його кучер до іншого бильця.

— Я сказав тобі, дівчино, — мовив уже нетерпляче. — Облиш це!

Він потягся до билець, щоб порозв'язувати вузлики, але вони були пов'язані так міцно, що йому годі було поворухнути головою. А ось уже й руки йому схоплено і пов'язано реміняччям. Тоді великий Ку Рої побачив свою нову дружину, що стала над ним із його мечем в руці, й її очі з поволокою блиснули таким вогнем, якого він у них ще ні разу не бачив.

— Я вбила б тебе. Брехливий Псьюро, сама, власними руками, коли б не пообіцяла лишити цю втіху Кухулінові, аби він поквитався з тобою за ту ганьбу, яку ти йому заподіяв. Знай, старий собако, що тут ти зараз і помреш. бо слуги твої далеко, а дім твій уже взяли мужі з півночі, й ти, з усіма твоїми великими чарами, нічим тут уже не зарадиш, адже тебе ошукала дівчина. Я послала молочну воду в долину — знак Кухулінові та його товариству, що час напасти, і я вже й чую: вони вдерлися в браму!

Все ще надто спантеличений, щоб розсердитись, Ку Рої тільки витріщився на неї.

— Але мені здавалося, що ти все-таки полюбила мене. Чи ж не дав я тобі все, чого ти бажала?

Дівчина засміялась.

— Чого ще могла я бажати, крім поцілунків молодого коханця й свободи, щоб бути королівною на своїй власній землі? Як могла я полюбити чоловіка, що викрав мене, забрав від мого народу, а тоді ще й згвалтував? Як могла я почувати будь-що, крім жаху та відрази, до тебе, волохатий старий гірський цапе, хто запроторив мене до цієї сірої кам'яної темниці?

Цієї миті до кімнати вдерся гурт воїнів, але, хоча Ку Рої не мав іншої зброї, крім власних зубів та зв'язаних кулаків, він встиг убити сто душ, перш ніж сам упав мертвий. Саме Кухулінові випала честь відтяти голову великого чарівника від тіла.

Хорт Ольстеру підійшов до Блатнайд, що стояла біля муру, задивившись удолину, на людей, що поверталися до фортеці. Звідусюди насунули хмари, туман наповзав на долину, ховаючи і блискотливу річку, й поля, де паслися вівці. Дівчина підбігла до юного героя, обняла його.

— О, мій коханий! — вимовила вона. — Нарешті я визволилася від того старигана.

Почулася якась шамотня. То ольстерські витязі підвели до них, тримаючи за руки, арфяра Фейрхейрдне, що служив чарівникові Ку Рої. Музика плюнув на Блатнайд, свердлячи її лютим поглядом.

— Сука! — крикнув він. — Бачу, ти віддала перевагу Ольстерському Цуцикові перед великим Хортом Манстеру, щоб злягтися з ним!

— Убийте його! — кинула Блатнайд, відвернувшись.

Кухулін похитав головою.

— Він музика, а не воїн, і тому заслуговує на захист, — мовив він. — Але ти більш не смій говорити так зухвало до цієї пані, — звернувся вже до юнака, — бо вона — моя майбутня дружина.

Фейрхейрдне засміявся і нелюдським зусиллям вирвався з рук, що його тримали.

— Та невже? А може, й не все з того, що ви вдвох задумали, має здійснитись?

І він, кинувшись туди, де стояла, задивившись з-над високого мур-ру твердині на скельне урвище, Блатнайд, підхопив її на руки й вискочив із нею на мур. На мить арфяр завагався. І ніхто так і не дізнався, чи він сам замислив те, що потім сталося, а чи Блатнайд спричинила це своїм пручанням, але наступної миті вони обоє полетіли сторчголов у туман, на гостре скелля вниз.

Три Юхарові корови жалібно замукали, а пташечки, що кружляли довкола їхніх голів, попадали на землю мертві. А Кухулін стояв і дивився не на двоє потрошених тіл унизу, а на закривавлену голову Ку Рої, насаджену на палю посеред твердині. Героєві здалося, що чарівникове обличчя, дивлячись крізь замашені кров'ю сиві кучері, скалиться лев'ячою посмішкою.

Нокейні, графство Cnoc Aine Лимерик

Крихітне сільце Нокейні (Knockaine) розташоване в глибині багатого графства Лимерик (Limerick), недалеко від великого мегалітичного комплексу Лох-Гур (Lough Gur). Це батьківщина пані Аїне, доброї богині, чиє ім'я первісно означало «яснота». Легенди запевняють, що невисокий пагорб за сільцем віддано їй «аж до кінця світу» — що то її головна резиденція. Видертися на пагорб зовсім не тяжко, але будьте обачні, бо тут пасуться корови та вівці. Тут панує майже фізичне відчуття миру. Стародавній *кайрн* на вершині, присвячений богині Аїне, зруйновано, але досі ще лишаються рештки трьох невеликих кільцевих курганів, відомих як *Mullach an Triúr*, «Вершина Трьох». Ці курганчики ототожнено з батьком Аїне Еоґабалом, її братом Фер Фі (рудим карликом і музикою) та Уайнідхе, ще однією міфічною постаттю, про яку небагато відомо.

Десь чи не до середини XIX сторіччя у Нокейні відбувався на початку жнив ярмарок, а в день літнього сонцестояння існував звичай виносити *кляра*, запалені віхті сіна й соломи, на вершину пагорба та обходити з ними тричі ті три курганчики. Попіл від тих віхтів розкидали потім у полях і поміж худоби, аби все родило якнайкраще в новому

сільськогосподарському році. Криничка на схилі пагорба також асоціюється з Айне, і легенда стверджує, ніби саме вона, не хто інший, збудувала стародавній кам'яний міст (нині втрачений) через поблизьку річку Камоґ (Camóg). Айне, в її пізнішій іпостасі *банші* чи то мариголосільниці (*banshee*), часто бачили, як вона сидить на березі Камоґу чи Лох-Ґуру й чеше свої довгі коси. Подорожні уникали ночівлі на берегах того озера, бо там на людину могли наслати чари. Там нібито можна було здібатися не лише з самою володаркою озера, а й з Джерардом Ярлою Фіцджеральдом, історичною постаттю, яка, зі сторіччя в сторіччя, несла на собі дедалі більше фольклорних нашарувань. Подейкували, що він доводився богині Айне сином і до того був ще й великий чарівник, тож місячної ночі можна було побачити, як він об'їжджає озеро на своєму білому коні. А ще вірили, буцім озеро кожні сім років зникає від чарів, і тоді на світ Божий виходить з-під води чарівне дерево. Під тим чарівним деревом іноді можна побачити стару-престару пані з довгими білими косами, яка щось люто плете, — можливо, ще одна інкарнація місцевої богині. Аж до тридцятих років минулого сторіччя тут побутував місцевий звичай — виносити хворих на берег озера, коли місяць повний. Вважалося, що навіть якщо хтось із хворих і не видужає, до нього прийде Айне й заграє, аби втішити. А ще багато легенд пов'язують героя Фіна з цим озером і з Айне.

Багатству фольклору в районі Нокейні/Лох-Ґур не варто дивувати, якщо зважити на древність цих пам'яток і на велику кількість археологічних залишків, розсіяних по цих полях і пагорбах. Біля

Лох-Ґуру існує цілий комплекс кам'яних кіл, вер-

тикальних каменів, стародавніх

доріг і *кайрнів*. Велику частину цієї пам'ятки вже

розкопано, й датується

вона десь від періодів

неоліту й бронзового

віку. На території пам'ятки є інтерпрета-

тивний центр і маршру-

ти, по яких відвідувачів

ведуть гіді. Ґрейндж Сто-

ун Серкл (Grange Stone Cir-

cle) — найбільше в Ірландії кам'яне коло — розташоване біля берегів Лох-Гуру. Недалечко звідси на північ є ще один «чарівний пагорб» — Нокф'єрна (Knockfierna), домівка Донна, бога смерти. Чарівних зайців, Доннових улюбленців, часто бачили на цьому пагорбі. Північніш розташований пагорб Сліве Фелім (Slieve Phelim), ще одна легендарна пам'ятка; південніш — Арфи Кліу (Harps of Clíu) гір Гелтіз (Galtees), а на сході височіє чарівна гора Слівенамон. Ці місця мають якусь ауру багатства — і в фізичному розумінні буяння зеленого життя, і в емоційному сенсі, бо ж тут, у цьому пейзажі, стільки нашарувань, верства на верстві, міфу та історії.

У селі Нокейні вечорову тишу порушує тільки собачий гавкіт. Пес стоїть біля воріт, що ведуть до стародавньої церкви й цвинтаря, і кидає виклик усім забородам, які посміли б увійти й потурбувати спочинок небіжчиків. Корови скубують траву в затінку зруйнованого кам'яного замку, а будинки відчиненими дверима вбирають останні промені призахіднього сонця. У відчинені двері можна побачити пофарбовану білою фарбою панельну обшивку, посудину зі святою водою у вигляді Пресвятої Діви, накритий цератою стіл, де на тарілках красуються рожева шинка й зелений латук, тобто все готове до чаювання. Це — глибинка Ірландії.

АЙНЕ З НОКЕЙНІ

Ясна, солодкоуста дружина і морського бога, й великого небесного коня Ехде, вона являлася стільком людям від найдавніших часів і до зовсім недавнього минулого. Вона щедра для тих, хто їй служить, але немилосердна до тих, хто не засвідчує їй своєї поваги. Вона — донька сонця, Айне з Нокейні й Лох-Гуру.

Дивно тільки, чому донька сонця має з'являтися неодмінно при місячному сяйві?

Айліль Манстерський, король півдня й чоловік, котрому судилося незабаром уславитись як Айліль Олом, стояв, скулившись, у затінку брили й чудувався, чого це він послухався Феархеаса й вдруге прийшов сюди в ніч перед Самайном, у найнебезпечнішу ніч року. Адже цієї ночі всі розважливі люди сидять собі вдома, боячись розгулу сидів. Король зітхнув. Кого тут звинувачувати? Себе, тільки самого се-

бе. Сам же попхався до лінстерського друїда Феархеаса питати поради. Але не просто так попхався — була й поважна тому причина, бо ж на торішній Самайн його добряче налякали могутні сидівські чари. Тоді, увечері перед Самайном, він подався на пагорб, щоб доглянути

своїх коней, і враз міцно заснув. Коли ж він прокинувся на світанку, то побачив, що за ніч щось випасло, просто вигризло всю траву на пагорбі, а його коні збилися довокola нього, ошелешені й голодні. Айліль мав таке гасло: що маю, те тримаю. Хай там що хочуть кажуть, нібито Нокейні — це осідок си-

Више:

«Кромлех у горах Галті», художник Т.К Крокер.

дів, а цей пагорб знаходиться посеред його володінь, тож він, король Айліль, не хоче, щоб тлумиша потойбічних істот випасали соковиті трави на його пагорбах. Отож, захищений друїдськими чарами від сну й від магічної імлі, що не дозволяла нікому бачити мешканців курганів, він і чекав біля Феархеаса, аби побачити, що ж то воно буде. Зійшов місяць, легко поплинув по небу срібним човенцем, схожим на серп. Довкола брил утворилися тіні, й Айліль затремтів. Це ж був уже початок зими, а в повітрі ширився ледь чутний дух квітучого глodu! Та двоє чоловіків чекали далі.

Коли місяць піднявся на найбільшу висоту, звідкілясь полилася музика. Айлілеві й Феархеасу здалося, що ті звуки линуць із-під самої землі, зсередини пагорба. Музика лунала дедалі гучніше, й дедалі міцнішав у пітьмі дух глодового цвіту. Зненацька там, де досі була сама трава, у землі відкрився отвір, з якого полилось яскраве світло. На поверхню вийшла чимала череда худоби, сяючи золотом і сріблом під місячним сяйвом, і стала попасом, крок за кроком, поїдати траву. Потім на поверхню вийшло двоє ніби людських статей. Засліплені світлом, король і друїд спочатку не могли розди-

Вгорі:

Кільцева кам'яна загорожа біля Лох-Гуру, графство Лимерик.

витися, що то за постаті. Але ось ті двоє сидів наблизилися, й чоловіки побачили: то йшли старий чоловік із поважним обличчям і молода вродлива жінка, яка золотом своїх кіс робила з темної ночі ясний день. Вона грала на струнах якогось бронзового інструмента — ото й було джерело чудесної музики. Айліль раптом запалав бажанням до тієї красуні й кинувся до неї. Вона відвернулася від короля, а він грубо схопив її. Старий кинувся відбороняти дівчину від Айліля. Тут Феархеас кинув свого списа й пронизав старому серце. Красуня скрикнула, впустила музичний інструмент і з лютим виразом обернулася до Айліля, який відчував, що весь палає від того, що тримає у своїх руках таке прекрасне, любе створіння.

За кілька хвилин усе скінчилося. Айліль, як завжди, мав те, що тримав. Він згвалтував дівчину й тепер лежав, стогнучи, а вона стояла над ним. У своїх руках красуня тримала його закривавлені вуха.

— Стогнеш? — запитала вона. — Так тобі й треба. Тому, хто не хоче чути, хіба не краще обходитися без вух? Знай же, що віднині ти проклятий навіки. Ти втратиш і своє королівство, й честь. Через твою провину твій гнилий рот стане отруйним, і вже ніколи більше ти не почувеш милих звуків музики. Знай, що відтепер зватимешся ти Айліль Олом — Айліль Безвухий, і чоловіки глузуватимуть з тебе, а жінки сміятимуться з тебе, затуляючись, коли ти проходитемеш мимо. Знай, що віднині вже не знати тобі ні спочинку, ні втіхи.

Слабкою рукою Айліль підняв свого списа, щоб пробити красуні серце, але вона тільки засміялася й випросталася на весь свій зріст, так що вже здавалася не дівчиною, а жінкою зрілих літ.

— Невже ти думаєш, що здатен завадити мені вставати щоранку? Чи ти не знаєш, що я щодня встаю оновлена зі свого ложа в палаці морського бога? І, хоч я начебто й слабку взимку, невже ти не знаєш, що я підводжуся зі своєї земляної коліски, достоту як шоліта проростає врунами зерно? Ти, дурний смертний чоловіче, невже ти й досі ще не здогадався, хто я така?

Позад неї посвітліло небо й заспівали перші пташки. Хоча настав перший день лютої зими, хоча обличчя красуні було бліде й холодне, мов листопадовий лід, Айліль уже не мав сумнівів щодо того, хто вона така. Вона вся засвітилася, й довкола її голови засяяв ясний німб. Так, він дивився на велику Айне, богиню зеленого пагорба і ясноти сонця.

Дунбег, графство
AN DÚN BEAG
Клер

Піщані пагорби Дунбеґу (Doonbeg), оселя Донна, одного з великих володарів із Племен богині Дану, розташовані в західному Клері, біля самого океану. Дюни, що мають місцеву назву Доумор (Doughmore), тягнуться північніш маленького сільця Дунбег, і, хоча більшу частину цієї території займає нині гольф-клуб, досі ще можна легко доїхати до піщаної прибережної місцевости невеликими дорогами, що ведуть до моря від головного шляху — Мілтаун-Мелбей — Кілкі-Роуд (Milltown Malbay — Kilkee Road). Дунбег — це маленьке село, чарівно розташоване там, де річка впадає в море, огинаючи рештки замку XVI сторіччя. Хоча нині замок являє собою руїну, в ньому жили аж до 1930 року. Самі дюни становлять велику зону піщаних пагорбів і пляжу. Наприкінці XIX сторіччя було багато балачок про дивні вогні й про загадкових білих коней, яких бачили в дюнах, тож місцеві мешканці боялися потрапляти туди після заходу сонця. Вважалося, що Донн, Володар Небіжчиків, має тут свою оселю, хоча, подібно до стількох богів із Племен богині Дану, він де тільки в Ірландії не мав своїх осідків. Тож стверджували, нібито, крім Дунбеґа, він має домівку й за узбережжям Беари, й у Нокф'єрні, графство Ли-

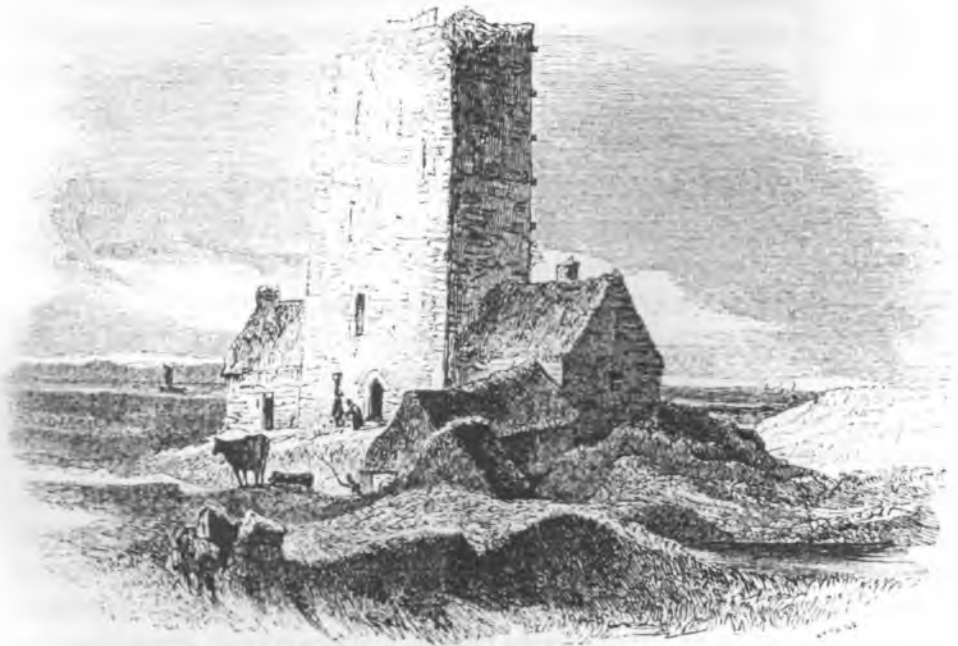
мерик. Первісна версія «Книги Вторгнень» доводить, що Донн був одним із людей Міля і, коли його плем'я висаджувалося на південно-західному узбережжі Ірландії, втонув у морі. Інші джерела стверджують, нібито він був одним із *Туата Де Дананн*, а отже, близько спорідненим із Беарською Каргою та Айне, богинею сонця. Він той бог, який виїжджає, аби поскликати небіжчиків до свого тінявого дому. Іноді він виїжджає сам-один на своєму великому білому коні, сяючи навпроти зимової вечорової заграви; іноді виступає на чолі великого війська, сповіщаючи про своє повернення громовим гуком, мов ото хвилі б'ються об цей берег під час бурі; інколи він прибирає подобу якої-небудь тварини, скажімо, бугая... А то ще кажуть, нібито Кльодна, велика манстерська мара-голосільниця, взяла й перетворила його на оленя.

Внизу:

Кратлоу-Касл,
графство Клер,
художник
В.Ф.Вейкмен.

Найприкметнішою для Клеру місцевістю є, либонь, Баррен (Burren), неповторний ландшафт на півночі цього графства. Цей дивовижно-химерний витвір природи, де миля за милею лежить сам карстовий вапняк, стеляться рівні простори сіро-білого каменю, урізноманітнені де-не-де кам'яними ж горба-

ми, — це цілий самодостатній світ. Навесні сюди часто злітаються натуралісти, блукаючи по його неозорих полях та зазираючи в щілини, звідки тягнуться до сонця барвисті квіти. Унікальне поєднання неглибокої родючої верстви ґрунту і м'якого вологого клімату дало такий наслідок, що тут зібралися квіти, які є ендеміками для різних місцевостей, від Середземномор'я до Альп. Цей задумливий ландшафт навіває на мандрівця особливий настрій, просто гіпнотизує його. Коли ви йдете по Баррену, то світло відбивається і від землі, й від моря, і ця триєдність світла, каменю й води діє геть приголомшливо, створюючи відчуття нетутешності, описати яке нелегко, поки сам його не відчуєш. Саме в Баррені знаходяться й декотрі з найбільших мегалітичних пам'яток Клеру, включно з дольменом Полнаброун (Polnabrone Dolmen). На противагу Баррену, чар околиць Дунбеґа й південної частини західного Клеру криється в милях жовтих пісків, у відчутті відкритості цих просторів вітрові й воді, у привітності таких містечок, як Кілкі й Кілраш (Kilrush). А чим далі від узбережжя, тим більше в Клері зелених пагорбів і родючих долин.

Однак кожна частина графства Клер по-своєму багата на оповідки про Кухуліна, Фіанну й Племена богині Дану. Фольклорна традиція завжди була дуже потужна в Клері, а тутешня музична традиція — одна з найбагатших у країні. На початку ХХ сторіччя філолог Томас Вестроп (Thomas Westropp) записав у Клері чимало народних оповідок, одна з яких, про мару-голосільницю, започаткувалася в ХІ сторіччі, якщо не давніше. Біля Кіллалое (Killaloe) височіє Краґлеа (Craglea), велика скеля, домівка Аойбхеал, великої пані сидського люду. Вона була з'явилася великому королю Бріанові Бору (Brian Boru) в ніч перед битвою при Клонтарфі (Battle of Clontarf, 1014) і ще норманському ричареві Рішару де Клеру (Richard de Clare), коли той ішов на битву при Коркомрое (Corcomroe), де понищено його солдатів. У цьому останньому випадку ще бачили, як вона мила в річці закривавлені обладунки війська. Клер зберіг ці чарівні традиції, донісши їх і до новітніх часів: так Бідді Ерлі (Biddy Early), мудра жінка з Фікла (Feacle), практикувала магію аж до своєї кончини в 1873 році, а ще 1910 року бачили русалку за Мілтаун-Мелбеєм.

Одним із найживучіших переказів цієї частини Ірландії є на всі лади переповіdana легенда про примарний острів в океані на заході. Такі острови бачили не раз і не два від бухти Лісканнор (Liscannor

Bay) аж до Луп-Геду (Loop Head). Іноді цей острів називають оселею небіжчиків. Іноді це — Гай Брезил (Hy Brasil) або ж Мананнанів Веселковий Край, Край Юности. В бухті Лісканнор той чарівний острів називають Кілструйтін (Kilstruiteen), місце золотих і срібних веж та порослих лісом схилів, яке опинилося під хвилями тисячі років тому, й відтоді показується людям на очі лише раз на сім літ. Оповідачі стверджують, нібито коли човни пропливають над місцем, де колись був цей острів, то пасажери чують пахощі квітів, що й досі ростуть під водою. Дзеркальний образ загубленої землі належить до найсильніших в ірландській традиції, а коли задивишся на захід, як сонце сідає в море, то й легко збагнеш, чому це так. Коли день переходить у ніч на пустельних пісках довкола Дунбеґа, прибережна смуга стає ніби пороговою зоною між двома станами буття, і приплив змінює ландшафт просто на твоїх очах, коли ти проходиш по ньому. Світло перетворює хмари над водою на вежі, ліси й долини, пробуджуючи захований в глибинах людської психіки інстинкт вірити у той світ, де люди, що відійшли від нас, гостюють у володаря потойбіччя, розмовляючи, сміючись і слухаючи музику.

ДОНН, ВОЛОДАР ЧЕРВОНОГО ПАЛАЦУ

Ріжки місяця виткнулися над дюнами Дунбеґа. Темнолиций Володар, сидячи у своєму червоному палаці, оселі тих, хто залишив земне життя й відійшов до предків, задивився на тіняві хвилі. Королі, воїни й мудрі старі діди, усміхнені матері й гордовиті королеви, невітшні вдови й веселі дівчата — всі приходять, мов до рідного дому, до Доннової оселі, розташованої далеко на південний захід від Ірландії.

Хвилі тихі цього вечора, і Донн ще не вирушав у свою мандрівку, аби покликати всіх тих, кого він хоче нині забрати до своєї оселі. Він — пан над тінню, над бурями, кораблетрошами й над тими, хто помирає закривавлений. Однак, неподібно до Морріган, він не тішиться різаниною. Він — бог істини й смерті, адже смерть є неунікненою останньою істиною. Сестра його, Айне Нокейнійська, — сонцелика богиня. І він знає, що навіть сиди, хоч які ясні та могутні, також зрештою перейдуть до його тінявого дому. Спокійно стежить і чекає він у пійтмі.

Навпроти:

Руїни Дунбеґ-Каслу, графство Клер.

Але цього вечора хтось прийшов попросити в нього якусь милість.

Хто ж то такий? То Фін! Великий мисливець, великий войовник, великий коханець, великий господар і роздавач подарунків — але ще більший хвалько, любитель хвалитися своїми подвигами. Білявий, широкоплечий, і здається, хоч би з ким він здибався, в кожному випадку саме він є тим, кому випадає роздавати милості. Але цього разу все було навпаки, бо саме Фін прийшов просити подарунка для одного зі своїх товаришів. Адже, на подачу до всіх його чеснот, Фін плакає велику вірність своїм друзям. Оцю нележку мандрівку до Оселі Донна він затіяв, потерпаючи за долю когось такого, кого він дуже любив.

— Володарю Донне! — заговорив Фін, кланяючись у пояс. — Мій музика, Кну Деаройл, дуже самітний і дуже сумує через те, що не має дружини. Для будь-кого іншого я б легко знайшов дружину з-поміж усіх тих королівен, сид, посильних і ворожок, що крутяться довкола мене й Фіанни, мов бджоли коло меду. Але ж є тут одна заковика, мій володарю. Зросту в Кну Деаройла не більше, ніж коли я покладу кулак на кулак, а тоді ще кулак на кулак, хоча він такий музика, якого світ іще не знав. Милостивий пане Донне! Коли б ви почули, як він грає, то й ви б його заслухались. Воїни, що мучаться від ран, жінки-породіллі засинають, коли Кну Деаройл заграє своєї коліскової. Тож я й прийшов до вас, великий володарю потойбіччя, щоб виблагати у вас підхожого зросту дружиноньку для мого друга.

Володар Донн поміркував хвилику, а тоді милостиво кивнув головою.

— Я подивлюсь, чим тут можна зарадити, — пообіцяв він.

І володар потойбіччя дотримав свого слова. У своєму королівстві знайшов для того музики дружиноньку, гарну, як майська квіточка. Звали її Блатнуйт, себто «Маленька Квіточка», і зросту вона була не більшого, ніж сам Кну Деаройл. Ця пара прожила вкупці багато щасливих літ. Хоч би куди вирушав Фін у своїх подорожах по Ірландії, Кну і Блатнуйт сиділи на його коні, а від дощу ховалися під його плащ. Коли ж вони померли, то їх ласкаво запросили до Оселі Донна, й відтоді Кну Деаройл грає там для померлих, і вони забувають свої колишні печалі.

Донн часто бував щедрий до великих людей, до таких воїнів, як Фін, до королів та королівен. Але він щедро обдаровував не лише багатих і могутніх. Бачили, як він, надягнувши чорного шовкового капелюха, давав милостиню бідній вдові, котра вийшла з дому на вулицю, аби її захарчовані діти не побачили. як вона плаче на їхній голодний Святвечір. А то врятував місцевому чередникові худобу від крадіїв. Часто можна чути тупіт його коней на Кнок ан тСодайрі (Снос ан тSodair). Пагорбі Тупоту, біля узбережжя в дюнах, і можна бачити його вогні над тими ж самими дюнами, де ті, кого він привів до себе додому, бенкетують із ним, слухаючи музику, що плеться з його темної вежі. Він віддає найкраще своїм гостям — гнучким, як вербички, дівчатам і блакитнооким юним силачам, сивокосим удовам і беззубим, змореним старим дідам. Адже Володар Смерти люб'язний — і не лише в роздаванні дарів життя. Іноді — й, либонь, досить часто — коли він прикликає до себе тих, хто жив дуже довго чи дуже настраждався у житті, він буває не тільки люб'язний, а й добрий.

К оннахт

Дун Аонгуса,
острови Аран,
ÁRAINN MHÓR
графство Ґалвей

Якщо певні місця мають свої визначальні міфи — легенди, що здаються найкращим утіленням і самого місця, й пережитого людьми, що віддавна там живуть, — то міф островів Аран має бути історією виживання. Виживання — навсупереч неблаганності стихій, бурхливому західному морю й лютим вітрам з Атлантики, виживання серед скупі, негостинної природи. Ці острови утворилися з тих же самих вапняків кам'яновугільного періоду, які вкривають і Баррен, а та скупенька родюча верства, що тут є, це наслідок нелюдських зусиль, яких доклало місцеве населення. Крихітні, обгороджені кам'яними стінами поля, створено з піску, морських водоростей і потовчених черепашок. Оскільки тут дуже мало дерев — є трохи глоду й ліщини, і то в карликовому вигляді — й немає торфу, то колись навіть паливо тут було дороге й завозилося на рибальських човнах із Ґалвею. Проіснувати тут було ой нелегко, але місцева громада таки вижила. А з нею вижили й давні звичаї, давня мова, а також одна з найприголомшливіших пам'яток стародавньої Ірландії — велика твердиня Дун Аонгуса (Dún Aonghusa).

Укріплення розташоване на найбільшому з островів Аран, на Інішморі (Inishmore). Воно домінує над островом, створюючи видовище приголомшливої природної краси. Збудоване на краю урвища, заввишки майже 100 метрів (328 футів) над рівнем моря, це кам'яне укріплення складається з трьох широких підковоподібних мурів. Мури масивні, а весь комплекс займає територію 4,5 гектара (11 акрів) землі. Чи не найдужче вражає середня стіна з рогатками — тут нерівні вапнякові брили створюють непроникну перепону ворогові на шляху до внутрішньої території. До відкритого простору найглибшо-

го подвір'я та природного скельного майданчика на краю урвища веде, через це кам'яне військо, єдиний прохід.

У міфологічному розумінні Дун Аонгуса начебто не має жодного зв'язку з Аонгусом О'ом, богом із Племен богині Дану. Легенда стверджує, нібито збудував його не Аонгус, а Аенгус, останній король племен Фірболг. Фірболг були одним із найдавніших населень Ірландії, але їх поступово витіснено до останньої смужки західних берегів країни, а потім

С. 146-147:

Абатство Конг, графство Майо.

Вгрі:

Гравюра, що зображає кам'яну твердиню Дун Аонгуса, острови Аран, Галвей.

їм завдано остаточної поразки. Вчені й досі сперечаються стосовно функціонування й датування фортеці Дун Аонгуса. Величезна кількість людських зусиль, вкладених у зведення оборонних споруд, наводить на думку, що фортеця могла правити за притулок, хоча декотрі археологи відкидають цю теорію, бо на території пам'ятки бракує води. Розкопки засвідчують, що на цьому місці було поселення ще за доби бронзи, хоча інші частини побудови начебто зведено уже в залізному віці. Є свідчення, що тут здійснювались поховання аж до X сторіччя. Можна сказати майже напевне, що переважно твердиню використовували як осередок для церемоніальних зібрань — традиційних *aonach* — між 800 до Р.Х. і 400 по Р.Х.

Реставраційні роботи, виконані наприкінці XIX сторіччя, не відступали від первісного задуму й вигляду пам'ятки, завдяки чому Дун Аонгуса зберігся як одне з найефектніших ірландських укріплень. Люди, що вибудували цю споруду, хотіли, безперечно, продемонструвати свою силу й приголомшити гостя — і вони досягли в цьому успіху. Навіть нині всяк, хто сюди прибуває, не може не дивитися на могутній *дун* із благоговійним трепетом — нині, коли протягом цілісного літа пам'ятка кишить туристами. Щороку Інішмор відвідують понад 200 000 гостей. Замість традиційних аранських ясно-червоних спідниць око бачить яскраві штормівки — іноді здається, що їх тисячі! — які здійснюють короткий перехід від порону до Дуну Аонгуса. Їхнє число неначе побільшується завдяки контрасту з сірою одноманітністю цих кам'яних просторів. Завдяки легшому доступові до острова та успішному маркетингу лишилося навіки в минулому колишне тяжке тутешнє життя, коли його живописали, не без романтичних перебільшень, численні автори, сповнившись на цих островах творчого натхнення. І найбільше змін зазнав саме Інішмор, як найбільший та найдоступніший з трьох островів.

Чи не є це лицемір'ям, коли людина, побувавши на цих островах як турист, починає оплакувати втрату старого Арану? Любителі старовини, ботаніки, письменники та художники, прославляючи цей острів, тим самим допомогли здійснити його переродження. Однак, можливо, й не годиться впадати у надмірний песимізм. Улітку цвіт шипшини все так само звеселяє сірі скелі й вузькі доріжки острова, а також стародавні руїни таких загадкових споруд, як Чорний Форт (Black Fort) і Дун Еогханакта (Dún Eoghanachta). Поміж багатьох

інших археологічних пам'яток острова є чимало й ранньохристиянських старожитностей. І тутешня громада нині процвітає, на відміну від багатьох західних островів.

Кажуть, нібито якийсь час Інішмор, тісно пов'язуваний зі св. Ендою, що приплив до острова на камені з вітрилом і заснував тут монастир, змагався, як об'єкт прочанства, з Римом та Єрусалимом. Три острови були відомі як «Аран Святих». Нині, можливо, краще підійшла б назва «Аран Туристів», але, якщо аранцям щастить мирити своє уміння виживати з проблемами, що постають перед ними у зв'язку з їхнім успіхом, то пілігрими ХХІ сторіччя й далі знаходитимуть якесь значення в цій місцині дикої краси й тривких пам'яток. Камінь, зрештою, як ніхто уміє виживати.

ОСТАННІЙ З ФІРБОЛГУ

Над океаном сідало червоне сонце, легенький туманець здіймався над водою. Аенгус, син Умора, сидів посеред кам'яного світу на мурі Дуну Аонгуса, могутньої твердині, що носила його ім'я. Його правиця була поранена, і кров із сукровицею сочилися крізь пов'язку. Стояла зима, було надто холодно сидіти на цьому камінні, але королю бракувало духу зайти досередини, де купами лежали трупи загиблих і стогнали поранені. Нікого ж не лишилося, хто б мав силу допомогти їм.

Оце ж і настав кінець Фірболгу, великого народу, що звів мури на західній стороні острова Інішмор, на високих, непривітних місцинах, які виходили на море, звідки він прийшов багато сторіч тому. Тут його, Аенгуса, народ обрав своїм королем, тут укладено договори племен, з яких і виріс цей народ, тут вони поклонялися своїм богам, тут влаштовували кінні перегони й вдосконалювали свої уміння. Так, колись його народ панував над усією Ірландією. Аенгус добре пам'ятав легенди своєї юности, коли співці наповнили йому уяву великими бувальщинами його предків. Народ Болга, бога блискавки й полум'я, пішов від Немеда, одного з тих людей, що перші прибули на землю Ірландії. Нашадки Немеда розбили фоморів, цих чорних, нечестивих морських розбійників, які гнобили ірландський край. Та коли нашадки Немеда напали на вежу фоморів, прийшла

Ворі:

Велика кам'яна твердиня Дун Аонгуса, острови Аран, Галвей.

велика хвиля, потопивши майже всіх нападників. Лише жменька їх урятувалася, але вони розсіялись: хто подався до берегів Британії, а хто — до північних островів, де навчилися різних чарів. Фірболг примандрував аж до Греції, але не забув, у своїх оповідках та піснях, зеленої, родючої землі на заході.

Через два сторіччя вони повернулися й поділили Ірландію на п'ять провінцій, якими стали правити їхні вожді. Протягом багатьох років народ Фірболг керував країною, але потім прийшли Туата Де Дананн, Племена богині Дану. Нові прихидьки були також нашадки Немеда — саме ті з них, котрі були подалися до північних островів, а тепер повернулися, володіючи магічними здібностями. Вони висадились, окутані хмарами туману й диму, а з ними прибули нові, могутні боги. У битві при Мойтурі (Moytura, *Magh Tuiredh*, Долина Стовпів) Племена богині Дану розбили Фірболг і фоморів, які, забувши давню ворожнечу, об'єдналися перед загрозою поневолення новими ворогами. Народ Фірболг утік до шотландських островів, і там народилися Уморові сини. Але мрія панувати над Ірландією гріла їхні серця, отож, через двадцять сім років. Аенгус повів свій народ знову назад, до Ірландії.

Але вони застали зовсім іншу Ірландію, бо переможці, Племена богині Дану, самі встигли зазнати поразки від Синів Міля, і в Тарі правив новий король. Кайрбре спочатку привітав Фірболг, але з часом він став дедалі дужче побоюватися їхньої сили, обклав їх тяжкими податками. Зрештою Фірболг утекли на захід і заснували своє королівство над Галвейською бухтою. Їхня держава простяглася від Чорної Голови (Black Head) до Балівогану (Ballyvaughan), і скрізь уздовж кордону вони звели великі укріплення.

Однак король Кайрбре стежив за ними зі сходу, боячись зростання їхньої потуги, й зрештою послав проти них військо. Відбулися криваві битви, з великими втратами для обох сторін, і тоді Аенгус послав трьох своїх братів і сина Коналла супроти чотирьох могутніх воїнів, котрі вели ворога: Кеата Мак Магхаха, Коналла Кеарнаха, Роса Мак Деадхи й самого великого Кухуліна. Коналл, улюблений Аенгусів син, вийшов супроти Хорта Ольстеру й загинув від удару *Гае Болга*, вогняної булави-блискавки, непоборної Кухулінової зброї.

Отже, юний Коналл пішов із життя, забравши й обіцянку стати великим королем.

«То навіщо мені чіплятись за це моє королівство, — думав Аенгус, — якщо не лишилось у мене сина, кому б його вручити? Навіщо силкуватися вести кудись народ, який вимирає довкола мене? Навіщо мені підносити моє ім'я, коли немає кому його передати?»

Він залився в небо, сподіваючись почути голос Володаря Бур, чекаючи, що ось зараз небо розколеться і впаде на землю потопом, сумішшю води й вітру. Але вода була тільки в морі, в криваво-червоному морі, куди допіру сіло сонце. А довкола нього німував білий камінь — твердий, непіддатливий, мовчазний.

І звідки взялась оця волога в його очах? Від океанських бризок? Чи від чогось іншого? Аенгус не знав. А ще вітер несе дух соли й крові. Король подивився додолу, на бліді скелі під його ногами, туди, де лежали потрошені кісточки морської чайки, а поруч лежало розбите яйце якоїсь птахи. А тоді підвівся й пішов підперезався мечем, узяв щита й списа, бо тільки це йому й лишилось — загинути, б'ючись із ворогами свого народу. За якусь мить, таку коротку, що хіба встигне кліпнути око бога, нічого не лишиться від короля Аенгуса та його народу, крім кам'яної твердині на краю світу — твердині, що несе його ім'я і кров забутого народу.

Лох-Кориб,
LOCH COIRIB
графство Галвей

Лох-Кориб (Lough Corrib), священне озеро бога Мананнана, лежить на північ від міста Галвей, а своїм північним берегом дотикається уже до графства Майо. Це друге за величиною озеро Ірландії, і краєвиди, що довкола нього, вельми різноманітні. Простягаючись приблизно на 56 кілометрів (35 миль) у довжину, воно в різних місцях має дуже різну ширину, і все воно поцятковане острівцями, яких налічує аж 145. Кажуть, нібито Мананнан, прибравши подобу смертного чоловіка на ім'я Ойрбсіу, був убитий Уйленом Червоним Клинком у битві при Куйлені (Cuillen). І на тому місці, де пролилася богова кров, розлилося озеро Лох-Кориб, отож його смертна плоть опинилася у безсмертному водяному світі, який і є його царством. Якщо це справді так і бог нині мертвий, то озеро — гідна йому гробниця. Очерети й комиші, священні рослини цього бога, ростуть скрізь довкола озера, й саме воно міняє свій вигляд і свою вдачу, хай-но хмарина закриє на мить сонце й тіні впадуть на цей світ води, туманців та лісистих острівців. Сам Мананнан був бог-витівник, чи то трикстер, що міняв свій образ так часто, як міниться вода, показуючись то як старий дід у сірому плащі, то як великий войовник, що їде

на хвилях, мов на конях. У Вельсі його називали Манавідан (Manawyddan). А ще він був тим триногим солярним божеством, від якого взяв свою назву острів Мен (Man). Його дружинами були Айне, сонячна богиня півдня країни (хоча дехто запевняє, ніби вона його донька), і Фанд, жінка-сида, яка була так відчайдушно закохалася в Кухуліна. Тож Мананнан струснув своїм плащем поміж Фанд і Кухуліном, аби в їхніх серцях випарувалася всяка згадка про їхню шалену любов. Він мав багатьох дітей, і його дочками-озерами є Шілін (Sheelin) та Еннел (Ennel), Овел (Owel) і Деравараґ (Derravaragh). Одним із його синів був великий король Монґан-Перевертень, а одним з його прийомних синів був Луг, бог — на всі руки майстер.

Саме він, Мананнан, дав сидам дар невидимости й здатности перекидатися в інших істот, а дехто ще стверджує, що саме він поділив палаци в порожнистих пагорбах між богами Племен богині Дану після їхньої поразки від Синів Міля. Саме він став натхненником бенкету Ґоїбніу, де ніколи не вичерпуються наїдки й трунки, завдяки чому діти Дану завжди лишаються юними й сповненими сил. А Мананнанові свині, хай їх заколють і з'їдять сьогодні, назавтра знов виявляються живі й здорові, знов готові стати поживою для нескорених бенкетарів.

Східна сторона Мананнанового озера рівнинна й не така гарна, як західна, але й тут є цікаві місця, які варто відвідати. Одним із них є Аннаґдаун (Annaghdawn), село, де є поважний комплекс церковних руїн і біля якого втопився Аннах Куан (Annach Cuan). Історії цього трагічного втоплення присвячено одну з найгарніших пісень, складених ірландською мовою; пісня так і називається: «Аннах Куан». Недалечко від цієї частини озера стоїть Нокма (Knockma), осідок сидського короля Фінварри.

На противагу східній стороні озера, його північні й західні береги виходять до Коннемари (Connemara), чиї пейзажі можуть позмагатися буйною красою природи з іншими подібними куточками Ірландії. Саме ця ландшафтна мішанина: пасовиська й ліси, скелі й болота, острівці й озеро, — створюють неповторний характер Лох-Корибу. Чи не найгарніша частина його берегової лінії знаходиться з північного краю, біля сіл Конґ (Cong) і Клонбур (Clonbur). Над Конґом нависають дикі гори, але береги річки, що протікає через село, поросли лісом і виглядають дуже мило. Саме воно маленьке сільце, але, попри великий вплив туристів, воно все ще лишається, завдяки прегарному

августинівському монастирю, чудовим місцем, яке варто відвідати. Перше тутешнє монастирське поселення датується VII сторіччям. Усе в цьому районі стоїть на вапняку, який весь подовбаний і поритий — печерами та підземними річками. Це світ постійної попідземної діяльності сил природи. На північ від цього села простяглася Мойтура, і Вільям Вайлд, батько уславленого Оскара Вайлда, стверджував, що саме тут, на цій рівнині, відбулася перша битва Племен богині Дану з їхніми ворогами — народом Фірболґ. Нині більшість авторитетів доводить, нібито обидві Мойтурські битви відбулися на полі біля Лох-Ероу (Lough Arrow), що недалеко від Слайґо (Sligo). Одначе Вайлдову теорію потужно підпирала сама величезна кількість доісторичних старожитностей, зокрема *кайрнів*, на довколишній місцевості. Подостатком тут і ранньохристиянських пам'яток — одні з найромантичніших знаходяться на острові Інчаґойл (Inchagoill), куди можна дістатися поромом із Конґа. Цей порослий лісом цвинтар використовували ще донедавна, і тутешні руїни романського стилю вражають око. А ще тут стоїть Камінь Лугґхи (Stone of Lugha) із найдавнішим в Ірландії ранньохристиянським написом.

Поплавати човном по озеру — це, либонь, один із найпростіших способів урости душею в цей водно-лісистий ландшафт. Є й трохи важчий спосіб — помандрувати із заплечником по горах довкола

Вгорі:
Лох-Кориб.

Клонбура й Корнамони (Cornamona). Тут мандрівець потрапляє у світ мінливих туманів і несподіваних проривів сонячного світла, дощу, що накриває клаптикову ковдру яскравих полів водяною запоною, а потім

Внизу:

*Руїни абатства
Конг. графство
Майо.*

так само несподівано й припиняється. Через те, що наші душі заштамповано технікольоровою культурою, нам ці ефекти видаються якоюсь аж надмірністю. Як можуть ці барви, це світло бути справжніми? Може, зараз

ген із-за того смарагдово-зеленого пагорба вигулькне Морін О'Гара? Невже це він робить усі ці світлові витівки? Де ж заховався цей голівудський кінооператор, майстер ілюзії, який саме ось цієї хвилині надумався осяяти ген той острів ще однією веселкою? А чи той неймовірний сніп барв є посланням від іншого великого витівника — знаком із Маннанного Веселкового Краю?

МАНАННАН І ЖУРАВЛИНА ТОРБИНКА

Прегарний сріблистий вечір опускався на блискотливе море, коли Син Ліра виїхав на своєму великому огиріві Пінограї й полинув понад хвилями, оглядаючи свої володіння. Океан для нього — завітчане пурпуровими пляминками пасовисько, а риби — то ж його вівці, що грайливо вибрикують у воді. Тут повсюди його оселя, і над, і під хвилями. Декого зі смертних людей він обирає — скажімо, Коннлу, чи Бран, чи великого короля Кормака, — аби вони побували на його Яблуновому Острові, в Обітованому Краї. Там, у його королівстві, пасуться блакитні й червоні коні, золоті й срібні птахи співають на деревах, а оселі вибудовано з білої бронзи, прикраше-

но самоцвітами й кристалами, а стріхи зроблено з білого пташиного пір'я.

Вгорі:

Вид на Лох-Кориб.

Цього разу Мананнан надумався пополювати, отож він прихопив списа, лука зі стрілами й пильно вдивлявся в небо: чи не з'являться там які птахи? Славно було б розжитися пташиним м'ясцем на вечірній бенкет. А що вже вечоріло й небо зазолотилося на заході, то бог моря звернув ближче до гір, сподіваючись упіймати там орла чи горобиного боривітра.

Він примружився, вдивляючись супроти призахіднього сонця, — достеменно там летить якийсь птах, та ще й напрочуд великий, красивий! Летить високо понад озерами, прямуючи до долин, що поміж високих гір Коннемари. Так, то журавель, бо видно червоний вінець над чорним оперенням голови. І Мананнан уже й поклав стрілу на тятиву, прицілювався. Пустив стрілу — й тільки тоді подумав: «І чого журавлеві летіти в гори, а не на озера? Й чому він так сумно, так протягло курличе?» Але стріла вже летіла, мерехтячи у вечоровому світлі, — летіла своїм несхибним шляхом просто до птахового серця. Потім пролунав зойк — і немовби сама купка пір'я впала на землю ген по той бік озера. Мананнан підострожив свого скакуна — й саме вчасно

надїхав, аби спостерегти якусь дивовижно-мерехтливу зміну: крізь брунотно-сіре пір'я проступило бліде личко, довгі журавлині ноги з перетинками обернулися на мить стрункими дівочими ногами... І вмируще створіння озвалося до свого вбивці людським голосом:

— О, хоч би хто ти був, смертний чоловік чи бог, ти мусиш знати, що ти вбив Айфе, доньку Деалбхеата, сина медовустого Огми! Я була найулюбленіша з королівен і нікому не зичила зла, але чаклунка Лухра обернула мене в цю подобу — за те, що вона полюбила чоловіка, який був закоханий тільки в мене одну. Відтоді я й літаю понад цими горами та островами, шукаючи всюди мого коханого. Він співець і вже обійшов усю Ірландію, шукаючи скрізь мене, бо він гадає, що я просто покинула його. Пісні, які він складає про мене, любов, якою він до мене палає, розривають мені серце, і все ж таки вони — це єдина втіха, що я знаю, відколи моє дівоче тіло стало тілом журавки. А зараз я вже покину й це тіло — бачиш, як цебенить кров...

Айфин голос завмер, і нещасна знов обернулася птахою — такою гарною журавкою із м'яким пір'ячком. Світло померкло в її очах. Бог безпорадно дивився на Айфе, бо навіть він був безсилий повернути її до життя. А тоді промовив до вмирушої дівчини-журавки:

— Я заберу твоє тіло, тіло цієї крилатої істоти, чия домівка і на воді, і в повітрі, до мого підводного палацу й з його шкіри зроблю торбинку. І буде ця торбинка вмістищем великих сил і чарів, бо, коли море переповниться водою в час припливу, видимими стануть скарби, заховані в цій торбинці, а коли настане відплив — вона всякому видасться порожньою.

Тієї миті Айфе померла, а бог Мананнан дотримав свого слова. Від того дня журавлі стали священними птахами, яких не можна ні вбивати, ні вживати в їжу. А торбинка, яку він змайстрував з Айфиної шкіри, зберігає в собі потаємні речі Племен богині Дану: кістки священного вепра, ковалеві гачок і чарівний ніж, щит і кольчугу. І Мананнан надав торбинці ще одну чарівну здатність — чи не більшу силу за все перелічене вище. Журавлина торбинка містить джерело натхнення для всіх поетів-співців країни. В отакий спосіб Син Ліра убезсмертив любляче Айфине серце.

Ініс Глора
й півострів Еріс,
INIS GLÓYIRE
графство Майо

Історія Лірових дітей найбільше пов'язується з чудовим озером Деравараґ, що у графстві Західний Міт. Однак легенда про Лірових дітей є, в багатьох відношеннях, історією пустельної самотинності, й тому духом своїм нерозривно асоціюється із тим місцем, де закінчується їхня історія. Ініс Глора — це невеличкий острівець біля західного берега півострова Маллет (Mullet peninsula), що на північному заході графства Майо. Західне Майо є краєм захопливої краси й різючої пустельности, а півострів Маллет є найпустельнішим, найізолюванішим з усіх його самотинних місць. Довге тіло півострова з'єднується з великою землею лише тонесеньким перешийком. Найближчі звідси містечка — це Каслбар (Castlebar), Вестпорт (Westport) і Баліна (Ballina). Ці містечка вельми гомінкі, але жодне з них не розташоване ближче до півострова, ніж на 50 кілометрів (31 милю).

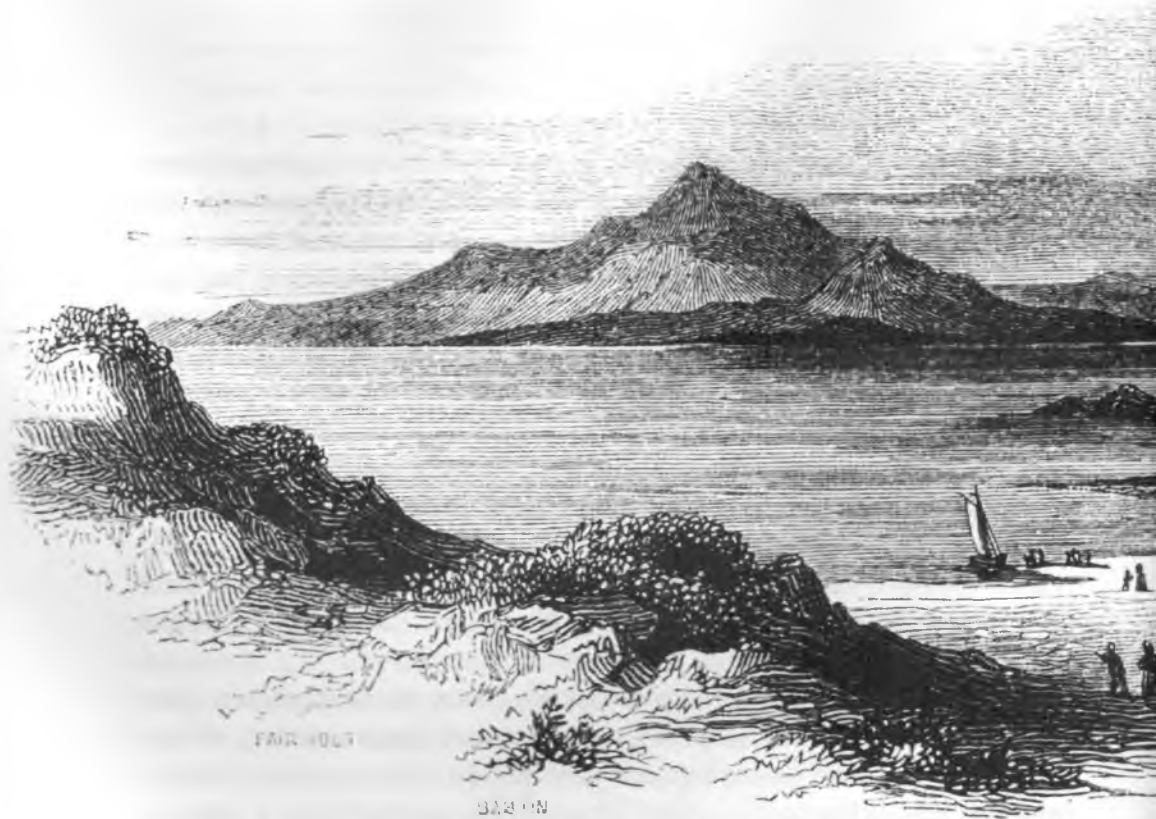
Мандрівка від будь-котрого з цих містечок до Белмаллета (Bellmullet) видається навіть довшою, ніж зазначена вище відстань, бо дорога незмінно веде мандрівця все крізь високі гори, по скелястих перевалах, але найбільше — через неозорі одноманітні болота. Цей ра-

зючий, але безвідрадний ландшафт лиш де-не-де пожвавлюється хатиною, а ще рідше — селом. Мочарі-болота мають власну особливу ауру. Тут не виростиш ні жита, ні пшениці, ані скотинки не попасеш. Вони дають прихисток неймовірному багатству рослинного життя, але коли їдеш через такий ландшафт, годі позбутися відчуття самотинності. Болота мають свою дивну, трохи моторошну красу. Вони виступають ірландським відповідником пустелі — пустелі, що складається з бурої землі, води та безмежного неба. На такій місцевості людина почувається дуже маленькою супроти неозорости виднокола, якого начебто не заторкнуло ніщо людське. Болота виступають іще й як чинники збереження, консервування минулого, неперервності живої пам'яті народу. Коли в Майо на Полях Кейде (Cèide Fields) розкопали цілі болотні ділянки, то очам дослідників відкрився високоорганізований доісторичний ландшафт полів і споруд, які були

Внизу:

Вид на бухту Клу-Бей і на Кроуг-Патрик, графство Майо, художник Ф.В.Ферголт.

законсервовані під ковдрою торфу. Чорна вежа Белакорикської теплової електростанції (Bellacorrick power station) стримить різким контрастом до навколишнього болота, джерела її палива. І як тут не задумаєшся, чи в прийдешні літа наші нащадки не озиратимуться назад на оце осушування боліт десь так само, як ми тепер сумно оглядаємось на вирубування великих ірландських лісів?

А може, відчуття самотинности, коли перебуваєш на землях Майо, посилюється ще й завдяки усвідомленню того факту, що це ж не та місцевість, яка ніколи не була заселена, а такий край, котрий був колись куди густіше заселений, ніж нині? Майо — одне з тих графств, котрі найбільше постраждали від катастроф XIX сторіччя, зокрема від Великого Голоду та його наслідку — масової еміграції. Аж до останнього часу дуже великий відсоток тутешньої молоді забирався з цієї землі. Однак нині ці пустельні ландшафти починають забудовуватися новими оселями — протягом останніх п'яти років Белмаллет став свідком такого зростання й процвітання, якого він не знав від середини XIX сторіччя, коли ще був ринковим містечком. І все ж таки, попри його нове збагачення, в невеличкій гавані Белмаллет та досі панує дух торфового диму.

Однак Ініс Глора, здається, втратив людське населення чи не навіки. Подібно до сусідніх островів Ініскі (Iniskea), він був заселений ще до тридцятих років XX сторіччя, але острівну громаду потрясла трагедія 1927 року, коли десятеро їхніх земляків потонули в морі. Аж до останнього часу рибалки жили на цих островах улітку й відпливали в море з їхніх берегів, але й це вже припинилося. З Ініс Глорою немає регулярного човнового сполучення, тож, якщо ви надумали відвідати острів, треба задовго до поїздки надійно про все з кимось домовитись — от і ми потрапили туди винятково завдяки вродженій люб'язності й чуттю гостинности людей Майо.

Отже, якщо ви можете це собі дозволити, поїдьте туди.

Цей острів лежить за 3 кілометри (менше 2 миль) від берега у морі, а площа його — лише близько 27 гектарів (66 акрів). Тут немає

жодного причалу, тож вам доведеться взути високі рибальські чоботи й виявити певну спритність, аби видертися на скелястий берег. На цьому острові є руїни кельтського монастирського поселення, заснування якого приписується св. Бренданові. А ще ви знайдете тут те, що лишилося від збудованої з каменю церкви, та кілька округлих хатин, разом з іще деякими загородами, зокрема жіночою церквою. Стверджували, нібито поховані в цьому ґрунті тіла не гниють — настільки священне це місце.

Нині населенням острова можна вважати хіба що морських птахів та ще декількох овець. Тут немає пляжів, але гарні золотаво-рожеві брили зі сріблястими прожилками мовби охороняють берегову лінію, а довгі колишні картопляні грядки займають, немовби могили велетнів, чималу частину території — пам'ять про втрачену місцеву громаду. Коли ми туди прибули, одна чайка стала з криком кружляти над нашими головами, от ніби відганяла нас від якоїсь її власності. Особливо ж вона розкричалася, коли ми попрямували від християнського куточка до південного краю острова. Тут є кургани, складені з битого каменю, усяні кістками й пір'ям птахів, а ще — овечими черепами й коричневими калюжами поміж брил. Взірці ясно-жовтого лишайника на цих брилах моторошно нагадують спіралі й напівспіралі, кола й келихи мегалітичного мистецтва, які подибуються в Ноуті (Knowth).

А якщо ви не зможете потрапити на острів — відвідайте півострів, бо й він чудова місцина. Він геть усяяний ранньохристиянськими мегалітичними пам'ятками. Вважалося, що то домівка Флідхас, дружини Ферґуса Мак Ройха та древньої богині диких звірів, особливо оленів. Маллет має довгі пустельні пляжі: все блідаві дюни, повні маленьких співочих птахів і довгої трави, що гнеться на вітрі. Влітку відтінки синього кольору на далеких горах згущуються аж до чорноти й багрянцю, а легші сріблясто-сірі тони постійно рухаються, міняться. Звідси відкриваються одні з найкрасивіших в Ірландії краєвидів: на оманливо лагідну лінію гір у південному напрямі, де височіють скелі гір Акіл (mountains of Achill) і де простяглася стьожка південного узбережжя Майо. Акіл — це там, де, кажуть, мав своє гніздо великий Акілський Яструб (Hawk of Achill), який прожив тисячі років. А південніше, за Акілом, стоїть священна гора Кроуг Патрик (Croagh Patrick), одне з найшанованіших в Ірландії місць, куди й досі щороку в липні сходяться, з'їжджаються прочани, — своєрідне продовження

обряду Лугнаса (Lughnasa). Переказують, ніби святого Патрика мучили чорнокрилі птахи на «Смороді» ('the Reek'), але потім його втішали ангели з білими крильми, прилітаючи до нього великими зграями — по ангелу на кожну спасенну душу в Ірландії.

У містечку Крос-он-зе-Малет (Cross on the Mullet) стоїть на березі моря абатство Крос (Cross Abbey), обернене до Ініс Ґлори, — стоїть у тому місці, звідки найближче до острова. Над довгим білим берегом видно руїни монастиря й старий цвинтар. Саме сюди переселилися ченці з Ініс Ґлори, коли покинули острів. Неповдалік лежить озеро Крос (Cross Lake), яке начебто служило притулком для Лірових дітей, коли надто дошкуляла зимова холоднеча. Якщо ви прибудете сюди, до цього озера, взимку, коли воно стає притулком для диких гусей і лебедів-кликунів, ви зможете побачити білі крила, що відлітають на захід, до пустельного острова.

ДІТИ ЛІРА

Мить перетворення — із погожої днини на бурю, з дівчини на жінку, з доброї жінки на демоницю, з білорукої дитини — на лебедя... Чотири пари сірих очей, що нажахано витрішилися на мене, коли я на їхніх очах обернулася з люблячої матері на лиху відьму. Ті очі, що дивилися на мене, були очі моєї сестри — і мої власні очі, адже всі казали, що ми, три сестри, такі схожі, як три горошини в стручку, ми, прегарні дочки Бодбха: Аобх, Аойфе та Айльбхе. Чом же Лір не вибрав мене з самого початку? Наш батько запропонував йому вибирати, але він вибрав чомусь мою старшу сестру, розгледівши у ній її мудрість і шляхетність.

Він не почув, як я безмовно благала його: «Вибери мене, королевице! Вибери мене!»

Моя ж сестра Аобх не встигла постаріти й набратися ще більшої мудрости, бо померла, народивши другу пару своїх близнят, Конна і Фіахру. Ну, а старша пара близнят, Фйоннуала й Аодх, усе ще була зовсім малими дітьми. І тоді мій батько знову покликав Ліра до себе й запропонував йому мене, Аойфе, другу сестру, не таку достойну, як старша, й тепер він погодився мене взяти, але його обличчя й серце лишилися закритими для мене.

Вгорі:

*Руїни абатства
Крос-Ебі, що з
берега дивиться
на Ініс Глору,
графство Майо.*

Я любила мого мужа й любила сестриних дітей, і протягом багатьох літ була доброю дружиною та доброю матір'ю, все чекаючи, коли ж народиться моє власне дитя — дитя, для якого я була б найріднішою істотою, справжньою матір'ю. Але те дитя так і не народилось, і ніхто, крім мене, тим начебто й не переймався. Лір мав своїх чотирьох дітей — трьох синів і одну донечку, — а мій батько мав своїх онуків. Вони підростали, і Фйоннуала, здавалося, перейняла талан моєї старшої сестри — пробуджувати любов до себе у всіх, із ким тільки їй доводилося спілкуватись. Тяжко це — завжди і в усьому бути другом. Діти зробили для самих себе свій власний самодостатній світочок: дві пари близнят, нерозривно поєднаних, які не звертали уваги на мої благання впустити й мене до їхнього щільно зімкнутого кола. І чи не тому стало мені так гірко, аж я занедужала, й пролежала в постелі цілий рік, сподіваючись, що хтось помітить і зважить на мою біду. За той довгий рік щось зросло й затверділо, закам'яніло в мені. Часом приходив до мене Лір і питав, як я почуваюсь, але відповідей моїх не слухав. Приходила Фйоннуала з хлопчиками, цитькаючи на них, щоб заходили нищечком і не турбували мене. Я

чула, як вони полегшено реготали, коли виходили з мого покою. Життя текло довкола мене, мов довкола брили, що лежить серед потоку.

Одного осіннього ранку я встала й покликала дітей до себе. Сказала їм, що зараз вони підуть погостювати до дідуся, й вони були в захваті, себто зраділи самі хлопчики, але не Фйоннуала, що чудним поглядом подивилася на мене, а коли я запитала, в чому річ, відказала, що погано спала ніч, кошмари мучили.

Я повезла їх на моїй колісничі до озера Деравараг і звеліла їм викупатись, адже, хоча вже був кінець року, стояла гарна погода й вода була тепла. Коли я побачила їх у воді, як їхні білі ноги витанцьовують у вечоровому світлі, як вони граються й хлюпаються, і сміються, й співають, то зрозуміла: убити їх мені не стане духу. Тож я взяла мою паличку й вирекла їм їхню долю, а тоді вже тільки дивилася, як із їхньої плоті проростають білі пір'їни, як видовжуються шиї, з'являються перетинки між пальцями, а ноги стають короткі й незграбні.

— Все ваше життя ви проживете лебедями. — вирекла їм я. — Триста років ви перебудете на цьому озері. потім іще триста на Мойлеському морі. Ви знаєте Мойлеське море? Це найбурхливіше й найхолодніше з усіх морів на світі. Ваші лапи з перетинками примерзтимуть до скель, і ви відриватимете їх, лишаючи на камені примерзлу віддерту шкіру, а коли ви попливете в морі, вам смертельно дошкулятиме холодна, солонна вода.

А останні триста літ ви перебудете на Ініс Глорі, в західному океані. Й це закляття спаде з вас аж тоді, коли чоловік із півночі одружиться з жінкою з півдня. Але я подарую вам одну милість: протягом усього цього часу ви збережете ваш людський розум і ваші людські голоси, й ви співатимете так гарно, що всі, хто вас почує, будуть приголомшені, й, хоч би які були прибиті горем, дістануть від ваших співів розраду.

Більше я вже не могла на них дивитися, й подалася до батькового палацу. Батько спохмурнів, побачивши мене саму, й гіркота в моєму серці зросла ще більше. Звісно, нащадки богині Дану швидко довідалися, що я накоїла, і мій рідний батько обернув мене, у своєму великому гніві, на демоницю-повітрулю, прирікши вічно блукати й ніде не знаходити притулку, жахаючи всіх, хто тільки бачитиме чи чути мене.

Мить перевтілення — із доброї дочки у верескливу почвару, з повноправного члена племені — на вічного ізгоя. Фйоннуалі, Аодхові, Коннові й Фіахрі ще повелося краше, ніж мені, бо, поки вони пробували свої перші триста років на тому озері, нащадки богині Дану приходили до них, слухали та підбадьорювали їх, і вони своїми співами втішали всіх, хто їх чув, — усіх, себто, крім мене. Але потім, коли вони перелетіли на Мойлеське море (Sea of Moyle), для них настали по-справжньому тяжкі часи, бо тамтешні бурі видирали їм пір'я, їхні ноги примерзали до гострого скелля, а вітер заглушував їхні співи, й за багато-багато миль надовкола не було ж нікого, хто б ті співи послухав, адже навіть ті горопашні моряки, кого заносили туди бурі, мершій затикали собі вуха, потерпаючи, коли б то не виявились закличні пісні підступних русалок. Фйоннуала намагалася зігрівати братів, обіймаючи їх своїми крильми, і тільки так, зігріваючи одне одного теплом чотирьох тіл, вони й вижили, пережили ті незліченні, нескінченні ночі. Але ж як часто буйні вітри розкидали їх кого куди, розлучали, й кожному з них саме такі самітні ночі серед бурі були найтяжчі, бо вони не знали, чи познаходять одне одного знову.

Звідки я все це знаю? Знаю, бо й я була там, біля них, усе ще їх ненавидячи, але й все ще їхня мати, що наглядала за ними — бо мала потребу знати, що вони все ще страждають. Тільки ті буряні ночі й приносили мені години, коли я сама позбувалася мого болю. Адже я, бита буйними вітрами й величезними хвилями, звільнялася від лютого гніву, що пожирав мене зсередини. Те бурхання штормів заносило мене в якісь інші місця, де я більше не потребувала любови, а коли все вщухало, моя лють знову поверталася до мене.

Однак і ці триста років нарешті спливли, й четверо лебедів попрямували на захід, пролетівши понад Фйоннахайдом, осідком їхнього батька. Пролітаючи, вони голосно загукали, й нащадки богині Дану здивилися вгору на зачарованих птахів, таких білих навпроти блакитного осіннього неба; одноплемінці махали їм, щоб завітали до них, але четверо не зупинилися, бо часи змінились. Тепер сиди маскували свої палаци під порослі травою пагорби, ховаючи їх від нової раси, що запанувала в Ірландії. Місце Білого Поля здавалося тепер лебедям просто зеленими пагорбами, порослими дроком та кропивою, а ті палаци, прикрашені самоцвітами, криті білим пір'ям,

оточені прегарними садами, вони десь, либонь, поділися? І пісня, яку вони проспівали, пролітаючи, була така печальна, що, коли б у мене лишилось якесь серце, воно б розбилося від тих співів. Хоч як щосили кричали їм сиди низу: «Сядьте тут! Порадуйте тих, хто вас досі любить, кого ви колись любили!» — а вони не могли почути своїх рідних, і полетіли далі, на захід, до берегів великого океану.

І там, на Ініс Глорі, вони знайшли на острові озерце, яке й стало їм останньою домівкою. Своїми невимовно гарними співами вони збирали коло себе птаство з усіх усюд. А коли промайнули й останні триста літ, я почула на острові якісь нові звуки — латинські молитовні наспіви й калатання дзвона. То сюди прийшов чернець-самітник. Лагідний чоловік, він шовечора заслуховувався лебединими співами, й четверо лебедів розповіли йому свою історію. Він поробив, повдягав їм на шиї срібні ланцюги, щоб ніякі вихори не розлучили їх ніколи. А я, ховаючись у кушах понад тим озерцем, усе німувала та стежила, знаючи, що ось-ось настане день, коли нарешті скінчиться сила закляття.

Тоді якраз королівна з півдня вийшла заміж за королевича з півночі. Вона чула про чудесні співи чотирьох лебедів, що жили на Ініс Глорі, й забажала, щоб муж подарував їх їй як весільний подарунок. Та коли королевич прибув забрати їх, самітник Мохаомхог відмовився їх віддати. Королевич розгнівався й кинувся до вівтаря, біля якого в самітниковій крихітній церковці стояли четверо лебедів.

І цієї миті знов відбулося перевтілення — з лебедів у людей. Але не на богоподібних дітей, які от-от мали розцвісти юністю, а на чотирьох зів'ялих старих людей, згорблених і зламаних, готових до смерти, — дітей, що так і не стали дорослими, що так і не спізнали, яка то мука, коли тебе не люблять; дітей, що знаходили любов, навіть набувши подобу диких лебедів; дітей, яким було майже по тисячі літ...

І тоді Фйоннуала промовила, хрипким голосом, що мало не переходив у шепіт:

— Брате Мохаомхогу! Близький уже час нашої смерти. Охрести нас зараз, а тоді й поховай усіх разом на цвинтарі твого бога. Поклади Конна праворуч біля мене, Фіахру ліворуч, а Аодха — переді мною, бо саме так ми були звикли вистоювати на скелях Мойлесь-

кого моря, протягом стількох холодних, лютих ночей, коли нас шалено шарпали вітри.

Отак воно й сталося, що діти сидів перетворилися на пристойних християнських небіжчиків і були поховані далеко від курганів рідного народу. Самітник дуже гірко їх оплакував. Він усе ще ходить до озера вечорами, але воно зробилось таке тихе, бо все співоче птаство розлетілося звідси, й тільки чайки перегукуються хрипкими своїми голосами. Я була озвалася до нього раз чи два, але йому годі вчути мене за тими його молитвами. Я все живу й живу, позбавлена милости смерти. І страждаю дужче, ніж будь-коли страждали ті діти. У тій їхній останній метаморфозі вони знайшли визволення — стали білими кістяками, похованими біля священикової келії. А я є тим, чим і завжди була. Без надії знайти спочинок чи перетворитися на щось інше, я все кричу-верещу, випліскуючи мій біль на дикі острови, безмежні океани, на солону піну, білу, мов лебедине крило.

Раткроган,
CRUACHAIN
графство Роскомон

Дорога від невеличкого роскомонського села Талск (Tulsk) до містечка Баллаґадерін (Ballaghadereen) проходить через пам'ятку — один з найважливіших стародавніх ритуальних осередків усього острова Ірландії. Зовсім легко можна проїхати його й не здогадатися, що лишилося позад тебе. А може, побачивши зелений курган обіч дороги, ви згадаєте древній Круахан, домівку войовничої королеви Медб? Або, проїжджаючи через Талск, ви зупинитеся випити чашечку кави у місцевому «Герітидж Сентре» («Осередку Спадщини») й здивуєтесь, з'ясувавши, що довкола села розташований цілий світ магічних місцин? Навіть багато з тих, хто цікавиться міфологією та археологією, напрочуд мало обізнані з Раткроґаном (Rathcroghan). Ця пам'ятка охоплює 6 кілометрів (майже 4 милі), вміщуючи понад 80 різних донорманських особливостей. Тут є залишки, що датуються різними часовими відтинками: мегалітичні гробниці, *кайрни* доби бронзи й укріплення ранньохристиянського періоду. В середині самого комплексу знаходяться цілі акри недосліджених курганів і печера, яка, подекують, є входом до потойбічного світу.

Вгорі:

Абатство Талск-Ебі, графство Роскомон.

Докладне дослідження цього величезного майданчика почалося лише 1980 року, а розкопування залишків поселень залишається поки-що на самих початкових стадіях. Багато з цих будівель залишаються загадкою, але декотрі достеменно датуються як споруджені 3000 років до Р.Х. *Ráth Cruachain*, себто «Твердиня Круахан» (тепер вимовляється як «Раткроган») найбільший курган цього комплексу, є легко доступним із боку дороги, і традиційно саме він вважається тим самим місцем, де розпочалася відома суперечка між Айлілем та Медб, хто з них двох володіє більшим багатством. Саме ця суперечка започаткувала «Викрадення бика з Куальнге», найбільший епос Ірландії. Як і на багатьох таких майданчиках, оселі залізного віку будувалися на підвалинах давніших споруд, часто на гробницях, оскільки ці місця протягом багатьох сторіч вважалися священними. Раткроган не є високий курган, але, подібно до Тари, він створює враження висоти й відстані — владних сил, що споглядають простір згори, стверджуючи, що то — королівство. Небо вгорі широче, а довколишні поля рівнинні й, до того ж, не заболочені — якраз добра земля для розкішних пасовиськ.

На південь від кургана збереглися сліди стародавньої вулиці, що простягалася зі сходу на захід і, можливо, використовувалася в церемоніях, які відбувалися тут на Самайн, початок Нового року, коли Медб могла радитися зі своїми друїдами про те, що майбутній рік мав принести їй та її народові. Під час моїх відвідин пам'ятки стояв ясний

зимовий день, і силуети цих пагорбів здавалися викарбованими з якогось твердого блискучого металу — срібла чи там заліза, — а сама земля, з її пологими зеленими курганами, справляла враження такого ландшафту, якого майже не змінили довгі сторіччя. Легко уявити стада худоби, отари овець, табуни коней, усі ті свині й дійні корови, що їх зігнано перед очі Медб та Айліля, а також людей, що виходять зі своїх плетених із лози хатин, захи-

щених земляними насипами та дерев'яними парканами, і метушаться сюди-туди. Коли ж сонце підіб'ється вище в небі, легко уявити, як звідусюди збираються воїни, заповнюючи собою поля, скільки око може сягнути, готуючись вирушити в похід на Ольстер — і загинути.

Ратнадарве або ж *Ráth na dTarbh*, «Твердиня Бугаїв», — це великий кільцевий курган, розташований недалеко від Раткрогана, біля Баллімактомаса (Ballymacthomas). Згідно з місцевим переказом, це та сама округла земляна загорожа, де звели до купи бугаїв, Бурого з Білим, на їхній останній герць. Поблизу є ще Овейнагат (Oweynagat, від *Uaimh na gCat*, «Печера Котів») — місце, просякнуте місцевим фольклором та міфом. У печеру можна зайти, але для цього потрібне непромокальне вбрання-взуття. Ще в 1799 році вся країна знала Печеру Котів як загальноірландську Брату Пекла, й це уявлення протривало тисячу літ. У цьому підземеллі, як казали, мешкала богиня війни Морріган, і на Самайн звідтіля вискакували на світ Божий зачаровані свині й бронзоводзьобі птахи. Великий герой Нера був потрапив до потойбіччя саме через Овейнагат. Іще одна легенда поєднує цю печеру з тунелем, який веде до печер Кешкоранна (Keshcorann) біля Слайго, ще однієї домівки лихих жіночих божеств. Віддзеркаленням цього майданчика потойбічної сили виступає в Карнфрі (Carnfree), на південь від Талска, осередок земної влади, який уже за історичних часів правив за місце для інавгурацій роду О'Коннорів, королів Коннахту.

Круахан зберігав своє значення важливого осередка народних зібрань іще й на початку християнської доби, а занедбали його, можливо, аж на початку IX сторіччя. Легенда стверджує, нібито християнство прийшло сюди зі святим Патриком, що здибав двох дочок лінстерського короля, які навчалися магії в круаханських друїдів, біля Огулли (Ogulla) чи криниці Клебач (Clebach), що на південний захід від Талска. Як воно зазвичай буває в цих бувальщинах, обидві дівиці захоплено перейняли християнську віру й померли відразу після свого хрещення. Криниця досі лишається об'єктом місцевого пошанівку, й селяни дбайливо її доглядають. Фактично Раткроганові пощастило в тому, що довколишнє населення шанувало ці пам'ятки саме настільки, щоб зберегти їх протягом стількох сторіч. Нині місцева громада заснувала чудовий інтерпретативний осередок, який дуже допомагає вводити довколишню місцевість в історичний контекст. Однак ніщо не зрівняється із «живими» відвідинами самих цих курганів, коли можеш спостерегти, як понад рівнинами несе пташині зграї вітер — лютий і немилосердний, немовби воля стародавньої королеви Коннахту.

ЛЮБОВНА БЕСІДА:

Початок «Викрадення бика з Куальнге»

Подружнє ложе в Раткрогані було широке й глибоке, тож Айліль Мак Мата ніколи не допитувався, скільки чоловіків його дружина й співправительниця, королева Медб Коннахтська, запрошувала в це ложе до одруження з ним. Вона пішла за нього не лише тому, що він був король, як і вона — королева, а ще й тому, що він був такий муж, який не принизиться до ницости, боягузтва чи ревнощів. Адже Медб хвалилася, що у неї завжди так: з одним кохаюсь, а інший дожидає своєї черги за порогом. Айліль міг не сумніватися в правдивості такого її хизування, бо добре знав, що його дружина спала з Фергусом Мак Ройхом, ольстерським воїном, котрий знайшов притулок при круаханському дворі після того, як Конхобар Мак Несса зробив його мимовільним зрадником синів Усни. Хоча Фергус і почувався дуже скривдженим, але все одно лишався великим воїном та мудрим порадиником — і все ж... усе ж таки Айліль не був певен, чи й справді його дружина неодмінно мала дарувати ольстерському

вигнанцеві дружбу свого не лише двору, а й лона, аби тільки втримати його у своєму таборі.

Вона ще спала, а він задивився на неї сплячу, як розсипались її жовті коси на подушках із тонкого полотна, як повіки заховали її сірі очі, як усе її продовгасте обличчя набуло миролюбного виразу, але то тільки на часинку, адже Айліль знав: тієї самої миті, як Медб прокинеться, в красивій її голові зарояться змови та чвари, а з чудовних уст посиплюються обіцянки, часом, ба навіть досить часто, неправдиві. Однак останнім часом усе було тихо-мирно, земля ступоніла від незліченних стад і табунів, а суперники, що могли б кинути виклик їхній владі, сиділи собі нишком, боячись об'єднаної потуги Медб та Айліля. Вони бо знали нещадність Медб: аби запанувати в Раткрогані, вона вбила рідну сестру, а нині була ладна вбити, продати чи обміняти будь-кого зі своїх улюбленців, аби зберегти королівський палац за собою — аби втримати свою владу. Айліль дивився на дружину, й на його обличчі була написана ніжність, бо Медб тримала мужеву відданість так само, як тримала своїх великих вовкодавів: на короткому ретязьку. Однакесь на дні його свідомості ворушилася думка, як їй поталанило тим, що вона вийшла саме за нього, бо небагато знайшлося б таких, хто змирився б із її інтриганством та лихою вдачею.

Поки Айліль задивлявся, як сонячний промінь мандрує по обличчю дружини, вона розплющила одне око й зиркнула на нього. Медб завжди прокидалась як воїн: відразу повна свідомість і готовність до бою.

— В чому річ? — запитала вона. — Про що ти думаєш?

— Та, нічого такого, — відказав Айліль.

— І все-таки скажи, — наполягала Медб. — Напевне ж ти думав про щось.

І муж відповів жоні навмання:

— Я просто подумав, як тобі поталанило, що ти вийшла за мене.

Медб сіла, підпершись подушками, і втупилася в нього примруженими очима.

— І що ж ти хочеш цим сказати?

Айліль здвигнув плечима. Він уже й жалкував, що затіяв цю балачку.

— Ну, тільки те, що ти добряче підлаталася того дня, коли вийшла за мене заміж.

Вгорі:

В Круахані зустрічаються поганська й християнська культури.

— Та невже? Чи ж не краще підлатався ти, коли я взяла тебе такого молодого-зеленого, що ще не вбився в пир'ячко, взяла до свого ложа, засипавши тебе стількома коштовними дарунками? Я ж була і найвиша, і найдужча, і найхоробріша в бою з усіх шести дочок мого батька, і саме тому я й правлю тут, у цьому місці. Глянь-но, скільки у мене війська, скільки простолюдинів, скільки стад, табунів, скільки челяді, скільки золота! Хто, як не я, править цим великим краєм? Хто володіє таким багатством, що й без твого тягне на те, щоб мене називали однією з найбільших королев Ірландії? Чувала я, подекують, що ти в мене просто утриманець, дорогенький мій муже!

Айліль мовчки підвівся з ложа й почав підперізуватися своїм мечем.

— Це неправда, і добре ти це знаєш, жінко. Я приніс тобі велике багатство.

Медб і собі підвелася, потягла до себе свого меча.

— Гаразд! Тоді доведи це. Хай кожне з нас перелічить наші статки, й тоді побачимо, хто з нас багатший.

— Добре, перелічимо наші статки, — погодився Айліль.

Той підрахунок статків затягся, одначе, на багато днів. Найперше поскладали на величезні купи всяке домашнє начиння й стали лічити: від відер, кадубів, шапликів і до золотих перснів та браслетів. Далі стали лічити всяке вбрання. Потім — слуг, рабів; потім — мечі, та шити, та списи з бронзовими вістрями. Але вийшло, що домашніх статків у кожного з них двох порівну: що в Медб, що в Айліля.

Тоді перейшли до тварин: скільки в кого свиней, овець, баранів, ягнят, кобилиць, лоша́т, огирів. І знов-таки вийшло, що й цього добра у кожного з них порівну.

Нарешті взялися лічити велику рогату худобу. Вони ходили довкола загорож і дослухалися до мукання-ревіння всередині, поки слуги перелічували всіх телят, корів, бугаїв та волів. І знову всього вийшло у них порівну — за одним-єдиним тільки винятком. Айліль, як з'ясувалося, мав великого бугая Фінбхеаннаха, що перейшов зі стада королеви до королевих черід.

Бліде обличчя Медб іще дужче зблідло від люті. Як це так, що її муж має щось таке, чого немає у неї? Та й бугай же той був не про-

сто який-небудь миршавий бичок-третячок, а справжнє чудо, небачена велич! П'ятдесят хлопчаків могли бавитися на його спині — така широка була спина, а хай-но він тупне ногою — так і вириє рів на тридцять футів завдовжки. А коли бугай ревів, трусився весь Круаханський палац, тремтів, мов листочок на вітрі.

Ураз Медб почулася так, ніби й не мала геть ніякого багатства, а сам тільки попіл. Зібрала королева раду й почала питати своїх дорадців, де знайти такого бугая, що дорівнявся б Фінбхеаннахові. Й ті відповіли їй як один, що є один такий, звати його Донн Кулійський, а хазяїн його — селянин Дайре. Покликала Медб до себе Мак Рота, гінця.

— Скажи до того Дайре, — звеліла вона, — і скажи йому, що за те, що він позичить мені свого бугая на рік, я надаю йому таких подарунків, які йому й не снилися: челяді й золота, худоби й коней, а ще я обіцяю йому моє покровительство на ціле життя. Обіцяй йому що хочеш, тільки приведи мені бугая!

За кілька днів повернувся Мак Рот — але без бугая. Медб виїхала йому назустріч у своїй колісниці, й лице їй перекривилося від гніву, коли вона не побачила жодної признаки Донна.

Став Мак Рот перед королевою, опустивши очі додолу, й розповів їй таке:

— Коли ми прибули в дім Дайре, нас прийняли з великою шанобою. Я відразу виклав йому твою пропозицію, о королево, і той селянин, вразливий чоловік, так зрадів, що почав підскакувати на подушці, на якій сидів, аж та подушка під нима розтріслася. І він звелів принести вина й доброї їжі, щоб скріпити обгородку могоричем.

Тут Мак Рот помовчав, а тоді продовжив, уже тихішим голосом.

— Дехто з товариства забагато смикнув доброго вина, яке поставили перед нами. Язики розв'язались, і гості ну пасталакати, мовляв, те, що Дайре погодився віддати вам бугая, ще нічого не означає, а ви, якщо такі молодці, спробуйте-но забрати Донна силоміць!

— На цю хвилину Дайре теж добряче упився — і розсердився. І він сказав, щоб ми повернулися до нашої володарки й сказали їй, що він, Дайре, не допустить до такого, аби хоч один його бичок забрів у Коннахт.

Мак Рот знову замовк.

— Договорюю, — крижаним тоном звеліла Медб.

— А ще він сказав. — Мак Рот проковтнув гіркий клубок. — Він сказав мені: «Скажи своїй пані: хай, якщо їй потрібен бугай, вона сама прибуде до мене та й пересвідчиться, що́ мужі Ольстеру здатні зробити для неї!»

Обличчя Медб іще подовшало від люті.

— Що ж — нехай так воно й буде! — мовила королева. — Ми підемо в Ольстер. Підемо з таким військом, що мужі Ольстеру нажахано схияляться перед нами. У нас є Фергус Май Ройх, і він проведе нас через північну ущелину. Й ми переб'ємо всіх тамтешніх маминих синочків. Я прикличу всіх моїх союзників із півдня й зі сходу, й ми примусимо тих пихатих ольстерців подавитися їхніми словами. І тоді ми заберем того бугая в Коннахт, щоб він став частиною мого стада.

Королева замовкла. бо несподівано помітила, що в її колісничі сидить якась незнайома дівчина — золотокоса, зі списом у руках і в плямисто-зеленому плащі. Мить тому цієї дівчини там не було!

Медб заговорила тихо, бо потрійні райдужні оболонки в очах дівчини засвідчили: до королеви завітала гостя з сидів.

— Хто ти? — запитала королева.

— Я — пророчиця Феделм. — відповіла дівчина.

— Тоді скажи мені. — зажадала Медб, — чи ти бачиш мою велику перемогу над ольстерцями?

Дівчина подивилася в очі Медб.

— Я бачу червоне. бачу червону кров, — відповіла гостя.

— Але чи бачиш ти. як я веду Донна до моїх стад?

— Я бачу червоне. бачу червону кров, — повторила дівчина.

— Чи бачиш ти. як я веду моє військо, горде звитягою?

— Я бачу червоне. бачу червону кров, — знову повторила пророчиця з сидів.

Тож Медб відвернулася від неї й перестала розпитувати, а почала натомість снувати плани. як їй прикликати на поміч чимбільше союзників. Вона обіцятиме золото й всілякі скарби, землю й рабинь тим, хто виступить разом із нею, а як того буде недосить, пообіцяє віддати воїнам Ірландії свою доньку Фіоннабхайр. Вона й власне тіло пообіцяє тим, хто битиметься пліч-о-пліч із нею, аби знищити оружну потугу Ольстеру — аби увігнати в землю всіх воїнів півночі. Вона здобуде таку перемогу, що всі, хто про це почує, скажуть: ко-

ролева Медб — найбільший правитель на всю Ірландію. Вона вже уявляла, як спостерігатиме, сміючись, коли тому нахабі Дайре, що посмів образити її, відітнуть голову й «хазяйство» і почеплять усе те на палі. Ще раз полічила, скільки перснів у неї на пальцях, і подумала, скільки їх іще напакує у свої скрині. Вона вже давно відмовилася від звички надягати ще одного персня на котрий-небудь палець за ще одного вбитого нею короля, так їх було багато. Просто буде її доньці ще більший посаг. Королева потягла носом повітря, вчувши дух крові, й побачила, як із трупа теляти злетіла вгору сіра ворона, і її темний силует увігнався в ніжно-блакитне небо.

Отак і розпочалося «Викрадення Бика з Куальнге».

Продовженням цієї теми є оповідки «Герць біля броду» й «Герць биків».

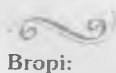

Пагорб Ардаг,
BRUIDEN BRÍ LEITH
графство Лонгфорд

В *rú of Midhir* — це пагорб Ардаг (Ardagh Hill), відмий ще як Сліве Голрі (Slieve Golry) або Сліве Каллері (Slieve Callery) — слово, яке походить від слова *Calraighe*, назви племені, що населяло цю місцевість. Це почасти зарослий лісом пагорб неподалік від села Ардаг, що у графстві Лонгфорд. Це — серце середнього краю, місцевість невеликих сіл, досить доброї орної землі, яку, однак, досить часто заливає взимку, й декотрі поля перебувають під водою цілими тижнями. Це не є ландшафт великої, приголомшливої краси, й тут не дуже підносять славетне минуле, якщо воно й справді було. Однак саме тут простерлась стародавня рівнина Тетба (Plain of Tethbha) й саме тут пагорб Ардаг, хоч і має висоту всього 198 метрів (650 футів), домінує над довколишніми рівнинними полями. *Bruiden Brí Léith* означає «Оселя Ліатх».

Саме цей пагорб був основним житлом Мідіра Сидського. Мідір був мудрий суддя, прийомний батько Аонґуса О'га, бога кохання, а ще батько Махи, богині війни. Казали, буцім його осідок охороняли три журавлі, яким досить було тільки глянути на воїнів, щоб у тих пропадало всяке бажання битися. На Ардагу не лишилося особливих архе-

Вгорі:

Церква Ардаг-Черч, відома також як Собор св. Мела, графство Лонгфорд.

ологічних залишків, і місцеві жителі, здається, більш зацікавлені пропагувати зв'язок їхнього села з Олівером Голдсмітом, ніж пов'язувати його з однією з найзаплутаніших і найгарніших любовних історій Ірландії — «Сватання до Етайн».

Саме це село напрочуд гарне, з рядами доглянутих кам'яних котеджів і духом упорядкованого життя, мовби перенесеного в наш час

із XVIII сторіччя. Стародавній собор Сейнт Мелс (St Mel's), який пов'язують зі св. Патриком, стоїть на території церкви «Черч ов Айрленд» (Church of Ireland). Св. Мел і його сестра Ейхе діяли як засновники монастирів у цій місцевості; про Ейхе розповідали, що вона могла, на доказ своєї чистоти, носити купу розжареного вугілля у своєму фартусі, — пізніше цю здатність приписували святій Бригід, яка також міцно пов'язана з цією місцевістю. Патрик Логан у своїй книзі «Священні криниці Ірландії» наводить легенду про трьох черниць із рябою коровою, яких бачили біля криниці Бригід в Ардагу.

Легенди, що в'ються довкола пагорба Ардаг, зібрала до купи в тридцятих роках минулого віку Фольклорна Комісія, і чимало з них наводить Мейрі Мак Ніл у книзі «Свято Лугнаса». Згідно з цими переказами, Мідір і досі живе як «велет» Мідас, мешкаючи в глибині пагорба у своєму великому палаці. Необачних дітей, що ходили на пагорб збирати чорниці в неділю Лугнаса, на початку серпня, старші застерігали, щоб трималися гурту, бо хто відійде задалеко від друзів, той може провалитися у велетову яму-пастку й ніколи вже не вибратися на поверхню. В одній бувальщині велет помстився одному недоумкові, котрий був спробував зробити з пагорба каменярю, — тим, що засипав його дерном і камінням. Чи не найзворушливіша бувальщина про одного чоловіка, що пропав після того, як спробував перейти через пагорб уночі. Коли приятелі кинулися його шукати, вони знайшли тільки плаский камінь, довкола якого синіли квіти й зеленіли трави, зовсім не схожі на все, що росло на пагорбі. Протягом тридцяти років росли й цвіли довкола каменя ті дивні квіти, аж поки одного дня, коли пропалому безвісти мало б виповнитись сімдесят літ, вони раптом зникли. Багато хто казав, мовляв, він усі ті тридцять років прожив під пагорбом, посилаючи квіткові знаки на поверхню, а оце вже й помер. Однак цей пагорб асоціювався не з самими лише зникненнями й смертями, а ще й із закоханими, бо Чорничної неділі (Bilberry Sunday), останньої неділі липня, юнаки й дівчата збирали ягоди, а тоді влаштували на схилах святкування; причому з тих чорниць робили особливе вино, що мало діяти як любовний напій — чим знов же цей пагорб пов'язується з однією з наймогутніших любовних історій ірландської старовини.

Стоїть цей пагорб на околиці села, й мало не до самої його вершини можна доїхати на автомобілі. З вершини відкривається панорамний

вид на довколишню сільську місцевість, але сам пагорб видається далеким і непричетним до села та довколишніх полів. Поруч здіймається пагорб Фревін (Frewin Hill або Dún Fremu), твердиня Еохайда — «Конячого» Короля, Плугатаря й людського коханого Етайн. Сюди відійшов Еохайд, схибнувшись розумом, коли Мідір востаннє зіграв на його людському марносластві й він втратив прекрасну Етайн навіки.

Славетний Ардазький кубок не має відношення до цього села — його знайдено в однойменному селі графства Лимерик. Потаємне золото пагорба Ардаг — це зовсім не найкоштовніший з металів. В Ардазькому лісі мерехтить світло, пробиваючись крізь зелене листя й відбиваючись у струмочках, що стікають по його схилах. Вода, протікаючи поміж дерев, немовби ловить осяйне золото надвечірнього сонця. І те золото — це все, що лишилося від волосся тієї Етайн, що травневого ранку стояла на моріжку перед Брі Лейт і чекала, щоб її історія розпочалася знову.

ЯК ЗНАЙДЕНО ЕТАЙН

Велике свято Самайн, початок зими й нового року, святкувалося в Тарі, й Еохайд Айреамх, новий великий король усієї Ірландії, привів у палац наречену, аби й вона святкувала з ним разом. То була Етайн, донька Етара. Еохайд Айреамх шукав по всіх усюдах, аби знайти й взяти собі за дружину найгарнішу і найцнотливішу з дівчат, та коли прибув до озера в Брі Лейті й уздрів Етайн з її довгими золотавими косами, як вона купалася у срібному тазі, він вирішив: тут і кінець його мандрам. Співці вже й склали пісню про ту зустріч, повідавши світові, яка в Етайн біла й ніжна шкіра — мов сніг; які рум'яні в неї щоки — мов ружі червоні; який стан — високий та стрункий; які очі — барви гіацинтів, а брови й вії — синювато-чорний відтінок воронового крила. Двірські дами дивилися на неї заздро, але без ненависти, бо ж неможливо було ненавидіти її — таку тиху, супокійну, мов чисте плесо, що відбиває тільки світло сонця.

І все ж таки під час тих святкувань знайшлася одна людина, що дивилася на Етайн із мукою в погляді. То був королів брат, Айліль Ангхубха, який вмить закохався в Етайн, та так дуже, що, коли вона перебувала в приміщенні, не міг ні на кого іншого й дивитися. Від тієї

любови він швидко й тяжко занедужав, і всі цілителі та друїди нічим не могли йому допомогти. Еохайд любив свого брата, але він мусив вирушити в поїздку по країні, й тому сказав своїй любій дружині:

— Поки мене тут не буде, будь ласкава доглянути мого брата Айліля. Подбай, щоб він мав усе, що тільки потрібне для його зцілення. А якщо йому все-таки судилося померти — хай бокове боронять нас від цього! — простеж, щоб його поховали з усіма належними обрядами як королевича.

Етайн швидко з'ясувала причину Айлілевої недуги і, бажаючи зцілити його, погодилася прийти одного ранку до його ложа. На світанку вона залишила палац і подалася до умовленого місця зустрічі. Прийшовши туди, вона побачила чоловіка, що був схожий на Айліля. Але Етайн якимось чином відчула: то не Айліль. Тож вона відвернулася й пішла геть, не озвавшись до незнайомця й словом. Це сталося й наступного дня, а коли повторилося й третього разу, вона запитала незнайомця:

— Хто ти? І яке маєш право приходити на зустріч зі мною, чужинцю?

Зачувши ці слова, чоловік перестав бути схожим на чорноокого Айліля, а прибрав подобу молодого воїна з палючими сірими очима й благородною поставою.

— Я ж не чужий для тебе, красуне, а моє право бути з тобою більше, ніж в Еохайда, — заявив він. — Я — твій муж із твого колишнього життя в чарівних пагорбах. Я — Мідір Брілейтський і я прохаю тебе: посидь трохи, поки я розповім тобі твою історію, яку ти забула.

Етайн визнала в душі: таки й справді щось є знайоме в цьому Мідірові... Тож вона сіла на осяяну першими ранковими променями траву й тихо слухала, поки той переповідав історію колишнього її життя. Поки Мідір договорив, ранок був уже в повному розпалі, на всю силу виспівували пташки, й спогади помалу, спочатку невиразно, почали зринати в її пам'яті: про місце такої краси, аж їй перехоплювало подих; про лови та бенкети, про музику та преславні ватаги, про безсмертних панів і паній...

— Ти вже була народилася раз як Етайн, і так само донькою короля Етара Ехрадського, і була найпрекраснішою панею серед сидів. Чимало завдань виконав мій брат Аонгус, аби ти зрештою дісталася мені. Ми з тобою шасливо жили-поживали у Брі Лейті, а тоді

про це довідалася Фуамнах, моя перша дружина, й дуже заревнувала. Якось-то я тримав тебе в обіймах і відчув: ти змінюєшся! Ти вся розтеклася, прослизнула крізь мої пальці — Фуамнах перетворила тебе на калюжу води. Я тільки встиг спіймати тебе у срібну чашу. Оту воду я тримав на сонці у моїй палаті, а потім з води з'явилась маленька гусениця, яка своєю чергою обернулася чудовним метеликом із барвистими крильцями — із барвами твоїх очей, кіс, вуст і чорних брів. Той метелик весь час був біля мене, аж поки моя перша дружина наслала вітер, який поніс тебе геть-геть, через океан... Били, шарпали тебе вітри й бурі, аж поки ти якось добулася до Бру на Бойнне, де Аонгус тримав тебе в прихистку своєї сонячної вежі, збудованої зі скла. Але й звідтіля тебе вигнали ревності Фуамнах, і тебе понесло вітром понад землю, аж поки ти впала в чашу дружини короля Етара. Вона випила чашу з тобою, і через дев'ять місяців, Етайн, ти знову народилася для нового життя — вродлива й мила, як і завжди була. Ну то як, підеш ти зі мною до мого палацу? Чи повернешся до свого справжнього роду, втікши від печалей людського життя? Чи прийдеш, аби знову жити в блаженстві?

Етайн поміркувала хвильку.

— А Фуамнах усе ще там? — запитала вона.

Мідір засміявся, хитаючи головою.

— Ні, вона пішла від мене, й ти будеш єдиною моєю справжньою дружиною, королевою Брі Лейту, куди ніколи не приходять зима й де ніколи не лунають грубі слова.

Етайн іше трішки подумала.

— Я піду з тобою, — відповіла зрештою вродливиця. — бо, здається, я вже пригадую такі речі, про які й не здогадувалася, що вони є в моїй голові. Але піду лише тоді, коли Еохайд дасть свою на це згоду, бо я б не хотіла, аби між ним і сидами дійшло до незгоди.

Мідір низько їй вклонився й мовив:

— Нехай буде так, моя пані... Я відвоюю тебе в Еохайда!

Коли ж Етайн повернулася до Айліля, то з'ясувала, що той уже й зцілювався від своєї хвороби. Еохайдів брат розповів, що кожного світанку, як він намагався встати й піти до неї на побачення, на нього налягала така велика змора, що годі було й поворухнутись. Однак нині він уже не відчував того шаленого жадання до неї, й тепер вони обоє могли розповісти королю, що саме сталося. Еохайд ли-

шився задоволений тим, що Етайн допомогла зцілитися його братові, а Айліль узяв собі ім'я Айліль Одноплямний, бо єдиний переступ, якого він припустився. — це те, що він був закохався в братову дружину. Але про свою обіцянку Мідірові Етайн не сказала мужеві нічого.

На Бельган, початок літа, перед Еохайдом з'явився високий сіроокий воїн і запропонував королю зіграти з ним у шахи. Спочатку Еохайд був відмовився, пославшись на те, що шахівниця знаходиться в дружининій палаті, а йому не хочеться її турбувати. Але Мідір — бо то був саме він — вичаклював зі своєї торбинки чудо — срібну шахівницю із золотими фігурами, то вони й сіли до гри.

Еохайд вигравав кожну гру й шоразу вимагав за програш великої плати: то хай Мідір розчистить рівнини Міту від скель та брил, аби скотина могла вільно пастись на найродючішій на всю Ірландію землі, то хай пови-

рубєє великі ліси й розчистить від комишів ділянку довкола королівського палацу на Тетбі. Насамкінець загадав Мідірові прокласти дорогу через болото Ламрах. Усі ці завдання сид виконав, шоразу ставлячи єдину умову: щоб ніхто не підглядав, як він виконує свої завдання. Однак Еохайдів управитель спостерігав, як Мідір орав болото, щоб потім забрукувати дорогу, й розсерджений Мідір присікався до Еохайда.

— Ти порушив нашу домову, — заявив він. — Ніхто не повинен був підглядати, як я виконую роботу для тебе. Ти — людина без чести й не достоїн тих великих дарів, що тобі дісталися. Я вимагаю права зіграти останню гру.

Король поглянув на своїх воїнів — чи не гукнути їх, аби дали про-чухана цьому нахабі, що здумав ганьбити короля? Але згадав ті по-

двиги, які вчинив Мідір за допомогою своїх великих чарівних сил, а тоді глянув на дружину, що стояла неподалік, дивлячись на нього й сподіваючись від свого мужа благородного вчинку. Й він кивнув головою.

Цього разу гра склалася зовсім інакше: за дев'ять ходів король зазнав поразки. Він підніс руки догори й запитав:

— То яка винагорода належить тобі, воїне?

— Я прошу поцілунку прекрасної Етайн, — відказав Мідір.

Еохайд зблід. Якусь хвилику помовчав, лютуючи на самого себе, що пристав на таку гру, де може виявитися поставленим на карту найдорожче для тебе. Та зрештою відповів:

— Гаразд. Приходь через місяць по сплату боргу.

Коли Мідір прийшов через місяць, королівський палац був оточений легіонами воїнів, зібраними з усіх куточків Ірландії, — отака забезпека, аби Мідірові нізашо не пощастило викрасти Етайн. Але Мідір тільки усміхнувся й сказав, ставши перед королем:

— То я прийшов дістати поцілунок від Етайн.

Етайн зійшла зі свого трону, де сиділа поруч короля, до середини великої зали, де стояв Мідір. Скрізь надовкола стояли воїни, великі пані й всі двірські, вичікуючи, що буде. Вона кинула напівусміхнений погляд туди, де стояв Айліль, і останній поважний погляд — на Еохайда, а тоді дозволила Мідірові обійняти себе. Щойно гість узяв королеву в свої обійми, як обоє вони почали підійматися над усім зібранням у повітря — все вище й вище, аж поки й вилетіли в димовий отвір посеред стелі. Люди закричали, залентували й кинулися надвір. Але тільки й побачили, що двох прегарних білих лебедів, які летіли геть у блакитному небі, поєднані срібним ланцюгом за шиї. А Еохайд так і лишився сидіти посеред тронної зали, вхопивши голову в руки й думаючи про втрачену кохану й про втрачене дитя, яке вона носила під серцем.

Дехто каже, ніби відтоді Мідір та Етайн жили собі щасливим подружжям, яким і роковано їм бути від початку часів. А от інші це заперечують, мовляв, опісля Еохайд зрівняв із землею всі чарівні палаци, які тільки були в Ірландії, скрізь шукаючи викрадену свою дружину. Кажуть, що зрештою дійшов він і до Брі Лейту, і тоді Етайн, аби припинити насильство та руїну, що Еохайд завдавав сидам, умовила Мідіра вийти на перемовини. Еохайд почав вимагати, щоб ви-

крадач віддав йому його дружину, а Мідір сказав йому, щоб прийшов через місяць, і тоді Етайн піде з ним.

— Але, якщо ти хочеш її отримати, мусиш довести, що знаєш її — як я завжди впізнавав її у всіх її перетвореннях. Коли ж ти її не впізнаєш, ти муситимеш заприсягтися, що перестанеш знищувати осідки сидів.

— Ще б пак! — засміявся Еохайд. — Я завжди впізнаю мою кохану — її милу голівку, білі руки, червоні уста. Твої умови не страшні для мене.

Коли ж Еохайд повернувся, перед ним стояли п'ятдесят красунь, і всі були такі схожі на його кохану, от ніби п'ятдесят окремих Етайн опинилося перед ним, і кожна усміхалася усмішкою Етайн, кожна воркувала достоту, мов його Етайн! Він придивлявся-придивлявся до кожної, знай силкуючись вишукати у вигляді однієї з них щось таке, що вирізняло б її як справжню його дружину. Але в очах кожної з них бачив тільки свій відбиток, і всі п'ятдесят вродливиць дивилися на нього однаковіньким поглядом. Мідір заусміхався ще дужче й підохотив Еохайда вибирати швидше.

А Еохайд стояв, дивився на красунь і ніяк не міг визначити, котра ж із них — його дружина Етайн. Він ставив їм різні запитання, але вони, здавалося, знали всі відповіді. Потанцював із декотрими, але кожна з них рухалася з тією самою чарівною гнучкістю, що й його дружина. Зрештою він сказав:

— Є одна дія, котру жодна інша жінка не могла б виконати так само граційно, як моя дружина. Я хотів би попросити, щоб кожна з цих краль налила мені вина.

І вони почали, одна за одною, наливати вино із дзбанка в чашу, й кожна робила це дуже вміло й зграбно, і дійшла черга до двох останніх. Передостання вийшла наперед з усмішкою, підняла дзбанка, щоб налити вина, але спочатку піднесла до королевої руки.

— Ось вона, моя Етайн! — вигукнув Еохайд. — Оцю я забираю з собою!

Мідір знову заусміхався, а остання красуня, якій так і не довелося показати своє вміння наливати вино, пішла собі в чарівний палац, тільки зиркнула на короля через плече. З великою радістю Еохайд привіз Етайн до Тари, і вона не забарилася народити йому дитину. Але якось-то, коли король сидів, тримаючи дружину в обій-

мах, а новонароджена донечка спала біля них у колисці, він запитав:

— А скажи мені, кохана, що трапилося з твоєю першою дитиною?

— Але ж це перша моя дитина! — відповіла Етайн. — Адже відколи я народилася в Брі Лейті, я не знала жодного мужа, крім тебе.

І тут Еохайд зрозумів, що все-таки схибив у виборі — забрав у сидів замість дружини доньку! Неймовірно розлютившись, він звелів слугам убити дитя, яке породила друга Етайн. Але й та малесенька дитинка мала і вроду, й чар, які були і благословенним даром, і прокляттям усіх Етайн, тож слуги, жаліючи її та її матір, не вбили маля, а тільки заховали в лісі. Там дівчинку знайшли пастух зі своєю дружиною та й виростили, мов рідну дитину, не відаючи про її шляхетне походження. У свій час ця третя Етайн, Мес Буахалла, себто «Пастухова вихованка», стала дружиною одного королевича й народила Конайра, що став одним із найблагородніших королів Ірландії. Та, попри всю Конайрову велич, він також був приречений на лиху долю — за те, що його дід поруйнував стільки чарівних осідків в Ірландії, — але то вже інша бувальщина.

Конайрову історію розказано вище, в оповідці «Заїзд Да Деарги».

Кешкоранські печери,
CÉIS CHORAINN
графство Слайго

Добутиися до Кешкоранських печер легко. Розташовані вони на півдорозі до вершини гори Кешкоран (Keshcorann), на її західних схилах, а до гори треба їхати дорогою від Балімоута (Ballymote) до Бойла (Boyle) й зупинитися перед самим селом Кіш (Keash). Печери добре видно з головної дороги, а бічна дорога ліворуч приводить вас до початку недовгого, хоч і досить крутого, підйому до самих печер. Деручись нагору, ви натрапите на *кайрн* із залишками кільцевого укріплення на його вершині. Всього печер сімнадцять. Хоча досі знайдено зовсім небагато свідчень про людське проживання в них (розкопками виявлено лише кістки зайців, лисиць і ведмедів) вони є важливою пам'яткою з огляду на пов'язані з ними легенди. Хребет, частиною якого є гора Кешкоран, називається Бриклівс (Bricklieves) або Пістряві гори (Speckled Mountains), і зі схилів, де розташовані печери, відкриваються гарні краєвиди на доколишню місцевість. Декотрі печери сполучаються одна з одною, а для досліджування їх необхідно вбиратися у все водонепроникне, бо долівка тут покрита густою брунатною кашею, яка, здається, містить чималий відсоток розрідженого овечого посліду. Одначе в одній з пе-

чер, що ліворуч від гірського хребта, всередині панує яскраво зелений світ. Тут скелі всіяні невеличкими віялами папороті й психоделічно яскравими водоростями.

Назва Кешкоран походить від Коранна, співця Племен богині Дану, який своїми співами заспокоїв ошалілу свиню Келхейс (*Céis* означає «Вимощена лозою дорога»). Люди, вдячні співцеві за порятунок від тварюки, подарували йому ці землі, аби вони навіки зберегли його ім'я. Ця пов'язаність зі стародавньою міфічною свинею наводить на думку, що й тут, як біля Бен Булбена, могло мати місце якесь предковичне поклоніння тваринам чи їх жертвоприносини. Печери на горі стали одним із місць відпочинку Діармайда й Гранії, цієї всюдисущої

пари закоханих, а також оселею чарівному ковалеві Лону Мак Ліомті, який мав лиш одне око й одну ногу, але надолужував цю нестачу наявністю аж трьох рук. В одній з цих печер вовчиця вигодовувала Кормака-немовля, кому лише згодом судилося посісти належний йому трон великого короля всієї Ірландії. До відносно недавнього часу люди ходили до цих печер Чорничної або Квіткової неділі, останньої неділі липня, — явний відгомін прадавнього обряду Лугнаса.

А по другий бік гори лежить Лох-Ероу, місце славетної Другої битви при Мойтурі, коли Племена богині Дану розгромили фоморів, які змагалися з ними за володіння Ірландією. Міф та історія переплітаються на берегах цього озера, бо саме тут розташоване Кероукіл (Carrowkeel), друге за значенням мегалітичне кладовище та обрядовий осередок поблизу Слайго. Кероукіл — це один із найприголомшливіших стародавніх ландшафтів Ірландії. Багато з цих гробниць давніші за Ньюґрейндж і можуть датуватися з 800 роками до Р.Х. Цей комплекс містить клиноподібні, порталні й дворові гробниці. Гончарні вироби з тамтешніх гробниць-галерей дали ім'я цілому видові кераміки — кероукільські вироби.

На той час, коли будувався Кероукільський комплекс, схили гори Кешкоран були густо порослі в'язом, ліщиною, дубом, гостролистом і 192жимолюстю. Нині їх вкриває довга слизька трава, по якій де-не-де видніють вкраплення золотавого дроку й білого глоду. Стійкі вівці пасуться довкола печер, звідки відкривається панорама обробленої, мирної землі. Це місцевість спокійних, приязних невеликих містечок, чимало з яких, наприклад, Тоберкарі (Tobercurry), плекають потужну традицію ірландської музики. Біля Тоберкарі знаходиться ще одна славетна гора сидів — Нокнаші (Knocknashee). У Каслболдвіні (Castlealdwin) є інформаційний центр, з якого добре починати всяке дослідження цієї місцевості. Тутешня місцевість не так вражає око, як північ Слайго, і мало людей відвідує печери. Коли ми дощової червневої неділі прибули до цієї пам'ятки, то здибалися там лише з однією особою — письменником, що прибув з Австралії заради міфів, пов'язаних із Кешкораном. Мало хто й мало коли надумує потурбувати спокій цих печер, мовчазних свідків колишніх давно вже забутих перетворень і таємниць.

ЗИМОВІ ВІДЬМИ

Фін, великий воїн і мисливець, біг лісом по крутих схилах Кешкорану, тішачись шарпанням гілок за руки й за ноги, гострим духом ранньої зими, валуванням хортів і вигуками товаришів-ловців. Він відчував: йому заповідається пригода, бувальщина, яку добре буде переповідати довгими зимовими вечорами біля добряче натопленого коминка Альмгуїна. Поруч Фіна були тільки хорти й ще його товариш Конан, що бігав швидше за всіх інших членів Фіанни, будучи прудкішим навіть за його сина й онука; лише Кайлте Мак Ронайн міг позмагатися з Конаном за будь-якої погоди. Однак, хоча про пригоду, яка мала ось-ось спіткати Фіна, розповідатимуть у майбутньому біля багатьох вогнищ, героєм цієї бувальщини судилося бути не Фінові, а чоловікові, котрий згодом стане найзаклятішим його ворогом, — Голові Мак Морні.

Зненацька ліс зник. Насунув густий туман, і собаки заскиглили. Фін із Конаном узялися підганяти собак, бо ті були взяли запах оленя — не можна ж дозволити здобичі втекти! Але вже інший дух забирав запах оленя — дух пітьми й гнилизни. Підйом різко покрутішав, під ногами стало дуже слизько. Фін упав і лайнувся, намагаючись зчистити брунатне смердюче багно з рук і колін. Та ось туман трохи порідшав, і двоє мисливців побачили, що вони стоять перед входом до якоїсь печери, а сморід став ще дужчий. У пітьмі всередині вони розгледіли три постаті — три старі жінки. Одна одної бридкіша, і всі три поморшені, потворні. На головах у них стирчало темно-червоне волосся, мов щетина у вепра; кожна мала щетинисту бороду, а їхні чорні губи звисали аж до зів'ялих грудей. Але найстрашніші були у них очі. Шестеро очей витріщалися на воїнів порожніми більмами, де не було ні зіниць, ні райдужок, а тільки синіли ледь помітні жилочки. Три потвори пряли пряжу й мугикали, прядучи. Заінтриговані Фін і Конан відхилили куш гостролисту, що ріс при вході до печери, й зайшли досередини, кличучи й собак, що залкували від печери, скиглячи й трусячись. Але, як тільки чоловіки зайшли за куш, на них навалилася велика слабкість, і обидва попадали на землю.

Навпроти:
Вхід до Кешкоранських печер, графство Слайго.

Ті прялі були відьми, дочки одного чаклуна, а звали їх Камог, Куйлеан і Йорнах. Їхньому батькові дуже не подобалося, що

Фіанна, полюючи, тривожить лісову звірину, тож три чаклунові доньки-відьми їй вирішили помститися Фінові. Вони обмотали великого Фіна та його товариша своїми нитками, і тепер обоє лежали, сповиті, мов немовлята, а три карги кихкотіли одна до одної, святкуючи перемогу.

Ось на завивання Бран і Skeолана надбігла й решта Фіанни — мудрі собаки таки не увійшли до зачарованої печери. А товариші-мисливці, побачивши, що їхнього проводиря зв'язано, сповито, мов немовля, вбігли до печери, але їй їх звалили лихі чари: ослабли вони, мов малі кошенята, й опинилися, мов мухи в павутинні. Тепер відьми заусміхалися на весь рот і вже хотіли почати наштрикувати членів Фіанни на рожни, аби засмажити на вогнищі, коли це хтось страшно загорлав біля входу до печери. То надбіг Гол Мак Морна, що вбив Фінового батька й сам, своєю чергою, мав загинути одного дня від руки Фіна. Гол ніколи не зраджував своїх бойових товаришів. Старіший і розумніший за решту товариства, він жодним пальцем ноги не поткнувся за куш гостролисту, а замахав мечем, викликаючи відьом на бій.

— Нас троє, а він тільки один, — сказала старша. — Заткнім йому пельку!

Три відьми вийшли наперед і накинулися на Голла, мов розлючені шершні, але він швидко-швидко закрутився на місці, блискочучи своїм мечем у світлі слабкого зимового сонця, так що три нападниці, засліплені тим блискотінням, підняли руки, затуляючи очі. А герой в одну мить розпанахав двох із них одним ударом меча. А третю так жажнула миттєва втрата двох сестер, що вона гримнулася на коліна перед Голом, благаючи лишити її живою, а вона за те зніме чари з Фіанни. Так вона й зробила, і за хвилину Фін зі своєю Фіанною вийшли з печери, тручи очі й ледве дибаючи на тремтливих ногах. Але тут де не взялася ще й четверта відьма — як накинувся з ревом на них! Та Голл підніс меча й порішив і її.

Вони залишили трупи відьом біля печери — хай батечко їх знайде й поховає, забрали молодого оленя, якого Фіанна встигла вполювати без Фіна, й подалися додому.

Фін, на подяку за рятунок, запропонував Голові руку його дочки Сганлах. І вона стала Голові доброю дружиною, й лишилася вірною мужеві навіть після того, як між двома чоловіками знову спалахнула

ворожнеча. По всій Ірландії Фін переслідував цю пару, аж поки зрештою двоє опинилися на голій скелі, що випиналася в море на західному узбережжі. а Фін уже навідав ззаду з великим військом. І там, далеко від родючих долин та повних пташиного щебету лісів, Гол став благати дружину, щоб вона залишила його й тим самим урятувала собі життя. Але Сганлах відмовилася це зробити. й вони загинули пліч-о-пліч, пов'язані узами, сильнішими за чари Кешкоранських відьом.

Бен Булбен,
BEAN GULBAN
графство Слайго

Своім характерним, мовби вирізьбленим носом Бен Булбен неначе тягнеться до берегової лінії Слайго, виступаючи прикметним знаком графства, яке багате не лише своїм фольклорним, археологічним та історичним спадком, а й приголомшливою красою природи з її бурхливим морем і високогірними долинами. *Beann Gulban* означає «Вершина Гульбана», але нині вже ніхто не знає, ким або чим був колись Гульбан. Із цією місцевістю нерозривно пов'язані душі Вільяма Батлера Єйтса та його брата Джека, бо від початку й до самого кінця своїх життів обидва вони були одержимі Слайгом — його краєвидами, фольклором, людьми. Коли читаєш будь-котру з Єйтсових поезій, особливо з його раннього періоду творчості, то отримуєш таке відчуття Слайго, якого не дасть жодна проза, — і подібне враження справляють такі картини Джека Батлера Єйтса, як «Гавань пам'яти».

Братися до сходження на Бен Булбен слід лише тим, хто має добрі навички орієнтації на місцевості, а що, як зазвичай буває в Ірландії, може несподівано насунути туман, то потрібно мати на собі відповідне вбрання та взуття. Сама вершина гори особливо заболо-

Вгорі:

*Гравюра показує ви-
разні обриси Бен
Булбена на обрії.*

чена. Є кілька маршрутів, які можуть довести сміливця до геодезичного знаку, що позначає найвищу точку гори. На жаль, наймальовничіші маршрути біля Гленіф-Горсшу (Gleniff Horseshoe) заблоковано щонайагресивнішими, на всю Ірландію, либонь, написами про заборону сходжень на гору. Ті ж, хто все-таки здійснить сходження, будуть винагороджені величними краєвидами, що відкриються їм на довколишню місцевість, — а ще побачать численні нібито печери, які насправді є залишками колишніх шахт, де видобували важкий шпат — барит, і які закрито наприкінці сімдесятих років ХХ сторіччя. Чимало легенд розповідають про міфічного вепра з Бен Булбена й, можливо, ведуть слухача до того часу, коли жертвоприносини тварин були своєрідним способом спілкування з богами.

А хто чи не бажає, чи не здатен видертися на гору, може утішитися тим, що під'їде до Гленіфа-Горсшу та об'їде круг нього, особливо гарного, коли вечорове світло падає на нього із заходу, або хай вийде не такою крутою стежкою на вершину Нокнарея (Knocknaree), де гігантський *кайрн* насипано, як кажуть, над могилою королеви Медб. Недалеко від того *кайрна* лежить Керовуморський (Carrowmore) комплекс гробниць, чи не найдавніший у всій країні. За оцінками фахівців, декотрі з монументів цього велетенського комплексу датуються 4 000 до Р.Х. На жаль, чимало з первісних 60 монументів зруйновано — декотрі, на ще більший жаль, недбалими ранніми розкопками. Незважаючи на це, ви переживаєте неповторні миттєвості, ходячи місциною, де повно всіляких чудернацьких горбів та каменюк, які виявляються *кайрнами* і гробницями. Будинки й ниви існують упереміш із пам'ятками старовини, внаслідок чого розпливається межа, яка мала б відділяти стародавнє від нинішнього. Не дивно, що Слайго славиться таким багатим підґрунтям для оповідок про сидів, — потойбічне постає тут перед вами буквально на кожному кроці.

Декотрі з гробниць, як, наприклад, Лісторіл (Listoghil), є нині, разом із землею, власністю Дьюшас (Dúchas), і тут є добрий інтерпретативний осередок, де ви можете придбати план пам'ятки. Подібно до Раткрогана, це така місцина, де варто поблукати, не шкодуючи часу. Причому неабияк втіха ще й від того, що це можна здійснити, не перебуваючи в оточенні людських юрб. Єдині гурти, які ймовірно трапляться вам на дорозі, — це збориська прадавніх каменів, котрі

здаля можна прийняти за вбраних у сіре чоловіків та жінок, що зішлись докупи трохи попліткувати, а те пліткування затяглося на не одне тисячоліття.

БУВАЛЬЩИНА ПРО ДІАРМАЙДА І ГРАНІЮ

Кормак Мак Айрт сидів у своїй тронній залі, обхопивши голову руками. Всі знали його як наймудрішого короля, котрого тільки ма-ла Ірландія, а тут він не знав, що йому діяти. Бо головним його бо-лем була найменша донька, Гранія. — гарна дівчина, мов лілея, але свавільна й дика, мов вітер. Ні сварливі материні слова, ні батькові погрози не могли змусити її перестати витрішатися на воїнів, що муштрувалися на зеленому плацу біля Тари, тож король і потерпав, коли б Гранія не принесла йому внученяти в пелені, перш ніж він встигне випхати її за якого-небудь королевича, аби голова за неї боліла в її законного чоловіка. Кормак тихо застогнав, і старий рубака Фін, що якраз сидів навпроти, співчутливо запитав, чи не перепив трохи вчора увечері великий король.

— Та ні, біда не в моїй голові, — відказав Кормак, — а в моїй доньці Гранії. Мені треба хутенько випхати її за кого-небудь, аби вона не згасьбила мене, привівши байстря.

Фін поставив свою чашу з вином на стіл і замислено подивився на великого короля.

— Гранія — це та білявка? — запитав він. — Гарна дівчина!

— Ах, вона з біса гарна. — погодився Кормак. — Але має залізну волю. І жоден юнак нізашо її не переговорить.

Фін ледь помітно усміхнувся.

— Що ж, коли жоден юнак її не уговкає, то чом би не спробувати комусь не такому вже й молодому, га? — запропонував він. — Такому досвідченому чоловікові, котрий не рік і не два знається з жіночою статтю?

Тут і Кормак поставив свою чашу на стіл.

— А ти що, маєш когось такого на думці? — запитав великий король.

Тож вони й домовилися, що Гранія повинна вийти заміж за Фіна. Коли батько повідомив доньці таку новину, вона його подивувала

тим, що цього разу не вершала й не ридала, як робила раніше, коли він, бувало, пропонував їй інших женихів. «Може, й справді, — подумав король-батько, — правду каже старий пузатий хвалько, що старший чоловік краще влаштує мою норовливу дочку?»

А сама Гранія, можливо, ошукалася оповідками про Фінову долю, і в її уяві вималювався образ ще молодого й вродливого воювача. Принаймні коли до неї прийшов сивий, підтоптаний чоловік і сказав, що це він має стати її мужем, їй витяглося обличчя. А ще достеменно відомо, що в ніч перед своїм весіллям Гранія втекла з юнаком, котрий був окрасою Фіанні й одним з найулюбленіших Фінових воїнів, — із Діармайдом Уа Дуйбхне, Діармайдом Джигуном.

Фін прокинувся ополудні наступного дня й розлютився: голова йому розколювалася від болю, а його наречена втекла. Як і його самого, всю Фіанну, за винятком Ойсина та Оскара, Гранія впоїла своїм трунком, від чого ті поснули зачарованим сном. І настрій старого Фіна ніяк не поліпшився, коли Ойсин розповів батькові, що Гранія спочатку пропонувала йому стати її коханцем.

— Ти ще легко її здихався, батьку, — втішав старого Ойсин. — Діармайд попотанцює під її лудку, бо, попри всю її вроду, він взагалі не хотів утікати з нею. Але вона взяла Діармайда на глузи, а тоді наклала на нього гейс, так що йому не лишилося вибору. Вона впіймала його, мов кроля, в пастці його власної чести.

Однак Фін так уже розсподівався, що ляже з Гранією на шлюбне ложе. До того ж він дуже не любив, коли хтось йому перебігав дорогу, тож його гнала за двома закоханими не так хіть, як лютість, ну ще й ненависть, і все це підсилювалося страхом, що сили вже підводять його та що молоді коханці глузують із нього. І він розпочав велике полювання на Діармайда з Гранією — Фіанні довелося не раз оббігти всю Ірландію вздовж і впоперек.

Напочатку, як Діармайд і Гранія покинули Тару, вони подалися на захід від річки Шаннон, а тоді звернули на південь, до гори Сліве Луахра (Slieve Luachra). Але скрізь Фін переслідував їх по п'ятах, хоча його найкращі воїни, Оскар, Ойсин і Кайлте, не так допомагали, як заважали Фінові в його гнівних ловах, бо надто вже любили свого товариша Діармайда. Часто закохані не могли й поїсти те, що собі зварили, а вже якщо попоїли в одному місці, то спати мусили вже десь інде. Їх гнали через ліси й гори, по

Навпроти:

Бен Булбен
узімку.

островах та болотах. Вони добре спізнали і кусючий холод зими, й пекуче літнє сонце. По всій Ірландії розкидано сотні дольменів, які називаються «Ложе Діармайда і Гранії».

І весь час, скільки вони мандрували, Діармайд не хотів зрадити Фіна — відмовлявся покохатися з Гранією, дарма що вона аж ніяк не допомогала йому в цьому, бо, хоча спочатку, побачивши його в бенкетній залі, вона була просто подумала, що він вродливий, подальші спільні випробування, крізь які вони вдвох пройшли, тільки розпалили її перші почуття до нього. Щоночі, коли вони лягали спати, Діармайд клав між собою та дівчиною риб'ячу кісточку, аби, якщо котресь із них прикотиться до другого, колюча кісточка вп'ялася в тіло й не дозволила їм обійнятися. Але одного весняного дня, по тому, як Діармайд прорубався крізь лави Фіанни й вони перебрели через гірський струмок, Гранія стала на березі й почала кепкувати з Діармайда, коли він відхилив гілку глоду, аби вона безпечно заховалася в колючій хащі.

— А глянь-но сюди, Діармайде Уа Дуйбхне, ти, кого називають найбільшим коханцем Фіанни! — сказала вона. — Дивись, як бризки води сміливо злетіли мені осюди на стегно. Хай там який ти хоробрый у бою, а вода хоробріша за тебе — в тому розумінні, що вона більше сміє зробити, ніж ти!

І тоді Діармайд, що вже стільки місяців жадав Гранії, затяг її до хащі й там покохався з нею. Навіть більше: він лишив для Фіна таємні знаки, повідомляючи старшого суперника про скоєне.

Отак пригоди двох закоханих і протривали шістнадцять років. Вони ночували в лісових хижках, а харчувалися горіхами та всякими плодами, які давала земля. За літом наставала зима, за зимою — літо, а вони знай тікали й тікали, бо страх перед Фіном не дозволяв їм зупинитися на одному місці довше, ніж на ніч. Іноді Гранія лягла спати на комишах, а Діармайд — на морському піску, аби Фінів чарівний великий палець не міг сказати йому, де перебувають утікачі: в горах чи на березі моря. У тих мандрах їм допомагали різні друзі, але найбільше — Аонгус, бог кохання, який був прийомним батьком Діармайда й любив його, мов рідного сина. Саме він зумів зрештою замирити обидві сторони. Стали на тому, що Діармайд і Гранія повинні жити якнайдалі від Фіна, а Фін із Фіанною повинні мешкати у Слайго. Фін, звісно, тільки прикинувся, ніби простив ко-

ханців, а насправді лише вичікував слушної нагоди для помсти. Фін як розпочинав лови, то завжди доводив їх до кінця.

Одного чудового літнього ранку Діармайд прокинувся після неспокійної ночі й заявив, що піде полювати на Бен Булбен.

— Не ходи туди, коханий! — заблагала Гранія. — Я так боюсь за тебе — ти кричав уві сні, й чи не означають ті твої кошмари, що тебе спіткає сьогодні щось лихе? А я ж якраз хотіла, щоб ти допоміг мені зробити деяку роботу в хаті.

Одначе з роками Діармайд навчився виконувати не всі забаганки Гранії. Взяв свого списа, свиснув хортові й подався з дому. Він вилетів на великий схил гори й недалеко від вершини натрапив на Фіна, що сидів на горбку. Фінове обличчя зробилося набряклим, обрешклим за ці роки, очі стали маленькі й підленькі, але принаймні він усміхався. Діармайд віддавна знав цю його усмішку — саме так Фін завжди усміхався, перш ніж увігнати списа оленеві в серце після цілоденної гонитви.

— Ну, то що, друже, — заговорив Фін. — Ти вибрав добрий день для полювання, бо бенбулбенського вепра вже бачили сьогодні на цьому схилі. — Й зітхнув. — Але ж, звісно, хіба тобі вполювати його, коли на тобі висить гейс ні в якому разі не вбивати свиней? І я певен, твоїй дружині не сподобається, якщо ти наразиш себе на такий ризик. Як там прекрасна Гранія?

— Гранія прекрасна, як завжди, — спокійно відповів Діармайд. — А ти не вказуй мені, де й що мені можна полювати. Я ще ніколи не звертав зі сліду.

І Діармайд, покинувши Фіна, почав шукати вепрових слідів.

Він спочатку почув дика, що шалено мчав крізь дрок, люто пирхаючи, а тоді вже й побачив. Звір вискочив із кушів: шкіра тверда, мов залізний панцер, а жорстокі ікла й сердиті червоні очиці блискучуть на сонці. Діармайд кинувся йому навперейми і вгородив списа в бік, а його хорт спробував прокусити товсту вепрову шкіру. Звір скинув великого хорта, мов нікчемну муху, і пес, відкинутий на кілька сажнів, упав, жалібно повискуючи, на спину. Але Діармайдів спис таки пробив вепрячу шкіру, й мисливець скочив звірові на спину, тримаючись за списа.

Великий звір помчав по схилах гори, все намагаючись скинути мисливця зі своєї спини. Так це й тривало якийсь час: Діармайд шо-

сили старався втриматись на дикому кабанові, перехиляючись то на один бік, то на другий, часом обхоплюючи звіра, мов кохану жінку, за шию, часом держачись лише за ратище списа, ну а дик носив його через дрік, верес, папороть і всякі чагарі, шугаючи то вгору, то вниз по крутосхилу. Зрештою вепр добряче брикнув, а тоді став дибки, й Діармайд звалився на землю. Звір увігнав одне ікло в тіло свого мучителя й розпанахав йому живота й груди, від стегна й до плеча. А Діармайд, уже неспроможний підвестись, останнім зусиллям угородив меча вепрові в живіт по саме руків'я. Звір упав мертвий, не витримавши виснаження й бойових ран. А Фін сидів якраз поблизу й мовчечки тільки спостерігав. Ось на місце події збіглась і вся Фіанна, й Ойсин сказав батькові сердито:

— Зроби щось, бо Діармайд, наш дорогий товариш віддавна, помирає! Ти ж добре знаєш, що можеш зцілити будь-кого, хоч би яка тяжка була рана, якщо даси напитися з твоїх рук.

Фін звільна підійшов туди, де конав Діармайд.

— То ти вже не такий молодець, як був, га, Діармайде, улюбленцю жінок? Авжеж, я б і хотів тебе зарятувати, але ж я просто старий дідуган, і вже недобачаю. То й не бачу ніде поблизу води.

— Я бачив допіру струмок за кілька кроків звідси, — простогнав Діармайд. — Заради богів, Фіне, допоможи мені, бо я ж завжди був тобі вірним другом. І з Гранією я подався тільки тому, що вона накинула на мене гейс, ти добре це знаєш. І це ж було так давно... Я знаю: це ти підлаштував усе це, але змилуйся хоч зараз і врятуй мені життя!

— А що ти скажеш про поцілунки, якими ти покривав її на виду в мене й моїх людей, коли я тебе знайшов? А про життя, яке ти з нею прожив, про діточок, що з нею нажив? Хіба це не було знущання з мене?

Отак і стояв Фін, улякнувши й дивлячись на вмирушого суперника, але тут підійшов Ойсин і струснув батька за плечі, кричучи тому на вухо:

— Старий діду! Якщо ти зараз же не підеш і не принесеш води для Діармайда, я вб'ю тебе очима власними руками! Ти ж знаєш, що ми не можемо дозволити, щоб отак помер наш товариш. Зараз же піди й принеси води!

Фін здвигнув плечима. Лельом-полельом зачовгав він до плеса, набрав пригоршу води, але коли підійшов до Діармайда та побачив,

який той ще й досі гожий. та подумав. як же цей джигун із юною Гранією пошивали його в дурні та наставляли йому роги протягом стількох років, то й випустив воду поміж пальцями. Двічі ходив він до кринички й носив воду в пригорші до Діармайда. але шоразу, як тільки підійде до місця. де лежав зранений герой. так ревниві спогади й наринуть на нього — так вода й пролеться покрізь пальці...

Ойсин знову став кричати на батька. щоб старий швидше повертався та нарешті зцілив умирушого. що трусився в нього на руках. І зрештою Фін таки доніс воду до того місця, де лежав Діармайд. Але на цей момент герой уже був мертвий.

Коли Гранія заглядила, як Фіанна повертається з гори. й Діармайдів хорт кульгає поруч мисливців, а ті мисливці на ношах. зроблених із зеленого гілля, несуть неживе тіло, вона гірко заголосила... Роками опісля плекала вона задуми, як би помститися Фінові, навчала своїх дітей всіляких способів бою. Коли прочув про це Фін, то сам прийшов до неї і, хоч скільки викрикувала вона на нього всяких лайливих та образливих слів, терпляче сидів біля неї, називаючи її своєю любовою, медовоустою... Аж поки одного чудового дня Гранія подивилася в люстерко й переконалася, що, хоча Фін геть постарів і підтоптався, вона й сама вже не молода! І вона подумала, що, хоча більш нікого не покохає так палко, як Діармайда, це велике діло — стати дружиною великого проводиря. А ще, хоч вона й знала, який Фін став сивий, одутлий та червоношокий, він же славився як справний коханець — он навіть жінки-сиди приходили переспати з ним... І вона зрештою поїхала з Фіном до Альмгуїна.

Коли Фін і Гранія прибули до Альмгуїна, Фіанна, якій володар звелів вийти й привітати його наречену, почала викрикувати насмішкуваті слова. Товариство радило Фінові краще стерегти дружину цього разу, аж Гранія опустила голову від сорому. Але швидко й підвела її — як угледіла всі ті розкішні шати й самоцвіти, приготовані для неї, та слуг, готових виконувати її забаганки, й королівське ложе з червоним шовковим балдахіном... Це ж зовсім не те, що курені з гілля, в яких їй доводилося спати, коли вона була втекла, в час своєї шаленої юности, з солодковустим Діармайдом Уа Дуйбхне.

ОЛЬСТЕР

Гріанан Айлеах,
GRIANÁN AILIGH
графство Донегал

Гріанан Айлеах (себто «сонячний палац королівни Айлеах») являє собою кільцеву кам'яну загорожу (*кашел*), висота якої становить 244 метри (800 футів) над рівнем моря, і видно його здалека, ще й зусібіч. Добутися до нього легко, оскільки дорога виводить на вершину пагорба, де він стоїть. Усередині огороження з масивних кам'яних брил із єдиним входом знаходяться три концентричні земляні вали. Збудовано Гріанан на основі прадавнього могильного пагорба, який датується, можливо, часами неоліту, бо, коли настала доба бронзи, він уже був на своєму місці. Нинішня споруда, можливо, датується залізним віком, і її до значної міри відреставровано у XIX сторіччі. Вся побудова викликає почуття благоговіння, а краєвиди, що відкриваються надовкіл, просто запаморочливі, адже вони охоплюють п'ять графств із їхніми горами, плесами, берегами, скелями, пасовиськами, озерами Свілі (Swilly) і Фойл (Foyle) та бурхливим Атлантичним океаном. На південному сході чітко видно Дері, місто св. Кольмсілле, де, як казали, ангелів так багато, як листя на тамтешніх дубах.

Це — осередок одного зі стародавніх королівств Ольстеру, бо саме в Айлеаху вінчали королів на королювання аж до XII сторіччя. Са-

ме звідси правили Уї Нейли в V сторіччі, а згодом — О'Донели. Коли заходиш до *кашела*, де й дивається завивання вітру; тут росте рівна зелена трава, а стіни, верства за верствою, підносяться колом над внутрішнім подвір'ям. Це місце функціонувало і як святилище, і як інавгураційний центр, і як палац. Переповідають, що в свої найкращі часи ця будівля була крита червоним тисом, золотом, бронзою та коштовним камінням, так що яскраво сяяла і вдень, і вночі. За кашелом збереглися рештки стародавньої дороги і священний колодязь.

Гріанан правив за мішень для нападів королевих ворогів, особливо данів 937 року. Після 1101 року, коли його зруйнував Муртаг О'Браєн, король Манстеру, його більше вже не використовували як королівську резиденцію. Поміщаючись за зруйнування Кінкори (Kincora) 1088 року, Муртаг нібито звелів своїм військам розібрати будівлю по камінчику, аби її вже ніколи не пощастило відбудувати. Однак Гріанан таки використовували в пізніші часи — не місцева аристократія, а селяни у XVIII сторіччі, які ховалися тут для участі в заборонених відправах.

Чимало легенд пов'язано з Гріананом — здебільшого вони стосуються історії будівництва палацу. Дехто каже, буцім сам великий Даґда вивершив первісну будівлю. А інші стверджують, нібито в IV сторіччі один будівничий на ім'я Фріґуан утік із дочкою шотландського короля і вибудував сонячний палац на її честь. А ще пов'язують його зі св. Патриком, який начебто саме тут охрестив короля Еогхана. Не такого давнього походження народна оповідка, яка пов'язує цю пам'ятку з ірландським героєм Г'ю О'Донелом. Якось-то переходив, мовляв, один чоловік поночі Гріананський пагорб і зирк — а там, усередині, горить яскраве світло! Він зазирнув досередини й

С. 208-209:

Гравюра В.Г.Бартлета «Дунсеверік-Касл», зображення замку, що стоїть на стародавній пам'ятці Дун Собайрке.

побачив великий загін вершників із мечами й щитами, в блискучих обладунках. Усі вони сиділи випростані на конях, і все ж таки начебто спали. А тоді один з них розплющив очі й питає того чоловіка: «Чи не пора вже?» І вже й різка підніс до уст, щоб просурмити... Нажаханий перехожий мерщій ноги на плечі й гайда звідтіля. Він-бо упізнав, хто то! Авжеж, то спляча кіннота Г'ю О'Донела вичікувала слушного моменту, щоб стати до бою за рідний край.

БОГИ ПАГОРБА

Дагда, Давець Достатку й великий будівник, сидів, награвючи на свою арфу й поглядаючи на північний океан. Позад нього височів Гріанан, сонячний палац королівни Айлеах. Вона була майже вивершена, ця праця для гігантів, і велика мати Дану буде потішена, бо ж ось він стоїть, підхожий осідок для осяйних богів. Дагда був задоволений, бо знав, що ця робота перетриває і час його довгого правління як Великого Отця Племен богині Дану. Відбуватимуться тут учти-бенкети, святкування Самайну та Бельтану, змагання, перегони, турніри. Діти сидів народжуватимуться тут, дорослітуть і проживатимуть свої тисячі літ. Усе рухатиметься за впорядкованим взірцем, немов планети на призначених кожній з них сферах. Сам він буде великим давцем дарів і покровителем; Мананнан правитиме морським царством; Айне — сонцем; Донн, цей лагідний король — тінявими краями небіжчиків; Бригід — отарами й дикими звірами; Еохайд — табунами прудких коней, а Луг — буде мастаком на всі руки, захисником богів і їхнім правителем. Навіть отим іншим, не таким добрим, але все ж таки членам безсмертної родини богів — богині війни Морріган з її сестрами, Бадбх та Махою, — навіть їм випадає особна роль, яку гратимуть лиш вони.

Дагда заусміхався ширше, адже й справді його кохання з Морріган, коли вона стояла, ставши однією ногою на один берег річки Уїнсін (Uinsinn), а другою на другий, — то була істинна велич. Він пишався тим, що міг наповнити жіноче лоно, достоту як його казан міг наповнити будь-який живіт, незгірш, так що всі й все лишались задоволені. А її, Морріган, участь у тій великій битві стала вирішальним чинником — без неї вони не здобули б своєї великої

Вгорі:

Сонце сідає над Гріаном Айлеах, графство Донегал.

перемоги. Діти богині Дану зрештою розгромили лихих фоморів у битві при Мойтурі — Рівнині Двох Стовпів.

Нині пісня, яку він награвав, розповідала про перебіг тієї боротьби — як осяйні прогнали сили темряви з країни. Боротьба розпочалася давно й була вельми тяжка. Багато років тому Племена богині Дану дали бій фоморам і перемогли їх. Але в тій битві Нуаду, великий проводир божого війська, втратив руку й через те повинен був зректися свого проводирського звання, бо правитель царства мав бути бездоганний. Новим королем став Брес, напівфомор і наполовину з роду Племен богині Дану, але він швидко перетворився на тирана, загнавши богів у рабство й уклавши спілку з фоморами, особливо з Балором на Суйле Німхе — Балором Лихого Ока, фоморським вождем. Дагда співав далі: про те, як божистий лікар Діан Кехт змайстрував для Нуаду нову руку з блискучого срібла, завдяки чому Нуаду зміг знову закоролювати над дітьми Дану. І тоді найбільші боги зібралися й вирішили, що треба раз і назавжди покінчити з ворогами.

Дагда співав тепер про те, як готувалися до другої великої битви — як, під проводом Нуаду, ковалі, теслі та інші умільці викували, витворили всіляку чарівну зброю, побудували бойові колісничі. Далі заспівав про загибель Нуаду й про те, як осяйний Луг Довгорукий убив свого діда Балора, влучивши велетові в його смертоносне око каменем, випущеним із пращі. Співав про те, як коваль Гоїбнїу викував таку чарівну зброю, що сама лагодилась за ніч, хоч би як побита, потрошена була за дня в битві, а ще як Діан Кехт зцілював поранених. Співав про те, як боги розгромили фоморів з їхніми союзниками, народом Фірболг, як переможені втікали до своїх кораблів та як тіло Нуаду Срібнорукого привезли до Гріанану. Тепер він лежав похований під великою кам'яною загорожею, а герой Луг посів місце короля Племен богині Дану.

Зрештою заспівав Дагда і про те, як скінчилися дні його власного рабства у фоморів. Нині він міг зосередитися на тому, що він хотів робити, що виходило у нього найкраще, — на спорудженні великих палаців, які стоятимуть, поки триватиме бодай якесь життя в Ірландії. В тих палацах зберігатимуться скарби Племен богині Дану, здобуті в чотирьох чарівних містах на півночі: меч Нуаду, спис Луга, камінь Фала та його, Дагди, казан, що ніколи не спорожніє, хоч би

скільки осіб хотіли наїстися з нього. Немає, немає жодних підстав-причин, щоб діти Дану хоч би коли й хоч би кому поступилися своєю владою над цією зеленою, родючою землею.

Дагда співав собі й не помітив вітрил, що виринали з-за обрїю, пливучи від тих земель, які лежали на схід: не почув і заклинань Синів Міля, котрі саме підпливали до гористих берегів, що лежать далеко на південь від Айлеаху. Попри всі закляття дітей Дану, які повкутували береги свого острова у чарівний туман, аби ніхто не знайшов сюди дороги, нова раса таки вгледіла ірландську землю й зажадала тієї краси собі. Дагда, хоч який великий, а не зумів передбачити того, що діти Дану муситимуть поховатися під землею, у світ під зеленими пагорбами, аби пошезнати з людських очей. Попри всю свою силу й мудрість, він не розчув пісні, яку заспівали мудреці Синів Міля, висадившись на землю Ірландії. А та пісня зверталася до сили, давнішої та більшої навіть за силу дітей Дану. Як тільки днища їхніх маленьких суденць зарипіли по прибережній ріні, сини Міля звернулися до самої ірландської землі — до її лісів, річок, пагорбів, озер, до її широких рівнин та порослих лісом долин — звернулися з проханням, аби сама земля запросила нове плем'я на свої береги.

Острів Торі,
TORAIGH
графство Донегал

Є в ірландців народний танець, що називається «торійські хвилі» ('The Waves of Tory'). Це швидкий груповий танок, який може стати просто буйним наприкінці припізнілої вечірки *ceili*. Що буйніший танок, то краще він відповідає своїй назві, бо треба випробувати на собі торійські хвилі, аби пізнати, що воно таке. Острів Торі найбільш ізольований з усіх населених островів, котрі лежать біля узбережжя Ірландії, але не через свою віддаленість — яка становить не більше 12 кілометрів (7 миль) від найближчої точки ірландського узбережжя, — а завдяки бурхливості морів, що його зусібіч оточують. Завдяки своїй ізольованості мешканці острова Торі — торійці — завжди були осібним народом, адже навіть назву «Торі» дехто виводить від ірландського слова «розбійники». Хоча більшість схиляється до витлумачення слова «Торі» як «місце веж», бо й справді, коли наближатися до острова з моря, то здається, ніби підпливаєш до якоїсь фортеці з вежами.

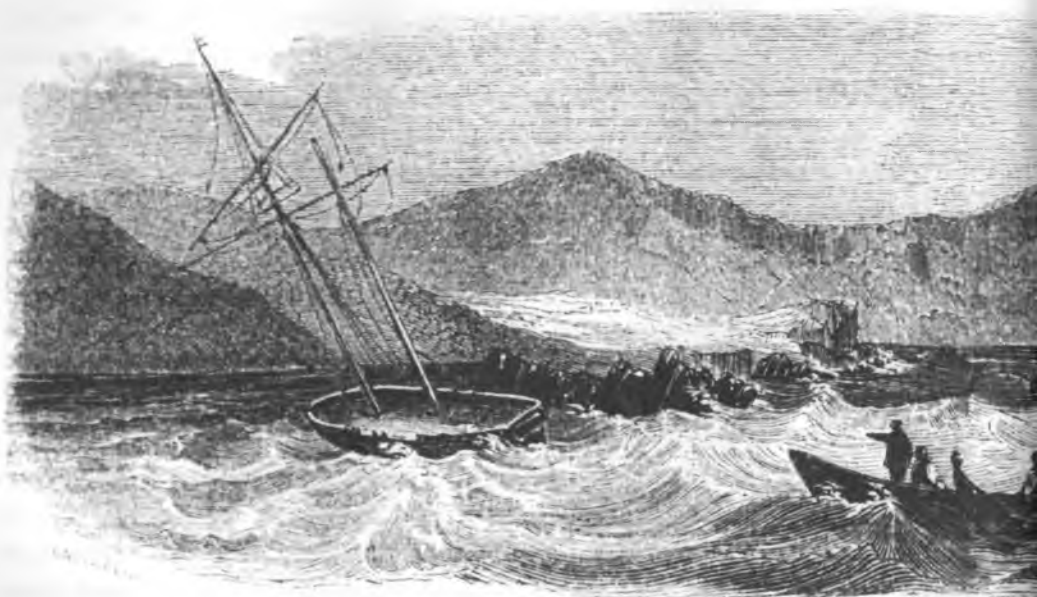
Ще всередині вісімдесятих років минулого сторіччя обговорювалися плани евакуації острів'ян на великий суходіл — після бурхливої зими 1974 року, коли протягом майже півтора місяця не було з остро-

вом ніякого сполучення. Однак торійці відборонилися від цієї ініціативи, і нині острів має регулярний поромний зв'язок, планує збудувати невеличкий аеропорт, і тут процвітає школа місцевих митців. А ще це острів, чії люди завзято бережуть свої традиції, свій мелос, свої пам'ятки й свій фольклор.

Острів простягається на 5 кілометрів (3 милі) удовжину, а в найширшому своєму місці вимірюється 1 кілометром (половиною милі), не більше, тоді як в окремих місцях він набагато вужчий. Він голий, незаліснений — самі тобі скелі, болота й ще якісь невеличкі пасовиська. Попри свої невеличкі розміри, він спромагається утримувати великий розмаї пташиного життя — тут подибується чимало водоплавного птаства, зокрема лебедів, і таких морських птахів, як буревісники й баклани. Влітку острів стає притулком для деркачів, що вже стають рідкістю: вечорами, як зачуєш їхні хрипкі поклики з низьких живоплотів та довгої трави, то здається, ніби сам Торі когось гукає. Цей острів ніколи не мовчить — через постійний пташиний гамір і неугавне завивання вітру маєш відчуття безнастанного руху та шаленого неспокою.

Цей шалений неспокій відбивається і в місцевому фольклорі, адже острів давно колись був твердинею страхітливого велета Балора Лихоокого — жадібного й немилосердного гіганта, що міг убивати самим лише поглядом свого єдиного лихого ока. Балорові Воїни (звані ще *Еохайр Мгор*) — це морські забулені скелі, що стоять, мов пошиковані вояки, в морі, на північний схід від острова, трохи віддалік від нього. Вишикувавшись паралельно береговій лінії й водночас витягнуті перпендикулярно до берега, вони в цьому кінці острова уворюють мовби другу, скельну, оборонну стіну. Це найвища точка острова Торі, й тут його дика краса виступає у всій своїй грубій, безкомпромісній силі, якої не годна зм'якшити жодна зелень. Цей півострівець утворює зону, яку називають Балоровою твердинею, і тут справді є сліди укріплення часів залізного віку. Чотири вали відгороджували це місце від решти півострова, а археологи знайшли тут рештки колодязя й двадцятьох хатин.

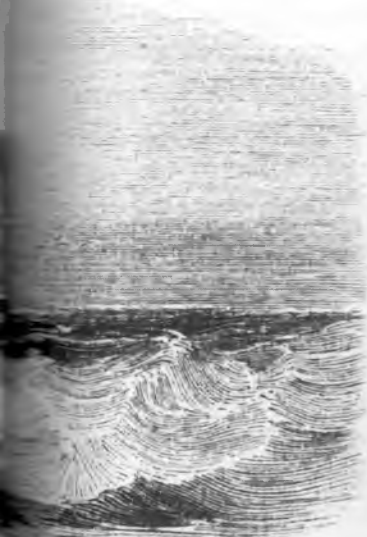
Однак найпереконливішими на острові є християнські археологічні пам'ятки. Легенда стверджує, що св. Кольмсілле, покровитель Донеґалу й засновник Йони, був заснував тут монастир, який процвітав тисячу років — від VI до XVI сторіччя. Збереглося чимало легенд про подвиги св. Кольмсілле на острові, де й досі стоять і вражають гостей

залишки округлої вежі й незвичайний хрест, подібний формою до грецької літери «тау». До інших пережитків належить ложе святої жінки, тіло якої прибило хвилями до острова, і глина з цього місця досі вважається такою, що має чарівні властивості. Дещо з магічного спадку цього острова є не настільки доброякісним. Десь тут заховано нині від людських очей «камінь заклять», який місцеві жителі були використали супроти фреґата *Wasp* («Оса»), посланого 1884 року сюди з задогою, аби стягти з острів'ян податки. Корабель тільки відплив від берега Торі, так і пішов на дно; тільки шестеро з залози врятувались, а тіла загиблих солдатів, котрі знайшлися, поховано на Протестантському цвинтарі.

Всупереч суворості довколишньої природи, люди острова Торі приязні й дотепні на вдачу. Обличчя їхні червоні, обвітрені — а якими ж іще їм бути в місці, схожому на природний гібрид мийної машини й сушарки? Адже тут їх постійно б'ють хвилі та обвівають вітри. На острів вас може запросити й сам король острова Торі, бо острів'яни зуміли зберегти традицію обирання власного короля. Цей чоловік діє як представник острова для бюрократичного світу по той бік води.

Контакт із великою землею нині став куди легший, ніж був досі. Будинки у Вест-Тауні (West Town) прикрашено тарілками супутникових

J. W. M. W. T. D.

антен — іржавими ланками зв'язку із зовнішнім світом протягом довгих, темних зимових ночей. Одначе й нині той, хто перепливе сюди на по-ромі, може позеленіти на виду й добре, як зуміє зійти на острівну твердь неслухняними ногами, навіть у розповні літа. Хто прибуває на цей острів уперше, той божитьсья, що більш нізащо в світі не пуститься повторно в таку мандрівку, але можна бути певним, що гість повертатиметься знову й знову. Одним таким гостем був англійський художник Дерек Гіл, чия хатина на північному скеллі острова хоробро мовби виступає супроти пустелі сірого каменю. В ущелини поміж скелями пона-сипалося дрібніших брил, так що ці розколини виглядають мов щербаті роти гігантів. Нелегко уявити собі якесь інше місце, що було б більш відкрите вітрові та воді. Коли видерешся ввечері

сюди, де голосить вітер і море б'ється об каміння біля підніжжя цих скель, тоді легко уявити, що жовтий промінь маяка — то чиєсь всевидюще око, яке то розплющується, то заплющується в своєму постійному ритмі. Світло маяка — то Балорове око навпаки. Бо це око розплющується не на те, щоб убивати, а щоб підбадьорювати й вести мореплавців, відданих на милість хвиль острова Торі.

НАРОДЖЕННЯ ЛУГА

Королівна, прекрасна, мов літній полудень над атлантичними просторами, стоїть біля вікна вежі й дивиться понад підступною протокою, що відділяє її острів від великої землі. Вдалині вона бачить виразні обриси пагорбів, які є Ірландією, а відстані до тієї землі від її твердині на скелях — не більше кількох миль. Але то може бути й якийсь зовсім інший світ, бо її замкнув тут, у цій вежі, її рідний батько, Балор Лихоокий. Вітер і море — то її товариство, вони безперестанку розмовляють із нею: пошепки тихої літньої днини й верескливо — буряними зимовими ночами. Її фрейліни добре ставляться до своєї пані, бо й як не бути добрими до королівни з такою лагідною вдачею

і таким гарним личком? Як дивно, перемовляються служниці, що в такої потворної відьми, як Кетлін Кривозуба, і в такого монстра, як Балор Лихоокий, володар фоморів, народилося таке прегарне дитя, як Етлін! Вона у них — єдина дитина. Коли народилася Етлін, Балорові провістили, що йому судилося загинути від руки рідного онука; отож темний владика відразу й замкнув свою новонароджену донечку в башті на цьому безлюдному острові, далеко від очей будь-яких чоловіків. Іноді страшний батько приходить перевідати свою красуню-дочку — знаючи, що вона сахається від нього, боячись його потворности, жахаючись найдужче опієї великої повіки, що закриває його єдине око, яке стирчить йому посеред лоба. Якби він підняв ту повіку, вона б умить загинула — згоріла б на вуглинку. Одначе Балор, хоч і не бачить нічого, залюбки думає, що він бачить усе. Він знає, що тепер, коли його дочка виросла, стала дорослою дівчиною, йому слід потроїти свою пильність. Її фрейлінам велено, під страхом смерти, не пускати жодного чоловіка ні до її кам'яної вежі, ні на цей острів узагалі.

Але ж яка це нудьга — сидіти в самоті на цьому острові веж! Фрейлінам так хочеться бодай якогось товариства. Отож вони й зраділи сьогодні, коли на острові опинилися дві вельможні дами. Одна стара, зате з гострим, проникливим поглядом, а друга молода, але кремезна й рум'яношока. Дві пані розповідають, як вони врятувалися з тонучого корабля, й просять, щоб дали їм якийсь прихисток від вітру й хвиль. Фрейліни ведуть їх до своєї господині й застерігають, хихочучи в кулачок, щоб гості й не згадували слова «чоловік», бо ж їхня невинна володарка досі гадає, ніби на світі існують самі жінки.

Але що це старенька дістає з-за пазухи, зі свого зеленого плаща? З вигляду схоже на срібну гілочку. Ось стара труснула гілочкою, і маленькі дзвіночки на ній задзвеніли так гарно, що всі фрейліни та служниці вмиють позасинали. Небувале чудо — на острові запала

цілковита тиша! Всі чайки, жайворонки, чаплі, шеврики, кам'янки, всі ворони, соколи й хрипкоголосі деркачі — все помовкло. Лебеді на озерцях, буревісники на скелях — усі вони поховали голови під крила й позаплющували очі, от ніби замість літнього надвечір'я враз запала глупа ніч. Зайці повлягались у свої кубельця. Навіть вітер і море, і ті принишкли. Всяке око, що допіру пильнувало, тепер міцно заплюшилось. І тільки очі Етлін лишилися широко розплюшені

Навпроти:

*Скелі Ан Бохайр
Мгор на північно-
му сході острова
Торі, графство До-
негал, скидаються
на гігантських вої-
нів і відомі як Sa-
ighdiuirí Bhaloír.
Балорові Воїни*

— дивно бачити королівні, як молода чужинка скидає з себе жіноче вбрання й починає до неї говорити, каже королівні, яка вона гарна, просто перлина, якій ціни немає! Але ж це, виявляється, навіть дуже приємно — отак сидіти й розмовляти з цією дивною істотою. А мало-помалу її охоплюють ще й куди приємніші почуття — приємніші за втіху від самої любої розмови. Стара тим часом пішла прогулятися попід скелями, сказавши юнакові (а він же так і сказав Етлін: що він — юнак, молодий чоловік), що їм треба забратися з острова ще до того, як сонце зійде над східним морем.

Цілий вечір і цілу ніч юна пара обіймалася та кохалася. Юнак розповів королівні, що звати його Кіан, а на острів він проник, щоб знайти корову, яку вкрав у нього батько Етлін. А перенесла його через воду чарівниця Бірог.

— І ти знайшов свою корову? — запитала Етлін.

— Забудьмо про неї! — махнув рукою Кіан. — Я знайшов тебе, то нащо мені тепер та корова? Ти полетиш зі мною далеко звідси?

— Я боюсь! — призналась Етлін. — Чи ти не знаєш, що мій батько може вбити будь-кого одним лиш поглядом свого ока?

Цієї хвилини до вежі повернулася Бірог.

— Нам треба вже вирушати, — нагадує вона. — Сонце сходить — не можна гаяти жодної хвилини!

— Але я заберу й Етлін з собою! — наполягає Кіан, ще міцніше пригортаючи кохану до себе. — Без неї не полечу — краще лишуся тут!

— Я не маю стільки сили, щоб піднести вас обох у повітрі, — хитає Бірог головою. — Ти мусиш попроситися з нею.

Кіан затявся, але Етлін лагідно підштовхнула його до Бірог, примовляючи:

— Тікай, лети з нею, коханий! Бо, якщо ти лишишся, то швидко й загинеш, а якщо мені доведеться побачити твою загибель, то й я помру з горя. Я знаю, що ти мене любиш, і хай навіть мені доведеться пронидіти тут до кінця мого життя, зі мною залишиться пам'ять про твою любов. Дивись у майбутнє — все погане колись та скінчиться. Так буде краще!

Зрештою дві жінки умовили Кіана тікати — і саме вчасно він утік! Бо вже фрейліни Етлін почали потягуватися, позіхати, прокидаючись після тривалого сну, — і вже грім гримить, земля стугонить... Балор іде!

Він потяг носом повітря.

— Чи не дух чоловіка чую я тут? — грізно запитує він.

Фрейліни сміються, а Етлін перепитує невинним голосом:

— А що таке «чоловік»?

Її шастя, що батько Балор не розплющує свого ока, бо його донька вся зашарілась, а очі так-то вже блищать!

Через дев'ять місяців Етлін народжує трьох близнят. Цього вже ніяк не можна приховати від батька, і той видирає своїх безпомічних онучат у доньки-породіллі, що пригортає їх до себе й криком кричить, благаючи батька не забирати їх у неї... Але Балор скидає їх із високих прямовисних скель, що на східному краї острова, і вони летять у буйногриві хвилі.

Однак Етлін, що з останніх сил приповзла до краю урвища, аби й собі кинулася в хвилі слідом за своїми дітьми, бачить те, чого не бачить батько. Ще неоціненний той згорточок не зник під водою, як понад срібними хвилями шугнула у повітрі жіноча постать — і підняла над хвилями одне з немовлят! І понесла його на південь, прямуючи до ірландської землі.

— І що ж ти тепер робитимеш? — запитує одна з фрейлін королівну, що сидить на скелі й дивиться на південь, у самісіньке око полуденного сонця.

— Просто дивитимусь на море, — відповідає Етлін. — Мій батько ще якийсь час нападатиме на кораблі, вбиватиме моряків, справлятиме з ірландського народу данину кожною третьою дитиною. Але я знаю, що з темної батькової крові народиться світло, яке осяє цю землю. Я спостерігатиму з мого маленького віконечка, як то накопиться приплив, то відкотиться відплив, і знатиму, що кожного разу все ближче й ближче підступає той час, коли мені більше вже не доведеться чекати. Кожен приплив наближає той день, коли мій син уб'є тирана, котрий хотів убити його, й тим самим звільнить ірландську землю від тяжкого рабства...

Вона все ще бачить, як чарівниця Бірог несхибно несе її дитя, — несе до Таїлтіу, що стане йому прийомною матір'ю, — і підносить голос, щоб докричатися понад водами до рятівниці її сина:

— Його звати Луг! Бо він світлий — обдароване світлом дитя. Гляди ж його як зіницю ока!

Лох-Ней,
LOCH NEACHACH
графство Тіроун

Береги Еохайдового озера (звідки й назва Лох-Ней, Lough Neagh) тихі, спокійні: то тут, то там прив'язані човни, і до самої води доходять фермерські ділянки. Часто над його водами нависає легкий туманець, і тоді вже й не видно протилежного берега. В такі години можна легко уявити, що це велике плесо (такого великого немає ні в Ірландії, ні в Британії) — справжнє море. В такі хвилини нелегко уявити це озеро розбурханим, але воно таки забрало чимало життів тих, хто не шанував його мінливої вдачі. Місцеві люди стверджують, що воно постійно вимагає жертв — хоч по одній на рік та забирає. Довга берегова лінія пласка, їй бракує разючої краси кіларнійського Лох-Ліну й навіть тих невисоких пагорбів, що оточують Лох-Г'уру у Лимерику. Але, подібно до Лох-Г'уру, воно зібрало довкола себе чимало міфічних та легендарних скарбів, і чимало з тих міфів-легенд розповідають, як це озеро виникло.

Згідно з однією версією історії його походження, озеро Лох-Ней виникло тоді, коли велетень Фін дуже розлютився, вирвав величезний шмат землі й пожбурихав його на ворога, що перебував у Шотландії. Яму, яка утворилась, заповнила вода, й так виникло озеро.

Інші легенди запевняють, нібито ним позначено місце, куди прибила-ся пара закоханих, Еохайд Мак Майреадха та Ейбхліу, коли вони втікали від її мужа Майрідха, Еохайдового батька. Аонґус, бог кохання й прийомний батько Ейбхліу, допоміг коханцям, позичивши їм чарівного коня, однак застерігши, щоб йому ніде не дозволяли справити малу потребу. Вони ж і берегли, та не вберегли, бо, коли зупинилися в Ольстері й заходилися робити собі якусь оселю, кінь таки справив малу потребу, й на тому місці вдарило із землі потужне джерело. Еохайд його хутенько накрив, але через часину прийшла якась жінка по воду й залишила джерело ненакритим. І тоді ринула така вода, що й все плем'я потопилося. І лишилася одна-єдина дівчина на ім'я Лі Бан, Еохайдова донька. У міфології Еохайд виступає конячим богом, і назва Лох-Ней походить від слова, яким називали себе Еохайдові нащадки — плем'я, що мешкало на цих берегах. Інший фольклор, уже ближчий до наших часів, розповідає про чарівне місто, яке можна розгледіти під водами озера у певні години дня, — альтернативний, підводний світ, дзеркальний образ світу живих людей, що населяють береги Лох-Нею.

Незважаючи на доведеність факту, що місцевість довкола Лох-Нею є однією з найдавніше заселених внутрішніх земель Ірландії, на берегах озера знайдено порівняно небагато стародавніх пам'яток. А ті старожитності, що дожили до наших днів, переважно належать до періоду кельтського християнства, а не до давніших часів. В Ардбоу

(Ardboe), графство Тіроун (Tyrone), на південно-західному березі озера стоїть один з найгарніших в Ірландії хрестів. Місцеві перекази стверджують, що тутешню кельтську церкву заснував св. Кольман, який, будуючи, змішував розчин на молоці чарівної корови. Це також традиційне місце для проведення обряду Лугнаса, де люди з п'яти графств, розташованих довкола озера, сходяться до купи на початку серпня. На додаток до читання молитов із чотками на стародавньому цвинтарі, існувала традиція обмивати ноги, руки, обличчя й голову в озері, от ніби його води мають у цей поворотний момент року якусь особливу силу. Як і багато інших ірландських озер, ці води ще донедавна все більше забруднювалися каналізаційними стоками й змиваними з довколишніх полів добривами, що призводило до накопичення в озері фосфору й нітратів, а також до заростання поверхні товстим шаром задушливих водоростей. Це несло загрозу не тільки життю дикої природи, а й добробуту місцевих рибалок, адже Лох-Ней особливо славиться своїм величезним поголів'ям вугрів, які пливають сюди аж від Саргасового моря. Тому вживаються заходи протидії цьому забрудненню, провадиться постійна робота, щоб зберегти тутешнє довкілля. Ми вітаємо такі заходи, бо сила цього місця криється не так у рукотворних монументах, як у воді й довколишній рослинності. Лох-Ней — це таке місце, яке варто відвідувати заради його природних багатств, адже тут стільки водоплавного птаства, таке розмаїте рослинне життя й така супокійна, затишна краса.

РУСАЛКА ЛІ БАН

У човні посеред Лох-Нею сидів собі рибалка й дивився в срібні води озера. Муйрхіу був радий, що заплив так далеко від землі, де ніхто не міг бачити й чути, як він плаче. Кохана дівчина покинула його й повіялась за солдатом, бо той своїми байками про битви та великі вояцькі пригоди захопив її серце, закрутив їй голову. І байду же їй, що сам Муйрхіу гарний, дужий, ставний юнак із чорними кучерями й рум'яними щоками, що він рибалка з діда-прадіда, бо й його предки рибалили на цьому озері споконвіків. І як йому з його тихомирним життям змагатися з вояком, що пройшов крізь битви, бенкети й всілякі пригоди? Чи не ліпше було повірити старому буркот-

ливому дядечкові Конлету, який знай твердив небожеві, що не можна вірити жодній жінці? І хіба не одна з жінок винна в тому, що розлилось отаке широчезне озеро? Бо ж то пані Ней, незмірно горда й пихата, була прийшла до чарівного джерела їхнього роду й не накрила цямриння лядою, і вода як ринула дужим потоком, так і розлилося відразу це велике озеро, та й потопило все живе під водою.

Зненацька щось сіпнуло сіть, і рибалка швидко вхопив її, ну витягати. Що, коли йому пошастило упіймати вугра? Сіпав, смикав, але те, що впіймалося, було таки важче за будь-яку рибину! Муйрхіу тягнув, затявшись: «Неодмінно витягну! А як не витягну, то хоч сіть збережу...» А тоді ще подумав: «А що, коли то водяне чудовисько, яких багато водиться по ірландських озерах? Човна перекине, затягне у воду...» Ще подумалось: «Так їй і треба, моїй вертихвістці, — хай побачить, як мене викине мертвого хвилию на беріг! Тоді вона пошкодує...» А впіймана істота билася, намагаючись

Вгрі:
Води Лох-Нея.

визволитися, й ось Муйрхіу начебто вгледів, як блиснув сріблястий хвіст, сяйнув плавець. Нарешті, весь розпашілий та впрілий від стількох зусиль, сапаючи, сиплючи прокльонами, він таки зумів утягти сіть у човен, а в сіті... лелечки! Там борсалася найгарніша жінка, такої він ще зроду не бачив! І лютувала, хоча лють ніскілечки не псувала її вроди. Вона мала сріблясті коси (таку барву має озерна вода надвечір), великі аквамаринові очі під тонкими шнурочками чорних брів. Вуста мала червоні, а вигин шиї такий невимушенозграбний, як у вугра. Від голови до пояса вона була струнка, вродлива жінка, без будь-якого вбрання, мов новонароджена дитинка, а нижче пояса мала тільки величезного риб'ячого хвоста, вкритого срібною та золотою лускою, мов у пструга, але ця луска в сто разів більша...

— Випусти мене, ти, великий бовдуре! — мовила прегарна істота, сердито ляскаючи хвостом. — А то буде біда тобі й твоїм дітям... і дітям твоїх дітей! — додала, ще подумавши.

Рибалка тримав її щосили, але істота крутнулася й вислизнула йому з рук, упала на дно човна, сапаючи майже так само надсадно, як і сам Муйрхіу.

Молодий рибалка нарешті здобувся на голос:

— Що ти за істота така?

— Ніяка я тобі не істота, — відказала напівжінка-напіврибина стародавньою гаельською мовою ще й з чудним якимсь акцентом, — а королівна Лі Бан, себто Краса Жінок, найвродливіша з дочок Еохайда Мак Майреадхи й королівської родини Ольстеру!

Муйрхіу хотів ще щось запитати, але красуня урвала його тривожним вигуком:

— Ой, глянь! Там Муцик! Шукає мене...

За облавком човна була видра. Тваринка у відчаї металась сюди-туди поза кормою, повискуючи так жалібно, що й справді можна було подумати, ніби скавучить який-небудь занепокоєний цуцик-муцик. Рибалка перехилився за облавок і пересадив тваринку в човен, а вона скік русалці на коліна й ну палко лизькати господиню в обличчя. Лі Бан спробувала погладити видру, просунувши руку крізь вічко сіті, а тоді мовила сприкрено:

— Ти б визволив мене з цієї плутанини шнурів! Дуже незручно в них сидіти.

Муйрхіу поміркував мить. підозріливо дивлячись на неї.

— А ти пообіцяєш мені, що не вискочиш із човна?

— Я обіцяю, — зітхнула Лі Бан. — що сидітиму тут тихо, поки озеро не захвилюється.

Муйрхіу, як і всі рибалки, міг визначити, яка буде погода, за запахом вітру й за обрисами хмар, що влипли по небу. Переконавшись нині, що озеро спокійне, мов ставкове плесо, а вечірнє небо зовсім чисте, він кивнув головою на знак згоди й допоміг русалці виплутатися з сіті. Вона вместилася на лавці навпроти рибалки й відразу почала пригладжувати свої коси.

— То як же так вийшло, що ти стала напіврибиною? — допитувався цікавий Муйрхіу.

Лі Бан скривилась. За три сторіччя вона вже стомилася розповідати одну й ту саму бувальщину кожному телепневі, якому тільки пошастить її зловити.

— Коли та жінка лишила криницю відкритою і вода наринала й потопила весь мій народ, я саме сиділа в альтанці з моїм цуциком-муциком, — жваво почала вона розповідь. — Вода чомусь не затопила моєї альтанки, й, коли я підвела очі, переді мною стояв бог Маннанн; він сказав мені, що захистить мене від біди. А я сказала, що, коли вже мені судилося жити під водою, я могла б стати й рибиною. Отож я й стала сьомгою, а мій цуцик-муцик — видрою. Часом я буваю повністю як рибина, часом — повністю як жінка, а іноді буваю від голови як жінка, а від пояса й до пальців ніг як рибина. За ці триста років де тільки я не плавала, де не блукала! Побувала не тільки в цьому озері, а й у всіх морях, що омивають Ірландію. І зовсім небагато цікавого я там бачила і вже ж нікого такого милого, як ти.

Тут Лі Бан усміхнулась, а Муйрхіу спалахнув, як маків цвіт.

Русалка подивилася на юнака проникливим поглядом.

— Рідко на мене знаходить така дурість, щоб упійматися в людські сіті, але мені причулося, наче хтось тут плаче, я зацікавилася, в чому річ, і підпливла занадто близько до твоєї сіті.

Муйрхіу засоромився.

— Та то я плавав... Ти не переймайся тим, чого я рюмсав. Просто мені стало прикро через одну дурну дівчину, але ти вдвічі гарніша за неї!

Комплімент начебто не справив на русалку жодного враження.

— Ти не бери собі дурного в голову! Королевій доньці не цікаві рибалки, хоч би й які гожі, — відрізала вона. — Та й стара я для тебе — старша на кілька сотень літ. Але я тебе поцілую.

Русалка нахилилася до юнака, її губи доторкнулися до його вуст, а білі руки притягли його до неї, і начебто її довгі коси обплутали його й поволокли в сіті вологої ніжності. Спочатку це скидалося на пірнання в глибокі води — він поринав дедалі глибше й глибше, в такі глибини, де ніколи не плавав. Там, унизу, лунала музика, мовби гучало саме океанське дно. Потім йому здалося, немовби він потрапив у скрутні величезного вугра, що тягнув його, доторкався до нього, проникав у потаємні місця, збуджуючи дедалі дужче. Коли рибалка вже розпалився, йому здалося, ніби вода потемніла й здійнялися хвилі, а він опускався все нижче й нижче в темні глибини озера.

Коли він розплюшив очі, то побачив, що опинився на березі, а довкола нього зібралася юрба, яка славить Бога за те, що вирятував молодого рибалку з води.

— Що з тобою сталося? — допитувались люди. — І як твій човен потрапив назад, до берега, як пройшов крізь таку бурю?

— Яку таку бурю? — все ще ошелешений, перепитав Муйрхіу.

— А таку, що здійнялася була хвилину тому, а це вже й вляглася, — пояснив один старий дід, пильно дивлячись на юнака. — Кажуть, що русалки викликають такі бурі своїми співами.

Але Муйрхіу вже не слухав старого, бо й сам почав усе розуміти, коли побачив порожнього човна, а в голові тихо залунав йому насмішкуватий голос: «Я ж заприсяглася не покидати човна, поки вода буде тиха, юний рибалко!»

Опісля Муйрхіу залюбки розповідав усім і кожному, як він був майже упіймав найвродливішу на світі жінку. Розповідав він, либонь, так гарно, що легковажна кохана повернулася до нього, аби переконатися, чи ж її поцілунок такий самий солодкий, як і русалчин. Проминуло чимало років, і Муйрхіу почув, що Лі Бан знову спіймалася — одному священикові, біля Інбар Олларби (Inbhar Ollarbha). Розповідали ще, як між цим священиком та іншою духовною особою відбулась суперечка щодо того, хто має право на русалчину душу. Муйрхіу, почувши про це, засміявся, бо хто-хто, а він не став би розмірковувати про душу Лі Бан, коли б заволодів її тілом. А зго-

дом усі почули, чим скінчилася та богословська суперечка: нібито з'явилися два чарівні олені, які привезли Лі Бан до церкви, де її й охрещено, після чого королівна-русалка незагадно віддала Богові душу, бо таке трапляється з усіма ситами, котрі навертаються до християнської віри. Але Муїрхіу не дуже повірив у таку байку, бо часто, коли він впливав на озеро порибалити, йому вчувався тихий, солодкий її голос, що співав над водою, а то часом луною долинав її дзвінкий, глузливий сміх.

Балікасл,

BAILE AN CHAISLEÁIN

графство Антрим

Хоча історія Дейдрре й синів Усни починається й закінчується при дворі короля Конхобара в Емайн Масі (Emain Macha), що в Армагу (Armagh), найбільше вона пов'язана, либонь, із шотландськими ущелинами-гленами, де Дейдрре знайшла свій дім після того, як утекла зі своїм коханим від короля Конхобара. У Дейдрриному голосінні, коли вона покидає ті глени, бринить та сама душевна глибина, що і в її оплакуванні коханого, коли той загинув. Одначе тема Шотландії виходить за рамки цієї книжки, тож ми пошукаємо на найпівнічнішому узбережжі Антриму те місце, де розгорталися події цієї повісти, — місце, де Дейдрре знову ступила на рідну землю після кількох коротких років щастя на чужині. Легенда стверджує, що місцем, де Найсі з Дейдрре пристали до ірландського берега, була бухта Балікасл (Ballycastle Bay), якраз під Фер-Гедом (Fair Head), «Красивою Головою». Берег біля Балікаслу — мальовнича місцина, звідки відкриваються величні краєвиди на Ратлін (Rathlin) і Маннанову Скелю (Manannan's Rock). Балікасл — це жваве приморське містечко, де щороку в серпні відбувається ярмарок Ламмас (Lammas Fair) — подія, що виросла зі святкування Лугнаса. На східно-

му кінці берегової лінії височить купка скель із пласкими вершинами, яка називається Пенз-Рокс (Pan's Rocks), «Скелі солеварні», бо колись місцеве населення добувало тут сіль. Кажуть, що Дейрдре протестувала до самого кінця проти цього місця висадки, наполягаючи, щоб висадитися на острові Ратлін, де бодай смужка моря правила б як захист від ревнивого Конхобара.

Безперечно, варто попливти морем до Ратліна — не просто для того, щоб побачити прекрасний, мирний острів із тими зграями птаства, що вибрали острів собі за оселю, а й також заради приязні й доброти людей, що тут мешкають. Ні з чим не порівняти почуття, що охоплює тебе, коли залишишся на подібному острові після того, як відпливли останні сьогоднішні туристи, й острів знову поринає у власний світ самоти. Народний переказ стверджує, що Ратлін утворився, коли Фінова мати-велетка, прошкуючи до Шотландії по віскі, спіткнулась і розсипала купу брил у бухті, — так вона там і лежить під водою, а як заштормить, люди кажуть: «Брикає стара відьма!» Ідея, що якась *Кайлеах* або Стара Відьма може виступати творцем ландшафту, поєднає цю північно-східну точку Ірландії з крайньою південно-західною місциною — з Беарою.

Недалеко від Балікаслу височить Торр-Гед (Torr Head). Саме тут зрадливий воїн Барах змусив Фергуса Мак Ройха, що взяв на себе особисту відповідальність за безпеку Дейрдре та синів Усни, залишити своїх підопічних, щоб пообідати в його твердині. Мандруючи від

Вроти:

«Фер-Гед», графство Антрим, художник Т. Кресвік.

Балікаслу до Торр-Геду, турист проходить повз Фер-Гед, де по вершинах скель ведуть пішохідні доріжки з дороговказами. Невелика долина озера Лох-на-Кранаґ має оточене зеленими пагорбами озеро, посеред якого видніє *краноґ*. Тут, опинившись серед дерев і пологих пагорбів, відпочиваєш душею від буремности й приголомшливої надмірности прибережних краєвидів. Фер-Гед є також тим місцем, де мешкає ще один гігант — але цього разу не міфологічна постать, а персонаж місцевого фольклору, відомий як Сірій Чоловік. Можна побачити його постать у сірому плащі, коли він ходить по скелях і поглядає на море, коли там починається буря. Чи не пов'язана ця постать із Мананнаном, що теж носить сірого плаща, бо зовсім недалечко стирчить у морі скеля його імени — у тому самому бурхливому Мойлеському морі, де Лірові діти перебули найтяжчу частину свого вигнання? Тут вам здасться, що ви перебуваєте ближче до шотландського півострова Кінтайр, ніж до Ірландії, бо й справді у ті часи, коли мандрівки по суходолу утруднювалися непрохідними лісами та невилазними болотами, до Шотландії легше було добутися, ніж в Ірландії до багатьох частин самої Ірландії. Саме на Фер-Геді, під час правління Єлизавети I, старий ґаельський ватажок Сорлі Бой закричав із горя й нестями, коли до нього долинули через протоку від Ратліна зойки жертв. Саме туди він був відіслав жінок і дітей свого клану, гадаючи, що там їм буде безпечніше, але англійський флот, під проводом Дрейка й Нориса, висадився на острові й вирізав усіх, до ноги.

Це такий край, красу якого краще поцінують ті, хто готовий трохи походити ногами, заглиблюючись у потаємні долини й вигулькиючи на дикі миси. Недалеко звідси розташовані Кушендол (Cushendall) і так звана Ойсинова Могила (Oisín's Grave) — неолітична дворова гробниця на горі Тівебулаґ (Tievebullagh). Це край Фіна та його Фіанни, ловців-мисливців, що мчать зі своїми хортами й гуками ріжків вузькими ущелинами-ґленами до моря. Якщо десь тут блукає дух Дейдрре, то він, либонь, невтішний, постійно задивлений на схід, де за морем шотландські ґлени, де промайнуло коротке її щастя.

ЛИХА ДОЛЯ ДЕЙРДРЕ

Я була присутня при її народженні і я ж бачила і її смерть. І коли б я при її народженні знала те, що знаю нині. — коли б тільки знала, яку лиху руїну принесе всім нам її прекрасне обличчя. — то я б, може, взяла те малесеньке крикливе немовля й міцно притисла до моїх грудей — так міцно, аби воно перестало і кричати. й дихати. І вчинила б я це з любови до того малого маленятка, заради чести нашого короля та безпеки нашого світу.

Атож, народилася вона для горя, якраз під час бенкету. Коли її мати-породілля кричала від мук у пологовій кімнаті, пророк Катбад провістив: врода цієї дитини, коли вона виросте, буде така велика, що принесе велике горе ірландській землі. Отож чимало було таких, що похвалили б мене, коли б я тоді взяла й тихенько її придушила, але король тільки засміявся і сказав: «Ні-ні!» — бо ж він завжди був такий, що хотів усе найкраще для себе, тож чом би йому й не взяти найгарнішу в світі жінку собі за наречену? То він і відіслав маленьку Дейрдре в таємну хатину в темному лісі, де б коло неї не було жодного товариства, крім мене, Леабгархам, старої жінки-піснярки, якій доручено доглядати оте дівчатко. Отам вона й зростала, що не день, то гарніша й миліша, але завжди трохи сумна, бо не було біля неї товариства її перевесників. І тим часом, як її коси ставали все чорніші, а очі — все блакитніші, король Конхобар дедалі сивішав та товстішав у своєму палаці в Емайн Масі, й мені просто серце розривалося, як тільки, було, подумаю, щоб віддати мою солодку крихітку до його розпусного ложа.

А він приходив, перевідував її, садив собі на коліна й намагався розсмішити, але вона тільки дивилася на нього великими, серйозними очима й хоч би тобі кутиками рота усміхнулася. І я бачила, що наближається той час, коли її врода вже так розквітне, що Конхобар не захоче більше чекати. Тож я й сама не скажу, чи я випадково обмовилась, а чи так воно вже судилося, коли одного дня Дейрдре спостерегла, як купа снігу впала з вікна нашого потаємного те-рема, й сказала:

— Глянь, Леабгархам! Там крук клює загибле оленятко на снігу. Хотіла б я, щоб мені стрівся юнак із таким чорним чубом, із такими червоними вустами й з такою білою шкірою.

А я, заклопотана моїм прядінням, більше думаючи про мою роботу, бовкнула:

— Як по правді, то Конхобар не такий, як ти хочеш, — хоча я знала його й досить милим юнаком, ще поки старість і жадібність не зробили його таким, яким він є нині. А такий, щоб тобі був до впадоби, — це Найсі, найстарший із синів Усни. Тільки він може похвалитися такою вродою.

І Дейрдре відтоді не давала мені спокою, аж поки я не влаштувала так, щоб вона побачила Найсі. А вона тоді почала його дражнити, допікати глузами, й скінчилося це тим, що Найсі став потайки учашати до нашого сховку. Мені не треба було й пророчих здібностей, щоб передбачити, що трапиться далі. Справді-бо, я не надто дбала про замки-засуви, тож одного ранку прокинулась і побачила, що моя підопічна втекла, а на подушці моїй лежить перстень і записка, в якій моя дівчинка написала, що любить мене. Звісно, після такого недогляду Конхобар мав би суворо мене покарати, але не покарав — чи не тому, що знав, який у мене дошкульний язик, і побоювся, що його монарший зад покриється чиряками-пухирями й доведеться йому, королю, з місяць не сідати на трон.

Протягом кількох наступних років я чула про Дейрдре тільки з чужих уст, бо вона з Найсі та його двома молодшими братами, які так його любили, що нізашо не хотіли з ним розлучатися, поневірялася по світах. Спочатку вони подалися до Балішаннону на захід, тоді до Гауту на схід... Вони весь час рухалися, ніколи не засиджувалися на одному місці, побоюючись, коли б Конхобар не вистежив їх. Я чула, що потім вони подалися до Шотландії, де нарешті знайшли якийсь спокій. Але згодом місцевий король закохався у Дейрдре й спробував убити Найсі, аби собі нею заволодіти. Тоді Дейрдре та Уснині сини втекли в дикі гори, і моя люба дівчинка розповідала мені згодом, що то були найкращі часи у всьому її житті, хоча їм часто бували непереливки, і блукали вони голодні й холодні, й десь там, на схилі блакитної гори, вона поховала свою маленьку донечку.

Мабуть, тому вона й плакала так гірко, коли Конхобар послав гінців, щоб сказали синам Усни, що він їх простив та що вони можуть повернутися до Емайн Махи, де він їх прийме. Гадаю, що вона бачила більше, ніж Найсі, бо я навчала її дивитися внутрішнім зором і прозирати майбутнє, і вона не була засліплена кодексом воїнської

чести й вірності, як був засліплений її муж. Бо, хоч Конхобар і удавав прощення, його пам'ять про Дейрдре не могла зцілитись яким-небудь чистим способом — вона ж була мов рана, що могла тільки загнитися з часом. Він задумав ніби простити, а насправді зрадити Усниних синів; ошуканством змусив чесного воїна Фергуса Мак Ройха поїхати до них у Шотландію гарантом королевих добрих намірів, а потім так підлаштував, щоб той мусив їх покинути, коли вони висадилися на антримському березі. Щойно вони ступили на ірландську землю, як зрадливий Барах, діючи за вказівками короля, запросив Фергуса на бенкет. А що цей воїн перебував під *гейсом* ніколи не відмовлятися від таких

Внизу:

Пенз Рокс, «Солеварні», на узбережжі Антриму.

запрошень, він вимушений був піти з Барахом. Дейрдре й Уснині сини поїхали до Емайн Махи вже без нього.

Згодом Дейрдре розповідала мені, що вона від самого початку знала: Конхобар задумав лихе, та що не раз і не два дорогою до його двору вона благала Найсі та його братів ось хоч тут зупинитися і не йти далі до Конхобарової столиці. Можливо, Найсі і послухав би її, але його брати, здається мені, думали, що вже й так задовго слухали ради цієї жінки, що потягла їх у вигнання, і то вони наполягли, що повернути зараз назад — це буде навсупереч честі, коли вони вже ухвалили рішення повернутися до Конхобарового королівства.

Отак вони й прибули до Емайн Махи, але Конхобар не запросив їх пити й їсти разом із ним, а відіслав до Будинку Червоної Гілки, що остаточно переконало Дейрдре: король хоче їх убити. Конхобар сидів зі своїми вельможами в Емайн Масі, й пив, і сміявся, знаючи, що здобич уже в нього в руках. Несподівано він вигукнув:

— Чи є тут хто-небудь, хто б сходив до Будинку Червоної Гілки й доповів мені, чи Дейрдре все ще має свою вроду, свої чорні коси, свої блакитні очі?

Метка, мов блискавиця, я вискочила перед його очі й зголосилася піти. Король не виказав особливого задоволення таким гінцем-перестарком, але ж я, хоч і в літах, ще можу швидко бігати, отож я, поки він не передумав, зірвалася з місця й прибігла до будинку, де Дейрдре і Найсі якраз грали в шахи. Врода її ніскілечки не зів'яла, ба навіть розцвіла ще краше, адже любов, і горе, й тривалі страждання тільки ще додали їй гідности королеви. Ми з нею обнялися й заплакали, і я попередила їх про Конхобарову зраду, порадивши забарикадувати двері, аби до них більш ніхто не зміг проникнути. Тоді я повернулася до Конхобара й повідомила:

— Правда, ваша величносте, така, що Дейрдре надто постраждала від свого тяжкого життя: її чорні коси посивіли, біла шкіра поморщилася і зжовкла, зуби їй поруділи й повикривлялись, а очі виблякли, набули барви дощу. Як дружина вона вже нічого не варта.

Спочатку він нібито задовольнився моїм повідомленням і звелів принести ще вина, але згодом я помітила, що мозок його не перестав працювати. Мушу визнати, що, хоч він і підло вчинив із моєю улюбленою дівчинкою, був він не дурний чоловік. Згодом він знову загував:

— Чи є тут хто-небудь, хто б сходив до Будинку Червоної Гілки й доповів мені, чи Дейрдре все ще має свою вроду, свої чорні коси, свої блакитні очі?

І тут підскочив отой маленький нікчемний плазун Тордре й сказав, що він піде, і я подалася слідом за ним так швидко, як тільки могли нести мене мої старі ноги. Але я таки спізнилася, бо той нікчема, хоча двері були взяті на засув ізсередини, видерся нагору й зазирнув у віконце над дверима, побачивши там обох коханців. Я почула тільки, як скрикнула Дейрдре (мабуть, підвела погляд і помітила шпига), а тоді Найсі жбурнув списа й вибив вивідачеві одне око. Але Тордре кинувся тікати так швидко, що я не зуміла його зловити; тільки й того, що прокляла його та його родину до сьомого коліна.

А решту всі знають: як Конхобар послав велике військо, аби відібрати Дейрдре: як Усниних синів убили колишні їхні товариші, коли вони втрюх поставали круг неї колом, захищаючи її своїми щитами. Сама Дейрдре, на превеликий свій жаль, не загинула того дня. Їй ще довелося прожити рік із Конхобаром, який покривав її, достоту як бугай покриває корову, і я ні разу не бачила усмішки на її обличчі. Щоправда, напочатку він намагався догоджати їй, спокушав подарунками та лестощами, але вираз її обличчя не мінявся, незалежно від того, чи він умовляв її, чи бив. Дейрдре могла дати йому тільки вперту, затяту ненависть. Наприкінці того року він запитав її:

— Хто та людина, котру ти ненавидиш найдужче в світі, моя Королево Скорбот?

— Після тебе, Королю Ганьби, — здвигнула вона плечима, — я найдужче ненавиджу Еогхана Мак Дуртахта, бо саме він завдав останнього удару, що приніс смерть моему коханому.

Тож Конхобар і сказав їй, що наступний рік вона перебуде з Еогханом, а потім, можливо, він відішле її ще до іншого воїна, котрий допоміг повбивати синів Усни. Він узяв її в колісницю разом з Еогханом, прихопивши й мене, щоб покарати видовищем мук моєї улюблениці. Колісниця помчала великою дорогою, що вела від Емайн Махи. Скрізь довкола лежав білий сніг. Угорі синіло ясне небо, й тільки чорні обриси лісу порушували суцільну білину пагорбів. Дейрдре, аби знищити свою вроду, роздряпала нігтями обличчя, і

стояла вона в колісниці, згорбившись, мов стара жінка, але Конхобарові, що довів її до такого стану, й цього було замало.

— Оце твоє обличчя, жінко, між мною та Еогханом, — сказав він, — нагадує мені вигляд ягниці, яку запопали два барани.

Вони з Еогханом гучно зареготали. Дейдрре не зронила й слова. Я бачила, що вона збирається вкоїти, але нічим не зупинила її, бо гадала, що в смерті її дух, можливо, знайде шлях до блакитних шотландських гір та до її коханого Найсі. Якраз проїжджали повз велику брилу, що лежала край дороги, і Дейдрре викинулася з колісниці на той камінь. Конхобарів регіт застряг йому в горлянці. Король мовчки задивився на її мертве тіло, що лежало долі серед білого снігу, а червона кров текла по білій її шкірі й по чорних косах.

Велетова Дорога,
CLOCHAN NA
BH FOMHARAIGH
графство Антрим

Визначена 1986 року як Світова пам'ятка ЮНЕСКО, Велетова Дорога (Giant's Causeway) з місцевістю довкола неї на півночі графства Антрим віддавна приваблює до Ірландії туристів. Світське товариство «відкрило» її наприкінці XVII сторіччя, але на картах вона не була позначена аж до 1714 року, попри той факт, що декотрі з найдавніших поселенців Ірландії ймовірно заселяли узбережжя північного Антриму, про що свідчать крем'яні майстерні на острові Ратлін. Від часу її відкриття «дорога» набувала все більшої популярності, так що на початок вікторіанських часів усяк, хто прибував до Ірландії, вважав за свій обов'язок зупинитися тут і приділити Велетовій Дорозі якусь увагу. А такі гості, як Вільям Текерей та подружжя Голлів, давали докладні її описи. Дехто з мандрівників, бачивши спочатку трохи перебільшені друковані картини чудес «дороги», можливо, був трохи розчарований. Геометрично правильні стовпи чорного базальту, з яких складається «дорога», цікаві з геологічного погляду, але займають вони не так уже й багато площі. І все ж таки всіх їх налічується близько 40 000 штук, а величні скелі, що обступа-

Вгорі:

Гравюра В.Г.Бар-
лета «Вид на Веле-
тову Дорогу», граф-
ство Антрим.

ють їх зусібч, вражають незвичайною красою, утворюючи свої власні чудернацькі обриси та колони.

Туризм, із усіма його гідами, поштівками, прогулянками на катерах та соколиним полюванням, дає, звісно, прибуток місцевій людності, але приносить і небезпеки, пов'язані зі скупченням надмірної кількості людей, тож, поки ще не було вжито необхідних охоронних заходів, із «дороги» зникали іноді навіть окремі камені. Нині доступ до «дороги» й довколишніх скель краще контролюється, і, хоча влітку тут усе ще бувають юрби, якщо прибути сюди навесні чи восени, та ще рано вранці, ви можете прогулятися «дорогою» лише в товаристві кількох десятків птахів. У будь-яку пору року (за винятком хіба що буряних зимових днів, коли холодний вітер продуває будь-яку кількість верств вашого вбрання) варто прогулятися й по скелях, звідки відкриваються величаві краєвиди на захід до Донеґалу й на схід — до блакитних обрисів шотландського узбережжя.

Ця «дорога» (*Clochán na bhFomharaigh* — «Східці фоморів»), що вважалася колись витвором рук гігантів, є насправді цілковито природним утворенням. Шістдесят мільйонів років тому тут стікала до моря лава й застигала чорним базальтом, розпадаючись, у процесі охолодження, на подібні до стільників камені — десь так, як, висихаючи, розтріскується багно. Численні верстви вилитої лави утворили великий розмай форм і розмірів, від високих колон і неоковирних скель до пласкішої «дороги». Хоча Текерей описав «дорогу» як «залишок хаосу», вона є, у певному розумінні, чимсь якраз протилежним — прикладом такого чуда природи, яке у своїй видимості впорядкованості видається витвором людських рук, працею котрого-небудь схибнутого, одержимого гіганта. Отак і виникають народні оповідки про такі чудеса. Якщо вірити місцевим легендам, то велетень Фін Мак Кумгайл, перетворений фольклором на комічну постать, не надто схожу на того великого й ревнивого воїна, яким він виступає в інших легендах, вибудував собі цю «дорогу», щоб добутися до Шотландії й поборотися з тамтешнім велетнем. Коли ж він дійшов до Шотландії й побачив свого суперника зблизька, то переконався, що той куди більший, ніж йому здавалося, й ну тікати назад до Ірландії, руйнуючи «дорогу» за собою. Залишки цих структур на шотландському березі знаходяться біля Фінґалової печери на острові Стафі, де мають обриси базальтових колон. Антримці досі па-

м'ятають чимало бувальщин про Фіна — про його розум, силу й, іноді, лиху вдачу, бо то ж він обернув свою матір на скелю, коли стара надто вже докучала йому своїм буркотінням, мовляв, який же ти забарний, коли він мостив собі ту «дорогу».

Однак є й інші, не такі веселі бувальщини, пов'язані з цим диким відтинком узбережжя, — про корабельні катастрофи й загибелі в морі, про тяжке життя цих загартованих людей. Одна з великих ірландських хвиль, хвиля Туайдхе (Tuaidhe), нібито була накопилася біля Балінтоя (Ballintoy), на схід від «дороги», а гавань Балікасла сумно відома своїми підступними течіями. Якщо ви підете попід скелями на схід до Порту Мун (Port Moon), то пройдете повз Іспанський Порт (Port na Spánaigh), де 1588 року пішла на дно «Хірана», каравела з «Непереможної Армади». Тоді тут потонуло 1 300 душ. Рештки корабля знайдено 1967 року, й тоді ж золото, самоцвіти, підняті на поверхню водолазами, передано до Ольстерського музею. Тут берегова лінія глибоко порізана, й назви невеличких гаваней звучать музично, мов літанія: Порт Кун, Порт Мун, Портнабоу (Port Coon, Port Moon, Portnaboe). Кінцевий пункт цієї прогулянки, Дунсеверік-Касл (Dunseverick Castle), стоїть на древній пам'ятці Дун Собайрке (Dún Sobhairce), одній з чотирьох королівських доріг, що розбігалися від Тари. Саме біля цього дуну король Ронан убив свого сина з ревнощів, започаткувавши різанину, що призвела до винищення його друзів та родини. Тут добре зупинитися й порозміркувати, помедитувати над місцевістю, що так мало змінилася, відколи перші потоки лави попрямували на північ, і стихія розтопленого каменю здибалася з крижаною водою, аби розділитися на дві частини краєвиду.

Навпроти:

«Стільникові» камені Велетової Дороги.

ФІНІВ ГІСТЬ

Фін часто ходив до Шотландії битися з тамтешніми велетнями, і тому й вимостив Велетову Дорогу — аби зручно було переходити на той берег, не намочивши ніг. Але якось-то знайшовся і в Шотландії велет, який надумався перейти на ірландський берег тією дорогою, аби помірятись силою з Фіном. А Фінова дружина ще здаля побачила, як те величезне одоробало дигає сюди по каменях, й од-

разу зметикувала, що воно удвічі більше за її мужа. Та ось гігант дійшов до Фінового будинку й загнував у двері.

Гур, гур, гур!

Фінова дружина відчинила двері (котра саме з його дружин, не уточнюється, але, ймовірно, то була саме Гранія, жінка безперечно меткого розуму).

— Доброго тобі дня! — привітався гігант. — Я прийшов битися з твоїм чоловіком.

— Справді? — озвалася Фінова дружина. — Ну, то гарного, чесного вам двоєю. Ви краще зайдіть та відпочиньте, бо його якраз немає вдома, подався на полювання. Незабаром він повернеться.

Велетень увійшов до оселі й присів навпочіпки біля вогню. А господиня, запропонувавши гостеві якогось питва, почала тихо наспівувати колискову чолові'язі, що спав собі в ліжку.

Велетень пильніше придивився до ліжка. Там лежав здоровезний бородатий воїн, а плечі — вола затулив би ними.

— Хто то такий? — запитав він господиню.

— Новонароджене немовля, — відповіла жінка. — Останнє з п'ятнадцятьох. Решта полює разом із татусем. Правда ж, гарненький хлопчик?

Велетень кивнув головою і підійшов ближче, щоб ще краще роздивитися.

— А таки гарненький, — погодився він.

Тут бородате немовля стиха застогнало.

— Ах, бідолашненьке! Зубки йому ріжуться! — пояснила жінка. — Чи не були б ви такі ласкаві змастити йому ясна мастю, поки я нагрію йому молочка?

І вручила гостеві горнятко з білою мастю.

Велетень обережно засунув пальця з мастю на пучці бородатому немовляті в рот, але раптом скрикнув і відскочив від ліжка.

— Та він мені замалим пальця не відкусив! — обурився він. — Ти ж наче казала, що йому тільки ріжуться зуби?

Жінка начебто здивувалася.

— Мабуть, ви йому боляче штрикнули в його болючі ясна. Так, йому ріжуться зубки, але це вже зуби мудрости йдуть! Авжеж, усі Фінові діти народжуються з повним набором зубів — бракує тільки чотирьох зубів мудрости.

— А те велике бородате обличчя? — запитав гігант. — А ноги як стовбури дубів?

Жінка поблажливо усміхнулася.

— Саме так воно і є. Кажу ж вам, я страх як намучилася, поки народила цього хлопчину. Хочете, я розкажу вам про це всю правду? Три тижні тривали мої пологи... але, звісно, варто було й помучитись, бо ж хіба не гарний він парубійко? Але всім їм далеко до їхнього батька...

Тут гігант як вискочить у двері та як дремене — всю дорогу до Шотландії біг, тягнучи за собою і всю дорогу.

А Фінова дружина засміялась і сказала бородатому «немовляті», яке більше вже не стримувало широкої усмішки:

— Ну, любий чоловіче, можеш тепер вставати. Навряд чи те здоровило ще коли-небудь поткнеться сюди, щоб битися з тобою.

Е майн Маха, графство Армаг

Е майн Маха (ця назва означає «Близнята Махи») або, як іще називають це місце, Наван-Форт (Navan Fort) лежить недалеко від міста Армаґа, на місцевості округлих пагорбів і по-таємних долин, біля південних меж графства Армаг. Великий келихо-подібний курган височить на пагорбі, оточений кільцем мурів і ровом, пануючи над нижчою довколишньою місцевістю. Саме це місце було домівкою воїнів Червоної Гілки, війська Конхобара Мак Несси. Конхобар був тим королем, котрий, як стверджують, правив Ольстером у період, коли складався великий епос «Викрадення бика з Куальнґе». То був заклятий ворог королеви Медб і суверен великого героя Кухуліна. Емайн Маха — вражаюча споруда, що має довгу історію. Головна по-будова, що збереглася до наших днів, датується близько 100 роками до Р.Х., хоча первісне тутешнє поселення засновано ще давніше — можливо, десь у 700 році до Р.Х. Це одна з великих королівських пам'яток язичницького кельтського залізного віку, й цю честь вона поділяє з Тарою, Круаханом і Дуном Айлінне (Dún Ailinne). Розкопки на кургані розпочалися 1963 року, й частиною цих робіт було обереж-не зняття земляного насипу та вивчення того, що під ним лежало.

На території цієї пам'ятки було, як видається, кілька різних фаз діяльності. З'ясовано, що протягом періоду 700 — 100 років до Р.Х. внутрішня забудова перероблялася дев'ять, а зовнішня, огорожа, — шість разів. Схоже на те, що первісно тут були поставлені п'ять кілець величезних дубових стовпів, і ті кільця були заповнені тисячами вапнякових брил, унаслідок чого утворився *кайрн* заввишки 2,8 метра (9 футів). Потім дерев'яну побудову зумисне спалили, а решту споруди покрили дерном. Це свідчить про присутність у тому будівництві ритуального елемента, значення якого для нас уже втрачено. Ці свідчення начебто вказують на потужні зв'язки з культом суверенності жерців-королів залізного віку, які мали і сакральні, й світські обов'язки. Немає таких історичних джерел, котрі б свідчили про заснування Емайн Махи, хоча це, безперечно, був палац, згідно з описами в легендах. Кажуть, що Конхобар мав три доми в Емайн Масі: *Craobh Ruadh* або Червону Гілку: *Téte Brec* або Місце Осяйного Скарбу, де король зберігав свої скарби й зброю, а також *Craobh Dearg* або Руду Гілку, де він тримав відтіяті голови своїх ворогів. Емайн Маха як обрядовий центр, а також як королівський осідок, правила за осередок для *аонаху*, де кожної пори року люди збиралися, щоб купувати й продавати: де відбувалися всілякі ігри, кінські перегони, бенкети й де плем'я справляло свої обряди.

Власне, на цій території є два кургани, які обидва розкопано. На початку пізнього залізного віку в центрі одного з цих курганів стояв, здається, великий центральний стовп — чи не дубовий. Слово «гілка» у назвах відповідних місць і факт існування біля Армага священної діброви начебто вказують на те, що дерева відігравали важливу роль в тутешньому ритуалі; дуб був священним деревом великого бога Дагди. Однак можна також не сумніватися, що це місце пов'язувалось і з Махою, богинею суверенності, яка найбільше асоціювалася з війною та кіньми — явне втілення божества військової касты. Кухулінів кінь звався Сірій Махи, і цей же кінь заплакав кривавими сльозами, коли загинув його хазяїн.

Маха є двоякою постаттю, котра в різних оповідках з'являється в різних подобах. Її ім'я означає «паша», «пасовисько», вказуючи на сильний зв'язок із землею та родючістю. В одній оповідці вона виступає як «Рудокоса» донька Аеда Руадха, дохристиянського короля Ірландії. Цю червоно-руду якість, що асоціюється з золотом, славою

і владою, а також із кров'ю, відбито у воїнстві Червоної Гілки і в червіні трьох Конхобарових домів. Коли Маха явилася Кухулінові, вона мала червоні брови, червоні коси й червоного плаща на собі. Коли помер Махин батько, вона заявила про своє право на верховну владу, але та-

ке її право оскаржили її двоюрідні

брати, й тому їй довелося битись за королівство. До історії її перемоги над ворогами входить розповідь про те, як вона переспала з кожним із них, вирядившись прокаженою, — безперечний відлунок стародавнього ритуалу, що символізував шлюб короля із землею. Маха здобула перемогу й, саме в цій розповіді про заснування Емайн Махи, привела своїх ворогів, закутих у кайдани, щоб вони насипали великий курган. Кажуть, нібито вона накреслила межі своєї твердині шпилькою від своєї брошки.

З цього пагорба відкриваються гарні краєвиди на старі садиби й

пасовиська соковитої трави, де мирно пасеться худоба. Добре видно звідси й вежі-близнючки двох соборів Армаґа. Важливе значення цієї місцевості не занепало і в християнські часи. Розповідають, нібито св. Патрик заснував церкву на тому, що нині називається Соборний пагорб (Cathedral

Hill), і вона стала важливим осередком християнства в Ірландії — Ард-Махою (Ard Macha); від цієї назви й пішов Армаґ. Тоді Армаґ став славетним центром науки — й жертвою постійних, зі сторіччя в сторіччя, нападів вікінгів, яких вабили багатства тутешнього монастиря.

Вгорі:

Вид на Армаґ.
художник
Г.Мак Манус.

Ці понурі пагорби навіюють відчуття, ніби входиш до захованої країни, а сам комплекс Емайн Махи створює у гостя враження, начебто потрапив у ритуальну загорожу, коли йдеш по кільцевому маршруту поміж крутих схилів, усіяних дзвониками й первоцвітом, де покручені дерева затіняють гнізда співочих птахів. Стільки тут усього по двоє: два пагорби, два собори, дві вежі — й всі ці подвоєння правлять за відлунки Махиних близнят, відбиваючи її двояку природу. Пологі, складчасті пагорби південного Армагу бачили Маху в її іпостасях і кривавої богині, й плодючої матері. У далекому минулому хвилясті, болотисті Ф'юз (Fews) правили за природну перепону для можливих вторгнень із боку Пейлу (Pale), а протягом років колотнечі у Північній Ірландії покручені дороги південного Армагу набачились насильницької смерті понад усяку міру. Однак погожого квітневого дня можна побачити й інше обличчя Махи — усміхнене лице богині розкішних пасовиськ і зеленого життя.

ПРОКЛЯТТЯ МАХИ

Крунху Ольстерський завжди був мовчазним смаглявим чоловічком, тихим на вдачу. А проте жінкам він подобався. Однак після смерті дружини Крунху став іще мовчазнішим та понурішим, збуваючи час або на пагорбах зі своїми коровами, або самотою в хатині, задивляючись у вогонь і часто непомалу хияляючи щось міцненьке. Одного такого дня, коли Крунху вилежувався на ліжку, до хатини зайшла якась жінка — висока, гінка, з косами барви блискучої міді й зеленими очима. Вона подивилася згори вниз на Крунху, що лежав на постелі, але нічого не сказала, тільки сіла біля вогнища й почала підворушувати дрова. Господар дому також не зронив ні слова, бо не певен був, чи він не закуняв і це йому не примарилось, що така краля прийшла до нього. Аж згодом, коли гостя почала варити вечерю і вийшла подоїти корів, він допевнився, що це не сон. І вийшов слідом за нею. Пагорби довкола його обійстя огортав туман, а корови терлися об гостю, немовби добре її знали. І він спитав:

— Жінко, хто ти? І чому ти прийшла до мене?

— Краше тобі й не знати мого імени, — усміхнулась вона. — Називай мене таким ім'ям, яке тобі найбільш до вподоби. А я стежила

за тобою та й переконалась, що ти небалакучий чоловік і вдачу маєш сталу, та й, як по правді, ти мені подобаєшся такий, який ти є. То я й прийшла, щоб бути з тобою.

Крунху так і не втямив, що це все має означати, але того вечора, коли він ліг на своє ліжко біля вогнища, гостя підійшла до нього й поклала руку йому на стегно. Від того дня вони й стали жити разом.

Промайнуло дев'ять місяців. Крунху за цей час став багатий, як ніколи. І все завдяки тій жінці, невтомній праці її рук, її спритності й ошадливості. Та й земелька його виявилася напрочуд родючою... Крунху тільки дивувався силі й витривалості своєї дружини. Вона могла вітром вихопитися на гору, щоб перейняти заблукане лоша чи теля, тільки мідяні коси струменіли їй за плечима. Як вона могла піднімати цілі шапки масла чи тягти плуга, мов віл, незгірш... Як ніколи не стомлювалась — чи в корівні, чи в стайні, чи в полі, а чи й у його ліжку вночі. Часом він чудувався, чи не з сидів вона, але запитати про це не смів, хоча іноді йому так прикро було через те своє невігластво, надто коли думав про дитя, яке вона носила під серцем.

А потім, одного чудового дня, коли порозтавали зимові сніги на пагорбах і вітерець почав розносити дух розквітлих первоцвітів, повз його садибу стали ходити мандрівці та розказувати про велике збіговисько, яке відбудеться в місті: з кінними перегонами, турнірами, бенкетами... І Крунху, розпишавшись своїми успіхами, надумався: чом би й йому не побачити світа, що за межами його садиби? І він попросив дружину, щоб і вона пішла з ним на той ярмарок.

— Бо я певен, — додав він, — що моя пані буде там найкраща!

Його дружина скривилася й похитала головою. Хвалив він її рідко, а як похвалить, то все не до ладу.

— Ні, — відказала вона. — Я не піду з тобою, бо мій час уже близько, та й тебе хочу попросити, щоб побув зі мною. Нам такі розваги не потрібні.

— Але ж я хочу піти! — наполягав Крунху, прикро зачеплений її тоном. — Чи мені не можна похизуватися тобою?

— Ані хизуватися мною, ані взагалі говорити про мене на ярмарку не слід, — відповіла дружина. — Бо вийде на гірше для нас обох.

І Крунху подався до міста, трохи набурмошений, але небавом і звеселів, коли опинився на велелюдді з усіма тими

Навпроти:

Емайн Маха, графство Армаг.

стайнями, перегонами та витязями, що красувались, як гарно вони володіють зброєю. Він ураз захопився перегонами, а випив за часинку більше, ніж зазвичай випивав за рік. О дев'ятій годині виїхала королівська колісниця, й королеві коні — пара сірих близнюків у яблуках — вигравали кожен заїзд. Чоловік, що сидів біля Крунху, побачивши, що королівські уже вп'яте об'їхали стовпа, сказав:

— А таки правда, що немає на всю Ірландію нічого прудкішого за цих коней!

Але Крунху, хоч який захмелілий, заявив хвалькувато:

— Правда та, що моя дружина могла б перегнати цю пару коней!

Сталось так, що король почув його вигук і звелів привести хвалька перед його очі.

— То що це ти варнякаєш, ніби твоя жінка бігає прудкіше за моїх найкращих скакунів? Ти що, глузуєш із короля?

Крунху, враз протверезівши після того, як його схопили за шкiрки й приволокли до короля, труснув головою і сказав:

— Та ні, нічого такого я не хотів сказати.

Але король ще дужче розлютився й сказав:

— Тоді як ти смієш розводити тут свої хвалькуваті брехні? Хочеш, щоб тебе, як брехуна, відшмагали перед усім народом?

Зачеплений королевими докорами за живе, Крунху відповів:

— Я й справді не брешу, бо так воно й є! Моя дружина могла б перегнати цих коней, якби опинилася тут зараз.

Король засміявся.

— Ну то хай її приведуть сюди, і, якщо вона не випередить моїх коней, тебе скарають на горло.

Коли гінці прибули до садиби Крунху, спочатку його дружина відмовлялася поїхати з ними, благаючи, щоб їй дозволили розродитися, бо ж її час уже зовсім близько. Але зрештою, коли їй сказали, що її мужа скарають на горло, якщо вона не прибуде на перегони, вона погодилася прибути до короля. Її хутенько привезли туди, де зібрався весь люд, і там рудокоса жінка мовила своєму чоловікові докірливі слова:

— Нерозважно вчинив ти, мій мужу. Негаразд це, щоб юрба витрішалася на мене, коли я маю ось-ось народити. І чого ж хоче від мене король?

Їй відповів сам король:

— Тут твій муж похвалився. ніби ти можеш перегнати обох моїх найкращих коней. Тож ми влаштували особливий заїзд, аби ти показала, на що ти здатна.

Жінка пополотніла.

— Шляхетний королю! Не вели мені цього робити, бо діти в моєму лоні — вони ж ось-ось мають народитися! Благаю тебе, змилуйся — зачекай, поки я народжу, а тоді вже я й побігаю для тебе. Не ганьби мене в час моєї слабости!

Та король був невблаганний.

Жінка подивилася на Крунху.

— Невже ти не можеш вирятувати мене з цієї халепи, мій муже? Але той тільки похнюпив голову.

Тоді вона обвела поглядом велелюдне зборище.

— Заступіться за мене, хтось із вас! — попросила вона. — Невже ж не мати породила кожного з вас?

Однак на обличчях, що дивилися на неї, не було й тіні милосердя, а саме тільки жадібне сподівання на виграш і захват перегонами. А дехто з них, можливо, хотів навіть побачити, як ту жінку буде поганьблено й принижено. Але більшість їх думала (якщо тільки думала взагалі) тільки одне: виграю? Чи програю?

І тоді жінка крикнула:

— Ганьба на вас усіх і ганьба на ваших дітей!

А король сказав:

— Ну, досить балачок — починаймо перегони.

А тоді ще запитав:

— А як тебе звати, жінко?

Вона відповіла:

— Звати мене Маха, й ви всі затямте це навіки!

Оголосили початок заїзду-забігу, й дехто з глядачів ніяково відвів очі вбік, побачивши, як жінка, що нібито ледве й на ногах стояла, подибала до місця початку перегонів. Вона скинула свою важку сукню, й довгі руді коси впали їй на плечі, коли вона лишилася в самій сорочці, а живіт випнувся вперед, мов переспіла слива, що от-от лусне. Спочатку всім здалося: куди їй супроти колісниці, яку несуть ті двоє скакунів! Бо перші свої кілька сажнів вона пробігла, заточуючись. Але перегони ще тільки почалися, і тут на неї мов що найшло, от ніби гнів дав їй якусь надлюдську силу. Біля серединної по-

значки вона вже мчала мов вихор, і ті, хто поставив на королівських коней, почали хнюпити голови.

Коли вона пробігла повз кінцевий стовп, лишивши далеко позаду обох змилених коней, небо затьмарилось, і в цю мить Маха, голосно зойкнувши, опукою впала на землю. І там, просто на біговій доріжці, перш ніж будь-хто встиг би прибігти їй на допомогу, вона й породила двох діток, хлопчика й дівчинку.

І всіх чоловіків, хто почув той її зойк, пойняла така велика слабкість, що кожен із них відчув: сили у них не більше, ніж у породіллі. А Маха вже й підвелася із землі, випросталася перед ними. Тепер уже всі, хто там був, навч переконалися: перед ними ніяка не селянка, не селянинова дружина, а богиня. І вона сказала їм:

— Я виграла перегони, мужі Ольстеру! І знайте, що я накладаю на вас ось це прокляття — як кару за вашу жадібність і за жорстокість до жінки-породіллі. У час вашої найбільшої біди ви, мужі Ольстеру, лежатимете горілиць, поборені хворобою, що змусить вас кричати, мучитися в тяжких муках і віддасть вас вашим ворогам на поталу. Ви будете, мов жінки під час пологів. Ви пізнаєте страждання та безнадію, й ніхто на світі вам не допоможе. Ця хвороба поб'є вас на п'ять днів і чотири ночі, й вона мучитиме і ваших дітей, і дітей ваших дітей — аж до дев'ятого коліна. А що саме на цьому місці люди бачили мій сором, віднині воно зватиметься Емайн Маха — місце близнят Махи!

— А ти, — обернулася вона до свого мужа, змірявши його останнім холодним поглядом, — ти міг спізнати багатство й розкоші, які не судилися жодній смертній людині. Натомість ти скнітимеш віднині в злиднях і печалях, у самих невдачах, які ти накликав на себе своїм хвалькуватим язиком.

Тоді вона взяла своїх діток на руки й подалася геть — від червоної крові, яка забризкала зелену траву, й від ольстерців, які, стогнувши, лежали на своїх сидіннях і не могли навіть поворухнутись, безсилі, мов новонароджені немовлята, супроти закляття великої богині Махи.

Хронологічна таблиця

ПЕРІОД	ДАТИ В ІРЛАНДІЇ	ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ	ПАМ'ЯТКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ЛЕГЕНДАМИ ЦЬОЇ КНИЖКИ	«ВІДПОВІДНІСТЬ» У ЛЕГЕНДАРНОМУ ЧАСІ	СВІТОВИЙ ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ	
Доба палеоліту	До 7500 до Р.Х.	Немає Жодних свідчень про життя людей в Ірландії	Немає	Міфологічний цикл: оповідки про Племена богині Дану та про хвилі вторгнень в Ірландію	Сліди кераміки в Японії, Бразилії, Судані. Малюнки на півночі Іспанії та на півдні Франції	
Доба мезоліту (зазвичай починається 12000 до Р.Х., але Другий Льодовиковий Період унеможливив заселення Ірландії до 8000 до Р.Х.)	бл. 7500 до Р.Х. — 3500 до Р.Х.	Купи сміття, вироби з кремню, черепашок, залишки їжі	Можливо, Кароумор, Слайґо		Свідчення неолітичної культури/початки рільництва на Близькому Сході з поширенням на захід і північ	
Доба неоліту	бл. 3500 до Р.Х. — 2000 до Р.Х.	Мегалітичні гробниці: порталні, галерейні, дворові й клиноподібні	Кароукіл, Ньюгрейндж, Ноут і Даут, Курган Заручників у Тарі, кайрн на Нокейні, руїни на Уйснеху		Перші піраміди в Єгипті. Виникнення Мінойської цивілізації на Криті	
Доба бронзи	бл. 2000 до Р.Х. — 300 до Р.Х.	Стоячі камені, кам'яні кола, початок будівництва укріплених пагорбів	Вали на Нокейні, кам'яні кола на Беарі. Дун Аонгуса, як припускають, мав свій розквіт під час доби бронзи		Класична Греція	
Кельтський залізний вік	бл. 300 до Р.Х. — 500 по Р.Х.	Мисові укріплення, кільцеві укріплення, укріплені пагорби, кашели та катайри	Великі ритуальні пам'ятки: Емайн Маха, Тара й Круахан. Мисові укріплення в Гауті, Кагерконрі, на Беарі, Торі, Дун Аонгуса. Гріан Айлеах		Ольстерський цикл Цикл Фіанни (перші сторіччя по Р.Х.)	Виникнення й занепад Римської імперії, Великий Китайський мур
Доба раннього християнства	бл. 500 по Р.Х. — перші вторгнення вікінгів	Маленькі церкви, округлі хатини, огамічні камені. Все ще використовуються кільцеві укріплення	Церковні пам'ятки по всій Ірландії, включно зі згаданими в оповідках пам'ятками на Ініс Глорі, в Ардагу, Сейнт-Малінсі		Королівські цикли	«Темні віки» у Європі

*Словничок згадуваних
у тексті основних персонажів*

АЕНГУС (AENGUS)

Останній король народу Фірболг. За легендою, саме він збудував твердиню Дун Аонгуса на Інішморі. Не пов'язаний з Аонгусом із Племен богині Дану.

АЙДІН (AIDÉEN)

Одне з втілень Етайн.

АЙЛЬБЕ (AÍLBÉ)

Дочка Кормака Мак Айрта.

АЙЛЬБХЕ (AÍLBHÉ)

Дочка Бодбха Деарга, сестра Аобх та Аойфе.

АЙЛЕАХ (AÍLEACH)

Шотландська королівна й дружина Фрігуана; Гріанан Айлеах нібито збудовано на її честь.

**АЙЛІЛЬ АНГУБХА
(AÍLILL ANGHUBHA)**

Брат Еохайда Айреамха, великого короля, що був мужем Етайн.

**АЙЛІЛЬ МАК МАТА
(AÍLILL MAC MÁTA)**

Король Коннахту, муж королеви Медб.

АЙЛІЛЬ ОЛОМ (AÍLILL ÓLOM)

Король Манстеру, гвалтівник Айне.

АЙНЕ (AÍNE)

Богиня сонця, ясноти, родючости;

божественна покровителька Нокейні.

**АЙФЕ (AÍFE),
ДОЧКА ДЕАЛБХЕАТА**

Королівна, перетворена лихими чарами на журавку, яку випадково підстрелив Мананнан Мак Лір.

**АКІЛСЬКИЙ ЯСТРУБ
(HAWK OF ACHILL)**

Міфологічний птах, якому провидець Фінтан розповів свою історію.

ФОБХ (AOBH)

Мати Лілових дітей

АОДХ (AODH)

Один із Лірових дітей, яких Аойфе перетворила на лебедів.

АОЙБХЕАЛ (AOIBHEALL)

Жінка-сида, що пов'язується з графством Клер.

АОЙФЕ (AOIFE)

Дочка Бодбха, чарівниця, друга дружина Ліра й мачуха його дітям.

АОНГУС ОҐ (AONGHUS ÓG)

Один із Дітей богині Дану, бог юности й кохання, володар Бру на Бойнне.

АРТ (ART)

Великий король, син Конна, муж Деалбхем.

БАДБХ (BADBH)

Богиня війни, одна з трьох демонниць битви; часто являлася в образі сірої ворони.

**БАЛОП ЛИХООКИЙ
(BALOR NA SÚILE NIMHE)**

Вождь фоморів, убитий своїм онуком Лугом у Другій битві при Мойтурі.

БАНБА (BANBA)

Одна з трьох сестер, богинь суверенности Ірландії.

БАРАХ (BARACH)

Воїн Червоної Гілки, який зрадив синів Усни.

**БЕАРСЬКА КАРГА (CAILLEACH
BHÉARRA, HAG OF BÉARA)**

У різних подобах подибується по всій Ірландії, часто асоціюється зі жнивами й творенням фізичних рис ландшафту.

БЕКУМА (BÉCUMA)

Жінка-сида, вигнана до Ірландії, дружина Конна Ста Битв.

БИРОГ (BIRÓG)

Жінка-сида, що врятувала Луга, якого хотів убити рідний дід Балор.

БЛАЙ ДЕАРГ (BLÁI DEARG)

Див. Садбх.

БЛАТНАЙД (BLÁTHNAID)

Дочка Юхара, дружина Ку Рої, кохана Кухуліна.

**БОДБХ ДЕАРГ
(BODHBH DEARG)**

Божественний покровитель Слівенамону, батько чарівниці Аойфе.

БОЙНН (BOINN)

Богиня річки Бойн і худоби, мати Аонгуса.

БОЛГ (BOLG)

Божество, що пов'язується з блискавкою; Фірболг — його народ. Однак є й інші тлумачення слова *Болг*.

БОХНА (BÓCHNA)

Мати провидця Фінтана, одна з перших жінок, що прибули до Ірландії.

БРАН (BRAN)

Фінів хорт, дитя Фінової сестри, народжений, коли вона стала хортицею.

БРЕС (BRES)

Напівфомор, напівбог із Племен богині Дану, обраний їхнім володарем після того, як Нуаду втратив руку, але швидко став тираном. Зрештою зазнав поразки від військ Племен богині Дану в Другій битві при Мойтурі.

БРИГІД (BRIGHID, BRIGID)

Богиня ковальства, поезії та цілительства, згодом — свята, що народилася в Лауті й заснувала монастир у Кілдаре; її вшановують на Імболк (1 лютого), коли починається весна.

БРИКРІУ (BRICRIU)

Воїн, якого прозивали «Отруйний

Язык» і який скрізь усіх сварив між собою.

БУАН (BUAN)

Один із перших людей, що прибули до Ірландії; товариш Кесайр.

ГАЙБХЛЕАНН ГАБХА (GAIBHLEANN GABHA)

Міфічний коваль, що нібито жив на Беарському півострові.

ГОІВНІУ (GOIBHNIU)

Бог ковальства, викував чарівну зброю для Племен богині Дану, якою ті здобули перемогу в Другій Битві при Мойтурі.

ГОЛЛ МАК МОРНА (GOLL MAC MORNA)

Член Фіанни, якого вбив Фін.

ГРАНІЯ (GRÁINNE)

Дочка Кормака Мак Айрта, дружина Діармайда, а згодом — Фіна.

ДАГДА (DAGHDHA)

Великий Бог, покохався з Бойнн та Морріган, збудував Гріанан, володар Казана Достатку.

ДА ДЕАРГА (DA DEARGA)

Господар заїзду в горах Віклоу, де знайшов свою загибель король Конайр.

ДАЙРЕ (DÁIRE)

Кулійський селянин, господар Донна Кулійського.

ДАНУ (DANU)

Велика Богиня, що породила Племена богині Дану.

ДЕАЛБХЕАТ (DEALBHÉATH)

Легендарний король, син Огми.

ДЕАЛБХЕМ (DEALBHCHAEM)

Королівна, яку врятував і взяв заміж Арт.

ДЕЙРДРЕ (DEIRDRE)

Кохана старшого з Усних синів, Найсі.

ДІАН КЕХТ (DIAN CÉCHT)

Цілитель Племен богині Дану; саме він ставив на ноги поранених у битві при Мойтурі.

ДІАРМАЙД УА ДУЙБХНЕ (DIARMAID UA DHUIBHNE)

Воїн Фіанни, коханий Гранії.

ДОНН (DONN)

Бог смерти. Місцями його перебування вважалися Нок Ф'ерна за Беарою, південно-західне узбережжя Кері й Дунбег у Клері.

ДОНН КУЛІЙСЬКИЙ (DONN OF COOLEY)

Великий Бурий Бугай, через якого розпочалися події, змальовані у «Викраденні бика з Куальнге».

ДУАЙБСЕАХ (DUAIBHSEACH)

Дружина Муірхеартаха Мак Ерки.

ЕЙБХЛІУ (EIBHLIU)

Кохана Еохайда Мак Майреадхи, з яким утекла туди, де згодом утворилося озеро Лох-Ней.

ЕЙРЕ, ЕРІУ (ÉIRE, ERIU)

Одна з трьох богинь-сестер, носіїв суверенності Ірландії.

ЕЙТНЕ (EITHNE)

Дружина Конна Ста Битв.

**ЕЙТНЕ (EITHNE), ДОЧКА КАТА-
ОЙРА МОРА (CATHAOIR MÓR)**

Дружина Кормака Мак Айрта.

ЕЙХЕ (EICHE)

Непорочна свята, сестра св. Мела; асоціюється з Ардагом.

ЕЛЬКМАР (ELCMAR)

Бог із Племен богині Дану, прийомний батько Аонгуса Ога.

ЕОґАБЕЛ (EOGABEL)

Бог, батько богині Айне, вбитий друїдом Феархеасом.

ЕОґХАН (EOGHAN)

Король, що жив у V ст.; охрещений св. Патриком.

**ЕОґХАН МАК ДУРТАХТ
(EOGHAN MAC DURTHASHT)**

Воїн Червоної Гілки, вбивця Найсі.

ЕОРАНН (EORANN)

Дружина Суйбхне.

ЕОХАЙД (EOCHAIDH)

Конебог, муж Айне.

**ЕОХАЙД АЙРЕАМХ
(EOCHAIDH ÁIREAMH)**

Великий король Ірландії, муж першої Етайн.

**ЕОХАЙД МАК МАЙРЕАДХА
(EOCHAIDH MAC MAIREADHA)**

Коханий Ейбхліу, з якою втік туди, де згодом утворилося озеро Лох-Ней.

**ЕТАЙН. ЕАДАОЙН, АЙДІН
(ÉTAÍN, ÉADAÓIN, AIDEEN)**

Дружина Міліра, а потім, після кількох метаморфоз, дружина Еохайда Айреамха; 2) Її дочка, дочка й дружина Еохайда Айреамха; 3) Мес Буахалла, пастуша вихованка — дочка й онука Еохайда.

**ЕТАЛ АНБХУАЙЛ
(ETHAL ANBHUAIL)**

Король манстерських сидів.

ЕТАР (ÉTAR)

Батько Етайн у її смертній подобі й король Ехраду.

ЕТЛІН (ETHLINN)

Дочка Балора й Кейтлін, мати Луга.

ЕХДЕ (ECHDAE)

Небесне божество, що пов'язувалося з кіньми; один із мужів Айне.

ІНКГЕЛ (INCGEL)

Ватаг британських морських розбійників, які вбили Конайра, сина Етайн.

ЙОРНАХ (IORNACH)

Одна з трьох Кешкоранських відьом.

**КАЕР ІОБХАРМГЕЙТ
(CAER IOBHARMHÉITH)**

Жінка-сида, дружина Аонгуса.

**КАЙЛЕАХ БЕАРРА
(CAILLEACH BHÉARRA)**

Див. Беарська карга.

КАЙЛТЕ МАК РОНАЙН
(CAOILTE MAC RÓNÁIN)
Член Фіанни, її найкращий бігун.

КАЙРБРЕ ЛІФЕАХАЙР
(CAIRBRE LIFEASNAIR)
Король Ірландії, син Кормака Мак Айрта.

КАЙРНЕАХ (CAIRNEACH)
Святий, що прокляв Муйрхеарта-ха Мак Ерку.

КАМОГ (CAMÓG)
Одна з трьох Кешкоранських відьом.

КАТБАД (CATHBAD)
Друїд і пророк при дворі Конхобара Мак Несси.

КЕАТ МАК МАГАХ
(CEAT MAC MAGNACH)
Славетний коннахтський воїн, якого король Кайрбре послав проти Фірболгу.

КЕЙТЛІН КРИВОЗУБА
(CEITLINN OF THE CROOKED TEETH)
Дружина Балора й мати Етлін.

КЕРНЕТ (CERNET)
Кохана Кормака Мак Айрта.

КЕСАЙР (CESSAIR)
Перша людина, що ступила ногою на ірландську землю; вона і все її плем'я, за винятком Фінтана, загинули від великого потопу.

КІАН (KIAN)
Коханець Етлін, батько Луга.

КЛІАХ (CLÍACH)
Славетний арфяр, що закохався в одну з дочок Бодбха.

КЛЮДНА (CLÍODHNA)
Жінка-сида, кохана Аонгуса Ога; пов'язується із західним Корком.

КНУ ДЕАРОЙЛ (CNÚ DEARÓIL)
Фінів музикант.

КОЛЬМАН (COLMAN)
Чернець і святий, VII сторіччя.

КОЛЬМСІЛЛЕ (COLMCILLE)
Донегальський чернець і святий, засновник великого монастиря в Айоні.

КОНАЙРЕ (КОНАЙР) **МОР**
(CONAIRE MÓR)
Великий король Ірландії, син Мес Буахалли й пташиного духа, внук Етайн.

КОНАЛ (CÓNAL)
Один із трьох великих витязів Червоної Гілки.

КОНАЛЛ КЕАРНАХ
(CONALL CEARNACH)
Воїн, якого король Кайрбре послав проти Фірболгу.

КОНАЛЛ, СИН АЕНГУСА
(CONALL, SON OF AENGUS)
Син останнього короля Фірболгу, вбитий Кухуліном.

КОНАН (CONÁN)
Воїн Фіанни, брат Голла Мак Морни.

КОНН (CONN)

Один із дітей Ліра, яких чарівниця Аойфе обернула на лебедів.

КОННЛА (CONNLA)

Син Конна Ста Битв; жінка-сида заманила його до Краю Юности.

КОНН СТА БИТВ (CONN OF THE HUNDRED BATTLES)

Конн Кет Хатхах, великий король, що одружився з Бекумою.

КОНХОБАР МАК НЕССА (CONCHOBAR MAC NEASA)

Король, що правив Ольстером, коли існувала Червона Гілка й відбувалися події «Викрадення бика з Куальнге»; вбивця синів Усни.

КОРАНН (CORANN)

Арфяр і співець Племен богині Дану.

КОРМАК МАК АЙРТ (CORMAC MAC AIRT)

Великий король Ірландії, великий законодавець; помандрував до краю Мананнана в переддень першого травня.

КОС КОРАХ (COS CORACH)

Музика, який асоціюється зі Слівенамоном.

КРАОБХ РУА (CRAOBH RUA)

Червона Гілка — Конхобарові воляки, що жили в Емайн Масі.

КРЕДЕ (CREDE)

Жінка-сида, кохана Арта, Конного сина.

КРИМТАН (CRIMTHAN)

Король, що нібито правив лиш один рік (74 по Р.Х.) і похований у Гаут Геді.

КРОМДЕС (CROMDES)

Друїд і чарівник Племен богині Дану.

КРУНХУ (CRUNNCHU)

Муж Махи.

КУЙЛЕАН (CUILLEANN)

Одна з трьох Кешкоранських відьом.

КУ РОЇ (CÚ ROÍ)

Великий чарівник, якого вбив Кухулін.

КУХУЛІН (CÚ CHULAINN)

Великий герой Червоної Гілки і всього Ольстеру.

ЛАБХРАЙД (LABHRAIDH)

Друїд-чарівник, батько Фінтана.

ЛАЕГ (LAEG)

Колісничий Кухуліна.

ЛАОГАЙРЕ (LAOGHAIRE)

Син Ніала Дев'ятох Заручників, великий король Ірландії, навернений св. Патриком до християнства після багатьох років опору цьому святому.

ЛЕАБГАРХАМ (LEABHARCHAM)

Складачка глузливих пісень, яка виховала Дейдрре.

ЛІ БАН (LÍ BAN)

Королівна, перетворена на русалку, коли розлилося озеро Лох-Ней.

ЛІР (LIR)

Бог, що належав до Племен богині Дану; жив у *сиді* в Армагу; батько чотирьох дітей, обернених чаклункою Аойфе на лебедів.

**ЛОЙНГ'СЕАХАН
(LOINGSEACHÁN)**

Друг і помічник Суйбхне.

**ЛОН МАК ЛІОМТХА
(LON MAC LÍOMTHA)**

Трирукий коваль-чарівник, що жив у Кешкоранських печерах.

**ЛУГ ДОВГОРУКИЙ
(LUGH LÁMHFHADA)**

Бог, мастак на всі руки, великий умілець у всіх ремеслах і в бойовому мистецтві; бог світла й сонця, якого вшановують у жнива, під час свята Лугнаса; вбив свого діда Балора в Другій Битві при Мойтурі й потім став королем над усіма Племенами богині Дану.

ЛУХРА (LUCHRA)

Чаклунка, що, ревнуючи, перетворила Айфе на журавку.

МАЙРІДХ (MAIRIDH)

Король Манстеру, батько Еохайда, який утік із його дружиною.

МАК КЕХТ (MAC CÉCHT)

Воїн, соратник короля Конайра.

МАК РОТ (MAC ROTH)

Гонець Медб Коннахтської.

**МАНАННАН МАК ЛІР
(MANANNÁN MAC LIR)**

Божество океанів і чарівного потойбіччя, Веселкового Краю; в людській подобі, як стверджують, похований у Лох-Корибі.

МАХА (MACHA)

Богиня пасовиськ, коней, родючости, королівської влади, а також, в окремій іпостасі, — битви; часто згадувана як Червона Маха.

МЕДБ, МАЕВЕ (MEDB, MAEVE, MEADBH)

Королева Коннахту, головна підбурювачка до подій, змальованих у «Викраденні бика з Куальнге».

МЕЛ (MEL)

Святий і єпископ, що жив у V ст.; пов'язується з Ардагом.

**МЕС БУАХАЛЛА
(MES BUACHALLA)**

Третя Етайн, мати короля Конайра.

МІДІР (MIDHIR)

Бог, що належав до Племен богині Дану; коханий Етайн і мешканець Брілейтського сиду.

**МІЛЯ СІНИ
(MILESIAINS, SONS OF MÍL)**

Останні ірландські поселенці, плем'я, що перемогло Племена богині Дану.

МІЛЬ (MÍL)

Проводир останнього захоплення Ірландії, коли Сіни Міля перемогли Племена богині Дану, зму-

сивши їх перейти під землю, в по-
рожності пагорби.

МІС (MIS)

Королівна, що збожеволіла після
батькової загибелі, але зцілилась
чарівною музикою; на її честь на-
звані гори Сліве Міш у графстві
Кері.

МОЛІНГ (MOLING)

Святий пустельник, що любив
природу й підтримував Суйбхне в
останні дні його життя.

МОНГАН (MONGAN)

Син Мананнана Мак Ліра, славет-
ний чарівник і мастак змінювати
подоби.

МОНГАН (MONGÁN)

Молінгів пастух, убивця Суйбхне.

МОРГАН (MORGAN)

Батько Деалбхем, убитий Артом.

МОРРІГАН (MORRIGAN)

Богиня війни, одна з трьох де-
монічних сутностей битви; ніби-
то з'являється з печери Овней-
гат біля Круахану на Самайн,
свято небіжчиків на початку лис-
топада.

МОХАОМХОГ (MOCHAOMHÓG)

Схимник, що жив на Ініс Глорі й
поховав Лірових дітей.

МУЙРГІЛЬ (MUIRGIL)

Дружина Молінгового пастуха
Монгана.

**МУЙРХЕАРТАХ МАК ЕРКА
(MUIRCHEARTACH MAC ERCA)**

Великий король Ірландії, правив у
VI ст.; загинув від чарів своєї ко-
ханки Сін.

НАЙСІ (NAOISE)

Старший із трьох синів Усни; ко-
ханий і викрадач Дейдрре; вбитий
за наказом Конхобара.

НЕМЕДІЯНИ (NEMEDIANS)

Плем'я Немед, третє з перших
народів, що заселяли Ірландію;
знали поразки від велетнів фо-
морів, але вцілілі їх рештки пода-
лися на північні острови й до
Греції.

**НЕМЕД, НЕЙМХЕАДХ
(NEMED, NEIMHEADH)**

Проводир немедіян, один із
мужів Махи.

НЕРА (NERA)

Герой з двору королеви Медб,
який побував у потойбіччі, де од-
ружився з жінкою-сидою.

НІАМХ (NIAMH)

Королівна з потойбічного світу,
Ойсинова кохана.

НУАДУ (NUADHU)

Бог, що належав до Племен бо-
гині Дану; зрікся престолу, коли
втратив руку в Першій Битві при
Мойтурі; відомий як Нуаду
Срібнорукій.

ОГМА (OGMA)

Бог, що належав до Племен бо-
гині Дану; нібито саме він винай-

шов найдревніше в Ірландії ога-мічне письмо.

ОЙСИН (OISÍN)

Син Фіна й Садбх, коханий королівни Ніамх; повернувся до Ірландії після 300 літ перебування в Краї Юности й зустрівся зі св. Патриком.

ОСКАР (OSCAR)

Син Ойсина; традиція стверджує, що його вбито у битві при Габрі, де Фіанна зазнала остаточної поразки.

ПАРТАЛОН (PARTHALON)

Вождь другого захоплення Ірландії; його народ жив там, поки всіх їх не винишила велика моровиця.

ПАТРИК (PATRICK)

Святий, покровитель Ірландії; вважається, що саме він у V ст. запровадив у цій країні християнство.

ПЛЕМЕНА БОГИНИ ДАНУ (TUATHA DE DANANN)

Потойбічні завойовники Ірландії; перемогли фоморів та Фірболг і правили Ірландією, аж поки їх, своєю чергою, перемогли Сини Міля; знайшли притулок у порожнистих пагорбах і на чарівних островах далеко в морі, але часто вдавалися до своїх потойбічних сил, сприяючи або шкодячи смертним людям; згодом стали відомі як *сиди*.

РОНАН (RÓNAN)

Король, що жив у VII ст. і в нападі ревнощів убив рідного сина.

РОС МАК ДЕАДХА (ROS MAC DEADHA)

Один з воїнів, посланих королем Кайрбрє проти Фірболгу.

САДБХ (SADHBH)

Жінка-сида, дружина Фіна, мати Ойсина.

СИД, СИДА (SÍDH – особа)

Потойбічна вічно юна істота, наділена чарівними силами; переважно сиди — це пізніші трансформації Племен богині Дану.

СИДИ (SÍDH – місце)

Пагорби, в яких жили сиди-істоти.

СИҒЕ (SIGE)

Король, батько Сін, якого вбив Муйрхеартах Мак Ерка.

СІН (SÍN)

Чаклунка; коханка і вбивця Муйрхеартаху Мак Ерки.

СКЕОЛАН (SCEOLAN)

Фінів хорт.

СКОТА (SCOTA)

Міфічна королева Синів Міля.

СУЙБХНЕ (SUIBHNE)

Король Дал Ріади, частини Ольстера; збожеволів у битві при Мойрі й прожив решту свого життя на деревах; убитий ревним пастухом.

ТАЇЛТІУ (TAILTÍU)

Прийомна мати Луга; на її честь були запроваджені «ігри Таїлтіу».

ТОРДРЕ (TORDRE)

Служка й шпиг Конхобара Мак Несси.

УАЙНІДХЕ (UAINIDHE)

Міфологічна постать, що асоціювалася з Айне і вшановувалася на пагорбі Нокейні.

УЙЛЕН (УЙЛЕАНН) ЧЕРВОНИЙ КЛИНОК (UILEANN RED EDGE)

Міфічна постать, пов'язана з Лох-Корибом; убивця Мананнана, що прийняв людську подобу.

УСНИ СИНИ (USNA, SONS OF)

Найсі, найстарший з трьох синів Усни, став коханцем Дейдрре; всі троє братів утекли з нею до Шотландії, але згодом Конхобар Мак Несса заманив їх назад, до Ірландії, де за його наказом їх убито.

ФАНД (FAND)

Жінка-сида, дружина Мананнана й кохана Кухуліна.

ФАС (FAS)

Королівна з Синів Міля, асоціюється з місцевістю Глен Фас у графстві Кері.

ФЕАР ДОРХА (FEAR DORCHA)

Темний чарівник, що зачарував Салбх, Фінову дружину.

ФЕАРХЕАС (FEARCHEAS)

Лінстерський друїд, що вбив Еогабела, батька богині Айне.

ФЕДЕЛІМ (FEDELM)

Пророчиця, що провістила різа-

нину, про яку йдеться у «Викраденні бика з Куальнге»

ФЕЙРХЕЙРДНЕ (FEIRCHEIRDNE)

Арфяр чарівника Ку Рої.

ФЕРГУС МАК РОЙХ (FERGUS MAC RÓICH)

Ольстерський воїн, який спочатку був королем Ольстеру; втік до Коннахту після того, як Конхобар хитрощами змусив його неспішно зрадити Дейдрре й синів Усни; коханець королеви Мелб.

ФЕРДІАД (FERDIA)

Коннахтський витязь, молочний брат Кухуліна.

ФЕР ФІ (FER FÍ)

Брат богині Айне.

ФІАХРА (FIACHRA)

Один із Лірових дітей.

ФІН (FIONN)

Витязь, мисливець, герой, ватажок мисливської ватаги — Фіанни.

ФІНБХЕАННАХ (FINNBHEANNACH)

Білогогий, великий бугай Айліля.

ФІНВАРРА (FINVARRA)

У коннахтському фольклорі — король чарівних істот, який має осідок у Нокмі.

ФІНІАН ПРОКАЖЕНИЙ (FINIAN THE LEPER)

Святий VII ст., вважається за-

сновником Інісфаленського абатства у Кіларні.

**ФІНТАН, ФІОНТАН МАК БОХНА
(FINTAN, FIONNTAN MAC BOCHNA)**

Найстаріша людина, провидець, що жив від часів першого заселення Ірландії.

**ФІОННАБХАЙР
(FIONNABHAIR)**

Дочка королеви Медб, обіцяна як винагорода тому з коннахтських витязів, хто переможе Кухуліна.

ФІРБОЛГ (FIR BOLG)

Нашадки Немеда; зазнали поразки від Племен богині Дану в Першій битві при Мойтурі, але згодом повернулися до Ірландії, де утримували твердині на західному узбережжі острова; остаточно розбиті королем Кайрбре.

ФЙОННУАЛА (FIONNUALA)

Одна з Лірових дітей, перетворених на лебедів чаклункою Аойфе.

ФЛІОДХАС (FLIODHAS)

Покровителька диких звірів, особливо оленів; деякі джерела стверджують, нібито вона була дружина Фергуса Мак Ройха й мати Лі Бан.

ФОДХЛА (FÓDHLA)

Одна з трьох сестер — богинь суверенності Ірландії.

**ФОМОРИ (FOMHÓIRE,
FOMORIANS)**

Раса демонічних істот, що гнобили Племена богині Дану, аж поки зрештою зазнали від них поразки в Другій битві при Мойтурі.

**ФОТАДХ КАНАЙННЕ
(FOTHADH CANAINNE)**

Міфічний воїн і муж Беарської карги.

ФРІГУАН (FRIGUAN)

Легендарний зодчий Гріанану Айлеах.

ФУАМНАХ (FUAMNACH)

Перша дружина Мідіра, чарівниця, що перетворювала Етайн на різні подоби.

**ЧЕРВОНОЇ ГІЛКИ ВОЇНИ
(RED BRANCH WARRIORS)**

Див. Краобх Руа.

ЮХАР (IUCHAR)

Король острова Мен, батько Блатнайд.

Словничок уживаних у тексті археологічних термінів

Доба бронзи (бл. 2000 до Р.Х. — 300 до Р.Х.) — період, відколи в Ірландії запроваджено обробіток металів (золота й бронзи) й до часу запровадження заліза.

Кайрн (*cairn*)

Великий курган, під яким незрідка заховано яку-небудь доісторичну поховальну споруду.

Кашел (*caiseal*), **катайр** (*cathair*)

Кам'яні округлі загорожі. Являють собою кам'яні версії кільцевих земляних укріплень, в яких мешкало хліборобське населення під час ранньохристиянського періоду, хоча декотрі з них можуть походити ще із залізного віку. Ці терміни часто входять складовими частинами до топонімічних назв (*Див.* кільцеві укріплення).

Кельти

Загальний термін, яким охоплюються племена, що пішли з центральної Європи бл. 1200 до Р.Х. Елементи їхньої мови й культури найкраще збереглися на західних узбережжях, зокрема в Бретані, Шотландії, Вельсі, Корнволі й особливо в Ірландії.

Краног (*crannóg*)

Рукотворний острів, який спеціально, з метою найкращої оборони, розташовували посеред озера.

Найдавніші *краноги* датуються добою пізньої бронзи. Чимало їх продовжували використовуватись аж до середньовіччя.

Кромлех

Термін, до якого вдаються для опису решток мегалітичних гробниць, що зазвичай складаються з двох вертикально поставлених каменів із покладеною на них горизонтально великою пласкою брилою.

Дун (*dún*)

Загальний термін, яким у стародавніх текстах означають житло, зазвичай із додатковим значенням престижу й укріпленості.

Укріплення

Укріплені висоти (*hill-forts*)

Величезні округлі загорожі, що, як вважається, використовувалися для оборонних потреб, а також як місця загальноплемінного збору. Таких пам'яток нараховується по всій країні близько п'ятдесяти. Зазвичай вони споруджувалися на висотах, що домінують над довколишньою місцевістю. Нині відомо, що вони започаткувалися під час пізньої бронзи, хоча використовували їх ще довго після закінчення тієї доби. Найвідоміші їх взірці — Дун Аонгуса й Дун Конхобар на островах Аран, а також Ратгал (Rathgall) у графстві Віклоу.

Мисові укріплення

Довкола всієї Ірландії налічується близько 250 прибережних укріплень, де оточений водою виступ суходолу укріплено від можливо-го нападу з моря валами, спорудженими із землі й каменю. Але є й суходільні укріплення на виступах, яких налічується близько десятка, і розташовані вони в мальовничих місцинах на краях гірських вершин. Добрим прикладом останнього типу укріплення може слугувати Кагерконрі у графстві Кері.

Гріанан (*grianán*)

Цим терміном означаються так звані «сонячні палаци».

Залізний вік

Від бл. 500 до Р.Х. до бл. 500 по Р.Х. — період, коли в Ірландії почали використовувати залізо.

Мегалітичний

Загальний термін, яким означають доісторичні кам'яні споруди.

Мегалітичні гробниці

Загальний термін, яким означають доісторичні гробниці, споруджені з масивних брил. (Слово «мегалітичний» походить від грецьких слів *tegas* «великий» і *lithos* «камінь»). Будувалися переважно в неолітичний період (нова кам'яна доба) першим хліборобським населенням. В Ірландії зареєстровано понад 1450 мегалітичних гробниць, і в їхній класифікації вирізняються чотири типи.

Дворові гробниці

Мають відкритий двір, що веде до поховальної зони, яка складається з двох чи й більше камер, накритих кам'яним або земляним *кайрном*. Поширені переважно на півночі країни. Крівікіл (*Creevy-keel*) у графстві Слайго є важливим взірцем цього типу гробниць.

Портальні дольмени

Слово «дольмен», як і слово «кромлех», використовувалося раніше для означування всіх мегалітичних гробниць узагалі. Це слово походить від двох бретонських слів: *taol* («стіл») і *maen* («камінь»). Останнім часом цей термін часто прикладають лише до портальних гробниць. В Ірландії налічують 174 портальні гробниці, й вони вражають відвідувачів, наприклад, Пулнаброн (*Poulnabrone*), що у графстві Клер. На вертикальних каменях лежить велика пласка брила-«дах». Місцеві мешканці часто називають їх *Leaba Dhiarmada agus Gráinne* («Ложка Діармайда і Гранії»), оскільки традиційно скрізь вважається, що саме в цих спорудах відпочивали славетні коханці, коли тікали від Фіна.

Галерейні гробниці

В Ірландії налічується 230 галерейних гробниць, кожна з яких складається з вузької галереї, що веде до просторої камери. Часто на даху буває *кайрн*, а сам дах підтримується кронштейнами; структурні камені оздоблено різьбленнями. Найкраща і найвідомі-

міша в Європі колекція мегалітичного мистецтва міститься у великих гробницях *Brú na Bóinne* («Закруту річки Бойн»), комплексу, що знаходиться у графстві Міт.

Клиноподібні гробниці

Вони вважаються найпізнішим типом мегалітичної гробниці. Складаються такі гробниці з прямокутної камери всередині *кайрну* й пов'язуються з людською діяльністю доби бронзи. Подибуються переважно на південному заході країни.

Мезоліт

Середній кам'яний вік, охоплює період від бл. 7500 до Р.Х. до 3500 до Р.Х. Дохліборобський, мисливсько-збирацький етап цивілізації.

Неоліт

Новий кам'яний вік, охоплює період від запровадження рільництва до започаткування обробітку металів: від бл. 3500 до Р.Х. до бл. 2000 до Р.Х.

Огамічний камінь

Вертикально поставлений камінь, покритий знаками огамічного письма — як правило, ім'я та ро-

довід індивіда. Датується це письмо від 300 по Р.Х.

Палеоліт

Давній кам'яний вік — період, що починається відразу після льодовикового періоду, себто від бл. 18000 до Р.Х., і триває до бл. 7500 до Р.Х. Жодних свідчень про життя в Ірландії.

Кам'яний стовп

Вертикальний камінь, іноді частина кам'яного кола.

Кільцевий курган

Загальний термін для позначення округлого пагорба (кургана).

Кільцеве укріплення

Округла загорожа, збудована із землі чи з каменю. Із польових споруд найчастіше подибуються в Ірландії саме кільцеві укріплення. Їх тут налічується близько 50 000, і відомі вони під різними назвами: *кашел* (*caiseal*) і *катайр* (*cathair*) — для кам'яних версій, *рат* (*rath*), *ліос* (*lios*) і *дун* (*dún*) — для земляної форми. Правила вони за садиби, іноді укріплені, для ірландського населення, починаючи від часів залізного віку. Багато з них були заселені аж до середньовіччя.

Карта пам'яток

Ключ до карти

(Див. «Путівничок» щодо подальшої інформації про те, як знайти згадані пам'ятки.)

1. Пагорб Ардаг, Лонгфорд	13. Гріанан Айлеах, Донегал
2. Арді, Лаут	14. Пагорб Уйснех, Західний Міт
3. Балікасл, Антрим	15. Гаут Гед, Дублін
4. Півострів Беара, Корк	16. Ініс Глора, Майо
5. Бен Булбен, Слайго	17. Кешкоранські печери, Слайго
6. Каерконрі, Кері	18. Кіларні, Кері
7. Кулі, Лаут	19. Нокейні, Лимерик
8. Дунбег, Клер	20. Лох-Кориб, Галвей
9. Дун Аонгуса, о. Інішмор, Галвей	21. Лох-Маскрі, Типерарі
10. Емайн Маха (Наван-Форт), Армаг	22. Лох-Ней, Антрим
11. Велетова Дорога, Антрим	23. Ньюгрейндж, Міт
12. Гленкрі	24. Раткроган, Роскомон
	25. Сейнт Малінс, Карлоу
	26. Слівенамон, Типерарі
	27. Тара, Міт
	28. Острів Торі, Донегал

Путівничок

Примітка про доступ до пам'яток
Аж до найостаннішого часу в Ірландії можна було без проблем добутися через приватні землі до пам'яток історичного чи ландшафтної інтересу. Але нині в цій справі маємо в деяких місцевостях зміни. Заради чемности завжди краще спитати дозволу пройти (проїхати) через чиюсь приватну ділянку, якщо саме через неї пролягає ваша дорога до певної пам'ятки.

Пагорб Ардаг, Лонгфорд

Розташований зовсім близько від дороги R393 на відтинку між Малінгаром і Лонгфордом. Стоїть пагорб на захід від села, й довкола нього можна об'їхати машиною.

Арді, Лаут

Арді лежить за 65 кілометрів (40 миль) від Дубліна на дорозі N2, між Слейном і Карікмакросом. Брід буде ліворуч від моста, що веде до містечка з боку Слейна. Відразу ж за мостом, ліворуч, є паркувальний майданчик.

Балікасл, Антрим

Розташований Балікасл на крайній північно-східній точці Ольстеру. Пенз-Рокс знаходяться на західному краї балікаслського узбережжя, під самою Фер-Гед.

Півострів Беара, Корк

Знайти «Беарське кільце» легко,

бо є достатня кількість дороговказів від Гленгарифа на півдні й від Кенмара на півночі.

Бен Булбен, Слайго

До північного Бен-Булбенського плато можна доїхати, вирушивши з Гленейд-Лоху боковою дорогою, що відгалужується від R280 між Кінлохом та Меноргамілтоном. Найсвіжішу інформацію, як туди добутися, запитуйте в «Туерист-Офіс» у місті Слайго.

Каерконрі, Кері

Вирушайте по R561 на захід від Каслмейну й повертайте праворуч із моста Огілс-Бридж до Кемпу. Дорога до цієї гори буде у вас праворуч.

Кулі, Лаут

Цей півострів розташований просто на північ від Дундалка. Виїхавши по N1 за місто, уважно стежте за дороговказами. Дорога «Викрадення бика» вказується в різних місцях дороги, що оббігає довкола півострова.

Дунбег, Клер

Розташований на N67, близько 10 кілометрів (6 миль) на північ від Кілкі. Численні дрібні дороги ведуть на захід, у дюни.

Дун Аонгуса, о. Інішмор, Галвей

Від Россавіла, на захід від міста

Галвею, до Інішмора регулярно ходять пороми. Можна долетіти з міста Галвею й літаком — звертатися до авіаліній «Aer Brann». Від гавані Інішмору до Дуну Аонгуси близько кілометра (півмилі) відстані.

Емайн Маха (Наван-Форт), Армаг
Їхати дорогою A28 від міста Армаг; до форту звідси — менше 2 кілометрів (1,25 милі). Інтерпретативний центр улітку 2002 року не працював.

Велетова Дорога, Антрим
Знаходиться між Бушмілс і Дунсверіком на A2. Добре оснащена дороговказами.

Гленкрі
Їхати невеликою дорогою, що веде на південний захід від Еніскрі, до Лох-Брею. Можна об'їхати машиною сам глен і Нокрі. А ще до Гленкрі можна доїхати із заходу, дорогою R115.

Гріанан Айлеах, Донегал
Їхати від міста Дері на захід дорогою N13, у напрямку Летеркені. На N13 є дороговкази з назвою цієї пам'ятки, а доріжка, якою можна під'їхати до Гріанану, — якраз за інтерпретативним центром у приміщенні церкви.

Пагорб Уйснех, Західний Міт
Їхати від Малінґара дорогою R390 в напрямку Атлона. За 8 кілометрів (5 миль) до Балімора буде дороговказ із назвою пам'ятки. Дороговказ із назвою «Кетстоун»

буде на тій самій дорозі трохи далі.

Гаут Гед, Дублін

Від центру міста Дубліна до Гаут Геду всього 16 кілометрів (10 миль). Їхати по R105 на північний захід понад узбережжям. Якраз перед самим селом Гаут буде дороговказ, на якому зазначено: «Дірпарк Готел», а на території готелю й знаходиться могила Айдін. Починаючи від паркувального майданчика Гаут-Саміту, вказівники показують доріжку, якою по скелях можна дійти до мисового укріплення та маяка Бейлі.

Ініс Глора, півострів Еріс, Майо

Можна доїхати до Белмалета однією з двох доріг: або по R313 від Банґора, або по R314 від Балікасла (обидва містечка розташовані на північних окраїнах графства Майо). З Ініс Глорою немає регулярного поромного зв'язку, тому, щоб потрапити на ці острови, треба домовлятися з місцевими мешканцями. Родини Джерафті (Geraghtys; 097-85741) і Лавелів (Lavelles; 097-85669) організують відповідні рейси.

Кешкоранські печери, Слайго

Їхати по R295 від Бойла до Балімоута. Можна під'їхати якнайближче до печер під'їзною доріжкою, що починається якраз за селом Кіш, із правого боку від основної дороги. Та доріжка веде через приватну землю.

Кіларні, Кері

Озера розташовані на південний захід від містечка, й дорогу до них показує достатня кількість дороговказів на N71.

Нокейні, Лимерик

Їхати по R516 від лікарні Госпітел до Бруфа. Дороговкази з назвою «Кпоскаінеу» розташовані з правого боку дороги.

Лох-Кориб, Галвей

Аннахдун розташований на східному березі озера, якщо під'їжджати по N84. Конг знаходиться на північному краї озера, якщо їхати по R346, а Клонбур буде трохи західніше.

Лох-Маскрі, Типерарі

Назва «Glen of Aherlow» з'являється на дороговказах південніше від міста Типерарі. Прогулянку найкраще розпочинати від села Россадрегід, що лежить на південному боці глену. Починаючи від села, доріжка оснащена дороговказами, і вся прогулянка, разом із зворотною дорогою, не повинна забрати більше трьох годин.

Лох-Ней, Антрим

Ардбоу розташоване зовсім поруч із B73, на західному березі озера, недалеко від Кукстауна.

Ньюгрейндж і долина річки Бойн, Міт

Комплекс «Бру на Бойнне» лежить між Слейном і Дрогедою. Від Дубліна до нього близько 56 кілометрів (35 миль), і на N2 є

відповідні дороговкази. Роснарі-Гаус знаходиться на південному березі річки Бойн, і до нього веде невелика дорога. Міст Стакаллен-Бридж розташований на дорозі Наван-Слейн, а церква Ардмулхан зазначається на дороговказах по невеликій дорозі Наван-Слейн, яка біжить на південь від річки.

Раткроган, Роскомон

Розташований між Талском і Френчпарком на дорозі N5. Зазначений на численних дороговказах.

Сейнт-Малінс, Карлоу

Розташоване зовсім близько від дороги R729 на схід від села Глинн, між Боррісом та Нью-Россом. Зазначене на дороговказах.

Слівенамон, Типерарі

Кілкеш лежить на N76 між Кілкені й Клонмелом. Їдьте, як спрямовують дороговкази, до під'їзної доріжки Слівенамон-Драйв.

Тара, Міт

Тара зазначається на дороговказах із лівого боку по N3 між Дубліном і Наваном. До неї близько 48 кілометрів (30 миль) на північ від Дубліна.

Острів Торі, Донегал

З островом Торі існує регулярний поромний зв'язок від Бунбега й від Магероарті, причому другий маршрут значно коротший. Магероарті лежить на захід від Гортагорка, на R257. Можливість перевозу істотною мірою залежить від погодних умов.

Бібліографія

ОПОВІДКИ

Прямі перекази

- Dooley, Ann, and Harry Roe (translators), *Tales of the Elders of Ireland*, Oxford University Press, Oxford, 1999.
- Gwynn, Edward, *The Metrical Dindshenchas*, Royal Irish Academy, Dublin, 1905.
- MacAlister, RA Stewart (ed. and translator), *Lebor Gabála Éirenn; The Book of the Taking of Ireland*, Pts 1-5, Irish Texts Society, Dublin, 1938. Murphy, Gerard (ed. and translator), *Duanaire Finn*, Pts. 1—3, Irish Texts Society, Dublin, 1935.
- O'Grady, Standish, *Silva Gadelica*, Williams and Norgate, London, 1892.
- O'Keefe, JG (ed. and translator), *The Adventures of Suibhne Geilt*, Irish Texts Society, London, 1913.

Літературні переклади, перекази й дослідження

- Arbois de Jubainville, Henri, *The Irish Mythological Cycle and Celtic Mythology*, Hodges Figgis, Dublin, 1903.
- Bitel, Lisa M., *Land of Women; Tales of Sex and Gender*, Cornell University Press, Ithaca, NY, 1996.
- Cross, Tom Peete, and Clark Harris Slover, *Ancient Irish Tales*, Barnes and Noble, New York, 1996.
- Curran, Bob, *Complete Guide to Celtic Mythology*, Appletree Press, Belfast, 2000.
- Dillon, Myles, *Irish Sagas*, Stationery Office, Dublin, 1959.
- Dixon-Kennedy, Mike, *Celtic Myth and Legend- An A-Z of People and Places*, Blandford, London, 1996.
- Gantz, Jeffrey, *Early Irish Myths and Sagas*, Penguin, London, 1981.
- Green, Miranda, *A Dictionary of Celtic Myth and Legend*, Thames and Hudson, London, 1992.
- Gregory, Augusta, *Lady Gregory's Complete Irish Mythology*, Smithmark, London, 2000.
- Harpur, Patrick, *The Philosopher's Secret Fire — A History of the Imagination*, Penguin, London, 2002.
- Heaney, Marie, *Over Nine Waves*, Faber and Faber, London, 1994.
- Heaney, Seamus, *Sweeney Astray*, Faber and Faber, London, 1984.
- Jackson, Kenneth, *A Celtic Miscellany*, Routledge and Kegan Paul, London, 1951.
- Joyce, PW, *Old Celtic Romances*, David Nutt, London, 1879.
- Kane, Sean, *Wisdom of the Mythtellers*, Broadview Press, Peterborough, Ontario, 1994.
- Kinsella, Thomas, *The Táin*, Dolmen Press, Dublin, 1969.
- Mac Cana, Prionsias, *Celtic Mythology*, Hamlyn, London, 1970.
- Mallory, JP (ed.), *Aspects of the Táin*, December Publications, Belfast, 1992.
- Meyer, Kuno, *The Death Tales of the Ulster Heroes*, Royal Irish Academy, Dublin, 1906.
- Muller-Lisowski, Kate, Contributions to a Study of Irish Folklore: Traditions about Donn', *Bealoideas* 18, pp. 142-99.
- Murphy, Gerald, *Saga and Myth in Ancient Ireland*, At the Sign of the Three Candles, Dublin, 1961.

- Ó hÓgáin, Dáithí, *Myth, Legend and Romance*, Ryan Publishers, London, 1990.
 Ó hÓgáin, Dáithí, *Fionn Mac Cumhaill*, Gill and Macmillan, Dublin, 1988.
 Ó hÓgáin, Dáithí, *The Sacred Isle: Belief and Religion in Pre-Christian Ireland*, Collins Press, Cork, 1999.
 O'Rahilly, Thomas, *Early Irish History and Mythology*, Dublin Institute for Advanced Studies, Dublin, 1946.
 Rees, Alwyn and Brinley, *Celtic Heritage*, Thames and Hudson, London, 1991.
 Rolleston, TW, *Myths and Legends of the Celtic Race*, George C. Harrap, London, 1911.
 Sjoestedt, Marie Louise, *Gods and Heroes of the Celts* (trans. Myles Dillon). Turtle Island Foundation, Berkeley, 1982.
 Smyth, Daragh, *A Guide to Irish Mythology*. Irish Academic Press, Dublin, 1988.
 Stephens, James, *In the Land of Youth*, Macmillan, New York, 1924.
 Stephens, James, *Irish Fairy Tales*, Gill and Macmillan, Dublin, 1995.
 Wilde, Lady, *Ancient Legends of Ireland*. Poolbeg, Dublin, 2000.

ПАМ'ЯТКИ

- Automobile Association. *Illustrated Road Book of Ireland*, Automobile Association, Dublin, 1966.
 Bourke, Angela, *The Burning of Bridget Cleary*, Pimlico, London, 1999.
 Brennan, JH, *A Guide to Megalithic Ireland*, Aquarian Press, London, 1994.
 Brenneman, Walter L., *Crossing the Circle at the Holy Wells of Ireland*, University Press of Virginia, Charlottesville, 1995.
 Buckley, Victor, *The Archaeological Inventory of County Louth*, The Stationery Office, Dublin, 1986.
 Cunningham, Noreen, and Pat McGinn, *The Gap of the North*, The O'Brien Press, Dublin, 2001.
 Cuppage, Judith (ed.), *Archaeological Survey of the Dingle Peninsula*, Oidhreacht Chorea Dhuibhne. Ballyferriter. 1986.
 Dames, Michael, *Ireland, a Sacred Journey*, Element Books, Shaftesbury, 2000.
 Dames, Michael, *Mythic Ireland*, Thames and Hudson, London, 1992.
 Devlin, Polly, *The Far Side of the Lough*, Gollancz, London, 1993.
 Donnelly, Maureen, *The Nine Glens*, Donard Press, Bangor, 1977.
 Durrell, Penelope, *Discover Dursey*, Ballinacarriga Books, Allihies, 1996.
 Eogan, George, *Knowth and the Passage Tombs of Ireland*, Thames and Hudson, New York, 1986.
 Evans, E. Estyn, *Prehistoric and Early Christian Ireland*, Batsford, London, 1966.
 Flanagan, Laurence, *A Dictionary of Irish Archaeology*, Gill and Macmillan, Dublin, 1992.
 Flanagan, Laurence, *Ancient Ireland; Life before the Celts*, Gill and Macmillan, Dublin, 1998.
 Fox, Robin, *The Tory Islanders — a People on the Celtic Fringe*, Cambridge University Press, Cambridge, 1978.
 Green, Miranda, *The Celtic World*, Routledge, London, 1995.
 Hannigan, Ken, and William Nolan, *Wicklow, History and Society*, Geography Publications, Dublin, 1994.
 Harbison, Peter, *Pre-Christian Ireland: from the First Settlers to the Early Celts*, Thames and Hudson, London, 1988.

- Healy, Elizabeth, *Literary Tour of Ireland*, Wolfhound Press, Dublin, 1995.
- Herity, Michael, *Rathcroghan and Camfree — Celtic Royal Sites of Roscommon*, Na Clocha Breaca, Dublin, 1988. Hickey, Elizabeth, 'The House of Cletty', *Riocht na Midhe*, Vol. iii, No. 3, 1965, pp. 181-6.
- Higgins, Jim, *Corrib County Archaeology*, Corrib Conservation Centre, Galway, 1991.
- Kennedy, Gerald, *Irish Mythology, visiting the places*, Morrigan, Killala, 1993.
- Kockel, Ulrich (ed.), *Landscape, Heritage and Identity*, Liverpool University Press, Liverpool, 1995.
- Lacey, Brian, *The Archaeological Survey of Donegal*, Donegal County Council, Lifford, 1983.
- Le Fanu, William, *Seventy Years of Irish Life*, Arnold, London, 1928.
- Logan, Patrick, *The Holy Wells of Ireland*, Colin Smythe, Buckinghamshire, 1980.
- McDonagh, Steve, *The Dingle Peninsula: History, Folklore, Archaeology*, Brandon, Dingle, 1993.
- Mac Neill, Máire, *The Festival of Lughnasa*, Oxford University Press, Oxford, 1962.
- Meehan, Cary, *A Traveller's Guide to Sacred Ireland*, Gothic Image, Glastonbury, 2002.
- Morris, Henry, 'Where was Bruidhean Dá Deiga?' *Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, 1935, pp. 297—312.
- O hÉithir, Breandán, *An A ran Reader*, Lilliput Press, Dublin 1991.
- O'Doherty, John, *Aileach of the Kings*, Catholic Truth Society of Ireland, Dublin, 1908.
- O'Donovan, John, *The Antiquities of County Clare*, Clasp Press, Ennis, 1997.
- O'Flanagan, Michael, *Letters containing information relevant to the antiquities of Meath*, M. O'Flanagan, Bray, 1928.
- O'Kelly, Michael J., *Early Ireland: an Introduction to Irish Pre-history*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989.
- O'Kelly, Michael, *Newgrange: Archaeology, Art and Legends*, Thames and Hudson, London, 1982.
- O Ríordáin, Seán P., *Antiquities of the Irish Countryside*. Revised by Ruaidhri de Valera, Routledge, London, 1979. O'Sullivan, Muiris et al., *Archaeological Features at Risk*, The Heritage Council, Kilkenny, 2000.
- O'Sullivan, Ted, *Bere Island*, Inisgragy Books, Cork, 1992.
- Raftery, Barry, *Pagan Celtic Ireland: The Enigma of the Irish Iron Age*, Thames and Hudson, London, 1994.
- Robinson, Tim, *Stones of Aran: Labyrinth*, Lilliput Press, Dublin, 1995.
- Robinson, Tim, *Stones of Aran: Pilgrimage*, Lilliput Press, Dublin, 1986.
- Slavin, Michael, *The Book of Tara*, Wolfhound Press, Dublin, 1996.
- Smyth, Daragh, and Gerry Kennedy, *Places of Mythology in Ireland*, Morrigan, Killala, 1989.
- Swan, Harry P., *Romantic Stories and Legends of Donegal*, WJ Barr, Letterkenny, 1969.
- Taylor, Lawrence J., *Occasions of Faith: an Anthropology of Irish Catholics*, Lilliput Press, Dublin, 1995.
- Watson, Philip, *The Giant's Causeway*, The O'Brien Press, Dublin, 2000.
- Westropp, Thomas J., *Folklore of County Clare*, Clasp Press, Ennis, 2000.
- Wilde, Sir William, *The Beauties of the Boyne and its tributary the Blackwater*, James McGlashan, Dublin, 1849.
- Wilde, Sir William, *Lough Corrib, its Shores and Islands*, McGlashan and Gill, Dublin, 1872.

АВТОР

Ейтне Месі народилася в Дубліні, освіту здобула в Дублінському Університетському коледжі й Національному Університеті Ірландії (Мейнут). Нині працює бібліотекарем. Серед її попередніх публікацій — оповідання й розвідка про «Отця Роджера, Кілменгемського ізгоя», себто про госпітальєра, котрий відіграв ключову роль у справі «Кілкеннійської відьми Кітелер». Об'їздивши всю Ірландію, північ і південь. Ейтне Месі злила водно свою цікавість до міфології та старожитніх і потаємних місцин Ірландії. завдяки чому зуміла створити яскраву, самобутню картину кельтських пам'яток і пов'язаних із ними легенд.

ФОТОГРАФИ

Жак ле Гоф народився у Парижі, але останні чотирнадцять років прожив в Ірландії. Виплеканий ще змалку інтерес до мистецтва фотографії та любов до ірландського села спонукали його взяти участь у цьому виданні — а вже згодом, після прийняття цього рішення, він з'ясував, що авторка не має жодних навичок орієнтуватися на місцевості й, отже, здатна як завести його, разом з його псом Джесом, у невилазне болото, так і привести до підніжжя когось-небудь предковичного пам'ятника.

Пип Сайде спеціалізується на чорно-білій фотографії. А ще він послуговується інфрачервоною фотоплівкою, яка надає моторошно-романтичного ефекту його студіям того, що він визначає як «духовну Ірландію»: її замкам, кам'яним колам, гробницям і красвидам незайманої природи. Пипові праці можна побачити на його особистих виставках, у його власній галереї в Бутермаркетському центрі «Крафт енд Дизайн» (Енніскіллен) або он-лайн на його сайті www.pipsidesphotography.com. Уродженець Кавану, Пип Сайде ділить свій час між власною студією в Енніскіллені й відлюдним притулком на заході Клеру.

Літературно-художнє видання

Ейтне Месі

ЛЕГЕНДАРНА ІРЛАНДІЯ

Мандрівка по кельтських пам'ятках і міфах

З англійської переклав
Олександр Мокровольський

Відповідальний за випуск *А. Савчук*
Відповідальний редактор *О. Жупанський*
Художній редактор *О. Коспа*
Оригінал-макет *В. Стрикун*

Формат 70x100 1/16. Папір офсетний №1.
Друк офсетний. Вид. № 3. Зам. 6-26.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи № 644. Серія ДК.

ТОВ «ВП «Юніверс»,
01024, Київ-24, вул. Банкова, 2, к. 12.

Віддруковано на ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»,
вул. Леся Курбаса, 4, м. Біла Церква, 09117

Месі, Ейтне.

М53 **Легендарна Ірландія: 3 англ. пер. О. Мокровольський.** — К.: Юніверс, 2005. — 280 с.

ISBN 966-8118-28-6

Ірландська дослідниця Ейтне Месі, об'їздивши всю Ірландію, злила водно свою цікавість до міфології та старожитніх і потаємних місцин рідного краю, завдяки чому зуміла створити жваву, самобутню картину кельтських пам'яток і пов'язаних із ними міфів і легенд.

ББК 82.3(4ІРЛ)